

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE.

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE,
E SOCIETATE JESU,

SANCTÆ SCRIPTURÆ OLIM LOVANIÏ, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS,

ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

JOS. MAX. PÉRONNE,

CANON. HONOR. ET PAROC. DECANUS DIOCESIS SUBSIQONENSIS, OLIM SCRIPTURÆ SACRÆ PROFESSOR.

TOMUS DUODECIMUS,

COMPLECTENS EXPOSITIONEM LITTERALEM ET MORALEM

IN JEREMIAM, THRENOS, BARUCH ET EZECHIELEM.

PARISIIS,

LUDOVICUS VIVES, BIBLIOPOLA EDITOR,

VIA DELAMBRE, 5.

M DCCC LX.

702,278

U620

Q676C

V. 12

COMMENTARIUS IN JEREMIAM.

ARGUMENTUM.

Jeremias, ait S. Hieronymus in cap. 1, hic, imminente captivitate, Dei clementia mittitur ad populum, ut eum ad penitentiam excitet, itaque ipse captivitatem Babylonicam jam instantem evadat. Sub idem tempus prophetavit Ezechiel: sed Jeremias, quasi columna labentis urbis et regni, ut patet cap. 1, vers. 18, ante in Juda, Ezechiel post Jeremiam, anno 33, in Babylone captus, vaticinatus est.

Quaest. 1. Quando prophetavit Jeremias? Respondet *primo*, ex cap. 1, 2, patet eum coepisse anno 13 Josiae regis, cum esset adhuc puer, ait S. Hieronymus et alii, idque patet cap. 1, 7. Coepit ergo prophetare existens annorum 14, aut 13, cum Medis,

teste Eusebio, imperaret Phraortes, Romanis Ancus Martius, Aegyptiis Psammetichus Senior, Olympiade 36, anno mundi 3318; in hunc enim annum mundi incidit annus 13 Josiae, qui fuit ante Christi nativitatem annus 632. Hinc sequitur Jeremiam coepisse prophetare, post Isaiam anno 163; ante Ezechielem (qui coepit anno 5 transmigrationis Joachin, *Ezech.* 1, 2), anno 34; ante Danielelem (qui coepit anno 5 ab excisa Jerusalem), anno 34.

Secundo, prophetavit Jeremias sub quinque regibus, scilicet sub Josia annos 19, sub Joachaz filio Josiae tres menses: sub Joakim fratre Joachaz, et filio Josiae, annos 11, sub Joachin filio Joakim tres menses: sub Sedecia fratre Joachaz et filio Josiae annos 11, usque ad mensem 5 anni illius undecimi, quo capta est a Chaldaeis Jerusalem, in qua et Jeremias captus est, sed liberatiter habitus a Nabuchodonosore; quia ejus victoriam contra Judaeos praedixerat, eisque suaserat ut ei se dederent, cap. *XXXIX*, 11. Prophetavit ergo annis 41 in Judaea: in qua per Chaldaeos eversa remansit, ut reliquiis populi esset solatio (1).

(1) Recte vero observat Abarbenel quod in enumeratione regum Judae quibus regnantibus Jeremias vaticinia edidit, non memoratur Joachaz qui ante Joakim regnavit, rationem esse hanc, quod Joachaz tres duntaxat menses regnavit, qui sub annis Joakim comprehenduntur, quemadmodum nec Jechoniae, qui Joakim successit, mentio fit, quod is quoque non nisi tribus mensibus regnum administravit.

Tertio, ex Judaea Judaeis fugientibus Chaldaeos contra jussum Domini in Aegyptum abductus est ab eis Jeremias, ibique in Taphnis (urbe regia, ubi Moses coram Pharaone fecit miracula) prophetavit, ut patet cap. *XLIII* et *XLIV*, per annos 4, scilicet usque ad annum 4 captivitatis et excidii Jerusalem, qui erat Nabuchodonosoris 23, quo praedixit Jeremias Pharaonem, qui dictus est Ephree, vel Vaphre, regem Aegypti, a Nabuchodonosore vincendum et occidendum, quod contigit anno sequenti, teste Josepho, *X Antiq.* xi. Quare universim prophetavit Jeremias annis 45, cumque coeperit puer 15 circiter annorum, sequitur eum occisum esse sexagenarium, anno mundi 3363.

Quarto, cum in Taphnis Jeremias suis Hebraeis et toti Aegypto cladem minaretur, quae mox per Nabuchodonosorem evenit; a suis concivibus lapidibus obrutus, martyr occubuit. Ita S. Hieronymus, Tertullianus, Dorotheus, Epiphanius, *De Vita Prophetarum*; Isidorus, *De Vita et morte Sanctorum*. Perperam ergo R. Salomon, ex cap. *XLIV*, 28, opinatur Jeremiam cum Baruch ex Aegypto in Judaeam rediisse.

Addunt Dorotheus, Epiphanius et Isidorus, penes quos sit fides, Jeremiam in Taphnis sepultum, et in magno honore ejus sepulcrum ab Aegyptiis habitum fuisse: eo quod ipse suis precibus inde aspides, crocodilos et immanes feras profligasset, et in dies pulvere e sepulcro suo accepto profligaret. Porro Joannes Moschus in *Prato spiritali*, tradit, cap. *LXXVII*, ossa Jeremiae inde ab Alexandro Magno translata esse Alexandriam, urbem ab eo conditam, ibique coli in Tetrapylo. Addit Chronicum Alexandrinum vetustum, sed nuper editum a Nostro Radero, Alexandrum illustre monumentum Jeremiae cineribus excitasse: sicut Nicephorus, lib. VIII, cap. *XXX*, narrat simile illi erectum a S. Helena matre Constantini.

Denique adjiciunt Dorotheus et Epiphanius, quod Jeremias in Aegypto sacerdotibus Aegyptiis praedixerit futurum, ut omnia eorum simulacra conciderent, cum Virgo mater in Aegyptum cum suo ascenderet infante, idque ita accidisse, cum Deipara ducens puerum Jesum Aegyptum intravit; de quo plura cap. *XLIV*, in fine. Jeremias catalogo Sanctorum in Martyrologio adscriptus est

Per annos 45, ad annum aetatis 60.

Jeremias in Taphnis lapidatus, martyr occubuit.

1 maii. Sic enim eo die legimus in *Romano Martyrol.*: « In Ægypto S. Jeremiæ Prophetæ, qui a populo lapidibus obrutus, apud Taphnas occubuit, ibique sepultus est: ad cujus sepulcrum fideles (ut refert S. Epiphanius) supplicare consueverunt, indeque sumpto pulvere, aspidum morsibus medentur. »

Quæst. 2. **QUESTIO II.** Quæres secundo, quis et qualis fuerit Jeremias?

Quis et qualis fuit Jeremias? Resp. primo. fuit filius Helciae. Respondeo primo, fuit filius Helciae: an Pontificis illius celebris sub Josia, dicam cap. I, 1. Oriundus fuit ex Anathoth, quæ erat urbs in tribu Benjamin, tribus milliariis distans a Jerusalem, eratque sacerdotibus attributa, ut patet Josue XXI, 18.

Secundo, in utero matris fuit sanctificatus. Secundo, Jeremias in utero matris fuit sanctificatus et consecratus Propheta, ut patet cap. I, 5; hinc tota vita mansit virgo, teste S. Ignatio, epist. ad Philadelph., et Isidoro, De Vita et morte Prophetarum, cap. xxxviii, idque satis liquet ex cap. xvi, 2, quamvis Chaldaeus Interpres, cap. xxxvii, 12, eum filios habuisse putet. Quocirca S. Hieronymus, prologo in Jeremiam, de eo sic ait: « Virginitate sua Evangelicum virum Christi Ecclesiae dedicans. » Idem, lib. I Contra Jovinian., virginitatis merito tribuit, quod omnibus in Babylonem ductis, ac cæteris omnibus, etiam templo, solo æquatis, solus Jeremias non modo servatus, sed victorum dono stipendiatus sit. Et « cum Nabuchodonosor, ait, Nabuzardan de Sanctis sanctorum non præceperit, præcepit tamen de Jeremia servando. » Rursum Jeremias omnis criminis per totam vitam expers fuit, ait S. Athanasius, serm. 4 Contra Arianos. Crimen est peccatum lethale, non veniale (1).

Omnis criminis per totam vitam expers. Tertio, Jeremias fuit sacerdos (2), doctor, propheta et apostolus. Tertio, Jeremias fuit sacerdos (2), doctor, propheta et apostolus.

Quarto, Jeremias Judæis rebellibus minabatur excidium urbis, ideoque dirissima ab eis passus, scilicet probra, alapas, verbera, famem, carcerem; sæpe a toto populo reus mortis proclamatus fuit, ac tandem occisus; itaque Christi a Judæis afflicti et crucifixi, expressissimus fuit typus; unde de eo æque ac de Christo dicunt Judæi, cap. xi, 19: « Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. » Hinc Jeremias apte hebraice vocatur יְרֵמְיָהוּ *Iermiahu*, id est *excelsus*, vel *sublimitas Domini*, ait Hieronymus, aut *extollens Dominum*, a radice יָרַם *rum*, id est *altus* fuit. Rursum Jeremias idem est quod projectio Domini, si nomen hoc deducas a radice יָרַם *rama*, id est *projecit*, et יָרָא *ia*, quod est abbreviatum *Iehova*, id est Dominus: fuit enim Jeremias (ut ait Isidorus Pelusiota discipulus S. Chrysostomi, libr. I, epist. 298), καλῶστατος, id est calamitosissimus, atque in summa et longa calamitate ingentem ostendit animi constantiam et celsitudinem, suoque exemplo docuit nos illud Antonii in *Melissa*, part. II, serm. 89: Dum cæderis, firmiter quasi incus stato; generosi est athletæ cædi et vincere, maxime vero propter Deum omnia nobis patiendia sunt, ut et ipse nos patiat. » Addit Ecclesiasticus cap. xlii, vers. 8, Jerusalem esse excisam a Chaldæis, ob male tractatum Jeremiam: « Incenderunt, inquit, electam sanctitatis civitatem, et desertas fecerunt vias ipsius in manu Jeremiæ. Nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est Propheta, evertere, et erue-

versa sancta civitate, Jeremias propheta Dei. » Fuit etiam illustris scriptor hagiographus: multa enim scripsit vel dictavit, scilicet hanc prophetiam, item *Threnos*, librum *Baruch*, librum III et IV *Regum*. Hos enim usque ad Hierosolymæ excidium, ex publicis diariis et chronicis collegisse Jeremiam docent Procopius Gazensis, Isidorus et Moses Kimchi, quos refert Sixtus Senensis, lib. I. Idipsum confirmat, quod caput ultimum *Jeremiæ*, ultimum quoque est lib. IV *Regum*. Addit Abulensis in lib. *Judicum*, cap. xvii, vers. 4, Jeremiam etiam duos primos *Regum* libros composuisse. Addant alii, *Psalms*. lxxv: « Te decet hymnus, » et *Psalms*. cxxxvi: « Super flumina Babylonis, » a Jeremia esse conscriptos, aliaque plura, quæ congerit Sixtus Senensis, lib. II. *Biblioth.*, verbo *Jeremias*, et a Castro hic. In bibliotheca Vaticana, vidi Paralipomena Jeremiæ græco sermone, in quibus erant litteræ Baruch et Abdemelech Æthiopsis ad Jeremiam, et vicissim Jeremiæ ad istas responsoria. Verum cum harum veteres non meminerint, nec codex Vaticanus Epiphanium, Dorotheum, aut aliquem veterum citet, qui hæc Paralipomena posteritati consignarit aut probarit; hinc ea omittere malui, quam incerta cum certis commiscere. Denique plura scripsisse Jeremiam quæ temporum injuria intercederunt, patet ex *Descriptionibus Jeremiæ*, quæ citantur II *Machab.* cap. ii, 1, et nunc nusquam inveniuntur.

Quarto, Jeremias Judæis rebellibus minabatur excidium urbis, ideoque dirissima ab eis passus, scilicet probra, alapas, verbera, famem, carcerem; sæpe a toto populo reus mortis proclamatus fuit, ac tandem occisus; itaque Christi a Judæis afflicti et crucifixi, expressissimus fuit typus; unde de eo æque ac de Christo dicunt Judæi, cap. xi, 19: « Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. » Hinc Jeremias apte hebraice vocatur יְרֵמְיָהוּ *Iermiahu*, id est *excelsus*, vel *sublimitas Domini*, ait Hieronymus, aut *extollens Dominum*, a radice יָרַם *rum*, id est *altus* fuit. Rursum Jeremias idem est quod projectio Domini, si nomen hoc deducas a radice יָרַם *rama*, id est *projecit*, et יָרָא *ia*, quod est abbreviatum *Iehova*, id est Dominus: fuit enim Jeremias (ut ait Isidorus Pelusiota discipulus S. Chrysostomi, libr. I, epist. 298), καλῶστατος, id est calamitosissimus, atque in summa et longa calamitate ingentem ostendit animi constantiam et celsitudinem, suoque exemplo docuit nos illud Antonii in *Melissa*, part. II, serm. 89: Dum cæderis, firmiter quasi incus stato; generosi est athletæ cædi et vincere, maxime vero propter Deum omnia nobis patiendia sunt, ut et ipse nos patiat. » Addit Ecclesiasticus cap. xlii, vers. 8, Jerusalem esse excisam a Chaldæis, ob male tractatum Jeremiam: « Incenderunt, inquit, electam sanctitatis civitatem, et desertas fecerunt vias ipsius in manu Jeremiæ. Nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est Propheta, evertere, et erue-

Scripta Jeremia.

Quarto, fuit calamitosissimus et constantissimus, typusque Christi crucifixi.

(1) Omnis eum lethalis culpæ expertem facit cum S. Athanasio S. Hieronymus, Origenes, S. Ambrosius, S. Gregorius Nazianzenus, S. Leo, S. Petrus Damianus et S. Thomas, qui omnibus in utero sanctificatis id commune facit. Vide cap. I, vers. 4.

(2) Sacerdotium obire potuisse Jeremiam utpote sacerdotali stirpe oriundum, haud merito quisquam in dubium vocaverit, obisse vero et sacrificiis in templo operam dedisse, nullo argumento demonstrari potest. Potiores sane partes ipsi in prophetico munere fuerunt, cui admodum juvenis admovebatur, quod cum ex eo quod manus sibi imponendum ob juvenilem ætatem deprecaretur (I, 6), tum ex temporis quo officio suo præfuit spatium satis diuturno, colligere licet. (Rosenmüller.)

re, et perdere, et iterum ædificare, et renovare. » *Quinto*, Jeremias, ut dixi, fuit martyr. Unde Tertullianus in *Scorpiaco*, cap. viii : « Jeremias, ait, lapidatur, Isaias serratur, Zacharias inter ædem et altare occiditur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans, et utique qui spiritu Dei agebantur, ab ipso in martyria dirigebantur, etiam patiendo quæ et prædicassent. » Unde illud *Hebr.* xi, 37 : « Lapidati sunt, » multi Interpretes referunt ad Jeremiam. Merito ergo Jeremias defunctus et in limbo existens, apparuit Judæ Machabæo, « ætate et gloria mirabilis, et magni decoris habitudine » vallatus, II *Machab.* xv, 13.

Quinto, fuit martyr.

Sexto, Victorinus Martyr censuit Jeremiam in paradiso vivere, atque venturum cum Elia, ut prophetet et opponat se Antichristo : cujus sententiæ meminit quoque S. Hilarius, Canon. XX in *Matth.* Probant id ex cap. i, 15. Sed alius illius loci est sensus, ut ibi dicam ; ex dictis enim liquet Jeremiam non vivere, sed occisum esse in Taphnis.

Sexto, aliquid censent eum vivere in paradiso.

QUESTIO III. Quæres tertio, quod sit Jeremias argumentum, quidque ipse hoc libro agat ?

Quest. 3. Quod sit argumentum Jeremias ? Resp. primo, prædicat futura ; secundo, vitia carpit ; tertio, suos consolatur ; quarto, scribit gesta sui avi.

Respondeo primo, partim prædicat futura, maxime Nabuchodonosoris adventum, urbis excidium et aliarum gentium ; partim hortatur ad virtutes vitæque emendationem ; partim increpat peccata, maxime idololatriam ; minatur, et sæpe lamentatur, totisque est patheticus. Secundo, consolatur suos, prædicatque post 70 annos liberationem e captivitate. Tertio, gesta sui temporis, tum regum, tum populi, tum sua dicta et facta sigillatim enarrat. Quarto, vaticinatur de Christi Ecclesia, vocatione Gentium, gratia et felicitate novi Testamenti. Idem argumentum tractant Ezechiel et Abdias. Unde magna pars Abdiæ in Jeremia continetur, ait S. Hieronymus in *Abdiam*, sub initium (1).

Secundo, dictavit hæc Jeremias afflatu spiritu Dei ; scripsit vero ea, dictante Baruch ejus scriba, ut patet cap. xxxvi, vers. 4, qui et prophetias Jeremiæ diverso tempore editas, in hoc volumen collegit, neglecto tamen ordine, unde priores sæpe postponit : qua de causa hic in Jeremia sæpe præposterus et perturbatus est ordo, vide *Can.* II. Hinc etiam ultimum caput additum est a Baruch ex cap. ult. lib. IV *Regum*. Hæc etiam est causa, cur Septuaginta subinde ordinem capitum qui est

Dictavit hæc Jeremias scripsit vero, Baruch.

(1) Tres constitui possunt Jeremiæ prophetiarum partes generales. Prima vaticinia continet Judæos spectantia, quæ a Josiæ anno decimo tertio usque ad excidium urbis edita sunt, cap. i-xxxix, itemque cap. xlv. Secunda vero ea amplectitur, quæ post urbis excidium ad Judæorum reliquias, partim in Judæa, partim forsan in Ægypto, edidit Jeremias, aspersis eorundem temporum historiis, cap. xl-xlii. Tertia tandem vaticinia comprehendit contra alias gentes, veluti Ægyptios, Philistæos, Moabitas, Ammonitas, Idumæos, Damascenos, Cedarenos, Elamitas et Babylonios, cap. xlii-li. Toti operi, cap. lii, additur epilogus historicus, quo urbis excidium et quæ illud sunt consecuta, enarrantur.

in Hebræo et Latino, commutarint, ut cap. xxxix, nostrum est xxxvi : apud Septuaginta cap. xxx, nostrum est xxxvii ; apud Septuaginta cap. xlviii, nostrum est xxxi, apud Septuaginta, etc.

Tertio, quod ad stylum, Jeremias « quantum in verbis simplex videtur et facilis, tantum in majestate sensuum profundissimus est, » ait S. Hieronymus in Proœmio in lib. VI *Commentar. in Jeremiam* : ac more Hebræo, per varias similitudines et parabolas res ob oculos ponit, uti et Christus. Hebræum ejus idioma purum est, nec Chaldæo permixtum. Scripsit enim Jeremias ante captivitatem Babylonicam, ac consequenter ante corruptionem linguæ Hebræicæ, quæ facta est in Babylone : ibi enim cum Chaldæis chaldaizare cœperunt Judæi captivi (1). Ego more meo in Jeremiæ explicatione, dño maxime præ oculis habui, veritatem et breviter : illam secutum me scio, hanc assecutum.

Stylus Jeremiæ.

Tradunt Hebræi Jeremiam prophetasse cum Sophonia et Oda : sed Jeremiam in vicis et plateis, Sophoniam in synagoga, Oldam in cœtu mulierum. Ridet hoc Ribera. Sonat enim fabelam Rabbincam : talia enim tamque lepida

(1) Jeremiæ conciones, ut bene notarunt omnes fere critici : Abarbenel, *Prof. Comm. in Jerem.* ; Rosenmuller, *Prolegom. in Jerem.*, III ; Lowht, *De Poesi sacra Hebræor.* Prælect. xxi ; Eichornius, *Einleit. Band*, iv, ff. 154, 155 ; De Wette, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung*, § 217, etc., luctuosam temporum suorum conditionem, tristemque tunc populi sui statum referunt. Animum produnt acerbissimo dolore commotum perturbatumque, sensuque malorum, quæ miseræ patriæ vel imminerent, vel jam ingruerent, pene oppressam ; ita ut de illo dici queat quæ de tristi et lugubri Simonidis stylo feruntur : *Tristius lacrymis Simonideis*. In sententiis plerumque laxior est et solutior ; et genus dicendi quo utitur pedestre ut plurimum est atque remissum, multumque abest, ut assurgat ad sublimitatem admirabilemque orationis nitorem, quo eminet Isaias, imo habet aliquam negligentiam et redundantiam speciem. Cujus rationem hisce verbis explanat S. Hieronymus, *Prolog. ad Jerem.* : « Jeremias propheta sermone quidem apud Hebræos, Isaiæ et Osee et quibusdam aliis prophetis videtur esse rusticior ; sed sensibus par est, quippe qui eodem spiritu prophetaverit. Porro simplicitas eloqui de loco ei in quo natus est accidit. Fuit enim Anathotites, qui est usque hodie viculus. » Ubi tamen erant, inquit Rosenmuller, quæ ipsius animum vehementius afficerent, se altius extulit haud raro, magnamque patet dictionis poeticæ, ejusdemque elatioris impetum, quem tunc maxime ostendit, quando mala hostibus suæ gentis prænuuntiabat, cap. xlvii-li, in quorum contemplatione nihil erat quod leniores sensus excitaret ; cæterum in Jeremiæ oraculis frequentiores quam in reliquorum vatum scriptis, occurrunt voces et formæ quæ Aramæis sunt propriæ, ut v. g. *iod* quiescens adfixum secundæ personæ femininæ præteriti, veluti *לְבַדְתִּי do-cuisti*, II, 33 ; *אָוִן, 21*, etc. Item pronomen femininum *אָוִן*, IV, 30 ; et suffixum femininum *בְּנֵי מַלְיִתָּא tua*, XI, 15. Forma Aramaica est *תּוֹלִי* pro *תּוֹלִי* *abit*, II, 36, *דְּבַלְתָּ* pro *דְּבַלְתָּ* *captiva abducta est*, XII, 19. Vox Aramaica est *לְפִי* *petra*, IV, 29. Versus integer Chaldaico sermone expressus legitur I, 11. Quæ pro hebraicæ linguæ peritis notanda judicavimus.

PROLEGOMENA IN JEREMIAM PROPHETAM.

solent esse Rabbiorum acumina et commenta.

S. Ambrosius, et ex eo S. Augustinus, lib. II *De Doctrina Christiana*, cap. xxviii, asserunt Platonem tempore Jeremiae in Aegypto fuisse, et ab eo didicisse quae scripsit: « Nonne, inquit, memoratus Episcopus (Ambrosius) considerata historia gentium, cum Platonem reperisset Jeremiae temporibus profectum fuisse in Aegyptum, ubi tum ille Propheta erat, probabiliter esse ostendit, quod Plato potius nostris litteris per Jeremiam imbutus sit, ut illa posset docere vel scribere, quae jure laudantur? » Quocirca Genebrardus in *Chronolog.*, et ex eo Antonius Fernandus, lib. *De Vision. S. Script.* visione 11, in Proemio: « Jeremias, inquit, in Taphnis philosophiae incunabula posuit, secretiore sapientia Hierophantas imbuens. Ejus fama excitati Graeci, peregrinationes in Aegyptum susceperunt, et post septuaginta fere annos philosophiam in Graeciam derivarunt. » Quae cum grano salis accipienda sunt: nam, ut de Thalete, qui floruit sub Cyro, concedamus cum juvenem potuisse videre et audire Jeremiam in Aegypto; certe Plato, qui ducentis annis Jeremiae fuit posterior (vixit enim sub tempora Alexandri Magni), eum videre et audire non potuit: profectus tamen fuit in Aegyptum, ut sapientiam quam Aegyptii a Jeremia et Hebraeis hauserant, perdisceret. Quocirca S. Augustinus suum dictum ita candide retractat, lib. I *Retract.* cap. iv: « In eo, inquit, quod dixi de temporum historia, tanquam coetanei fuerint Plato et Jeremias, fefellit memoria (1). »

(1) Authenticitas prophetiarum quae nomine Jeremiae inscribuntur, iis omnibus momentis nititur, quae alius quilibet liber vere authenticus sibi vindicare potest, inquit Carpovius, *Introd. ad lib. Vet. Testam.* part. III, cap. iii, § 3, scilicet argumentis extrinsecis ex scriptoribus sacris et traditione de promptis, intrinsecis, ex nomine Prophetae, de se semper ut oraculorum auctore loquentis, ex convenientia temporis, et omnibus circumstantiis historicis quibus alludit, et *indirectis*, eo quod impossibile sit ad aliud tempus vel ad alium auctorem hujus libri originem referre.

Attamen quaestiones movent haec tres difficultates quae serio legenti Jeremiae prophetias occurrunt. *Primo*, quae nunc exstant Jeremiae vaticinia sunt ne eadem quae dicente vate exceptit, litterisque mandavit Baruch? Nam legimus, cap. xxxvi, Jeremiam quarto Joakimi anno jussu a Deo, ut quae ejus mandato edidisset oracula in librum conscriberet, publice postea in templo Judaeis praelendum, ad se accessisse Baruch filium Neriae, scribam, cui dicitur calamo excipienda quaecumque inde ab eo tempore quo vatem agere cepit, usque ad quartum Joakimi annum tam in Judaeos quam in alias gentes pronuntiasset; discisso vero et in ignem coniecto a Joakimo rege volumine illo (vers. 23) vatem adornasse novum codicem, cui eadem, quae priori oracula a Baruch denuo inscribi et novis augeri curasset (vers. 31, 32, conf. xxv, 1-3; xlv, 1). Incertum est, recitatas memoriter quaecumque recitaretur ex iis oraculis, quae per viginti trium annorum spatium edidit, an vero praegerit Baruch e volumine sua ipsius manu scripto, in quo vaticinia et singula ediderat, litteris mandavit. Verba quidem hebraica vers. 18 utrumque admittunt. Rogatus enim Baruch, xxxvi, 19,

Scripsit in varias e Jeremia sententias Origenes Qui in homilias 14, quae exstant tom. I Origenis, quas Jeremiam scripsit. Scripsit quo-

qua ratione quae praegerit Jeremias prophetias litteris mandasset, sic respondit: « Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones istos, et ego scribebam in volumine atramenti. » Verbum *ἔγραψεν* praelegendi significatu usurpatur hujus ipsius capituli vers. 14; vide *Erod.* xxiv, 7; *Deut.* xvii, 19. Schurrerus quidem in *Observat. ad vaticinia Jeremiae*, ad verba antea allata xxxvi, 19, haec notat: « Quod autem Jeremias dictando rem omnem absolvit, haud obscurum indicium est, ex memoria nunc omnia ipsi haurienda fuisse et quasi repetenda; etenim scriptum quidquam si penes se habuisset, non erat cur dictaret Baruch, sed poterat illi quod scriptum esset tradere exscribendum. » Verum, ut bene notat Rosenmuller, potuit Jeremias Baruch quae litteris essent mandanda praelegendo ideo dictare, ut caveret, ne forte Baruch alia a manu vatis rudioribus litteris exarata sinistre legens falso scriberet, alia per errorem oculi omitteret.

Alterum horum vero sumas, hoc certum videtur, illo quod Baruch dictante Jeremia exaravit volumine, vaticinia alio plane quam quo hodie comparent, ordine disposita fuisse. Nam qui nunc exstat Jeremiae liber in parte priori (cap. i-xxxv) plura exhibet vaticinia, quae Sedeciae demum tempore sunt edita (cap. xxi, xxiv, xxviii, xxx, xxx, 2; xxxii, xxxiii, xxxiv), quae sane ei volumini, quod Baruch quarto Joakimi anno scripsit, inesse non poterant. Contra, haud pauca, quae illud continere debuissent, ut pote quarto Joakimi anno jam edita, in eo quem nos possidemus Jeremiae libro, partem ejus posteriorem occupant.

Secundo, illa prior quaestio huic sequenti viam facit, scilicet an quae Jeremiae libro continentur vaticinia sint secundum temporis, quo sunt edita, ordinem disposita. Cui quidem quaestioni respondemus negative, nam, inquit Rosenmuller, Jeremiae librum pervolventi mox in oculos incurrere necesse est, mire turbatum esse vaticiniorum ordinem, nec eorum seriem regum successioni temporumve ordini respondere. Argumento sunt omnia fere quae anni, quo sunt edita, notam praefixam habent oracula, quod quae antecesserant, in ultimum pene locum, aut dudum post medium sint rejecta, rursusque postremo pronuntiata sub Sedecia, regum ultimo, priori loco posita comparent....

Porro, quae sit causa hujus perturbati ordinis, non una est omnium interpretum sententia. Nam alii eam repetunt inde quod, cum rite prius inter se disposita fuissent vaticinia, casu deinde, vel librorum incuria ad hunc modum esset confusa. Vitringa sparsim editas schedisque singulis inscriptas Jeremiae prophetias, post ejus demum excessum a Baruch collectas turbatoque annorum numero in unum volumen coaluisse censet; sed quae species veritatis Baruch Jeremiae coevum ista oracula in ordine quo nunc sunt, nullum temporum habita ratione, collegisse? Juxta Eichornium (*Einleit. in das alte Testam.* tom. III) vates quarto demum Joakimi anno vaticinia, quae usque ad hoc tempus edidit, litteris mandari curavit, nec tamen temporis quo edita essent, ordine servato, quod ea memoriter dictasset. Illa singulis schedis, ut Eichorni fert opinio, a Baruch inscripta vaticinia temporis successu nova adaucta post dirutam urbem conscribi in unum volumen curavit, quod exsulibus Babyloniam miserit. Quas vero secum retinisset chartas, vatem in Aegyptum delatum existimat Eichornius retractasse, et alia vaticinia, nec tum tamen secundum temporis ordinem disposita, limasse et interpolasse, alia auxisse et amplificasse, aliis subinde adjecisse, quae ad ea clariora reddenda et melius intelligenda facerent, quaedam et plane nova addidisse, atque haec omnia serie continua in unum volumen perscribi

que in Jeremiam S. Hieronymus usque ad cap. xxxii. Dubitarunt nonnulli an hic Commentarius sit S. Hieronymi, eo quod ejus vigorem et acrimoniam non referat. Verum Rabanus, Cassiodorus, Marianus, Trithemius, Sixtus Senensis, Doctores Lovanienses et alii passim tribuunt eum S. Hieronymo. Quinimo Rabanus fatetur se suum Commentarium in *Jeremiam* usque ad cap. xxxii, confecisse ex hoc Commentario S. Hieronymi paucis additis ex suo, et ex Origene et S. Gregorio. Quare Commentarius Rabani non est idem cum Commentario S. Hieronymi, sed ex eo depromptus, eoque auctior, ut patet utrumque conferenti. Porro minus acrem hic esse S. Hieronymum non mirum; erat enim ipse hæc scribens,

curasse, quod syntagma a Judæis Palæstinensibus postea inter suos libros sacros relatum, id ipsum esse quod nos hodie legimus. Quæ quidem Eichornii sententia longe absonior Vitringæ opinione. Nam admissio quod non probatur, Jeremiam memoriter dictasse sua oracula, non inde sequitur illa confuso ordine scribenda dictasse. Aliunde, si revera duas plane diversas suorum oraculorum dederit Jeremias (quæ hypothesis mere gratuita dici potest) unam breviorum et minus perfectam quam secum in Ægyptum asportaverit, et quæ versioni Septuaginta textum præbuerit; alterum fusiorem, simulque correctiorem quæ Judæis in Babyloniam missa fuit, et unde venit textus hebraicus quem nunc habemus, quis admittet Jeremiam in secunda editione quam ut correctiorem præbent non convenientiori ordine sua oracula disposuisse?

Quod si a nobis vera hujus perturbati ordinis quærat, respondemus nos dubitare veram rationem ordinis, quo hæc vaticinia hodie comparent, conjectura quemquam assequi posse. Attamen hæc duæ explanationes majorem probabilitatem habere nobis videntur. Vel *primo*, sparsa permixtaque, quibus vaticinia inscripta fuerunt, folia multo post a compilatore quodam, nulla habita temporum ratione, tumultuarie opera fuere collecta; vel *secundo*, passim plures non uno tempore habiti sermones juncti sunt ob argumenti similitudinem; quamvis omnes absolute Jeremiæ conciones ita dispositas fuisse, ut quæ vicini sint argumenti sint conjunctæ demonstrari vix possit.

Tertio, græca Septuaginta hujus libri interpretatio textum hebræum non per omnia accurate reddit. *Primum* enim vaticinia inde a cap. xv, 15, usque ad libri finem in illo ordine plane alio quam in hebræo, sunt disposita, ut videre est duos textus, hebræum et græcum inter se conferendo. Præterea desiderantur in hac versione non modo multæ singulæ voces (vid. i, 11; ii, 17; iii, 1, 9, 10; v, 13, 15; vii, 13, 21; viii, 4, 10, 13, 17; ix, 12, 16, 22, 25; xi, 23; xv, 11, 15; xvi, 1, 5, 6). Verum et integri versus (veluti vii, 1, 2; xxxiv hebr. xxvii, 12, 13, 14, 19, 22; xxxvi hebr. xxxix, 13, 21), et loca quoque longiora (ut xi hebr. xxxiii, 14, 26; xlii hebr. xxxix, 4, 15), contra subinde græca interpretatio exhibet quæ in textu hebraico non exstant (vid. ii, 28, 30, 31; iii, 7, 17, 18; iv, 2, 23, 29; v, 17, 18; vii, 4, 10; xxxv hebr. xxviii, 10; xxxvi hebr. xxxix, 1, 8). Quæ quidem discrepantiæ græcæ interpretationis ab ea in qua nunc nostri codices omnes consentiunt, textu hebræo, jam ab Origene commemoratæ, et in antiquis latinis versionibus e græca factis ab Hieronymo repertæ, tam sunt frequentes, ut neque librorum oscitantia, nec interpretis aut negligentia, aut consilio deberi credibile sit, inquit Rosenmüller, quæ tamen est S. Hieronymi opinio in *Præf. ad Comment. in Jerem.* Igitur textum hebræum quo Græcus interpretatus est in

morbis, laboribus et ætate confectus; fuit enim hoc ejus ultimum opus in Prophetas, ut ipse fateatur in Proœmio, dum sic orditur: «Post explanationem duodecim Prophetarum, et Isaiaæ, Danielis et Ezechielis, ad extremum in Jeremiam manum mittimus.» Adde, brevior cæteris est hic ejus Commentarius, et imperfectus: finitur enim cap. xxxii.

Scripserunt insuper in totum Jeremiam Theodoretus, Rupertus; S. Thomas, Hugo, Lyranus, Dionysius, Vatablus, Andræus Capella; atque novissime exactissimeque Christophorus a Castro, Joannes Maldonatus et Gaspardus Sanchez, omnes e Societate nostra (1).

pluribus locis aliter et brevius quam noster, comparatum et dispositum fuisse necesse est. Videtur jam tum, addit idem auctor, cum Jeremiæ liber primum in græcum sermonem est translatus, duplex potissimum textus illius recensio in codicibus existisse, altera magis germana inter Palæstinenses Judæos propagata, quam nostri hebræi codices exhibent, altera negligentius procurata, mutila et passim interpolata, qua Judæi Ægypti utebantur, e qua Græca Alexandrina interpretatio est confecta.

Istam sententiam cui et ipse Eichorn assentitur, rejicit Michaelis et e contra illam editionem e qua græca interpretatio fluxit, genuinam et ab intrusis scholiis puram esse censet, nostrum vero textum hebraicum depravatam fuisse variis additamentis autumat; prorsus abjudicanda est ista Michaelis opinio quæ Vulgatæ nostræ, quam expressis terminis concilium Tridentinum authenticam declaravit auctoritatem, labefactat et destruit.

Admitti igitur potest textum hebræum quem transtulit Græcus Interpres, minus integrum fuisse quam ille quod utimur, et *secundo*, forsitan addi potest sive Græcum Interpreter plurimos locos prætermisisse vel inadvertentia, vel quia alibi inveniebantur, sive amanuensium incuria, vel temeritate, hæc ut superflua et redundantia circumcisa fuisse. Nemo est enim qui non fateatur Septuaginta versionem per multas hujus generis correctiones pertulisse. Cæterum istæ præmissiones nullo modo authenticitati græcæ versionis præjudicari possunt; nam non sunt magni momenti, et quæ præmittuntur sæpe in aliis hujus libri locis reperiuntur, ita ut ista versio generaliter sua apta sufficienter substantiam et vim inspirati textus referat, saltem in his quæ ad fidem vel ad mores pertinent.

De auctoritate divina et canonica hujus libri nihil dicemus, nisi quod Jeremiam sua vaticinia divino instinctu afflatum edidisse, adeoque jure merito inter libros sacros illa locum obtinere, Hebræis et Christianis omni tempore persuasum fuerit. Nam et Christus ipse dictis suis ex Jeremiæ vaticiniis lucem sceneratur, eorumque auctoritatem calculo suo comprobavit, veluti in admonitione illa *Matth.* xi, 29, ex *Jerem.* vi, 16, in exprobranda domus suæ profanatione, *Matth.* xxi, 13; *Marc.* xi, 17; *Luc.* xix, 46; *Joan.* ii, 16, ex *Jerem.* vii, 11. Apostoli denique sæpius suis dictis auctoritatem et firmamentum adjungunt Jeremiæ affatis, veluti Paulus, *Rom.* ix, 21, ex *Jerem.* xviii, 6; *I Cor.* i, 31, ex *Jerem.* ix, 24; *II Cor.* vi, 16, ex *Jerem.* xxxi, 1; *Hebr.* x, 15, ex *Jerem.* cap. xxxii, vers. 31.

(1) His interpretibus, alios recentiores, saltem celebriores, qui non sine fructu consulendi sunt, indigitare oportet nos judicamus.

Inter Catholicos, Michael Ghislerus, Theatinus, qui Lugduni 1623 opus egregium edidit, cui titulus: *In Hieremiam Prophetam Commentarii juxta sensum litteralem, mysticum et morale, et juxta lectiones, vulgatam, ho-*

CHRONOTAXIS ORACULORUM, SIVE ORDO CAPITUM ET GESTORUM JEREMIAE.

Quia ordo capitum et oraculorum in Jeremia valde perturbatus est, uti dixi, hinc ea suo ordine digeram, eaque seriatim in quatuor partes distribuam. Sequar Abulensem in fine lib. IV Regum, Torniellum, et maxime Christophorum a Castro, qui in Proemio exactam habet chronotaxin.

Oracula
Jeremiae
anno pri-
mo Josi-
kim.

Prima ergo pars complectitur ea quae Jeremias prophetavit sub Josia rege, quibus carpit idololatricam et vitia populi, minaturque excidium per Chaldaeos. Incipit haec a cap. I, et protenditur usque ad cap. XVII, exclusive, excepto cap. X, quod ad Sedeciae, et cap. XIII, quod ad Joakim, et a vers. 18, ad Sedeciae, tempora pertinet, uti mox dicam.

Secunda pars est eorum quae prophetavit sub Joakim filio Josiae, et Joachin, sive Jechonia filio Joakim: mortuo Josia, et amolo Joachaz filio ejus, adhuc funebri planctu durante, mittitur Jeremias ad Joakim, monetque ne feat Josiam, sed potius Joachaz non rediturum ex Aegypto, et seipsum, eo quod sepultura asini sit sepeliendus. Huc ergo pertinet cap. XIII, a vers. 1 ad vers. 24, ut patet ex vers. 10 ibid.

Sub idem tempus, prophetans in atrio templi excidium urbis et templi capitur, et reus mortis

braem, paraphrasis Chaldaicae, et Graecae, cum catena Graecorum Patrum, graece et latine, etc., etc., 3 in-fol.

Inter heterodoxos, Sebast. Schmidh edidit: *Commentarium in librum prophetiarum Jeremiae, in quo textus exquisitori analysi resolvitur, annotationibus ad singulos versus illustratur, singulis etiam deinde istis certi loci communes subjiciuntur.* Argentorati, 1683, in-4°, dein Francofurti ad Moen. 1697 et 1703, duob. tom. in-4°. Ex hoc isto egregio commentario ex magna parte depromptae sunt annotationes Biblicae Joan. Henrici Michaelis.

Herm. Venema *Commentarius ad librum prophetiarum Jeremiae, quo conclusiones rite distinguuntur, scopus, nexus et series sermonis accurate investigatur, perpetua paraphrasi exponitur et selectis observatis vocibus et phrasibus illustrantur, ac implementi demonstratione ubi opus fuerit confirmantur,* in lucem prodit Leovardiae 1765, 2 in-4°.

Commentarium Joan. Henr. Pareau, Leydae edidit, 1790, in-8° inscriptum: *Threni Jeremiae philologicae et criticae illustrati*, quorum magni faciunt Scripturae sacrae professores.

Em. Frid. Car. Rosenmüller, *Scholiae in Jeremiae variis et Threnos.* 2 in-8°, Lipsiae 1826 prodierunt, in quibus auctor non parvam utilitatem ex interpretibus qui ante scripserunt, duxit.

Joannes Georgius Dahler, Argentorati edidit 1825-1830, opus in Jeremiam, cui titulus: *Jérémie, traduit sur le texte original accompagné de notes explicatives, historiques et critiques,* quod satis elucidat Jeremiae prophetias.

Addendi sunt ii Jeremiae interpretes qui vel omnes veteris Testamenti libros, vel prophetas cunctos verterunt et commentarius explanarunt, et quidam alii qui aliquas tantum partes Jeremiae prophetiarum explanarunt, ut Hengstenberg qui in tertia parte *Christologiae* in oracula quae ad Christum referuntur annotationes philologicas scripsit bonae frugis plenissimas.

agitur; sed ab Ahicam liberatur, uti narratur cap. XXVI; hic ergo collocandum est cap. XXVI.

Sub idem tempus, jubetur sumere catenas, postea sub Sedecia mittendas vicinis gentibus, ut patet cap. XXVII, a vers. 1 ad 4.

Sub idem tempus, prophetat ea quae habentur cap. XVII, scilicet peccatum Juda esse indelebile, quod suppetiis Aegypti confisus, nollet se subiacere Babylonio jam se ad bellum paranti.

Anno 4 Joakim prophetat ea quae habentur cap. XXV, de calice, id est clade activa Chaldaeorum, quodque eis servient gentes 70 annis.

Eodem anno contigerunt ea quae dicuntur cap. XLVI, a vers. 2 ad 12, de Pharaone Nechao caedendo, et paulo post caeso a Nabuchodonosore juxta Charcamos, eaque occasione mox pergit prophetare, Aegyptum subjugandam a Nabuchodonosore, ibidem, vers. 3 usque ad fin. cap.

Eodem anno contigerunt quae dicuntur cap. XXXVI, de oraculis et minis Jeremiae scribendis, et a Baruch legendis populo ex libro quem combussit Joakim, sed restauravit Jeremias, et quae cap. XLV dicuntur de Baruch timente et confortato a Deo.

Anno circiter 7 Joakim contigerunt ea quae narrantur cap. XXXIV, de Rechabitis, et quae dicuntur cap. XIII, a vers. 1 ad 18, de Iumbari lineo, quod tulit ad Euphratem, deque laguncula contrita in signum eladis futurae.

Mox secuta sunt dicta sub Joachim sive Jechonia filio Joakim. Nimirum cap. XXII, a vers. 24 ad finem, prophetat Jechoniam ducendum esse in Babylonem, et inde nunquam rediturum.

Cap. XXXIII, invehitur in regum negligentiam, quod illa fuerit causa excidii et captivitatis populi, atque novam reipublicae formam per Christum et Apostolos pollicetur.

Tertia pars continet oracula dicta sub Sedecia, qui Jechoniae successit, usque ad excidium urbis inclusive.

Anno 1 Sedeciae dicta sunt quae habentur cap. XXIV, de duobus calathis ficuum, qui significabant bonam Jechoniae et aliorum transmigrantium sortem; miseram vero Sedeciae et aliorum Hierosolymae manentium, et Chaldaeis rebellantium.

Et quae cap. XXXII scribuntur ad Jechoniam et alios in Babylone, quod ibi mansuri sint 70 annis.

Et quae cap. XXX et XXXI praedicunt de solvenda captivitate, tum temporali per Cyrum, tum spiritali per Christum.

Et quae cap. XVIII habentur de figulo, cujus ad instar Deus potest populum fingere et refingere, eumque libertati restituere.

Et epistola quae habetur cap. X, qua monet transmigratos, ne colant signa caeli et idola Chaldaeorum.

Et quæ habentur cap. xxvii, 3, usque ad finem, de catenis missis ad vicinos reges; quæque habentur cap. xxviii de earum confectione per Hananiam, et commutatione in ferreas.

Unde sub idem tempus, videntur dicta ea quæ cap. xlviii et xlix prophetat contra vicinos reges et gentes, scilicet contra Moab, Ammon, Idumæam, Damascus, Cedar et Elam.

Sub annum 4 Sedecia. Cap. xix, confregit lagunculam in atrio templi, ut ostenderet populum sic esse conterendum; hinc cap. xx, incarceration a Phassur, minatur ei interitum; atque ex tædio vitæ, et ærumnarum acerbitate, maledicit diei natiuitatis suæ.

Anno 4. Mox cap. i et li, prophetat excidium Babylonis, per Cyrum et Darium: quod enim id factum sit anno 4 Sedecia, patet *Jeremias* li, 59.

Anno 9. Cap. xiii, 18, mittitur Jeremias ad Sedeciam rebellantem Nabuchodonosori, et ad reginam, ut nuntiet eis regni eversionem. Patet id *IV Reg.* cap. xxiv, 20, et cap. xv, 1, et ex Josepho, lib. *X Antiq.* cap. i.

Cap. xxxiv, obsessa jam Jerusalem, cum Judæi fœdus cum Deo renovassent (ideoque Chaldæi recessissent pugnaturi contra Ægyptios), sed mox illud violassent, prædicit Chaldæorum reditum.

Cap. xxxvii, idem significat Sedecia; cumque egrederetur in Anathoth a Jeria captus, detrusus fuit in carcerem.

Cap. xlvii, prophetat Palæstinos vastandos per Chaldæos: hoc enim factum esse anno nono Sedecia, patebit cap. xlvii, 1.

Anno 10. Cap. xxi, cum rediisset Nabuchodonosor ad obsidionem Jerusalem, Sedecia mittenti, ut pro recessu hostis oraret, respondit Jeremias eum non recessurum, sed si salvus esse velit, ei se dedat.

Cap. xxxii, Jeremias in carcere jubetur emere agrum sui patruelis, ut per hoc significet, captivos e Babylone redituros ad suos agros.

Cap. xxxiii, promittit felicitatem post tempus captivitatis.

Sub annum undecimum. Cap. xxxviii, conjicitur in lacum, cum prædicaret transfugientibus ad Chaldæos salutem, et interitum remanentibus, sed eductus ab Abdemelech, et collocatus cum rege, mansit in vestibulo carceris.

Cap. xxxix, a vers. 13 usque ad finem, promittit Abdemelech incolumitatem in excidio urbis.

Mox cap. xxxix, a vers. 1 usque ad vers. 13, capitur Jerusalem, Sedecias excæcatur, filii et principes occiduntur.

Quarta pars complectitur oracula et gesta post excidium Hierosolymæ.

Cap. xl, Nabuzardan committit Jeremiam Godolæ, quem Nabuchodonosor constituerat præsidem Judææ.

Liber jam Jeremias videtur scripsisse epistolam ad abducendos Babylonem, de non colendis idolis Chaldæorum, quæ habetur cap. vi *Baruch*.

Urbe eversa, videtur composuisse Threnos.

Cap. xli, Ismael mense septimo occidit Godoliam; et Johanan reducit et colligit reliquias populi, cogitatque fugam in Ægyptum.

Cap. xlii, principes consulunt Jeremiam, ille vetat fugam, aitque si fugiant in Ægyptum, eos ibi vastandos a Nabuchodonosore.

Cap. xliii, principes non credentes Jeremias, et cogentes Jeremiam omnesque Judæos secum fugere in Ægyptum, perveniunt in Taphnis, ubi Jeremias prophetat excidium Ægypti per Chaldæos.

Cap. xliiv, Judæis in Ægypto, et Pharaoni Ephree minatur captivitatem: unde hæc de causa videtur a Judæis paulo post fuisse lapidatus ante excidium Ægypti: hic enim finitur ejus prophetia, nec deinceps Jeremias fit mentio.

Nabuchodonosor invasit et occupavit CoeleSyriam, Ammonitas, Moabitas, et alias gentes, uti prædixerat Jeremias. Ita Josephus, lib. *X Antiq.* xi.

Eodem anno occupavit Ægyptum, Pharaonem Ephree occidit, Amasim regem constituit, Judæosque 745 captivos duxit Babylonem, ut patet *Jeremias* lii, 30, et ex Josepho. Inter eos ductus est Baruch; nam Jeremias jam erat occisus. Ita a Castro et alii. Sed verius videtur Ægyptum subactam esse a Nabuchodonosore post 12 annos, scilicet anno regni ejus 33, uti dicam *Ezech.* xxix, 17.

Anno 6, qui erat quintus eversionis Jerusalem, et Nabuchodonosoris 26, die 17 mensis quinti, librum a se scriptum legit Baruch Babylone coram Jechonia, et toto populo, *Baruch* i.

Anno 1 ab excidio, qui annus explevit annum undecimum Sedecia.

Anno 2, qui erat 20 Nabuchodonosoris.

Anno 3.

Anno 5.

QUOT ET QUIBUS IN REBUS JEREMIAS FUERIT TYPUS AUT PROPHETA CHRISTI (1).

JEREMIAS.

I. Jeremiæ dicit Deus, cap. 1, 5: « Priusquam te formarem in utero, novi te: et antequam exires de vulva, sanctificavi te. »

II. Jeremiæ dicit Deus, cap. 1, 5: « Prophetam in gentibus dedi te; » et vers. 9: « Ecce dedi verba mea in ore tuo: ecce constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes. »

III. Jeremiæ dicit Deus, cap. 1, 18: « Ne formides: ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum super omnem terram. »

IV. Jeremias ait, cap. 1, 11: « Virgam vigilan-tem ego video. »

V. Jeremias ait, cap. 1, 13: « Ollam succensam ego video. »

VI. Jeremiæ, cap. 1, 16, ait Deus: « Loquar judicia mea cum eis (gentibus) super omnem malitiam eorum. »

VII. Cap. 1, 21, Deus per Jeremiam ait Synagoga: « Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum: quomodo ergo conversa es mihi in pravum, vinea aliena? »

VIII. Cap. 3, clamat Deus per Jeremiam: « Aversatrix Israel, et prævaricatrix Juda, revertere ad me, sanabo aversiones tuas. »

IX. Cap. 6, Jeremias dicit Hierosolymæ: « Hæc est civitas visitationis; » id est punitionis et excidii, « omnis calumnia in medio ejus. »

X. Cap. 7, 11, Jeremias ait: « Numquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum? »

CHRISTUS.

Sic de Christo ait S. Matthæus, cap. 1, 18: « Inventa est (B. Maria mater Jesu) in utero habens de Spiritu Sancto. » Et Angelus, vers. 20: « Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est. » Item Angelus, *Lucæ* cap. 1, 35: « Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. » Denique Isaias, cap. XLIX, 1, de Christo ait: « Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. »

Sic de Christo ait Isaias, cap. 11, 16: « Posui verba mea in ore tuo... ut plantes cœlos, et fundes terram, et dicas ad Sion: Populus meus es tu; » et David, *Psal.* 11, 6: « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus; » et vers. 8: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. » Et Isaias, cap. XLIX, 6: « Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. »

Sic Christus dicit de se: « Posuit (Dominus) os meum quasi gladium acutum: in umbra manus suæ protexit me, et posuit me sicut sagittam electam, » *Isaiæ* XLIX, 2.

De Christo dicitur, *Psal.* 11, 9: « Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos. » Et *Psal.* XLIV, 7: « Virga directionis virga regni tui. »

De Christo iudice dicitur, *Psal.* xcvi, 3: « Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus; » et *Luc.* 11, 17: « Paleas comburet igni inexstinguibili. »

Christus constitutus est iudex vivorum et mortuorum, atque in die iudicii Sanctis dicit: « Venite, benedicti Patris mei, » impiis vero: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, » *Matth.* cap. xxv, 30 et 41.

Sic Christus eidem ait: « Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, etc., et locavit eam agricolis: » illi autem servos, quin et filium heri occiderunt; ipse ergo « malos male perdet, » *Matth.* XXI, 33, 41.

Christus clamat, *Matth.* XI, 28: « Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. »

Christus, videns Jerusalem, flevit super eam, dicens: « Quia si cognovisses et tu, etc., quia venient dies in te: et circumdabunt te inimici, etc., et ad terram prosternent te, etc., eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ, » *Luc.* XIX.

Christus ait, *Matth.* XXI, 13: « Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. »

(1) Quæ fuerint similitudinis relationes inter Jeremiam et Christum luculenter et pie exponit Bossuet in opere

aureo cui titulus: *Méditations sur l'Évangile*, in ultima Christi hebdomada a die 98 ad 109.

XI. Cap. ix, 23, ait Dominus per Jeremiam : « Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et iudicium, et justitiam in terra. »

XII. Cap. xi, 19, ait Jeremias : « Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam : et non cognovi. »

XIII. Ibidem ait Jeremias : « Cogitaverunt super me consilia, dicentes : Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. »

XIV. Cap. xiv, 8, Jeremias ait Deo : « Expectatio Israel, salvator ejus in tempore tribulationis; quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? »

XV. Cap. xv, 10, ait Jeremias : « Væ mihi, mater mea! quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in universa terra? omnes maledicunt mihi. »

XVI. Cap. xvi, 16, ait Deus Jeremiæ : « Ecce, ego mittam piscatores multos; et piscabuntur eos. »

XVII. Cap. xviii, 6 et 11, ait Deus : « Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israel. Ecce, ego fingo contra vos malum. »

XVIII. Cap. xviii, 18, dixerunt Judæi : « Venite, et cogitemus contra Jeremiam cogitationes : et percutiamus eum lingua. »

XIX. Cap. xx, 2, Phassur percussit Jeremiam Prophetam.

XX. Cap. xx, 7, ait Jeremias : « Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me. »

XXI. Cap. xxvi, 11, Jeremias, quia prophetat excidium urbis et templi, audit : « Iudicium mortis est viro huic. »

XXII. Cap. xxvi, 15, Jeremias ait : « Si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos, et contra civitatem istam. »

XXIII. Cap. xxxi, 15, Jeremias ait : « Vox in excelso audita est lamentationis, luctus et fletus Rachel plorantis filios suos et nolentis consolari super eis, quia non sunt. »

XXIV. Cap. 31, 22, ait Jeremias : « Creavit Do-

Christus ait per Paulum, I Cor. i, 27 : « Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes : et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia : et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret; ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio; ut quemadmodum scriptum est : Qui gloriatur, in Domino gloriatur. »

De Christo ait Isaias, cap. liii, 7 : « Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se, obmutescet, et non aperiet os suum. »

Judæi cogitaverunt Christum crucifigere, et acclamarunt Pilato : « Crucifige, crucifige eum, » Joan. xix, 6.

Talis viator fuit Christus, qui per omnem Judæam discurrit evangelizando, et post tres annos prædicationis, relicta terra quasi hospitio, ad suum rediit coelum.

De Christo ait Simeon : « Positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur, » Luc. cap. ii, vers. 34.

Christus vocavit Petrum et Andream piscatores dicens : « Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum, » Matth. iv, 19.

Sic Christus ex eodem luto et massa generis humani, facit « aliud vas in honorem, aliud in contumeliam, » Rom. ix, 21 et 22.

Sic Judæi contra Jesum consilium inierunt, ut eum in sermone caperent, utque eum dolo tenerent; imo falsos testes contra eum quæsiverunt et subornarunt, Matth. cap. xxii, 15, et Matth. cap. xxvi, 59.

Sic « unus ministrorum dedit alapam Jesu, dicens : Sic respondes Pontifici? » Joan. cap. xviii, vers. 22.

Sic Christus ait, Psalm. xxi, 7 : « Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis; omnes videntes me, deriserunt me : locuti sunt labiis, et moverunt caput. »

Christus, quia dixisse ferebatur : « Possum destruere templum Dei, » etc., audit a Caipha totoque concilio : « Reus est mortis, » Matth. xxvi, 61 et 66.

Judæi clamantes contra Christum : « Crucifige eum, » dicunt Pilato Christum innocentem liberare volenti : « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros, » Matth. xxvii, 25.

Matth. ii, 17, in infanticidio Herodis ait : « Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem : Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt. »

Isaias, cap. vii, 14, et ex eo Matth. i, 23, de Chri-

minus novum super terram : **FEMINA CIRCUMDABIT VIRUM.** »

XXV. Cap. xxxi, 31, ait Dominus Jeremias : « Ecce dies venient, et feriam domui Israel et domui Juda foedus novum. »

XXVI. Cap. xxxvi, 26 : « Præcepit rex Joakim, ut comprehenderent Baruch scribam, et Jeremiam Prophetam ; abscondit autem eos Dominus. »

XXVII. Cap. xxxvii, 14, Principes Jeremiæ ceciderunt, et miserunt in carcerem.

XXVIII. Cap. xxxix, Jeremias, a suis neci destinatus, a Nabuchodonosore et Chaldæis honorifice susceptus est.

XXIX. Cap. xliii, 5, Johanan timens Nabuchodonosorem fugit, duxitque Jeremiam secum in Ægyptum.

tió et virgine matre dicunt : « Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, id est Nobiscum Deus. »

Christus hoc foedus et testamentum instituit, *Hebr. viii; Matth. xxvi, 28.*

Sic Judæi quæsierunt sæpe comprehendere Jesum : « Ipse autem abscondit se, et transiens per medium illorum ibat, » atque sub finem vitæ, secessit in civitatem Ephrem, *Joan. xi, 54.*

Sic Judæi Christum ceperunt, colaphizarunt et flagellarunt.

Ita Christus « in propria venit, et sui eum non receperunt : » scilicet Judæi eum occiderunt, sed Gentes eum susceperunt et coluerunt.

Sic Joseph, timens Herodem infanticidam, puerum duxit in Ægyptum, *Matth. ii, 13.*

Denique audi Esdræ, vel quisquis est auctor, lib. IV *Esdræ*, cap. ii, 18 : « Mittam tibi adjutorium pueros meos : Isaiam et Jeremiam, ad quorum consilium sanctificavi et paravi tibi arbores duodecim, gravatas variis fructibus, et totidem fontes fluentes lac et mel, et montes immensos septem, habentes rosam et liliam, in quibus gaudio implebo filios tuos. » Per arbores et fontes duodecim, duodecim Apostoli, et duodecim Sym-

boli eorum articuli ; per septem montes, septem Ecclesiæ Sacramenta significari videntur, quibus novam Christi Ecclesiam ornandam prædixerunt Isaias et Jeremias. Esto enim hic Esdræ liber non sit in canone sacræ Scripturæ ; habet tamen suum auctoritatis pondus, idque majus quam aliorum Doctorum libri : unde et Ecclesia illum libris canonicis proxime subnectit.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Est hoc caput proœmium totius libri : docet enim Jeremias, quomodo a Deo ad munus prophetiæ destinatus sit, et quasi consecratus ab utero, idque ad hoc, ut attentionem sibi conciliet. Unde secundo, vers. 6, vocatus a Deo ad prophetandum se excusat, dicens : Quia puer ego sum. Cui Deus : Ecce dedi verba mea in ore tuo : Ecce constitui te hodie super gentes, et super regna. Tertio, vers. 11, videt virgam vigilantem, et ollam succensam, per eaque portendi excidium Judææ per Chaldæos audit. Denique, vers. 18, eum roborans Deus ait : Dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum, ut fortior sis regibus et principibus omnibus (1).

1. Verba Jeremiæ filii Helciæ, de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathoth, in terra Benjamin. 2. Quod factum est verbum Domini ad eum in diebus Josiæ filii Amon regis Juda, in tertio decimo anno regni ejus. 3. Et factum est in diebus Joakim filii Josiæ regis Juda, usque ad consummationem undecimi anni Sedeciæ filii Josiæ regis Juda, usque ad transmigrationem Jerusalem, in mense quinto. 4. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : 5. Priusquam te formarem in utero, novi te : et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in Gentibus dedi te. 6. Et dixi, A, a, a, Domine Deus : ecce nescio loqui, quia puer ego sum. 7. Et dixit Dominus ad me : Noli dicere : Puer sum : quoniam ad omnia, quæ mittam te, ibis : et universa, quæcumque mandavero tibi, loqueris. 8. Ne timeas a facie eorum : quia tecum ego sum, ut eruam te, dicit Dominus. 9. Et misit Dominus manum suam, et tetigit os meum : et dixit Dominus ad me : Ecce dedi verba mea in ore tuo : 10. ecce constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes. 11. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Quid tu vides, Jeremia? Et dixi : Virgam vigilantem ego video. 12. Et dixit Dominus ad me : Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo ut faciam illud. 13. Et factum est verbum Domini secundo ad me, dicens : Quid tu vides? Et dixi : Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis. 14. Et dixit Dominus ad me : Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ. 15. Quia ecce ego convocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis, ait Dominus : et venient et ponent unusquisque solium suum in introitu portarum Jerusalem, et super omnes muros ejus in circuitu, et super universas urbes Juda. 16. Et loquar judicia mea cum eis super omnem malitiam eorum qui dereliquerunt me, et libaverunt diis alienis, et adoraverunt opus manuum suarum. 17. Tu ergo accinge lumbos tuos, et surge, et loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne formides a facie eorum : nec enim timere te faciam vultum eorum. 18. Ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum, super omnem terram, regibus Juda, principibus ejus, et sacerdotibus, et populo terræ. 19. Et bellabunt adversum te, et non prævalebunt : quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te.

1. 1. VERBA JEREMIE. — Titulus libri est, sicut ille apud *Isaiam*, cap. I, « visio Isaïæ, » q. d. Hic liber continet verba Jeremiæ, puta verba Dei, scilicet

(1) Istud proœmium est : PRIMO, *biblicum*, notans primo, auctoris nomen et genus, 1; secundo, libri titulum, et prophetiæ ac scriptionis tempus, 2, 3.

oraacula quæ locutus est Deus ad Jeremiam, quæque Jeremias audivit a Deo; unde Septuaginta vertunt, *verbum Dei quod factum est ad Jeremiam*.

SECUNDO, *historicum*, enarrans, primo, Dei Jeremiam in Prophetam antequam natus esset destinantis, vocationem, 4, 5; secundo, Jeremiæ pueritiæ suam obtendentis ex-

Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Rabanus. *Secundo*, planius et plenius, *q. d.* Hæc sunt verba, id est prophetiæ, quas a Deo acceptas Jeremias dixit et prolocutus est ad populum. Ita Chaldæus, Lyranus et Vatablus.

HELCIAS — Clemens Alexandrinus, libro I *Strom.*, S. Hieronymus vel quisquis est auctor *Quest. Hebr.* in lib. I *Paral.*, Paulus Burgensis, Maldonatus et Hebræi putant Helciam hunc Jeremiæ patrem fuisse summum pontificem, qui, anno 18 Josiæ (qui erat sextus ab eo tempore quo prophetare cepit Jeremias), invenit in arca librum *Deuter.*, IV *Reg.* XXII, 8. Illic Helcias genuit Azariam, Azarias Saraïam, Saraïas Esdram, I *Esdr.* VII, 1; ita ut Jeremias fuerit patruus Esdræ, utpote frater avi ejus, puta Azariæ.

Verum, si Helcias fuisset summus pontifex, sane hoc non tacuisset Scriptura hic; quia hoc facit ad magnam Jeremiæ tum notitiam, tum dignitatem. *Secundo*, *de sacerdotibus*, plane significat eum vulgarem fuisse sacerdotem, non pontificem. *Tertio*, pontifices habitabant Hierosolymæ juxta templum, teste Josepho lib. XX *Antiq.* cap. XVIII; hic autem Helcias habitabat in Anathoth, unde tempore vicis suæ veniebat Hierosolymam, ut sacerdotio fungeretur. Ita Chaldæus, qui addit eum fuisse unum ex viginti quatuor præpositis templi. Ita et Sanchez in Proëmio.

2. QUOD FACTUM EST, — est anastrophe: sic enim hæc ordinanda sunt, « verbum quod factum est. » Particulatim hic explicat titulum libri, scilicet *verba Jeremiæ*; est ergo hic sensus horum omnium usque ad vers. 4, *q. d.* Hæc « verba, » id est hæc prophetiæ, Jeremiæ sunt, et complectuntur omne verbum quod a Deo factum est ad Jeremiam in Judæa successive per 41 annos, scilicet a 13 Josiæ, et deinde sub Joakim usque ad mensem quintum anni undecimi Sedeciæ, quo capta est Jerusalem. Nota: Omittit Joachaz et Joachin, quia hi tantum tres menses regnaverunt. Aliter explicant Lyranus, Hugo, Dionysius, « quod, » id est quia, « factum est verbum, » etc. Sed hoc non fert sermo Latinus; alioqui ex Hebræo verti potest cum Vatablo, *secundum quod, vel quemadmodum factum est verbum Domini ad eum.*

IN TERTIO DECIMO ANNO REGNI — Josiæ. Nota: Ab hoc anno cepit prophetare Jeremias; quia eodem anno videtur eversa fuisse Ninive a Cyaxare rege

excusationem et deprecantis; munus sibi oblatum, cui se imparem sentiat, 6; *tertio*, Dei excusationem dissolventis responsam, protectionem spondentis promissionem, Prophetam imitantis symbolum, et manus explicantis mandatum, 7-10.

TERTIO, propheticum, primo, proponens visionem tum virgæ vigilantis, ad vigilem Dei curam in promissionibus et minis suis implendis significandam, 11, 12; tum ollæ succensæ ad excidium corruptissimo populo Judaico a Chaldæis imminens significandam, 13, 14; *secundo*, exponens postremi vaticinii argumentum et causam, 15, 16; *tertio*, repetens commendationem muneris obeundi, et promissionem auxilii præstandi, 17-19.

Medorum et a Nabuchodonosore seniore, qui fuit pater Nabuchodonosoris junioris sive Magni, eversoris Hierosolymæ; nam non post, sed ante Jerusalem, eversam fuisse Ninivem sub Josia diserte docet S. Hieronymus, Præfat. in *Jonam*, et Eusebius in *Chronico*, idemque colligitur ex Josepho, libro IX *Antiq.* cap. XI, ubi a tempore Joathan regis Juda, sub quo ipse ait Nabum prædixisse interitum Ninive, usque ad ejusdem eversionem effluxisse scribit annos 115. Atqui 13 annus Josiæ est 115, ab anno ultimo regni Joathan; quare hoc anno 13 Josiæ videtur eversa Ninive. Audi S. Hieronymum plures testes citantem: « Et revera, inquit, quantum ad Historias tam Hebræas quam Græcas pertinet, et maxime Herodotum; legimus Ninivem regnante apud Hebræos Josia et Asyage rege Medorum fuisse subversam. » Constat autem eam subversam a Chaldæis, adjuvantibus Medis, puta a Nabuchodonosore seniore, qui hoc anno 13 Josiæ regnare cepit. Idem confirmat Tobias cap. ult. vers. 6, juncto cum vers. 10 et seq., ubi dicitur Tobiam juniorem antequam moreretur, audivisse perditionem Ninive, quam captivavit Nabuchodonosor, et Assnerus sive Cyaxares, ut habent Septuaginta; Tobias enim mortuus est anno ætatis 99, et puer sex vel septem annorum cum patre in Assyriam abductus est, anno 6 Ezechia; deme hos 7 annos a 99, habebis 92, quot sunt a 6 Ezechia ad 13 Josiæ, quo fit ut Tobias videatur mortuus esse hoc anno 13 Josiæ, paulo post eversionem Ninive. Jeremias ergo, quia hoc anno 13 Josiæ vidit monarchiam et sceptrum a Ninive et Assyriis transferri in Babylonios, hinc vidit eodem anno virgam eorum vigilantem, incubantemque Judææ, et aliis Gentibus; hinc omnibus inlclamat: Consultite vobis; ecce enim ascendit leo de cubili suo, prædo Gentium se levavit; egressus est de loco suo, ut ponat terram tuam in solitudinem, » cap. IV, vers. 7. Ita docent recentiores quidam exacti chronologi. Verum *Nahum* II, 2, ostendi Ninivem eversam esse 27 annis post mortem Josiæ, nimirum anno 24 Nabuchodonosoris junioris sive Magni. Probabilior ergo causa, cur anno 13 Josiæ cepit prophetare Jeremias, est, quod sub hunc annum cepit regnare Cyaxares in Media, et Nabuchodonosor senior in Babylonia, cujus filius Nabuchodonosor junior postea conjunctis copiis cum Cyaxare Ninivem et everit, et monarchiam ab Assyriis ad Babylonios transtulit, ac consequenter Judæos aliasque omnes gentes armis sibi subjugavit. Hic enim est virga vigilans, quam anno 13 Josiæ vidit Jeremias. Adde: Probabile est quod Cyaxares cum Nabuchodonosore seniore cepit obsidere Ninivem sub annum 13 Josiæ, sed coactus est solvere obsidionem ob incursionem Scytharum; deinde eam resumpsit cum Nabuchodonosore juniore sub annum quintum ab excidio Hierosolymæ, tuncque eam expugnavit, de quo plura *Nahum* cap. II, vers. 2.

Anno 13 Josiæ, videtur eversa Ninive a Nabuchodonosore. Ideoque tunc ejus virgam vigilantem vidit Jeremias.

Helcias pater Jeremiæ, fuitne pontifex? Asserunt aliqui.

Negant alii. Idque verius est.

Vers. 2.

Vers. 3. 3. USQUE AD TRANSMIGRATIONEM. — Prophetavit etiam post transmigrationem, in Ægypto, ut patet cap. XLIV et seq. Verum plures et potiores ejus prophetiæ sunt de gentis suæ transmigratiõne et excidio, ideoque illi præviæ. Hinc eis hunc titulum præfixit, præsertim quia urbe et gente excisis, rebusque plane deploratis, putabat Jeremias se amplius non prophetaturum, utpote qui prophetiæ suæ videret jam finem et exitum. Sed se-eus accidit: prophetavit enim postmodum in Ægypto, illæque prophetiæ prioribus, quibus hunc titulum jam præfixerat, additæ sunt. Hinc factum est ut titulus hic jam ante operi præfixus manserit. Ita Sanchez.

Vers. 4. 4. ET FACTUM EST. — q. d. Fieri autem cœpit ad me verbum Domini. Cœpit Dominus ad me loqui, anno 13 Josiæ, dicens: « Priusquam te formarem in utero novi te. » Tõ enim factum est, hic significat actum inchoatum, cum vers. 3, significet actum continuatum. Rursum et capitur pro autem.

Vers. 5. 5. PRIUSQUAM TE FORMAREM. — Tertullianus, lib. De Anima, cap. XXVI, legit, priusquam te fingerem, scilicet quasi figulus, uti ex luto finxi Adamum; hoc enim significat Hebræum יָצַר יְאִסָר.

NOVI TE, — notifiã approbationis, qua præscivi et prædestinavi te formare, id est creare hominem, atque efficere mei verbi ministrum et prophetam; cognoscere enim, scire aut præscire, pro prædestinare aliquando ponitur, ut Rom. XI, 2: « Non repulit Deus plebem suam quam præscivit. » Ita S. Chrysostomus, hom. De Jeremia, tom. I, Origenes et Chaldeus. Censet Maldonatus idem esse hæc tria, « novi te, sanctificavi te, Prophe-tam in Gentibus dedi te. » Verum hæc distinguenda esse mox patebit.

Tropologice, nota hic magnos Sanctos a puero designari et destinari ad magna, idque sæpe per mira præsagia. Admiranda est S. Eucherii Aurelianensis historia. Nocte quadam illius genitrix, cum ab ecclesia, expletis nocturnis hymnis, domum rediisset, propriam ingressa cubiculum, quieti se dedit; viditque in somnis toro suo virum adstantem miri candoris vestibus indutum, capitis veneranda canitie splendidum, oculis instar gemmarum coruscantibus terribilem, sibi que dicentem: « Ave, Deo dilecta, benedictum in utero tuo ferens puerum, olim in hac urbe a Deo electum futurum Antistitem. » Cui venerabilis matrona: « Obsecro te, inquit, ut benedictionem tuo ore mihi largiaris, priusquam a me discedas. Intueor enim vultum tuum veluti angelicum. » Ait illi Angelus: « Recte quidem cernis; ego enim angelus Dei sum, missus ab eo, ut benedicam proli, quæ est in utero tuo. Et quia admonenti ambiguitatem non opposuisti, sed a Deo missum me credidisti, jam benedicam tibi, et semini tuo ex te nascituro. » At illa expergefata immensas SS. Trinitati referebat gratias, atque marito suo tantæ revelationis gaudia per ordinem explicavit. Ille vero hæc audiens, timore et gaudio perfusus,

in gratiarum actione permanens, rei exspectabat eventum. Natum puerum baptizavit, et de sacra unda suscepit Ausbertus Augustodunensis Episcopus. Ita habet Vita S. Eucherii, 20 februarii.

Anno Domini 989, uti ex Vita S. Stephani refert Baronius, Geisa primus Hungarorum dux baptizatus, cum suos Hungaros ad fidem Christi traducere, ibique episcopatus fundare cogitaret, apparuit illi angelus dicens, ei nasciturum filium qui hoc perageret. Uxori quoque ejus, cum partui vicina esset, apparuit B. Levita et protomartyr Stephanus, Levitici habitus insignibus ornatus, ita eam compellans: « Confide, mulier, in Domino, et certa esto te filium parituram, cui primo hujus gentis et regnum et corona debetur. Tu vero illi nomen imponas meum. » Cum autem femina non sine admiratione sciscitaretur ab eo quisnam esset, aut quomodo vocaretur? sic respondit: « Ego sum Stephanus protomartyr, qui primus pro Christi nomine martyrium obiivi. » His dictis disparuit. Nascitur itaque (ut prædictum erat) filius principi, notus Domino; secundum Prophetam, priusquam in utero conciperetur, et per Stephanum protomartyrem a Domino appellatus, antequam natus. Eum vero beatus et Deo dilectus Episcopus Adalbertus baptizavit, et nomen Stephani ei impositum est.

Cum B. Eligius (ut habet B. Audoenus Rothomagensis Episcopus in Vita S. Eligii, apud Surium 1 decembris), Noviomensis Episcopus matris adhuc alvo esse inclusus, vidit genitrix ejus visionem miram. Videbat quasi aquilam valde pulchram, supra suum volitantem stratum, ac se tertio inclamantem, sibi que nescio quid pollicentem. Cumque ex reciproca voce evigilasset, perterrita nimis, cœpit mirari quænam esset hæc visio. Interea venit tempus parienti, et præ magnitudine doloris cœpit mater periclitari. Vocaverunt autem quemdam religiosum presbyterum, boni testimonii virum, ut pro eadem oraret. Qui cum venisset ad eam, quasi propheticum mox usurpans verbum, ait ad illam: « Noli, inquit, mater, timere, quoniam benedictum partum tibi Dominus dignabitur largiri. Erit enim vir sanctus, ac de gente sua electus, vocabiturque magnus in Ecclesia Christi sacerdos. »

Mater Aeneæ Sylvii matrona nobilis, cui Victoria nomen erat, cum proxima esset partui, in somnis sibi visa est puerum se parere mitram in capite gestantem; quæ, ut pronæ semper in pejus mentes hominum sunt, verita est ut somnium illud puero et familiæ ignominiam portenderet; neque prius potuit hujusmodi suspitione levâri, quam postquam intellexit, filium suum Episcopum Tergestinum designatum. Quo nuntio, omni prorsus metu liberata, immortalis Deo gratias egit. Is postea fuit Pontifex Maximus, quem Pii II appellatione nostra vidit ætas, inquit Aventinus in Vita Pii II.

Audi Marcellinum presbyterum in Vita S. Sui-

berti Episcopi Werdensis, cap. 1 : « Adveniente hora, qua benedictus puer Swibertus a clarissima genitrice nasceretur, subito totam cameram, in qua felix Bertha pareret, fulgor nimius replevit, stupentibus et mirantibus cunctis, mansitque irreverberatis radiis protensus, donec peperit filium suum; quo nato, paulatim claritas recessit. Matronæ vero illic cum obstetricibus congregatæ glorificantes Deum, ubique promulgarunt magnalia claritatis piæ Comitissæ. »

Tempore Ethelredi, regis Merciorum, nobilis quidam regali progeie ortus, ex uxore sua nomine Tecla S. Guthlacum seruum Dei progeniuit. Ea vero hora, qua Dominus eum segregavit ex utero matris, cælesti prognostico est designatus; manus enim quasi hominis, rubri nitoris, cœlitus missa, et ad ostium domus extensa, ineffabili fulgore coruscare visa est. Quæ signaculo crucis ostium muniens, felici præfiguravit auspicio, quod ille ad ortum procederet, qui constanti perseverantia Christi crucem in suo corpore circumferret. Hominum autem multitudo novitate miraculi stupefacta accurrens, inauditæ visionis prodigium, magnum divinæ dispensationis fore mysterium assererat. Cumque stupore magno, secundum varios animi motus, opinionibus ambiguis fluctuarent, una obstetricum, de domo egrediens, infantem jam natum proclamat. Natus baptizatur, et Guthlacus vocatur, quod sonat, Belli donum, vel bonum donum, juxta idioma Anglorum. A Deo enim donatus est parentibus, ut contra oppressores eorum bella gereret, ac de illis cum victoria titulos triumphales reportaret, inquit auctor *Vitæ*.

S. Bernardi mater gravida visa est sibi videre se gestare utero catulum latrantem; et S. Dominici mater vidit se gestare catulum, facem accensam ore gestantem.

Refert Rodericus, Toletanus et Vasæus in *Chron.* anno Domini 860, quod mortuo Enechone Arista Navarræ rege, regnavit Garsias ejus filius, vir non minus integritate vitæ, quam armis præstans, qui uxorem ducit Urracam, feminam primariam; cum qua jam gravida ac partui vicina, dum incautius per montes iter faceret, inopinato hostium Arabum supervenientium insultu oppressus, fortiter pro fide dimicans, interiit. Accidit vero ut, digressis Barbaris, nobilis quidam, cui Guevarra nomen fuisse affirmant, qui a tempore Enechonis Aristæ adhæserat regi Garsias, ad eum locum forte accederet, et infantem per vulnus manum extendentem, et velut eluctantem conspiceretur. Miserratus utriusque vicem, casu matris utero, eduxit infantem, ac domi suæ diligenter educavit. Quod non sine testibus factum est, ut, quando res ipsa posceret, facto fides constaret. Qui transactis infantis et pueritiae annis, cum ad adolescentiam pervenisset, ætatem indole, et indolem strenuis operibus superabat, et successit in regnum regi Garsias æra 918.

E contrario, anno Domini 1051, ex Lamberto

Scafnæo narrat Baronius, quod eo anno Henricus Imperator auctus sit filio, eidemque nomen Henrici imposuerit, sed plane magno Ecclesiæ damno hunc genitum prævidit per visum, quæ ipsum gestabat in utero Agnes Augusta: vidit enim se parere draconem virulentum. Quod ipsum, eadem sæpe testata, scribitur ab Auctore *Vitæ S. Mathildis*, qui sub idem tempus vixit. At quam ista vera fuerint, ipsa declararunt eventa.

SANCTIFICAVI TE, — selegi te mihi ex hominibus, præordinavi te, deputavi, præparavi te muneri prophético, quod sacrum est et sanctum, idque cum adhuc esses in matris utero, imo ab æterno. Ita Chaldæus et Hieronymus, in cap. 1 *ad Galat.*, Abulensis, *Quæst.* XVII in cap. XIII *Judicium*, Theodorus a Castro et Sanchez.

Addunt aliqui: « Sanctificavi te, » id est ad rem magnam et eximiam selegi te. Sanctum enim, inquit, subinde significat magnum quid et eximium; quia sanctitas in Deo et creaturis, est dos magna et eximia. Est catachresis. Sic canit B. Virgo: « Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum, » id est magnum, augustum, sacrum, « nomen ejus. »

Secundo, S. Augustinus, *epist.* 57: « Sanctificavi, » inquit, id est prædestinavi te sanctificare. Augustinum sequuntur Jansenius in *Concordia Evang.* cap. II, et Salmeronius, tom. II, *tract.* 34. Sic *Joan.* cap. XI, 52, dicuntur filii Dei, qui adhuc erant infideles.

Tertio et optime: « Antequam exires de vulva, » id est in ipsa matris vulva te jam conceptum, sed necdum natum, « sanctificavi, » quia uti Joanni Baptistæ, ita et tibi, o Jeremia! in utero remisit peccatum originale, et infudi gratiam sanctificantem, qua simul te constitui et consecravi in S. Prophetam; unde hoc explicans subdit: « Prophetam in gentibus dedi te; » utrumque enim significat vox *sanctificare*, scilicet *primo*, a communi et profano segregare, Deique ministerio deputare et consecrare. Sic sanctificantur sacerdotes, prophætæ et reges, quasi Dei providentiæ et justitiæ sacræ administri. *Secundo*, a peccato segregare, ut pure et sancte Deo serviat quisque in suo gradu et vocatione, uti hic Jeremias in utero vocatur et sanctificatur, ut sit Propheta. Utramque significationem complectitur Macrobius, lib. III *Saturn.* III, cum ait: « Sanctum est, vel idem quod sacrum aut religiosum, vel quod incorruptum et culpæ nescium. » Vide D. Thomam in IV, dist. I, *Quæst.* I, art. 5; *Quæst.* I, ad 1, et III part. *Quæst.* XL, art. 1, ad 2. Hæc expositio probatur *primo*, quia hoc proprie significat vox « sanctificavi, » et, « antequam exires de vulva, » id est in ipsa vulva. *Secundo*, quia alia est phrasid qua dixit: « Priusquam te formarem in utero, novi te, » significans, ab æterno præscivi, amavi, prædestinavi te ad sanctitatem et munus propheticum; alia est hic, cum dicit: « Antequam exires de vulva, » id est in vulva,

Jeremias
fuit sanctificatus
in utero.

Probatur
primo.

Secundo.

« sanctificavi te. » Hæc enim significat executionem et effectum cognitionis et prædestinationis divinæ, q. d. In vulva reipsa propositum meum æternum executus sum, infundendo tibi jam concepto gratiam et sanctitatem, ad quam ab æterno te cognovi et prædestinavi, ut scilicet dignus et selectus mihi sis Propheta, sanctitatem eximiam in pessimos Judæos et Gentes spirando et afflando; sicut ex tunc, id est ex vulva, Prophetam in Gentibus dedi, id est constitui. Sanctitas enim eximia est optima præparatio ad prædicandum, infidelibus præsertim et rebellibus, quales erant hi Judæi; sine qua doctrina, eloquentia aliaque dona parum valissent, et etiamnum parum valent. *Tertio*, quia *Ecclesiastici* cap. xl, 9, dicitur Jeremias « a ventre matris consecratus propheta. » Quomodo consecratus? non per prophetiæ, ut patet, sed per gratiæ sanctificantis infusionem, qua simul constituebatur propheta, Deo specialiter ita ordinante. Illa enim verba *Ecclesiastici* hisce Dei ad Jeremiam, sunt antistropha. *Quarto*, quia hoc speciale privilegium ex hoc loco tribuunt Jeremiæ S. Athanasius, S. Hieronymus, S. Leo, S. Nazianzenus, Origenes, Ambrosius, Petrus Damianus, S. Thomas, III part. *Quæst.* XXVII, art. 6, ubi ad 1 addit: « Sanctificatis in utero creditur præstitum esse, ut de cætero mortaliter non peccarent, divina eos gratia protegente. » Idem docent S. Bernardus et communiter Patres et Scholastici, quos citant et sequuntur Franciscus Suarez, III part. *Quæst.* XXVII, art. 2, disp. 3, sect. 1, et Sebastianus Barradius in *Luc.* cap. 1, 44. Videturque hic communis Doctorum et fidelium sensus, ita ut de eo jam dubitare non liceat, ait Antonius Fernandus, *Visionæ* 11. Ratio est, quia præ aliis Prophetis, Jeremias unus delectus est, qui sua sanctitate urbem et Ecclesiam labantem sustineret, in summa rerum omnium confusione et vastitate; unde ab utero gratiam, constantiam et virtutes alias ad tantum prophetiæ munus necessarias accepit ex speciali privilegio, et ad majorem auctoritatem ei apud populum conciliandam. Quare minus probabiliter S. Ildephonsus, lib. *De Perpet. virgin. B. Mariæ*, ex eo quod Jeremias, cap. xx, 14, diem in qua natus est, vocat maledictam, colligit eum in matris utero non fuisse a peccato originali purgatum, quod et sentit Abulensis in cap. xiii. *Judic.* Quæst. XVI.

Simile quippiam de Asella virgine innuit S. Hieronymus, epist. 15 ad *Marcellam*: « Prætermitto, ait, quod in matris utero benedicatur ei, antequam nascatur; quod in phiala nitentis vitri, et omni speculo purioris, patri virgo traditur per quietem; quod adhuc infantie involuta pannis, et vix annum decimum ætatis excedens honore futuræ beatitudinis consecratur. Sit gratiæ omne, quod ante laborem fuit, licet Deus præsciens futurorum et Jeremiam sanctificet in utero, et Joannem in alvo matris faciat exsultare, et Paulum

ante constitutionem mundi separet in Evangelium Filii sui. » Sic Moesen sanctificatum fuisse in utero matris censuit S. Ephrem in orat. *De transfig. Christi*; et Jacob patriarcham, qui collisus in utero supplantavit Esau, tunc fuisse justificatum censuit S. Ambrosius, lib. IV *De Fide*, cap. IV. Idem, de Samsone, S. Joseph, Jacobo fratre Domini, et aliis censuerunt nonnulli, sed sine fundamentum.

Moraliter, nota hic ordinem, quem Deus servat in idoneis Ecclesiæ ministris sibi cooptandis, nimirum ut ante omnia gratia sua eos imbuat, eosquesibi amicos et familiares efficiat. Idcirco enim, uti advertit S. Augustinus, Doctor Gentium, seipsum describens, *Rom.* cap. 1, 5, ait: « Per quem accepimus gratiam et apostolatam, » gratiæ primas dedit, apostolatui secundas. « Sic enim tuba Evangelica (ait Nazianzenus in orat. *De episcopatu Zazymorum*) aptam reddidit harmoniam ab interiori homine optime secundum Deum composito, convenienter emisso Spiritu Sancto. » Idcirco et Saulis prophetationem in proverbium irrisorium abiisse ait, quoniam organum pravum ac dissolutum, decorem et harmoniam edere nequit. Merito ergo Deus hic antequam pronuntiaret de Jeremia illud: « Et Prophetam in Gentibus dedi te; » præmisit: « Priusquam te formarem in utero, novi te, » Apte autem, non prædicatorem, sed prophetam dixit; quia ut propheta sine spiritu prophetiæ prophetare nequit, ita nec prædicator prædicare potest sine spiritu et gratia prædicandi. Quare S. Chrysostomus, homil. 19 in *Matth.*, dans causam, quare doctores christiani vocentur Prophetæ, quia ut Prophetæ, inquit, olim ungebantur, ita doctores christianos ungi prius oportet unctione gratiæ.

Nota prophetiam non esse habitum permanentem, nec actu datum fuisse Jeremiæ in utero, sed tantum per specialem primo Dei ad hoc deputationem; et secundo, sanctificationem ad hoc ordinatam; ac tertio, per Dei auxilium et inspirationem Jeremiæ præparatam, ut tempore opportuno prophetaret; hæc enim Jeremiæ in utero non data, sed destinata tantum et præparata fuit a Deo.

ET PROPHETAM IN GENTIBUS DEDI TE. — *Primo*, Origenes, Cyprianus, lib. I *Contra Judæos*, cap. XXI; Gregorius Nyssenus, lib. *Contra Judæos*; Ambrosius, in vers. 3 *Psal.* XLIII, hæc intelligunt de Christo, qui gentes vocavit ad se. Sed hic sensus allegoricus est, non litteralis.

Secundo, Victorinus Martyr in *Apocal.* cap. XI, putat Jeremiam cum Elia venturum contra Antichristum, ut Gentibus prædicet; nam dum viveret, tantum Judæis prædicavit. Unde et mortem ejus taceri in Scriptura, quasi vivat in paradiso. Hinc et *Matth.* xvi, 14, quidam putabant Christum esse Jeremiam; et Josippus filius Gorion, lib. I *Hist. Judaicæ*, cap. XVII: Jeremias, ait, cum arcam abscondidisset, et dixit: « Non sciet homo, neque eo-

Jeremias
Propheta
ex utero,
quomodo?

Venerit
cum
Elia?

gnosceretur locus, donec venero ego, et Elias propheta, tunc restituemus arcam in locum suum in Sancta sanctorum. » Sed communis Patrum traditio est, solum Henoch cum Elia venturum, uti dicitur *Eccli.* cap. *xlii*, 16, et cap. *xlviii*, 10.

Respondeo ergo : « Prophetam dedi te in Gentibus, » id est Gentibus vel ad Gentes. Ita Pagninus, vel, ut Hugo et Vatablus, contra Gentes. Jeremias enim licet inter Judæos ageret, tamen de Ægyptiis, Babyloniis, aliisque Gentibus etiam prophetat, eisque excidium intentat, ut patet cap. *xlv* et cap. *xlviii*; itaque se explicat Jeremias hic vers. 10. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Origenes. Addit Maldonatus, « in Gentibus, » inquit, id est ut prædicat Chaldæorum aliarumque Gentium victoriam contra Judæos, uti explicatur vers. 15 : « Quia ecce ego convocabo omnes nationes regnorum Aquilonis, etc., super universas urbes Juda. » Denique Jeremias reipsa prophetavit « in Gentibus, » quando in Taphnis Ægyptiis prædixit, quod vastandi essent a Chaldæis, ut patet cap. *xlii*, vers. 1 et seq.

Vers. 8.

6. ET DIXI, A, A, A. — Viegas in *Apoc.* *iv*, sect. *v*, num. 4, SS. Trinitatis mysterium hic innui pulat. Ter enim, inquit, dixit A, quæ balbutientis et infantis adhuc pueri vox est, propter tres personas divinas; ut indicaret se comparatione ejus mysterii infantem esse et nescientem adhuc articulate loqui. Loquebatur enim cum eo SS. Trinitas : Pater dicens : « Novi te, » Filius dicens : « Sanctificavi te; » Spiritus Sanctus dicens : « Prophetam dedi te. » Verum hic sensus, uti symbolicus est, ita subtilior est, quam solidior; non enim agitur hic de Trinitatis mysterio, nec ad illud promulgandum mittebatur Jeremias, deinde pro a, a, a, in Hebræo unica est vox, ut jam dicam.

A, A, A, — Hebræum אהא una vox est et interjectio, noster Interpretes videtur cuique consonanti (sunt enim tres) subjecisse vocalem sic, אהא a ha ha. אהא autem Hebræis est interjectio admirantis et dolentis, ut cum quis pusillanimitas, onus impositum quasi viribus suis impar, gemens, dolens et stupens excutere nititur, sicut facit hic Jeremias. Quare quod S. Thomas, vel potius Thomas Anglicus, per trinum A, A, A, putat notari tres defectus, qui Jeremiam ineptum reddebant ad prophetandum, scilicet defectum ætatis, scientiæ et eloquentiæ, subtilius est quam solidius. De voce אהא plura dicam *Joelis* *i*, 15. Septuaginta pro אהא legerunt אהא etie; vertunt enim : ὁ δεικνύς, κύρις, qui es Dominator, Domine. Το enim qui es, est nomen Dei, *Exodi* *iii*, 14.

NESCIO LOQUI (id est vaticinari, inquit Chaldæus), QUIA PCEER EGO SUM, — *q. d.* Præ pueritia nescio loqui res tantas, et præ timore puerili non audeo apud viros et principes. Unde priori ejus excusationi respondet Deus, vers. 7 : « Ad omnia quæ mittam te, ibis et, etc. loqueris, » id est ire et loqui poteris. Posteriori vers. 8 : « Ne timeas,

etc., quia tecum ego sum. » Deus enim animos æque ac verba quælibet suppeditat : « Sufficiencia enim nostra ex Deo est, » *II Corinth.* cap. *iii*, 5, *q. d.* Ne timeas tuam infantiam, ego te faciam virum idoneum, facundum et audacem. Videtur ergo Jeremias, aiunt a Castro et Antonius Fernandus, *Visione* 11, tunc cum cœpit prophetare, fuisse 14 aut 15 annorum (1): talis enim est puer. Didicerat Jeremias illud Sapientis : « Puer, tace et audi. Sicut enim rosa est purpura veris; sic silentium ruborque verecundiæ sunt purpura adolescentiæ. »

Nota : Deus elegit pueros, Danielem et Jeremiam ad prophetandum, ut certo scirent homines Deum esse, qui tam grandia per pueros loqueretur.

Tropologice, quomodo detrectari vel suspici debeat munus prædicationis, vide apud S. Gregorium, part. *i Pastor.* cap. *vii*.

Rursus discant hic electi aut destinati a Deo ad magna, agnoscere suam ruditatem et infantiam, discant se omnibus etiam pueris postponere. Ita fecit S. Bernardus, qui, ut habet auctor *Vitz*, lib. *ii*, cap. *iv* : « Superbiæ fuit infensissimus hostis, cum enim facta ejus et verba confirmarentur miraculis, nunquam excessit, nunquam supra se in mirabilibus ambulavit; sed de se semper humiliter sentiens, venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum; et cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitit infimus : soli Deo quidquid fecit ascripsit; imo se nihil boni aut velle aut posse, nisi inspirante et operante Deo, et sensit et dixit. » Idem, capite *vii*, eundem suos hoc docuisse tradit : « Judicari ab humano die non multum curetis; neque vestra propria, neque aliena judicia approbantes, sub timore Dei sic state, ut nec vos quempiam judicantes, aliquando extollamini, nec aliorum curantes judicia excidatis in nugas, singula vero prosequentes, vos servos inutiles reputetis. » Hac de causa ipse singularitatem et admirationem fugiebat, ideoque cilicium quod occulte gestaverat, cognitum deposuit. Sermone vero 37 *in Cantic.* sic ait : « Noli te, homo, comparare majoribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli uni. Quid scis enim, o homo! si unus ille, quem forte omnium vilissimum atque miserrimum, et tanquam omnium sceleratissimum reputas, melior te, mutatione dextere Excelsi futurus in se quidem sit, in Deo vero (in Dei prædestinatione) jam sit? hinc jussit Dominus te recumbere non penultimo, sed novissimo loco, ut non tantum nemini te præponas, sed nec comparare præsumas. »

Porro id maxime locum habet in prædicatore, cujus munus est difficillimum : « Quale, inquit

(1) Vel viginti circiter annorum, ejus igitur ætatis, ut experientiam nondum habuerit, cum regibus, principibus et quibusvis hominibus agendi. (Rosenmüller.)

Jeremias
circiter
anno 15
cœpit
prophe-
tare.

Moraliter,
ut
quis eve-
hatur
a Deo,
humiliter
se fatique
puer.

Nazianzenus in *Apologetico*, est multarum filium instrumentum musicum, pluribus simul pulsibus ad harmoniam percutere. Quis enim tot voluntates, quot sunt auditores, concinnabit apte, ad reddendam Deo convenientem harmoniam? » Difficilius est quod subdit: « Concionatores opifices esse superno mundo, » qui videlicet homines eo dignos, sua concionandi vi effingere debeant. Sane hæc homines divinos requirunt. Hoc est quod ait Psaltes, *Psalm. LXVII, 12*: « Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa. » Ab ore enim Dei procedunt verba spirantia divinitatem.

Vers. 8. 8. NE TIMEAS A FACIE EORUM, — ne timeas eos ad quos scilicet mittam te; dices enim: « Dominus mihi adjutor: non timebo quid faciat mihi homo, » *Psalm. CXVII, vers. 6*. Faciei meminit, quia pueri et simplices maxime vereri et revereri solent vultus virorum nobilium et potentium; majestas enim hominis, æque ac ira et indignatio, maxime apparent in vultu.

Vers. 9. 9. ET MISIT (extendit) DOMINUS MANUM SUAM. — Nota cum S. Hieronymo et Rabano, Deum misisse angelum, qui in corpore assumpto manu tangeret os Jeremiæ, et diceret: « Ecce, dedi verba mea in ore tuo, » idque primo, ut eum hoc tactu quasi consecraret Prophetam, et os aperiret ad prophetandum. *Secundo*, ut confidentiam et animum daret, Dominum cum eo fore, et verba ejus directurum: sic ad Isaiam, cap. VI, mittitur Seraphim. *Tertio*, ut sciret Jeremias ea quæ prædicaturus erat, non sua, sed Dei esse verba in os suum immissa. *Quarto*, ut tactum et plagas manus humanæ non formidaret, inquit S. Hieronymus et Origenes, multa enim a Judæis passurus erat. Unde hoc tactu angelico præmunitur et corroboratur (1).

ECCE. — Hebraice הִנֵּן *ree*, id est vide, vel attende; animum scilicet, ad ea quæ dicturus sum applica.

Vers. 10. 10. CONSTITUI TE HODIE (et ex nunc Prophetam te constituo) (ponitur præteritum pro præsentem) SUPER GENTES ET SUPER REGNA (iam Judæorum, quam aliarum circumquaque nationum), UT EVELLAS. — Id est ut intermineris hostibus meis (« quos » in regionibus suis « plantavi, » id est firmiter collocavi, et « ædificavi, » id est prole, familia, domibus, urbibus et opibus auxi et stabilivi, ut est cap. XLV, vers. 4, infra) me inde per bella et captivitates Chaldæorum eos evulsurum, nisi resipuerint, uti factum patet cap. XLV et sequent. Et contra, me ædificaturum rursus, et plantaturum eos quos destruxero et evulsero si poeniteant, uti factum patet cap. XLII, vers. 10. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Lyranus, Vatablus, Dionysius Carthusianus et alii.

Nota: Partim hic esse metaphoram ab hortula-

nis; sicut enim hortulanus plantat et evellit arbores; ita Deus plantat et evellit gentes: partim hebraismum, quo verba realia per mentalia aut verbalia exponuntur. Nam Jeremias reipsa non plantavit nec evulsit gentes: ergo « ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipas, et ædifices, et plantes; » idem est quod, ut has gentes evellendas, destruendas, disperdendas et dissipandas; illas ædificandas et plantandas esse a Deo, mineris et prædicas. Vide *Can. XXIX*.

Sic tropologice, ait S. Gregorius, III part. *Pastor. XXXV*, concionator evellit ex homine regnum superbix, luxuriæ, etc., ut plantet regnum castitatis, humilitatis, etc.; additque prius dici: « Ut evellas et destruas; deinde, ædifices et plantes. Quia, nisi, inquit, perversa destrueret, ædificare utiliter recta non posset, quia, nisi ab auditorum suorum cordibus spinas vani amoris evelleret, nimirum frustra in eis sanctæ prædicationis verba plantaret. » Doctor ergo ut auditores utiliter possit docere bona, debet eos prius dedocere mala. Unde S. Augustinus, lib. IV *De Doctrina Christiana*, doctores Ecclesiasticos vocat rectæ fidei satores, et debellatores errorum. Porro: « Facilius est rudi adhuc animæ, ac instar ceræ nondum signatæ, veritates imprimere, quam conscriptis jam quasi litteris, hoc est pestiferis opinionibus, superducere quæ vera sunt, » ait Nazianzenus in *Apologetico*. Ad hoc ergo opus est ingenti zelo, spiritu, conatu et efficacia, ait S. Gregorius loco citato.

Vers. 11. 11. VIRGAM VIGILANTEM EGO VIDEO. — Ita Aquila et Symmachus. « Vigilantem, » id est minantem, librantem et agitantem se, ac paralam percutere, ait Rupertus. *Secundo*, Septuaginta vertunt: *Virga virgam amygdalinam*, quæ primo inter arbores evigilat, id est sollicita est, ut suos flores emitat; ideo enim amygdalus hebraice dicitur קקט *scaked*, id est vigilans, q. d. Ramum amygdali antevertentem alias arbores, et antelucantem in proferendis floribus (2), ego video, hoc est, video flagellum repente occupaturum Judæos imperatos, quod multo citius quam putatis, o Judæi! antevertet timorem vestrum. Ita Vatablus, Pagninus, R. Salomon et alii. Unde Syrus vertit, *virgam amygdali video. Et dixit mihi Dominus: Bene vidisti, quia festino ego super verbo meo ad faciendum illud; et Arabicus, vidi virgam de arboribus amygdalorum. Et dixit mihi Dominus: Quam bene vidisti, o Jeremia! Innui per virgam amygdali, quod, sicut recens est amygdalus in viriditate sua celeriter ante omnes arbores, sic festinabit judicium meum, id est supplicium meum. Advertit Theodoretus. Sicut nux vel amygdalum amarum habet corticem, sed nucleum suavem; ita disciplina et*

(1) Symbolica fuit hæc Prophetæ inauguratio. Quem admodum pruna ardens de altari attigit os Isaiæ, VI, 7, et Ezechielii liber datus est comedendus, II, 8, 9, 10, ita Jeremiæ os tetigit manus divina. (Rosenmüller.)

(2) Virga cogitanda est saltem foliis, si non floribus, vestita, alioqui non vidisset conjunctam arboris esset. (Rosenmüller.)

castigatio primo molesta est; sed deinde fructum dat, suavitatem morum.

Tertio, Viegas in *Apocal. cap. xv*, Comment. I, sect. 1, proprie vigilantem exponit oculatum, vel oculos apertos et vigiles habentem. Significat enim Dei providentiam et justitiam, quæ tota oculata est, nec per errorem supplicium infert, sed maximo judicio et examine verberat, ut magnitudo pœnæ magnitudinem culpæ non superet, imo nec adæquet. Unde

Significat primo, providam Dei vigilantiam.

Nota: Hæc virga vigilans significat primo, Dei potentiam et imperium; item vigilantiam ac providentiam. Quocirca virga Aaronis amygdalina quæ floruit, eique pontificatum consignavit, symbolum fuit vigilantis sacerdotalis, ut ex Cyrillo et aliis dixi, *Num. xvii*, 8. Sic Ægyptii pingebant Deum quasi oculum baculo innixum, ut significarent ejus omniscientiam et pervigilem curam, quasi pastorem, tanquam qui omnia videat et regat quasi pastor et rex, cujus insigne est sceptrum vel virga, qua bonos pascit, malos percutit. Ita Cyrillus, lib. IX *Contra Julian.*, post initium.

Densipigitur quasi oculos baculo innixus: cur?

Sic Osirim quasi regem omnia conspicientem Ægyptii pingebant tanquam sceptrum, habens in se oculum insculptum, aiunt Macrobius, lib. I, cap. XXI, et Plutarchus, lib. *De Iside et Osiride*, ubi addunt Phryges Deum, qui omnia moderatur, pinxisse quasi virgam sole exornatam. Unde et Græci: *Θεὸς ἄνδρ' ὅσ' ἑώρακεν* a vivendo nominant: est enim Deus, ait Homerus, *ὄμνεν, ἔς πατρ' ἰσορροπῆ καὶ πατρ' ἰταρροπῆς*: Sol qui omnia videt et qui omnia audit. Et multi veterum, ait Pierius, lib. XXXIII *Hieroglyph.*, Deum figurabant quasi baculum stantem; quia Deus stat immobilis omnia sustinens et firmans, ait Cyrillus supra. Quanta ergo cæcitas est hominum, qui in oculis hujus oculi vindicis lucidissimi, peccare audent! Nam, ut ait Plinius: «Deus totus est sensus, totus est visus, totus est auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.» Ita ipse, lib. II *Natur. Histor.* cap. VII. Et Tertullianus, lib. *De Trinit.*, Deum totum oculum dixit, qui totus totum videt: et alibi Dei oculum ait somni expertem, quoniam est ipsa lux, vigilia nimiram ex ipso naturæ ordine deputata.

Secundo, celerem Dei ultionem.

Secundo et proprie, hæc virga vigilans significat celerem Dei ultionem; hoc est enim quod explicans hanc virgam Dominus subdit, vers. 12: «Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo ut faciam illud.» Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Unde Chaldæus clare vertit: *Ego video regem Chaldæorum, festinantem ad malefaciendum et percutiendum Judæos et alias gentes*. Hinc rursum ex Hebræo cum nonnullis verti potest: *Ego video virgam vigilantis, scilicet Dei*. Sic Attila dicebat se esse flagellum Dei, et de rege Assyriorum ait Dominus, *Isaia* I, 5: «Væ Assur, virga furoris mei et baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea.» Sic *Ezechiel*, cap. VII, vers. 10: «Ecce, inquit, dies, ecce venit: egressa est contritio, floruit virga (prævisa et prædicta a Jeremia) germinavit

superbia,» etc. Hæc ergo visione virgæ amygdalinæ et vigilantis, significavit Deus Jeremiæ, se cito acceleraturum pœnas et captivitatem Babylonicam, quam Judæis comminatus fuerat. Nam anno abhinc vigesimo tertio, puta anno tertio Joakim, Nabuchodonosor cepit Joakim et Danielem aliosque abduxit: anno vero abhinc quadragesimo, Jerusalem vastavit, et templum concremavit. Hæc ergo virga vigilans ostensa Jeremiæ, fuit similis ostento vel portento cometæ, qui specie virgæ aut gladii apparens, pestem, bellum et vastitatem, quasi index iræ Dei portendit hominibus.

Simili modo magnus ille Simeon Stylites vidit virgam portententem orbi famem et pestem. Audi Theodoretum, oculatum testem, in *Historia Patrum*, cap. XXVI: «Siccitatem et magnam illius anni sterilitatem, et eam quæ consecuta est simul famem et pestem duobus annis ante prædixit, dicens se prævidisse virgam quæ infligitur hominibus, et flagella quæ per eam intentantur.» Et paulo post: «Aliquando, inquit, ei visæ sunt duæ virgæ, quæ ferebantur quidem de cœlis, in terram autem Orientalem cadebant et Occidentalem. Hanc autem Persicæ et Scythicæ gentis in Imperium Romanum insurrectionem significavit vir divinus, et iis qui aderant effatus est visionem, multisque lacrymis et precibus assiduis repressit plagas, quarum intentabantur minæ in orbem terræ. Gens certe Persarum jam armata, et parata ad Romanos invadendos, eis divina adversante voluntate, a cæpto est retardata, et intrinsecus in malis propriis occupata.» Utinam similes haberemus Simeones, qui virgas Dei cohiberent, aut discerent!

Moraliter, discant hic peccatores Deum, Deique vindictam ad peccata excubare et vigilare, ut ea cito plectat et puniat. Ita Baltasar sacrilegus et temulentus mox vidit manum scribentem in pariete: *Mane, thecel, phares*, quæ eadem nocte ipsi et regno exitium attulit, *Daniel*, cap. V: Ita «vigil et sanctus de cœlo descendit, clamavit fortiter, et sic ait: Succidite arborem,» id est Nabuchodonosorem superbum regno ad bestias ejicite, *Daniel*, IV, 10 et 14. Ita ad Caini paritidum vigilavit Deus, dicens: «Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: nunc igitur maledictus eris super terram, vagus et profugus,» etc.; idque ante illi prædixerat Deus: «Si bene, inquit, egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum (pœna peccati) aderit,» *Genesis*, IV, 7, 10 et 11. Vide ibi dicta.

Idem senserunt et experti sunt Gentiles. Ita Melitenses, videntes viperam invadere manum S. Pauli, dicebant: «Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere,» *Actor*, XXVIII, 4. Ita Calippus eodem pugione, quo Dionem sub amici specie interfecit, a sociis suis necatus est. Ita cum Mitius Argivus in seditione esset interemptus, ærea statua in foro, cum ederentur spectacula, incidit in percussorem Mitii,

Moraliter, Dei vindicta vigilat ad peccata.

eumque occidit. Ita Bessus cum patrem necasset, diuque id scelus clam fuisset, tandem in hospitio quodam cœnaturus, nidum quemdam hirundinum hasta dejecit pullosque occidit; cumque ii qui aderant rogarent cur id fecisset? « Non, inquit, auditis hirundines falso de me vociferari et testari, me patris mei esse interfectorem? » Mirati qui intererant, hunc sermonem ad regem detulerunt, reque certis iudiciis comperta, pœnas luit Bessus. Refert hæc Plutarchus, lib. De Sera Numinis vindicta. Peccatum ergo pœnam suam secum trahit, eique colligatum est, et sicut carnifex reum fune ligatum tenet, ducitque ad supplicium; ita Dei vindicta peccatorem ad pœnam perurget et pertrahit. Porro hæc virga vigilans peccatores terrendo excitat, et a somno peccatorum evigilare facit, juxta illud: « Evigilate, justi, et nolite peccare, » I Cor. xv, 34. Et: « Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus, » Ephes. v, 14. Unde aliqui pro *virgam vigilantem* vertunt, *virgam vigilare facientem*, ut *cal* ponatur pro *hiphil* more Hebræo. Ergo « vita mortalium sit vigilia, » uti monuit Christus: « Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit, » Matth. xxiii, 42. Satius enim est in modico labore hic evigilare, quam vigilare in incendiis gehennæ, præsertim quia vigilia hæc ducit ad vigilans et perenne in cœlis gaudium.

Vers. 13. Olla succensa, quid? Respondeo primo. 13. OLLAM SUCCENSAM, — id est in Jerusalem a Nabuchodonosore per Nabuzardan succensam; vel, ut hebraice est, *sufflatam*: sic enim vocatur Jerusalem, *Ezech. xi, 7*, et cap. xxiv, 3. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus, Dionysius. Alludit ad sartagineas et ollas reorum et martyrum, quales fuerunt illæ Machabæorum, lib. II, cap. vii, 3, quas et Amos Judæis minatur cap. iv, 2. Talis fuit et taurus Phalaridis (1).

Secundo. Secundo, melius, ut ait Hieronymus Prado, potest olla accipi, ut sit idem quod virga, scilicet Dei pectus, hilem coquens et fervens, ex quo ebulliit iste furor et flatus indignationis Dei, de quo *Ezech. i, 4*. Unde Syrus vertit, *ollam dispositam* (constitutam super ignem) *ad coquendum video*.

Tertio et optime. Tertio et optime, Chaldæus, Pagninus et Vatablus, hebræum *נפח נפח naphuach*, non quasi participium, ut significet sufflatam, sed quasi nomen, vertunt: Ollam succensam, ferventem, ebullientem ego video, scilicet Nabuchodonosorem cum suo exercitu, ignem furoris efflantem et ebullientem contra Judæos; hæc enim olla venit ex Aquilone, id est, ex Chaldæa, ut Jerusalem aliaque regna combureret et vastaret.

Nota: Olla eandem vindictam significat et confirmat quam virga, sed graviorem. Sic Joseph famem quam primo vidit per spicas, significari;

(1) Olla tumide effervescens Arabibus figura est belli gravissimi magno fervore animorumque ira gesti.

secundo, per vaccas vidit confirmari et accelerari, *Genes. xli, 32*.

In olla accensa videtur alludere ad focum et ignem, qui in concha vel olla, ne vento exstinguatur, præferbatur regibus Chaldæorum et Persarum; illi enim ignem quasi Deum colebant; unde reges eorum affectantes honores divinos, ignem sibi præferri curabant, q. d. Adventat ignis prævius, et consequenter ipse Nabuchodonosor, qui quasi ignis in vos, o Judæi, sæviet vosque comburet. Ita Sanchez.

Tropologice Origenes, Rupertus et Ambrosius in *Psalm. xxxviii*, sub finem: Prius Deus hic pœnitentibus exhibet virgam correctionis; quam si nolint, impœnitentibus reservat ollam gehennæ, uti Theodoricum regem post mortem in Vulcani ollam projici vidit sanctus ille eremita, apud S. Gregorium, IV *Dialog. cap. xxx*.

Secundo, S. Gregorius, XVIII *Moral. cap. xi*, et lib. XXXIII, cap. xl: « Olla, inquit, succensa, est cor humanum carnalibus desideriis et anxietatibus æstuans, a diabolo succensum, et fervens pro consensum, cum tot undas quasi fervendo projicit, quot nequitas desideriorum ad opera exteriora extendit. »

Et S. Thomas: « Anima, inquit, peccatrix dicitur olla: primo, propter concupiscentiæ fervorem, *Job. xli, 22*. Fervescere faciet quasi ollam profundum mare; secundo, propter operis carnalitate, *Michææ iii, 3*: Ossa eorum confregerunt et conciderunt sicut in lebetem, et quasi carnem in medio ollæ; tertio, propter maculæ nigridinem, *Nahum ii, 10*: Facies omnium eorum sicut nigredo ollæ. Porro hæc olla succenditur igne, primo, amoris, *Psalm. lxxix, 17*: Incensa igni, et suffossa ab inreptione vultus tui peribunt; secundo, iræ et contentionis, *Isaiæ cap. l, 11*: Ecce vos accendentes ignem accincti flammis; tertio, æternæ damnationis, *Deut. xxxii, 22*: Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima. » Hucusque D. Thomas.

ET FACIEM EJUS A FACIE AQUILONIS, — id est ipsa olla veniebat ab Aquilone, puta a Chaldæa tendebat in Judæam. Facies enim Hebræis per synecdochen idem est quod persona; hæc enim per faciem dignoscitur: rursus persona per metaphoram sumitur pro re etiam inanimi; huic enim Hebræi figurate attribuunt os, faciem, personam, etc.

Secundo, Maldonatus per faciem accipit os ollæ; hoc enim vomens flammam, e Chaldæa veniens, spectabat Judæam. Verum prior sensus simplicior est; pari enim modo faciem Aquilonis vocat ipsum Aquilonem, uti explicat vers. sequenti. Chaldæus explicat quid facies hæc significet, dum vertit, et *castrum exercitus ejus* (Nabuchodonosor) qui ducitur et venit a facie Aquilonis.

14. AB AQUILONE, — a Babylone, quæ licet sit Orientalis, tamen respectu Jerusalem est Septentrionalis; quia quatuor gradibus magis est æqui-

Tropologice, significat ollam gehennæ.

Et animam peccatricam.

Vers. 14.

noctialis quam Jerusalem. Ita Theodoretus, Dionysius et Vatablus. Vel potius quia Nabuchodonosor primo, Niniven, quæ ad Aquilonem erat Chaldææ, hoc 13 anno Josiæ obsedit et cepit, ut multi censent; inde Syriam circumiens, et Aquilonares nationes in suum exercitum cogens, per Dan, quæ Aquilonaris est respectu Jerusalem, ingressus est Judæam; sic enim se explicat Jeremias, vers. seq., et cap. iv, 6 et 15. Ita Hugo, Lyranus et a Castro.

Aquilo
tristia.
Auster
leta sig-
nificat.

Symbolice, Aquilo est frigidus, asper, et læva mundi regio; hinc læva, tristia et diram Dei vindictam significat: Auster vero calidus est, suavis, et dextera mundi regio; hinc significat manum Dei benignam, Deique opem et favorem; unde Deus dedit Judæis legem in Sina, quæ ad Austrum est Judææ, et hoc est quod dicitur *Habacuc* III, 3: «Deus ab Austro veniet.» Aquilo ergo symbolum est mortis, mortemque plantis affert; Auster vitæ. Frigus enim inimicum, et, ut Cardanus ait, diabolus est naturæ; vita vero in calore consistit: quocirca sol est vita universi. Aquilo ergo significat tempestatem, id est, calamitatem fore maximam. Nullus enim ventus tam vehemens quam Aquilo, nullus tam rapidus, tam frigidus, tam urens; unde *Ecclesi.* XLIII, 22: «Frigidus, ait, ventus Aquilo flavit, et gelavit crystallus ab aqua; super omnem congregationem aquarum requiescet, et sicut lorica induet se aquis. Et devorabit montes, et exuret desertum, et exstinguet viride sicut igne.»

PANDETUR, — spargetur, erumpet; Chaldæus, venire incipiet; hebraice est, *aperietur*, quasi hactenus clausum in antris et thesauris Dei, jam solvetur et emittetur grande malum, grandis clades et calamitas, quam Chaldæi afferent Judæis, aliisque vicinis gentibus eas subigendo et vastando.

Alludit ad hebræum *ישפון* *isaphon*, id est Aquilo, q. d. absconditus, a radice *ישפן* *isaphan*, id est abscondit. Fama enim erat, quod propter frigus nulli essent aut rari Hyperborei; aut certe, quod Judæis incogniti essent Aquilonares populi, nec cum eis haberent commercium, inquit Forerius in *Isaiæ* cap. XLIX, 12. Hinc mystice S. Augustinus Aquilonem ait esse sedem diaboli et hæreticorum, prout hodie eos in Germania, Anglia, Scotia, aliisque Aquilonaribus regionibus grassari constat. Unde *Cantic.* cap. iv, 16, dicitur: «Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfila hortum meum, et fluant aromata illius.» Quem locum explicans S. Augustinus, epist. 20 ad *Honoratum*: «Diabolus, ait, et angeli ejus a luce atque fervore charitatis aversi, et nimis in superbiam invidiamque progressi, velut glaciali duritia torpuerunt, et ideo per figuram tanquam in Aquilone ponuntur.»

Ilisce enim mystice convenit id quod de Borea et Borealibus physice scribit Solinus, cap. xx: «Damnata, ait, pars mundi, et a rerum natura

in nubem æternæ caliginis mersa, ipsisque prorsus Aquilonis conceptaculis rigentissima, sola terrarum non novit vices temporum; nec de cælo aliud accipit quam hiemem sempiternam.» Hinc consequenter, ut ibi infligatur pœna ubi commissa est culpa, et præmium detur ubi floruit virtus; symbolici docent Deum habere duo tribunalia, unum clementiæ et felicitatis in Meridie, alterum severitatis et vindictæ in Aquilone. De priori dicitur *Cantic.* I: «Ubi pascas, ubi cubes in Meridie?» Hinc volens Deus pie mederi peccato Adæ, ambulat leniter ad Meridiem, *Genes.* III, 8. Alterum esse ad Aquilonem patet, quia inde dejectus est Lucifer, qui dixerat: «Sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis,» *Isaiæ* cap. XIV, 13. Ibi quoque, puta a sinistris (sinistra enim pars mundi est Aquilonaris, dextra Australis) consistentibus reprobis dicit Christus in die judicii: «Ite, maledicti, in ignem æternum.»

TERRE — Judææ; de ea enim hic agitur. Simile est cap. XXV, 9.

15. PONENT UNUSQUISQUE SOLIUM SCUM (id est tentorium suum, vel sedem suam) IN INTROITU PORTARUM (id est ad portas, juxta portas) JERUSALEM, — ut eam obsideant. Ita S. Hieronymus, Rabanus, S. Thomas et alii. Solus Lyranus aliter explicat: sic videlicet, q. d. Parta victoria, Chaldæi ponent solium judicum de more in porta, ut Judæos qui sibi restiterunt, judicent et puniant.

16. LOQUAR JUDICIA MEA CUM EIS, — scilicet Judæis, id est objurgabo et increpabo per Nabuchodonosorem, Sedeciam et Judæos quasi ingratos, rebelles, fœdifragos et perjuros, additque Josephus, lib. XL *Antiq.* cap. x, dixisse Nabuchodonosorem Sedecie: «Magnus Deus odio habens tuam nequitiam, nostro te subjugavit imperio;» idque patet *IV Reg.* XXV, 6, infra, cap. IV, 12, et cap. XII, 1.

Secundo, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et Maldonatus: «Loquar, inquit, judicia,» id est reipsa eis ostendam me justus de causis, scilicet ob scelera eorum, pœnas de ipsis sumere.

Tertio, S. Thomas, Lyranus et Dionysius: «Loquar,» id est decernam, et mandato meo infligam eis judicia, id est justa et merita supplicia. Primus sensus hoc loco simplicissimus est et verissimus.

LIBAVERUNT, — id est, ut Septuaginta, *ἔθουον*, sacrificaverunt; Hebraice *יִקְטְרוּ* *iekatteru*, id est suffitum incenderunt, thurificaverunt, quod eodem redit: in sacrificiis enim caro Deo incendebatur, perque ignem et fumum ascendebat ad Deum, utque hoc significarent, thus victimis imponebant, cum eisq̄ cremabant; thura enim Deo debentur et adolentur.

17. TU ERGO ACCINGE LUMBOS TUOS, — id est, primo, festina, expedi te (1). Sic dicitur *Luc.* XII, 35:

(1) Hæc phrasid sæpius in S. Scripturis obvia, inde desumpta est, quod in Orientis terris viatores, aut quicum-

«Sint lumbi vestri præcincti;» *secundo*, corrobora te, forti esto animo. Sic dicitur *Job XL, 2*: «Accinge sicut vir lumbos tuos.» Hinc patet minus esse litterale et genuinum, quod vulgo censent per accinctionem lumborum præcipi Prophetæ et concionatori castitatis studium.

NEC ENIM, — hebraice פֶּן *pen*, id est *ne forte*; sed aliquando *pen* simpliciter significat negationem *non*, ut *Proverb. V, 6*; *Isaiæ XXVII, 3*. Idem hic significat; unde Noster vertit, *nec*.

NEC ENIM TIMERE TE FACIAM. — Est Hebræa miōsis et anastrophe, *q. d.* Faciam ut non timeas, amoliar omne periculum quod timere posses; potest secundo verti ex Hebræo: *Ne timere te faciam, vel, ne conteram, aut, perdam te coram illis, q. d.* Si mihi non fidas, deseram te, tradam et permittam, ait S. Hieronymus, te timori, imo perdam te, ob ignominiam quā afflicis me Deum tuum, quod in ejus fide tibi data hæsites. Sic punit Deus Mosen hæsitantem, *Numer. XX, 12*, et Petrum timentem ventum validum increpat dicens: «Modicæ fidei, quare dubitasti?» *Matth. XIV, 31*. Ita vertunt Chaldæus, Pagninus et Vatablus, quin et Septuaginta apud S. Hieronymum.

Vers. 18. 18. DEDI TE (do, constituo. Simile vidimus in vers. 9 et 10) IN CIVITATEM, — velut civitatem, columnam et murum æneum; nam præpositio ב *lamed*, et בֵּית *beth*, id est *in*, ponitur pro כִּי *caph*, id est *sicut*. Unde Arabicus vertit: *Et jam feci te hodie ut civitatem potentem (vel fortem, vel gloriosam) ad quam impossibilis est accessus: et sicut ferrum, et feci te murum æris super universam terram.* Sensus est, *q. d.* Reddo et efficio te hodie fortissimum contra omnes adversarios, ut sis, *primo*, quasi civitas munita, quæ se optime propugnat; *secundo*, quasi columna ferrea, quæ omnia onera sibi imposita sustinet; *tertio*, quasi murus æreus, qui bellica tormenta sine læsione fert et repellit; quique, ut ait Hieronymus, nulla violatur rubigine, nec cæsus imbribus deperit, sed vetustate fit fortior. Præco ergo Dei, et pastor bonus sit columna sustentans infirmos, *Rom. XIV, 1*; sit murus obiciens se periculis pro ovibus; non mutus, sed æreus sono prædicationis. Murus, qualem requirit Deus, *Ezech. XIII, 5*: «Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini.» Et Poeta:

Hic murus ahenens esto
Nil conscire sibi.

Et Seneca in *Troad.*:

Tu præsidium Phrygius fessis,
Tu murus eras, humerisque tuis
Stetit illa decem fulta per annos.

Ita Delrio, *adag.* 817.

quæ aliquod operosum moliantur, prolixiores vestes cingulo lumbis astringunt, ut expeditior incessus vel opera sit. (Rosenmüller.)

Sapienter dixit Agathon Abbas in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. XLII: «Si habitas cum proximo, esto sicut columna lapidea; quæ si injuriatur, non irascitur; si glorificatur, non extollitur.»

Pollicetur Deus, ait Theodoretus, Jeremiæ non pacem, nec quietem, sed certamina et victoriam, uti Christus Apostolis, *Joan.* cap. XVI, 1 et seq. Hinc tanta fortitudo et libertas Jeremiæ contra principes et reges, scilicet ex una hac Dei promissione: quia «ego tecum sum;» si enim Deus pro nobis, quis contra nos? En quid facit spes in Deum, quantas habet vires! «Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur,» et quæ toto *Psal. XC* sequuntur, huc pertinent. Tales fuerunt prisci Ecclesiæ doctores, principes et heroes.

Ita S. Ambrosius Deo nixus et corroboratus, Spei et constantia Sanctorum exempli. Valentiniano Imperatori ejusque matri Justinæ, petentibus templum dari Arianis, fortiter restitit: cumque comites et tribuni urgerent Imperatorem, uti jure suo, quod in potestate ejus omnia forent, respondit Ambrosius: «Si Imperator a me petat quod meum est, id est fundum meum, argentum meum, non recusabo; quanquam omnia, quæ mea sunt, pauperum sunt: verum quæ Dei sunt, imperatoriæ potestati non sunt obnoxia. Si patrimonium affectatis, invadite: si corpus, accurrite; vultis in vincula ducere? vultis ad necem? Iudus est: non ego me vallabo stipatione populorum, nec altaria tenebo, vitam deprecans, sed pro altaribus victimam me præbebo.» Invasit eum Calligonus: «Tunc, inquit, me vivo, Valentinianum contemnis? ego tibi caput abscindam.» Cui Ambrosius: «Deus permittat tibi ut impleas quod minaris. Ego enim patiar quod Episcopi: tu facies quod spadones.» Vide eum, *epist.* 32 et 33.

Ita Mathathias commemorans forcia Patrum, Deo duce, facta, hortatur suos ut resistant Antiocho regi, qui volebat Judæos traducere ad gentilismum: «Nunc ergo, o filii, inquit, æmulatores estote legis, et date animas vestras pro testamento patrum, etc.; quia omnes qui sperant in Deum, non infirmantur. Et a verbis viri peccatoris ne timueritis; quia gloria ejus stercus et vermis est: hodie extollitur, et cras non invenitur,» *I Machab.* cap. II, 50 et 61.

Ita S. Theodorus Martyr, teste Gregorio Nyseno in ejus *Vita*, cum carnifices ei immanes cruciatus minarentur, ni fidem Christi abjuraret, in hanc vocem erupit: «Pro fidei Christianæ confessione qui vulnerat, incidat; et qui verberat, laeret; et qui cremat, flammam adjiciat; et qui his verbis offenditur, linguam eximat.»

Ita S. Vincentius, teste Prudentio in ejus Hymno, provocans carnifices, et lætus vadens ad rogam, ait tyranno:

Quem tu maligne, mysticis
Minitaris ignem litteris,
Flagrabis ipse hoc justus;

Citoque ad ignis grabatum festinans :

Hunc sponte conscendit rogam
Vir sanctus ore interrito,
Ceu jam coronæ conscius
Celsum tribunal scanderet.

Ita S. Basilius, cum ei Præses Valentis Imperatoris Ariani, ob fidem exitium minaretur : « Utinam, inquit, hoc mihi vere accadat, ut pro veritate ex his corporis vinculis eripiar ! » Urgente Præsede, ut rem maturius consideraret, Basilius respondit : « Ego quidem hodie et cras idem sum; atque utinam tu non mutes sententiam ! » Ita Socrates, lib. IV, cap. XXI.

Jeremias ergo, et justus quisvis fortis et constans, adversis cunctis est superior, talisque est qualem depingit Virgilius :

Ille velut pelagi rupes immota resistit.
Ut pelagi rupes magno veniente fragore,
Quæ sese multis circumlatrantibus undis
Mole tenet, scopuli nequoquam et spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.

Talis fuit S. Lucia virgo et martyr, quæ nec

precibus, nec minis a fide et castitate abduci potuit, sed intrepide Paschasio præfecto restitit, freta ope Spiritus Sancti; cumque Paschasius interrogasset : « Estne in te Spiritus Sanctus ? » respondit : « Caste et pie viventes templum sunt Spiritus Sancti. » At ille : « Jubebo te ad lupanar duci, ut te Spiritus Sanctus deserat. » Cui virgo : « Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam. » Quare Paschasius indignans Luciam eo trahi jussit : sed divinitus factum est ut firma virgo ita consisteret, ut nec bobus, nec ulla vi de loco dimoveri posset. Ergo præfectus circum ipsam pice, resina, ac ferventi oleo perfusam, ignem accendi imperavit; sed, cum ne flamma quidem eam læderet, multis tormentis excruciatæ guttur gladio transfigi jubet. Quo vulnere accepto, Lucia prædicens Ecclesiæ tranquillitatem, quæ futura erat Maximiano et Diocletiano mortuis, Idibus decembris spiritum Deo reddidit. Merito ergo illi accinit Ecclesia : « Columna es immobilis, Lucia, sponsa Christi; quia omnis plebs te exspectat, ut accipias coronam vitæ. » Et rursum : « Tanto pondere eam fixit Spiritus Sanctus, ut virgo Christi immobilis permaneret. »

CAPUT SECUNDUM.

Est hoc caput plenum querelæ, et quasi continuam pathos. Nam Deus sponsus plebem Israel, quasi sponsam increpat; quod se relicto, adulteris, id est, idolis et idololatris, adhæreat, quasi Deus sit impotens aut negligat suos. Idem recte aptes Christianis, qui spes non in Deo, sed homine, opibus, potentia defigunt, imo id facit omnis peccator (1).

1. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : 2. Vade, et clama in auribus Jerusalem, dicens : Hæc dicit Dominus : Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, et charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, in terra, quæ non seminatur. 3. Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum ejus : omnes, qui devorant eum, delinquent : mala venient super eos, dicit Dominus. 4. Audite verbum Domini domus Jacob, et omnes cognationes domus Israel. 5. Hæc dicit Dominus : Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt? 6. Et

(1) Prima pars Jeremiæ prophetiarum quæ ad populum Judaicum pertinent in quatuor sectiones dividi potest : Porro prima sectio juxta P. Kilber tres sermones diversos complectitur, *primum* Dei jussu et nomine habitum, cap. II, cap. III, 1-5; *secundum*, tempore Josiæ regis dictum cap. III, a vers. 6, — IV, V, VI; *tertium* post restauratum a Josiâ templum pronuntiatum cap. VII, VIII, IX.

PRIMO igitur, Deus veluti in exordio revocat in memoriam prædilectionem suam erga Israël, 2, 3; et excitat attentionem, 4.

SECUNDO, aggrediens *argumentum* ut ita dicam sermonis, *contestatur litem*, asserendo suam innocentiam, obijciendo populo et sacerdotibus oblivionem divinorum beneficiorum, et conversionem ad idola, 5-9.

TERTIO, *probat causam*, *primo*, ostendendo gentium ad idola majorem, quam Judæorum ad verum Deum adhesionem, 10, 11; *secundo*, exponendo duplicem in hoc peccato malitiam, 12, 13; *tertio*, aperiendo suppli-

ciorum immissorum originem natam ex neglectu Dei, 14-17.

QUARTO, *amplificat probationem*, *primo*, exprobrando præsentem defectionem, 18, 19; *secundo*, obijciendo antiquam jam et progressam jam rebellionem et nulla dissimulatione excusandam improbitatem, 20-25; *tertio*, præmonendo de futura frustratione auxilii ab idolis separati, 26-28.

QUINTO, *refutat exceptionem*, *primo*, indicando monitiones interemptis prophetis, objectas, 29, 30; *secundo*, adjiciendo beneficentiam oblivione contemptam, 31, 32; *tertio*, detegendo malitiam operum, sub speciosis verbis et jactata confidentia latebras quaerentem, 33-37.

SEXTO, *in conclusione*, *primo*, cohortatur, oblata gratia, ad penitentiam cap. III, vers. 1; *secundo*, exhibet pristinæ vitæ malitiam hactenus non emendatam, 2-3; *tertio*, repetit cohortationem, et suggerit deprecationis formulam, 4-5.

non dixerunt : Ubi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti : qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem et inviam, per terram sitis, et imaginem mortis, per terram, in qua non ambulavit vir, neque habitavit homo? 7. Et induxi vos in terram Carmeli, ut comederetis fructum ejus, et optima illius : et ingressi contaminastis terram meam, et hæreditatem meam posuistis in abominationem. 8. Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus? et tenentes legem nescierunt me, et pastores prævaricati sunt in me : et Prophetæ prophetaverunt in Baal, et idola secuti sunt. 9. Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus, et cum filiis vestris disceptabo. 10. Transite ad insulas Cethim, et videte : et in Cedar mittite, et considerate vehementer : et videte si factum est hujuscemodi. 11. Si mutavit gens deos suos, et certe ipsi non sunt dii : populus vero meus mutavit gloriam suam in idolum. 12. Obstupescite, cœli, super hoc, et portæ ejus, desolamini vehementer, dicit Dominus. 13. Duo enim mala fecit populus meus : Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. 14. Numquid servus est Israel, aut vernaculus? quare ergo factus est in prædam? 15. Super eum rugierunt leones, et dederunt vocem suam, posuerunt terram ejus in solitudinem : civitates ejus exustæ sunt, et non est qui habitet in eis. 16. Filii quoque Mempheos et Taphnes constupraverunt te usque ad verticem. 17. Numquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti Dominum Deum tuum eo tempore, quo ducebat te per viam? 18. Et nunc quid tibi vis in via Ægypti, ut bibas aquam turbidam? et quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? 19. Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te. Scito, et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem mei apud te, dicit Dominus Deus exercituum. 20. A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti : Non serviam. In omni enim colle sublimi, et sub omni ligno frondoso, tu prosternebaris meretrix. 21. Ego autem plantavi te vineam electam, omne semen verum : quomodo ergo conversa es mihi in pravum vinea aliena? 22. Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Dominus Deus. 23. Quomodo dicis : Non sum polluta, post Baalim non ambulavi? vide vias tuas in convalle, scito quid feceris : cursor levis explicans vias suas. 24. Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui : nullus avertet eam : omnes, qui quærunt eam, non deficient : in menstruis ejus invenient eam. 25. Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti. Et dixisti : Desperavi, nequaquam faciam : adamavi quippe alienos, et post eos ambulabo. 26. Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel, ipsi, et reges eorum, principes, et sacerdotæ, et prophetæ eorum, 27. dicentes ligno : Pater meus es tu; et lapidi : Tu me genuisti; verterunt ad me tergum, et non faciem, et in tempore afflictionis suæ dicent : Surge, et libera nos. 28. Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? surgant et liberent te in tempore afflictionis tuæ : secundum numerum quippe civitatum tuarum erant dii tui Juda. 29. Quid vultis mecum iudicio contendere? omnes dereliquistis me, dicit Dominus. 30. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt : devoravit gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator. 31. Generatio vestra : Videte verbum Domini : Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? quare ergo dixit populus meus : Recessimus, non veniemus ultra ad te? 32. Numquid obliviscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris. 33. Quid niteris bonam ostendere viam tuam ad quærendam dilectionem, quæ insuper et malitias tuas docuisti vias tuas, 34. et in alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentum? non in fossis inveni eos, sed in omnibus quæ supra memoravi. 35. Et dixisti : Absque peccato et innocens ego sum : et propterea avertatur furor tuus a me. Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris : Non peccavi. 36. Quam vilis facta est nimis, iterans vias tuas!

BIBLIOTHECA

BIBLIOTHECA

et ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. 37. Nam et ab ista egredieris, et manus tuæ erunt super caput tuum : quoniam obtrivit Dominus confidentiam tuam, et nihil habebis prosperum in ea.

Methodus concionandi Jeremiae.

Nota methodum concionandi, quam hic servat Jeremias; nam *primo*, ostendit Dei in populum miram bonitatem, jugemque beneficentiam; *secundo*, populi ingratitude, idololatriam et scelera; *tertio*, hortatur ut redeat ad pristinam cum Deo amicitiam, ni velit hostibus tradi, uti reipsa postmodum traditus est: nec speret in ope Ægyptiorum, quia ab iis ita tractabitur, uti parentes ejus tractati sunt ab Assyriis, ad quos confugebat. Hæc enim tria inculcare debet concionator. Loquitur autem de futura captivitate, tanquam jam præterita, ob ejus et prophetiæ hujus certitudinem.

Urget Deus Israel sedecim argumentis.

Urget ergo hic Deus Israel sedecim argumentis sive stimulis: *primo*, vers. 2, objicit quod reliquerit desponsationem et fœdus cum Deo initum in Sina, ubi Israel quasi sanctus et quasi primitiæ consecratus fuit Deo; *secundo*, vers. 5, Quid invenistis, ait, in me iniquitatis, ut vana idola sequeremini; *tertio*, vers. 6, Ego vos ex Ægypto per desertum horridum deduxi in terram fertilem: cur ergo me spernitis? *quarto*, vers. 10, Gentes non mutant suos deos falsos; cur tu mutas Deum verum? *quinto*, vers. 12, Obstupescite, ait, cæli, quia Israel reliquit me fontem aquæ vivæ, et fodit sibi cisternas dissipatas; *sexto*, vers. 14, Ob idololatriam datus es flammæ, et prædæ leonibus, id est Assyriis, ergo respisce; *septimo*, vers. 20, A sæculo confregisti jugum: hinc ab uno idolo in aliud, ab uno scelere in aliud dilapsus es; *octavo*, vers. 21, Ego plantavi te vineam electam, quomodo facta es adulterina? *nono*, vers. 24, Sicut onager ad onagram furit, ita tu ad idola; *decimo*, vers. 23, Idola te ad nuditatem, sitim et pauperiem deducunt; *undecimo*, vers. 27, Stulte, cur ligno dicis: Pater meus es tu? quod ab hostibus non liberabit te; *duodecimo*, vers. 30, Prophetas, quos misi ut te revocarent, occidisti; *decimo tertio*, vers. 32, Virgo non obliviscitur suæ fasciæ: tu oblivisceris Dei tui; *decimo quarto*, vers. 33, Docuisti alios malitias tuas, et infantes tuos concremastis idolo Moloch; *decimo quinto*, vers. 36, Quam vilis facta es nimis! *decimo sexto*, vers. 37, Adimam tibi omnem prosperitatem omnesque spes tuas.

Locus moralis de peccati malitia quintuplici.

Ex hisce colligas peccatum varias continere malitias; sed maxime quinque: *prima* est quod sit contra rectam rationem, seu dedecens naturam rationalem. Unde Seneca dicebat: « Etiam scirem homines ignoraturos, et Deum ignosciturum, tamen peccare nollem ob peccati turpitudinem. »

Secunda, quod sit contra hanc vel illam virtutem in particulari, v. g. superbia contra humilitatem, etc.; virtutes autem sunt bonum et perfectio hominis et angeli.

Tertia, quod afficiat nos damnis temporalibus, v. g. infamia, morbo, pœna, etc.

Quarta, quod sit offensa et malum quoddam Dei, contrarium ejus honori; peccator enim, relicto Creatore, adheret creaturæ, v. g. femine, vino, honori, eamque præfert Creatori, ideoque tacite et interpretative summum suum bonum in ea ponit, ac consequenter privat Deum sua quasi bonitate summa et divinitate; ita ut si Deus aliquo telo aut gladio perimi posset, non alia periretur quam peccato. Ut merito sancta quaedam virgo moriens, dixerit: Discedo ex hoc mundo cum hac sola incapacitate, quod nequeam comprehendere quomodo creatura possit deliberate committere peccatum mortale contra suum Creatorem.

Quinta, quod privet nos vita æterna, et addicat ignibus et pœnis sempiternis.

Unde, *secundo*, colligas hæc axiomata de peccati malitia.

Primum, peccatum est fons et parens omnium malorum quæ sub sole sunt, fuerunt et erunt. Quis ex angelo fecit dæmonem et Luciferum? peccatum. Quis Adam et homines paradiso et cælo ejecit in hanc vallem miseriarum? quis eos morti et inferno addixit? peccatum. Quis diluvium sub Noe toti orbi induxit? peccatum. Quis Pentapolim igne cælesti concremavit? peccatum.

Secundum, peccatum unum, etiam veniale, est majus malum, quam omnia mala pœnæ in unum collata. Illud enim est malum culpæ, hæc pœnæ; malum autem culpæ altioris est ordinis quam omnia mala pœnæ.

Tertium, omnia cætera mala peccato collata mala non sunt, sed bona; manant enim ex bono et virtute justitiæ vindicativæ, quæ per pœnam peccatum corrigit, et in ordinem reducit.

Quartum, peccatum est deicidium; peccatum enim est unicum virus, unicus pugio, quo Deus optimus maximus posset e medio tolli, si quid esset quod inexhaustum illud vitæ atque essentiæ pelagus e medio tollere posset.

Quintum, fuit consentaneum magis Dei Filium hominem fieri, et tam indigna pati, quam peccatum inultum relinqui. Quis Christum ita speciosum instar leprosi deformavit, flagellis concidit, spinis coronavit, crucifixit, occidit? peccatum. Peccatum ergo est christicidium.

Sextum, etiamsi cænes angeli, boni et mali, omnisque creatura, atque adeo Creator ipse, in te conjurassent, omnemque affligendi potentiam in te expromere statuissent: nequaquam tantum tibi nocere etiam de absoluta Dei potentia possent, quantum ipse tibi nocet, dum unum peccatum, etiam veniale tantum, admittis.

Septimum, peccati malitia nullo bono creato

Axiomata septem.

Peccatum est deicidium.

Peccatum est christicidium.

compensari potest; adeo ut nequidem ad convertendum totum mundum licitum sit vel unum peccatum veniale facere. Plane ut malitia ejus non modo ineffabilis, sed etiam incomprehensibilis dicenda sit.

Merito ergo Martyres et Sancti usque ad mortem restiterunt peccato. Vide eorum dicta *Hebr.* cap. XII, 4.

Denique aurea est gnome S. Augustini in *Sententiis*; Sententia 159: « Unum est summum bonum; aliud autem summum malum: » hoc est peccatum, illud Deus. « Illud, propter quod appetenda sunt bona cætera; ipsum autem propter seipsum: hoc propter quod declinanda sunt mala cætera; ipsum autem propter seipsum.

(ers. 2.)

2. VADE — ex Anathoth in Jerusalem, quam hic quasi sponsam et feminam alloquor. Porro Jerusalem vocat incolas Jerusalem, metonymice.

RECORDATUS SUM TUI, MISERANS (cum miseratus sum) ADOLESCENTIAM TUAM. — Ita vocat primam ætatem patrum et Synagogæ, q. d. Recordor et reduco tibi in memoriam primam illam ætatem, qua ego Deus, non ob tuam pulchritudinem, sapientiam, opes, gratiam, meritum; sed mera misericordia, te pauperem et miseram, in Ægypto et deserto, in sponsam mihi assumpsi, eduxi, protexi, et instar sponsaliorum et dotis, legis, tabernaculi et sacerdotii tibi ornamenta distribui, ut mihi eam fidem servares, quam sponsæ, maxime novellæ et adolescentulæ, servant suis maritis. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Vere dixit B. Nazianzenus: « Israel æternæ providentiæ tulit primitias. »

Charitas desponsationis duplex.

ET CHARITATEM DESPONSATIONIS TUÆ. — Nota: Charitas desponsationis potest accipi tam charitas Dei qua Synagogam sibi desponsavit, ita S. Hieronymus, Rabanus, S. Thomas, Vatablus, quam charitas Synagogæ sponsæ, quæ tot allecta beneficiis, sponso Deo in amore, obedientia et obsequio mutuo respondit, eumque deperit, ac per desertum secuta est. Ita Chaldæus, Theodoretus, Hugo, Lyranus, Dionysius a Castro, q. d. Recordare et vide quam utrimque suave fuerit ac dulce primum connubium nostrum, quamque prior tu a primo amore recesseris. Hoc refricat ut efficacius et plenius sponsam vulneret. Posteriori sensui favet id quod sequitur: « Quando secuta es me in deserto; » et Septuaginta qui vertunt, *recordatus sum dilectionis perfectionis tuæ*; sicut enim sponsæ in nuptiis omni pulchritudine et ornamentis perficiunt se et comunt, ut diligantur a sponsis: ita et Synagoga Judæorum, initio, scilicet tempore Mosis, Aaronis, Josue, etc., fide et cultu unius Dei ornata fuit et perfecta, ut mereretur diligi vicissim a Deo. Hinc Syrus vertit, *recordatus sum tibi gratiæ (beneficentiæ) pueritiæ tuæ, charitatis patientiæ tuæ, quia ambulasti post me in deserto, et in terra quæ non seminatur*; et Arabicus, *recordatus sum tibi, o Jerusalem! gratiæ adolescentiæ tuæ, et status tui in blanditiis, et dilexi toleran-*

tiam tuam, quia tu secuta es me in deserto, ubi sanctificavi Israel, etc. (1).

3. SANCTUS ISRAEL DOMINO (« sanctus » per gratiam et charitatem, aiunt Theodoretus et Hugo. Vers. 3. Secundo et melius, Hebraice sanctitas fuit Israel Domino, id est Israel fuit quasi res sancta et dicata Domino, quæ non debet pollui, *Exodi XIX*. Ita S. Hieronymus, S. Thomas, Lyranus, Vatablus. Rursum Israel fuit quasi) PRIMITIÆ FRUGUM EJUS, — scilicet Dei: id est Israelitæ fuerunt quasi primitiæ ex omnibus nationibus, Dei cultui dicatæ, sicut primitiæ frugum Deo offerebantur et dicabantur; unde laicus, qui eas comedebat, delinquebat eratque reus mortis, *Levit. XXII, 3*. Sic et hostes Israelis, « qui eum, » utpote rem quasi Deo sacram, deprædantur et « devorant, » et « mala, » Deo ultore, « venient super eos. » Ita Chaldæus et S. Hieronymus. Porro cœpit Israel esse sanctus et quasi primitiæ frugum Deo, jam inde a principio, cum per Mosen in deserto Dei legem et cultum accepit, atque in hujus rei signum jussus est primitias frugum dependere et offerre Deo. Idclare significat versio Arabica, quæ sic habet: *Ubi (in deserto) sanctificavi Israel, et adscripsi (vindicavi) illum mihi, et præcepi illi ut separaret in conspectu meo initium (primitias) frugum suarum. Et dixi, in eos qui volunt comedere bona eorum, ad ducam malum. Sensus ergo est, q. d. Israel non est populus profanus ut cæteri, sed Deo consecratus; quare qui eum læserit aut in servitutem redegerit, sacrilegii reus erit, et ut sacrilegus punietur a Deo. Sic Assyrios qui vastarunt decem tribus, Deus punivit per Medos, et Chaldæos qui vastarunt duas tribus, punivit et evertit per Cyprium. Hinc pro Israele orat David dicens *Psal. LXXXIII, 2*: « Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. »*

4. AUDITE, — q. d. Vos, o Israelitæ, constituo Vers. 4. judices, ut judicetis an culpa hujus divortii sit in me, an in vobis. Ita S. Chrysostomus, serm. 4 *De Providentiâ* (2).

(1) Sed ut vere observat Dathius, quo minus sensum illum genuinum habeamus, et historia vetat, quæ Israelitas vix dum Ægypto egressos refractarios et ad aliorum deorum cultum pronos sistit, quod iis exprobratur, *Deut. IX, 6, 24; Isai, XLVIII, 8; Amos, V, 25-26; Psal. CVI, 7*, et prophætæ scopus, qui est, Dei beneficia commemorare, quibus male respondit populus. Quare loci sensus est potius hic: meminere collata in te juvenem sponsamque beneficia, atque amorem, quo te sum amplexus. Recta Hieronymus: « Totum hoc non ad meritum ejus refert, sed ad suam misericordiam, per quam et charitatem consecuta est. » « Quando secuta es me in deserto; » quæ verba consequenter juxta S. Chrysostomum pertinent ad Deum, Israelitas per desertum ducentem atque præsentem, scilicet, inquit S. Doctor, in hoc misericordiam demonstravi, dum effecti, ut me sequeris, dum me tibi ducem præbui, dum iter caperem, tibi que diversoria pararem in terra, quæ sementem non admittebat.

(2) Utrumque nomen Jacob et Israel ponitur non se-

Vers. 5. 5. INIQUITATIS, — id est primo, infidelitatis; secundo, crudelitatis, q. d. Qua in re male tractavi sponsam meam, scilicet vos, o Judæi?

AMBULABERUNT POST VANITATEM, — id est post idola, quæ quia vani et falsi sunt dii, quos Deo vero opposuistis, hinc pariter vanos et falsos effecerunt vos cultores suos, æque ac cultum et religionem, imo superstitionem vestram. Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Theodoretus, Hugo, S. Thomas, Lyranus. Potest tamen, secundo, hic omnia alia vanitas, quæ in quolibet est peccato, accipi: omne enim peccatum est amor rei vanæ.

VANI FACTI SUNT, — id est similes idolis suis facti sunt, sine ratione, sine sensu, sicut imprecatur eis David *Psalm.* cxxxiii, 8: « Similes illis (idolis) fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis: » sic pariter quilibet peccator vanus fit et brutus, dum vanas et brutas sectatur voluptates.

Peccatum est vanitas quadrupliciter. Peccatum, ait D. Thomas hic, dicitur « vanitas, primo, quia phantasticum est in eligendo, *Psalm.* xxxix, 5: Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas; secundo, quia transitorium est in permanendo, *Psalm.* lxxvii, 33: Defecerunt in vanitate dies eorum; tertio, quia fallax est in exspectando, *Ecclesi.* xxxiv, 1: Vana spes, et mendacium viro insensato: et somnia extollunt imprudentes; quarto, quia infructuosum est in consequendo, ut recte usurpent illud *Isaie* xlix, 4: In vacuum laboravi, sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi. » Hucusque D. Thomas.

Vers. 6. 6. NON DIXERUNT, — q. d. Non sunt recordati Dei ductoris sui per desertum in Chanaan, a quo tot malis erepti, et tot bonis cumulati sunt.

PER TERRAM SITIS, — per terram aridam, siticulosam, et quæ homines sitire facit: unde Septuaginta vertunt, per terram sine aqua.

EI IMAGINEM MORTIS.—Theodoretus, Vatablus et Pagninus vertunt, *umbram mortis*, tum quia in deserto non erat germen, non fructus, nil vitale, unde Septuaginta vertunt, *infructuosam*; tum quia solitudo erat horrida, et periculis mortis, puta venenatis animalibus, scilicet scorpiis et serpentibus, plena, ut patet *Deuter.* iv, 15. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus. Adde, tertio, hostes qui in deserto hoc occurrerunt Israeli, ut eum perderent et delerent: ob hos enim desertum Hebræis fuit formidolosum, quasi umbra mortis.

Vers. 7. 7. INDUXI VOS IN TERRAM CARMELI. — Nota hebræum *Carmel* aliquando esse nomen proprium, significans montem terræ sanctæ fertilissimum, et vini feracissimum, *Josue* cap. xix, 26, ubi Elias in frequenter versabatur, *III Reg.* xviii, 19, inde aliquando transferri ad similia, esseque nomen commune omnis agri fertilis et amœni; hinc *Carmelus* in Scriptura significat terram fertilem.

cundum duas et decem tribus, sed juxta omnem populum, quum et ipse Jacob postea appellatus sit Israel. (S. Hieronymus.)

melus significat fertilitatem, et omnium rerum abundantiam, sive terram feracissimam, qualis erat Judæa. Sic sumitur *Isaie* xxix, 17: « Convertetur, ait, Libanus in Charmel. » Ita S. Hieronymus et Vatablus. Carmelus ergo, æque ac Tempe et Hesperidum horti apud Poetas, fecunditatis et deliciarum est symbolum.

Utroque modo hic *Carmelus* accipi potest: significat enim Judæam fertilissimam, vel nomine communi, vel proprio; scilicet ex monte fertili intelligens totam Judæam æque fertilem, per synecdochen ex parte significans totum. Tertio, Chaldæus, subaudiendo *sicut*, vertit: *Induxi vos in terram Israel, quæ erat plantata sicut Carmelus.*

Nota: In Judæa duo erant Carmeli montes, unus sterilis in sorte Ephraim, ubi habitabat Nabal; alter in tribu Aser, juxta Ptolemaidem, fertilis, de quo hic agitur.

ET HÆREDITATEM MEAM (terram, quam vobis dedi, puta Judæam, quæ mea fuit quasi hæreditas; quia eam selegi ut in ea colerer, haberemque templum) POSUISTIS IN ABOMINATIONEM, — puta in idolium, id est, in domum et templum idolorum. Ita Chaldæus.

8. SACERDOTES (non tantum plebs imperita, quam ignorantia aliquo modo excusare poterat, sed sacerdotes etiam et legisperiti, quin etiam) PASTORES (id est reges et principes, aiunt Chaldæus, Theodoretus, Hugo, S. Thomas, Lyranus) PRÆVARICATI SUNT IN ME. — Ita vixerunt ac si me non cognovissent.

PROPHETÆ PROPHE TAVERUNT IN BÀAL, — ex Baal, q. d. Oracula et futura sciscitati sunt, non ex me, sed ex idolo et dæmone Baal, eaque pro veris prophetiis venditarunt.

9. JUDICIO CONTENDAM VOBISCU M, — in eoque vos transgressores convincam, ait Theodoretus. Patet ex sequenti.

10. TRANSITE AD INSULAS CETHIM. — *Cethim* urbs erat in Cypro; unde Zeno, princeps Stoicorum oriundus, dictus est Citicus, inde Cyprus, aliæque insulæ, Italia etiam, ut patet *Num.* xxiv, 21, et Græcia, *I Machab.* i, 4, dictæ sunt *Cethim*. Hebræi enim populos a se mari Mediterraneo discretos, *Insulanos* vocabant, quod ad se in continente habitantes navibus accederent, uti Itali omnes trans Alpes morantes, vocant *Tramontanos*. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Josephus, lib. I *Antiq.* xi. Addit Theodoretus in xxvii *Ezech.* et Josephus, lib. I *Antiq.* vi, quod *Cethim* filius Javan, filii Japhet, filii Noe, primus occupaverit Cyprum, indeque Cyprum vocatam esse *Cethim*.

CEDAR — regio est Arabiæ, dicta a Cedar secundo Ismaelis filio, *Gen.* xxv, 13. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et Vatablus. Verum Theodoretus per *Cedar* omnes Orientales accipit, sicut per *Cethim* Occidentales, q. d. Durius et iniquius me tractatis, quam gentes quævis, licet barbaræ, idola sua tractent.

Cedar.

cap. 11. 11. CERTE IPSI NON SUNT DII, — *q. d.* Studiosiores fuerunt omnes gentes in retinendis colendisque diis falsis, quam vos in Deo vero.

MUTAVIT GLORIAM SUAM IN IDOLUM. — « Gloriam » vocat Dei veri cultum, quo gloriosus erat Israel: hunc ipse transtulit in idolum. Ita Chaldaeus. *Secundo* et aptius, « gloriam » vocat Deum gloriosum: ipse enim est Israelis, imo totius mundi gloria, in eoque solo gloriandum est cum Davide. *Psalm.* III, 4: « Tu, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. » Hinc et Apostolus huc alludens ait *Rom.* I, 23: « Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, » quia videlicet gloriosam majestatem, titulos et honores divinitatis Deo vero eripuerunt, et in idolum transtulerunt. Ita Hugo, Lyranus, Dionysius et Vatablus.

vers. 12. 12. OBSTUPESCITE, COELI, SUPER HOC — portento malitiæ, quod jam dicturus sum.

PORTÆ CÆLI. — Jam Hebræa habent, *שַׁרְיָן saaru*, id est, inhorrescite. Ita Septuaginta et Noster legunt per *chin* *שַׁרְיָן scaaraf*, id est, portæ ejus, id est eorum, puta cælorum, de quibus præcessit. Cælum enim nunc singulariter, nunc pluraliter nuncupamus: idemque sunt cæli quod cælum.

DESOLAMINI, — id est, more desolatorum mœstilitiam indicate, præ stupore et horrore tantæ impietatis Israel, ciete pluvias, quasi lacrymas; fulgura et tempestates excitate, quasi indices doloris, et vindices injuriæ Creatoris vestri. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Lyranus et Maldonatus qui addit: *Desolamini*, inquit, id est, *rumpimini fulguribus, in signum iræ Dei*. Est prosopopœia ad pathos; similis est *Isaia* I, 2, et *Deut.* IV, 26.

Nota: Pro *desolamini* hebraice est *חַרָבִי charabu*, id est, exarescite, ut vertit Leo Hebræus. Desolatio ergo hæc non est ea quæ directe opponitur consolationi, ac tristitiam et mœrorem significat; sed est ea quæ opponitur copiæ et multitudini. Desolari enim idem est quod solum relinqui, ad solitudinem redigi, destrui, vastari. Sic enim dicimus desolari agros, urbes, regna cum ab hoste vastantur. Sic Plinius, lib. XVII, cap. XII, de bubone ait: « Deserta incolit, nec tantum desolata, sed etiam dira et inaccessa. » Desolare ergo non est idem quod solo æquare; non enim a solo substantive sumpto, quod terram significat, deducitur: sic enim *solum* primam habet brevem, cum illa in *desolor* sit longa: sed a solo adjective sumpto, idemque est quod solum effici, destitui, privari sua copia et gloria: inde tamen sequitur desolatio consolationi opposita, id est mœror et luctus; ex quo rursum sequuntur lacrymæ, gemitus, etc.

Est ergo metalepsis: ex desolatione enim et ariditate tristitiam, ex tristitia lacrymas intelligit, *q. d.* Vos, o cæli, cælorumque portæ, id est cardines, aut extrema superficies, per quam quasi per

portas, cælorum vis et influxus in terras egreditur! obstupescite et inhorrescite ad tantam terribiliter generarum malitiam et ingratitude, ut præ stupore quasi attoniti contremiscere, et e cardinibus convelli ac concuti videamini. Rursum lugete et plorate, ciendo pluvias, fulgura et tonitrua, ut præ luctu et dolore desolari, id est tabescere, exarescere et evanescere videamini: ipsi enim me desolarunt, id est solum reliquerunt, cum eis sim fons aquæ vivæ, euntes ad cisternas dissipatas. Quocirca juste eis repensum est ut lebnes ponerent terram eorum in solitudinem: unde « civitates exustæ sunt, et non est qui habitat in eis, ut sequitur vers. 15. Hanc ergo tam meam, quam terræ desolationem, vestra desolatione representate, et duris terrigenis in os et faciem ingerite, si forte aperiant oculos, contendantur et resipiscant. Hinc pro *desolamini*, Syrus vertit, *contremiscite*; Arabicus, *pavore dissolvimini*.

Aliter Sanchez: ipse enim desolari censet idem esse quod solo æquari; et per portas cæli, accipiorum et occasum; aut solem, lunam et stellas. His dicitur, « desolamini, » id est splendorem et speciem vestri subducite, ut non appareatis, et periisse videamini.

Aliter quoque Theodoretus, Hugo, S. Thomas, Lyranus. Cæli, inquit, id est Angeli, in cælis obstupescite; et portæ, id est Angeli principes, et quasi iudices aliorum, ait S. Thomas, desolamini.

13. DUO ENIM MALA (contraria duobus bonis, *Vers.* 13. quæ illis præceperam, ut declinarent a malo, et facerent bonum, *Psalm.* XXXVI, 27), FECIT POPULUS MEUS. Primum: ME DERELIQUERUNT FONTEM AQUÆ VIVÆ. — « Vivæ, » id est perpetuo fluentis, vitalis, vitam dantis. Arabicus vertit, *fui illis fons aquæ dulcis et laudabilis*, omni vitio carentis. Hic ergo fons perennis aquæ, id est gratiæ et honorum omnium, est Deus, *Psalm.* XXXV, 10: « Quoniam apud te est fons vitæ. »

Viderunt idipsum Gentiles; unde Trismegista, *Dialog.* 7: « Respicite, ait, o mortales, et resipiscite, et ad fontem vitæ recurrite. » Et Alcinous, lib. *De Doctrina Platonis*: « Nostrum bonum, inquit, si quis Platonis libros accurate legerit, in ipsa primi boni contemplatione posuisse reperiet: quod quidem primum bonum, et Deum, et primam mentem vocare licet. » Hoc Prophetæ adagium pulchris similibus parabolis explicat S. Ephrem, tract. *De Divina gratia*, tom. I: « Qui, inquit, fontem habent, gutta non indigent. Lacte non egent, qui gregem pasunt. Qui panem frangunt, micis opus non habent. Qui mel conficiunt, eos mellis saporem explorare non est necesse. Qui margaritam habent, de obolo acquirendo non laborant. »

Secundum: FODERUNT SIBI CISTERNAS, CISTERNAS DISSIPATAS. Syrus vertit, *conquassatas*; Arabicus, *scissas in quibus congregatur aqua, neque*

durat, id est permanet. Hæ cisternæ, aiunt S. Hieronymus et Theodoretus, sunt idola; *primo*, quia nullam habent divinitatem aut potentiam, nisi quæ eis inferitur ab humana ignorantia.

Secundo, sicut cisterna ex aquis turbidis completur; ita quod idola, quod demones dant, turbidum est.

Tertio, idola sunt cisternæ factæ, rimosæ, male conglutinatæ, quæ aquam non continent, quia ab eis nihil quod sitim animæ levet, exspectandum est. Rursum cisternæ dissipatæ sunt gentes idololatræ, puta *Ægyptii* et *Assyrii*, a quibus alternatim bellis pressi opem petebant Judæi. Id patet ex vers. 18.

Peccator
fodit cis-
ternas
dissipa-
tas.

Tropologicè omnis peccator, relicto fonte, quærit cisternas, quia in omni peccato, est *primo*, aversio a Deo, bono increato et immenso; atque conversio ad bonum caducum, fragile, exile, turbidum; *secundo*, est contemptus Dei, præ honore et amore creaturæ; *tertio*, peccator peccando, quasi titulum et esse finis ultimi Deo adimit, eumque et spes suas omnes quasi transfert in creaturam. Nonne hæc est summa contumelia Dei? summa stoliditas et insania peccatoris? dicit enim et verbis et factis illud, quod fatuus ille avarus aquæ Nazianzenum, tractat. *De Fortuna et prudentia*: « Gutta bonæ sortis (fortunæ) mihi potior est mentis (prudentiæ) cado. » Quod apte refutat et retorquet prudens, dicens: « Gutta bonæ mentis mihi potior est bonæ sortis cado. » Peccator enim glebam terræ toti cælo, creaturam Creatori, momentum æternitati stulte præfert et anteponit. Contrarium faciunt prudentes et Sancti.

Hinc, *primo*, hoc adagium recte adaptatur hæreticis: hi enim purum doctrinæ fidei in Ecclesia fontem deserunt, et fodiunt sibi cisternas cœnoscas falsorum dogmatum. Ita S. Irenæus, lib. III, cap. XL, S. Cyprianus, *epist.* 70, et S. Athanasius, *serm. Contra omnes hereses*.

Secundo, B. Petrus Damianus citatus in Allegoriis Tilmanni idipsum adaptat Monachis loquacibus, qui relicti Dei laudibus, piisque sermonibus, quasi fonte vitali, ora sua faciunt cisternas, ex quibus non novi, sed veteris hominis verba futilia proferunt, easque dissipatas: quia labia sua moderata discretione nesciunt cohibere.

Tertio, Hugo: Avarus, inquit, est cisterna vetus et rimosa, quæ nunquam aquis, id est opibus, impleri potest. *Secundo*, est clericus, qui relicto studio sacræ Scripturæ, vanis scientiis dat operam. *Tertio*, est Religiosus, qui in tentatione quærit humana solatia futilia, nec postulat a Deo vera et solida. « Hoc autem fit, inquit, quando in tentationibus oratio fastiditur, et pro iisdem mitigandis, jocosis et inutilibus verbis vacatur. »

Denique S. Augustinus, in *Sententiis*, Sententia 289: « Quantum, ait, et quale bonum sit Deus, etiam ex hoc evidenter ostenditur, quod nulli a Deo recedenti bene est, quia et qui gaudent in

mortiferis voluptatibus, sine doloris timore esse non possunt. Et qui omnino malum desertionis suæ majore superbiæ tumore non sentiunt, aliis qui hoc noverunt discernere, quanta sit miseria, apparet. » Quia ergo in solo Deo est omnis vera delectatio, hinc peccator eo se privans, sentit omnem amaritudinem: quia relicto fonte vitæ, velit nolit, adhæret fonti mortis et omnium malorum.

14. NUMQUID SERVUS. — Sunt verba non Hiero- Vers. 14.
solymanæ de sua sorte querentis, ut vult Vatablus, sed Dei; q. d. Israel est primogenitus Abrahamæ, et Dei filius, *Exodi* IV, 22, non servus, id est mancipium emptitium, aut vernaculus, id est servus ex serva domi natus: cur ergo leonibus, id est Sennacherib, Assyriis et *Ægyptiis*, ac tropologicè, diabolicis, datus est in prædam? q. d. Non provenit hoc ex servili ejus conditione, non ex crudelitate domini, sed ex peccato, quia Deum offendit, uti respondet vers. 17: « Numquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti Dominum Deum tuum? » Et vers. 19: « Argue te malitia tua. »

FACTUS EST IN PRÆDAM? — S. Hieronymus, Chaldaeus, Rabanus, Hugo, hæc exponunt de futura vastatione per Chaldaeos et *Ægyptios*, qui reliquias Judæorum afflixerunt. *Secundo* et planius, Theodoretus, Hugo, Lyranus, Dionysius, hæc accipiunt de præterita Judæorum clade, accepta a Sennacherib, Assyriis et *Ægyptiis*, q. d. Noli, o Israel! Deo tuo relicto, sperare et confugere, ut soles, ad Assyrios et *Ægyptios*, quia hi quasi leones te laniant et vastarunt.

15. SUPER EUM (CONTRA EUM) RUGERUNT LEONES. — Vers. 15.
Id est, Assyrii et *Ægyptii* inhiarunt ei, tanquam leones rugientes in ejus prædam et lanienam.

16. FILII QUOQUE MEMPHIS ET TAPHNES (id est, Vers. 16.
Ægyptii; *Memphis* enim urbs est *Ægypti*, quæ nunc Cayrus dicitur; sic *Taphnes* vel *Tanes* regia erat Pharaonum), CONSTUPRAVERUNT TE USQUE AD VERTICEM, — id est totum te imbuerunt cultu idolorum, quod est spirituale stuprum et fornicatio, itaque vocatur a Prophetis; ita ut a planta pedis usque ad verticem, non sit in te sanitas. Sic vers. 20 idololatræ vocat meretrices. Ita S. Hieronymus et Rabanus. Hæc referenda sunt ad vers. 13.

Aliter S. Thomas: stuprum enim proprie accipit, q. d. Assyrii et *Ægyptii*, quasi domini et victores, obscene Judæis tam pueris quam puellis abusi sunt. Aliter Hugo, Dionysius, Maldonatus et Sanchez: per stuprum enim accipiunt servitutem, oppressionem, omnemque calamitatem quam Assyrii et *Ægyptii* Judæis subactis irrogabant. Hic sensus sequitur ex *primo*, eumque perficit et adimplet: quia enim Judæi sponte culpæ Assyriorum et *Ægyptiorum*, hinc et pœnæ ac vexationi, sed inviti, succubuerunt. Unde pro *constupraverunt te*, hebraice est *תירחך* *tiruch*, id est paverunt te, hoc est rexerunt te, imperarunt tibi.

Sic enim vers. 8 reges vocavit « pastores. » Verum Noster, Septuaginta, Chaldaeus et alii aliis punctis legerunt ירעך *ierouch*, id est malefecerunt tibi, id est constupraverunt: loquitur enim de Israele quasi de virgine, cujus summum malum est stuprum: unde Septuaginta vertunt, « ἀπειθαίσανός σου, illuserunt tibi. Forte etiam pro יוד legerunt *caph*, scilicet pro *ierouch*, כרעך *carouch*, id est curvaverunt te, prostraverunt te, scilicet ad stuprandum. Denique alii vertunt propheticè, *malefacient*, id est conterent, confringent, conquassabunt tibi caput et verticem, id est Josiam regem tuum cum populo trucidabunt. Ita Hugo, Lyranus, Dionysius. Unde Chaldaeus vertit, *occident fortes tuos, et diripient facultates tuas* (1).

Vide hic qualem quamque vilem se faciat meretrix, et mulier aliis compta: nimirum foris est splendida, intus stupris sordida et putida: foris est Helena, intus Hecuba: foris pappus et pompa, intus nuba, inanis et chaos: foris dea, intus cloaca. Tropologicè talem se facit anima dum peccat, ac relicto Creatore fornicatur cum creaturis, nimirum facit se sepulcrum dealbatum. Hic verum est vetus dictum: « Ubi uber, ibi tuber: ubi mel, ibi fel: ubi montes, ibi valles: ubi aurum, ibi aurugo et scoria. »

ers. 17. 17. DERELIQUISTI DOMINUM DEUM TUUM EO TEMPORE, QUO DUCERAT TE PER VIAM, — scilicet deserti, duce columna ignis et nubis. « Dereliquisti, » quia in Sina fecisti et adorasti vitulum aureum. Ita Theodoretus, Hugo, Lyranus, q. d. Quia noluisti Deum sequi, dum te per viam planam et facilem duceret, permisit te deerrare per vias difficiles: quia noluisti uti rebus prosperis sequens Deum, permisit te adversas experiri idola sequentem, inquit Maldonatus.

Secundo, S. Hieronymus, Chaldaeus, Rabanus, Hugo, Vatablus, per viam intelligunt viam mandatorum Domini, puta vitam sanctam, quam eis suis concionibus et prophetiis ostendebat Jeremias, q. d. Dereliquisti viam rectam in caelum, quam tibi Deus per legem suam, et per conciones Jeremiae commonstrabat.

ers. 18. 18. QUID TIBI VIS IN VIA ÆGYPTI (quorsum is et fugis in Ægyptum)? ET QUID TIBI CUM VIA ASSYRIORUM?

(1) Forsan textus hebraicus ירעך דרךך melius vertetur *depassent te quoad verticem*, facient te calvam, summa te, spe delusa, ignominia afficient. Est enim, inquit Rosenmuller, רעך *pavit*, deinde *deparit*, saepiusque a pratis repetita metaphora ad varias transfertur res ita quidem, ut pratorum flores atque gramina consumendas. Luculenter hoc probat locus *Mich. v, 15*, ubi verbum de regione dicitur, cujus incolae hostium enses, quemadmodum greges pastorum flores abrepturi sint. Simili modo hoc loco de vertice capillos suos amisuro calvoque reddendo dicitur. Omnem enim populum Judaicum sub unica, quam fingit, persona complectitur, eique calvitiam minatur. Maxima ignominia affectum iri eundem ita indicaturus erat, calvo capite ob leprae suspicionem, quam movebat, hebraeis vel maxime ignominioso (*II Reg. II, 23*), ideoque pro poena a Jova afflicto, *Cf. Jerem. XLVII, 5, XLVIII, 37*.

NUM? — quorsum vadis in Assyriam? Solebant enim, ait S. Hieronymus, Judaei ab Ægyptiis oppressi, confugere ad Assyrios; et ab Assyriis pressi, confugere ad Ægyptios (2).

UT BIBAS AQUAM TURBIDAM — Nili, qui quia limosus est, et oblimans Ægyptum, hinc hebraice שִׁיחֹר *sichor*, graece πάρα, id est niger dicitur: hinc vocatur turbidus. Septuaginta vertunt, *Geon*: *Geon* est Nilus enim dicitur *Geon*, hebraice גִּיחֹן *gichon*, a radice גָּחַח *goach*, id est pectus quod suo quasi ventre et pectore incubet Ægypto, cum exundat, itaque eam fecundet. Sic *aqua fluminis Assyriorum* est Euphrates, q. d. Cur vadis frustra, ut petas auxilium ab Ægyptiis et Assyriis, ut relicto

(2) Plerique interpretes eo Judaeos carpi existimant ob foedera cum Ægyptiis Assyriisque inita, in quorum auxilio fiduciam unice ponerent, neglecto Jova. Sic itinere Judaorum in Ægyptum et Assyriam, eorum foedus cum Ægyptiis et Assyriis ineundi studium, potu vero aquarum Nili et Euphratis damna, quae sibi ex insano illo auxilii studio sint contracturi, indicari existentem quod videlicet futurum sit, ut ad illos flavios quondam captivi deportentur. Recentioribus vero interpretibus *bibere aquam* fere est suppetias petere, collato vers. 13. Porro quominus foedera cum Ægyptiis Assyriisque hoc loco reprehendi statuamus, cum Rosenmuller putamus obstare temporum, quibus haec locutus est vates, rationem. Josias enim, quo regnante concionem hanc habitam fuisse verisimile est, tam longe aberat, ut cum Ægyptiis foedus iniret, ut potius Nechaoni, Chaldaeos aggressuro, cum exercitu hostes obviam iret, et praelio prope Mageddo commisso caederetur, *II Reg. XXIII, 29*. Cum Assyriis vero Jeremiae tempore foedus iniri haudquaquam poterat, quod illorum regnorum tum jam initerat. Fatemur equidem, quemadmodum supra vers. 13, Deum quem solum salutis auctorem colere debebant Hebraei, *fons aquae vivae* appellatur, ita et hic cognata similitudine, *aliquo potatum ire* suppetias petere indicare credible est. Attamen nobis potius videtur verbum שִׁיחֹר. *Via* hic de cultu religioso, ut proxime antea vers. 17, extremo, et *Psal. CXXXIX, 24* (*Cf. Eccl. IX, 2; XII, 9, 23*) intelligere. Quemadmodum igitur *Amos, VII, 14*, *via Bersabee* significat ritus et sacra idoli, quod Bersabee colebatur, ita hic *via Ægypti et Assyriae* indicari vix dubitamus cultum idolorum Ægyptiorum et Assyriorum, et omnino populorum vicinorum, quorum substitutiones Hebraei tunc sectabantur; ut haec sit loci sententia: Quid tibi erit de Ægypti religione? id est qualia tandem Ægyptiorum suscepta religio tibi perda gens, afferet commoda? Nam forsitan *Nili aquas bibere*, id est ad Nili ripas e terra tua ab Ægyptiis transponi cupis? Quidnam utilitatis ex Assyriorum religione accepta in te redundabit? Nam forte id, ut ex Euphrate aquam haurire possit, eumque olim accolae scilicet patria libertateque privandos esse Judaeos, si fectorum numinum cultui sese daturi sint, monet propheta.

Sunt qui existimant (Harmer in *Observat. super Oriente*, tom. II, pag. 309, et J. E. Faber in *Annotatione* ad illum, pag. 311) Jeremiam spectasse hic ad aquarum Nili et Euphratis qualitatem, quae etsi ita lutulentae et turbidae, ut non nisi percolatae bibi possint, tamen ab accolis samnis laudibus celebrantur, ut post Strabonem et Morison notat Calmetus, qui addit Ægyptios Nili aquam servare in testaceis dolis quia computrescat. Aliunde ex Julio Firmico Materno discimus Ægyptos incolae aquarum beneficia percipientes aquam colere, aquis supplicare, aquas superstitione veterum continuatione venerari.

Deo fonte perenni quem domi habes, mendices aquas eorum turbidas et deficientes, id est opem Egyptiorum et Assyriorum, qui tibi opitulari non poterunt, sed mille turbis et cladibus te involvunt? Ita passim Interpretes.

Rursum in Nilo sunt crocodili exitiales, qui sunt symbolum impudentiæ, de quo Clemens Alexandrinus, lib. V *Stromat.*: « Diospoli, ait, quæ est urbs Egypti, expressus est puellus signum generationis; senex vero, interitus: et rursum Dei symbolum accipiter, ut piscis symbolum odii, crocodilus impudentiæ. Videtur ergo universum hoc symbolum simul positum hoc significare: O qui nascimini et interitis, Deus odio impudentiam habet! » quam Israeli fugienti ad Egyptios eorumque deos exprobrat hic Deus, vers. 16 et 20. Solus Hugo sic explicat, *q. d.* Cur peccata committis, quæ te cogant duci captivum in Egyptum, vel ad Assyrios? Sic fere Chaldaeus.

Vers. 19. 19. ARGUET TE MALITIA TUA. — Hebraice תִּיִּסְרֶךְ *teisserech*, castigabit te, id est causa erit ut castigeris: ex quo disces quam malum et amarum sit Deum tuum reliquisse.

AVERSIO TUA (a Deo) INCREPABIT TE. — Idem dicit aliis verbis, more Hebræo.

Vers. 20. 20. A SÆCULO (ab olim, ab antiquis temporibus) CONFREGISTI JUGUM MEUM — legis meæ. Septuaginta vertunt, *jugum tuum, vincula tua*: quia lex, sicut erat jugum Dei, imponentis illud cervicibus populi: ita erat et populi illud portantis.

Secundo et aptius, per *jugum* accipe conjugium, *q. d.* Violasti conjugale fœdus, quo mihi fueras copulata: loquitur enim de Israele quasi de conjugæ sua Deus, ut patet vers. 2. Ita Maldonatus. Maritus enim, ac præsertim Deus, est dominus uxoris suæ, eamque legibus et vinculis quibus vult, astringere pro imperio potest: unde Synagoga ita erat uxor, ut tamen esset et serva Dei. Hebraice est, *a sæculo fregi jugum tuum, dirupi vincula tua*; tanquam sint verba Dei, *q. d.* Ego Deus vincula Egyptiæ servitutis dirupi de collo tuo, o Israel! Sed noster Interpres hæc verba accipit per mimesim, quasi sint verba populi, de quo sequitur: « Et dixisti: Non serviam. » *q. d.* Sicut « dixisti: Non serviam, » scilicet Domino et marito meo, puta Deo, inquit S. Hieronymus, ita pariter gloriando et jactando dixisti: Fregi jugum tuum, et vincula tua, quibus me tibi, o Domine! astrinexas; puta jugum connubii, et consequenter jugum legis tuæ. Deus enim cum Israele connubium iniit hac conditione et pacto, ut Israel legem Dei servaret, Deus vicissim Israellem aleret et protegeret. Vere S. Augustinus, *Sententia* 381: « Quid tam dignum misericordia, quam miser? quid tam indignum misericordia, quam superbus miser? »

REPISTI VINCLA, — quasi juvenculus aut bos indomitus, qui sagitta ictus recalcitrat, aut potius quasi vacca amore furens in taurum, quæ

jugum a cervice excutit fractis vinculis, et ad amasium suum procurrit: ita enim et tu ruptis vinculis connubii et legis meæ, ad idola, quasi ad adulteros insane procurristi.

IN OMNI ENIM COLLE. — Meretricium vocat idololatricam: solebant enim idololatricæ in collibus et sylvis sub arboribus, idolis suis immolare. Quinimo subinde ipsos montes excelsos pro diis habebant et colebant, uti Macedones fecisse testatur Maximus Tyrius, *serm.* 38. Et hodie in Peru sunt Indi, qui quemcumque montem, si paulo sublimior et speciosior sit, Deum existiment. Audi Virgilium de monte in quo fuit Capitolium, lib. VIII *Aeneid.*:

Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem
(Quis Deus, incertum est) habitat Deus, Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem.

Quin et arbores diis sacras esse voluerunt. Hinc Virgilius, *eclog.* VII:

Populus Alcide gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

Sic et fontes ac flumina quasi deos coluerunt. Vide dicta *Isaiæ* XLII, vers. 15. Atque inde a Virgilio et Poetis vocantur « sacri fontes. »

PROSTERNEBARIS. — Hebraice est תִּסּוּא *tsoa*, id est vagabaris; Pagninus, *discurrebas*; Septuaginta, *diffundebaris*, *q. d.* Discurrebas ex una arbore in aliam, ex uno idolo in aliud, ut meretrices ab uno amasio ad alium discurrunt.

21. PLANTAVI TE VINEAM ELECTAM. — Hebræum Vers. 21. סֹרֶעַךְ *sorec* significat speciem vitis optimæ, de qua *Isaiæ* V, 2.

OMNE SEMEN VERUM. — Hebraice, *cujus omne semen verum erat.* « Semen » vocat palmites, ex quibus quasi ex radice et semine, vites et uvæ succrescunt: vites enim raro per semen, sæpius per palmites seruntur et plantantur: hi ergo palmites sunt instar seminis, vocanturque semen verum, id est genuinum, non adulterinum, *q. d.* Deus te, o Israel! quasi vineam electam, id est quasi Ecclesiam suam plantavit, seminans in te probum et germanum ejus semen, scilicet veræ fidei et religionis, in sanctis patriarchis Abraham, Isaac, Jacob, Mose, Josue, etc. *Psal.* LXXIX, 9, aiunt S. Thomas, Hugo, Lyranus: « Quomodo ergo nunc conversa es mihi in pravum? » id est, ut Vatablus, in palmites degeneres vitis alienæ, quæ scilicet a sua natura, nativoque succo et probitate degeneravit, uvasque non veras, cultas et suaves; sed falsas et adulterinas, scilicet bacças agrestes, amaras et acerbas, infidelitatis, apostasiæ aliorumque scelerum profert. In Hebræo pulchra est paronomasia: vitis *sorec* versa est סֹרֶעַךְ in *sure*, id est in pravum; perinde ac si Flandrice dicas: $\text{Ghy soete tjuue, hoe jut ghy in eenre fuere berandert!$

Secundo et aptius, « semen verum, » vocat semen perfectum, id est optimarum vitium propa-

gines. Erat enim hæc vinea electa, uti præcessit. Recte enim advertit Alcazar in cap. III *Apocal.* 7, sæpe in Scriptura verum non opponi falso, sed imperfecto, ut *Eccli.* cap. XXV, 12: « Beatus, qui invenit amicum verum; » *Joan.* cap. I, 9: « Erat lux vera; » et cap. IV, 23: « Veri adoratores; » cap. VI, 32: « Panem de cælo verum; » cap. XV, 1: « Ego sum vitis vera; » I *Timoth.* cap. VI, 19: « Ut apprehendat veram vitam; » I *Petri* V, 12: « Hanc esse veram gratiam Dei; » I *Joan.* cap. II, 8: « Verum lumen jam lucet. » Sic verum Religiosum dicimus, qui perfectus est, uti Christus, *Joan.* cap. I, 47, dixit: « Ecce vere Israelita. »

Verum pro perfecto ponitur.

Vers. 22.

22. SI LAVERIS TE NITRO. — Nitrum, ait Plinius lib. XXXI, cap. X, non multum a sale distat, sordes erodit et expurgat: inde hebraice dicitur נִטְרָא *neter*, eo quod maculas vestium et corporum removeat. Hinc nitrum esse salis speciem multi censent, licet alii alumen esse velint. Sicut enim salem in littore maris fervor conficit solis, durando in petram aquas marinas: ita in Nitria (unde nitrum dictum esse multi contendunt), ubi æstate pluviae prolixiores tellurem infundunt, ardor nimis aquas excoquit in petram sali simillimam, sed nihil gelidi rigoris, nihil salsi saporis habentem; quæ tamen juxta naturam salis durare in caliditate, et nubiloso aere liquescere et fluere solet (1).

Hodie nitrum non habemus: sed ejus loco utuntur nostri pharmacopolæ sale petræ quem vocant. Porro mulieres nitoris studiosissimas solere uti ad id nitro docent Isidorus, lib. XVI *Ety-mol.* cap. II, et Athanasius, lib. *De Virginit.*, sub medium, ubi eas ab his lantiliis avocet, jubetque ut pura aqua se lavent. Quin et nitro tubera abradi docet Ovidius, lib. *De Medicam. faciei*; item pustulas ac nævos, docet ex Drogone Hostiensi Delrio, *adagio* 819.

Borith quid?

ET, etc., BORITH. — Borith est herba fullonum, qua scilicet ipsi pannorum sordes abluunt et purgant; eamdem enim vim habet cum nitro, ait S. Hieronymus; Borith enim descendit a בֹּרִית *bur*, id est depuravit; inde בָּר *bar*, id est purus, electus; item *bar*, id est far, frumentum a paleis expurgatum. Syrus et Arabicus pro borith ver-

(1) Hebræum נִטְרָא *neter* invitante soni similitudine tum antiqui interpretes, tum recentiores verterunt. Ac nitro quo olim usos veteres ad abluendum purgandumque, vel ex eo liquet, quod inde Græcis percubuerit ἐνίτρον, intro eluere, intro perfrictum expurgare. Tum Forskallio teste (*Flora Ægyptio. Arab.*, part. XLVI) usus lotioris inter adhuc Ægyptus vulgaris est. Quum tamen ab eo quod hodie nitrum, valde esset diversum istud, quod eodem nomine insignaverunt veteres, judice physico et chemico Gaubio apud Schultensium, *Comment. ad Proverb.* XIV, 20, foret hoc loco nitrum æquivocum. Nempe inter notas complures quæ alterum ab altero distinguunt, hanc quoque ultimo apposuit vir experientissimus: nostrum inutile detersioni, veterum utilissimum. Juxta Michaelē et Aurivillium נִטְרָא est *natrum* seu alcali fossile et naturale quale in nitrariis Ægypti desertis reperitur. (Ex Rosenmüller.)

tunt, sulphur, quod valide sordes expurgat: eas enim cum materia cui in hærent, exurit.

MACULATA ES (hebraice מְטֵמָה *nichtam*, id est insignita es) IN INIQUITATE TUA. — *g. d.* Emblematis et figuris tuorum scelerum respersa es, impressa in te remanent peccatorum vestigia, velut expressæ historiæ alicujus imagines; nam, ut dicitur in cap. XVII, 1, « peccatum Juda scriptum est stylo ferreo, etc., super latitudinem cordis eorum, » *g. d.* Ita maculata es in anima coram Deo, ita maculas imbibisti, ut nullo nitro, sapone, aut borith emaculari et purificari possis. Quocirca ex hoc loco recte docent Theologi, quod actus peccati transiens post se relinquat maculam habitualement in anima, quæ formaliter eam peccatricem, Deoque exosam et abominabilem constituat, de qua dicitur *Josue* XXII, 17: « Peccastis in Beelphegor, et usque in præsentem diem macula hujus scele- ris in nobis permanet; » et de Salomone: « Dedisti maculam in gloria tua, » *Eccli.* XLVII, 22; et de Ecclesia: « Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, » *Ephes.* cap. V, 27. Vide D. Thomam et Scholasticos, I II, *Quest.* LXXXVI.

Symbolice, per nitrum et borith notat lustrationes legales, baptismata et sacrificia, quibus omnia peccata expiari putabant Judæi, sed falso; illa enim corpus, non animam purificabant. Ita Theodorus, Hugo et Lyranus. Maldonatus vero per nitrum et borith accipit humanas excusationes, *g. d.* Quidquid dicas, quidquid te excuses, dicens vers. sequenti: « Non sum polluta, » non poteris te apud me justificare.

Tropologice Christianorum spirituale nitrum et herba fullonis, est pœnitentia, quæ non corpus, sed animam purificat. Ita S. Hieronymus. Rursum animæ nitrum est morbus, paupertas, calumnia, et quævis tribulatio. Quocirca in *Vitis Patrum* de magno illo Abbate S. Joanne legimus, quod, cum quidam monachus gravi febre æstuans, ab eo sibi a Deo sanitatem impetrari postulasset, responderit: « Rem tibi necessariam cupis abjicere: ut enim corpora nitro abluuntur a sordibus, ita animæ languoribus, aliisque hujusmodi castigationibus purificantur. »

Nitrum est pœnitentia.

23. VIDE VIAS TUAS IN CONVALLE, — *g. d.* Respice gehennam, id est convallem filiorum Ennom, aiunt S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus, quæ Siloe fontibus irrigatur, in qua filios idolo Moloch concremabas; ibi videbis tuas sordes idololatriæ testes, et monumenta tuæ impietatis. Unde Septuaginta pro in convalle vertunt, ἐν τῷ κατασφραγισμῷ, id est in sepulcro multitudinis, id est multorum infantium: sic infernus est κατασφραγισμῷ, id est sepulcrum multitudinis hominum.

Vers. 23.

SCRITO QUD FECERIS: CURSOR LEVIS (Hebraice כִּכְרִי *bichra* significat animal velox, huc illucque discurrens (unde Aquila, Symmachus et Theodotion vertunt, δρεμῆς; κῶφου, per quod Chaldæus hic camelum feminam seu dromedariam, quæ cum

sit celerrima, dum agitur æstu libidinis, quaquaversum procurrit, donec mares camelos inveniat, cum quibus suam libidinem expleat; intelligit; Vatablus, camelopardalim; S. Hieronymus, capream. Cursor ergo levis est caprea, aut potius camela velox, q. d. Sicut caprea, aut camela, velox fertur ad pabula, aut potius ad mares, dum æstro libidinis furit, ideoque huc illucque cursitat), **EXPLICANS VIAS SUAS**, — hebraice *gyrans* aut circumiens « vias suas » sic tu, o Israel, ad varia idola huc illucque vagata es, et magno impetu petulantèr discurreisti. Explicat quod vers. 20 hebraice dixerat, *vagaberis ut meretrix*, ejusque mores hic depingit; uti Salomon, *Proverb.* cap. vii, vers. 11: « Quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians. »

VERS. 24. 24. **ONAGER ASSUETUS IN SOLITUDINE.** — Comparavit Israel capreae, nunc comparat onagro, id est asino sylvestri, q. d. Sicut onager mas vel femina, animal sylvestre, est salacissimum, efferum ac velocissimum, testibus Plinio, Oppiano, Eliano et aliis, quod « in desiderio animæ suæ, » scilicet cum æstuat « attrahit ventum, » et auram quam maxime amat (1); aut potius cum libidine incenditur, summa montium conscendit, teste Oppiano, ad odorandam et captandam auram feminae quam amat, et in eam totus fertur, ut nullus eum avertere possit, adeo ut in rabiem, et proprii puli perniciem agatur: sic Israel olfecit, ubicumque idolum aliquod esset, ac toto impetu, ut nullis montis aut minis averti posset, ad libidinem idolatriæ ferebatur. Ita S. Hieronymus.

Nota: Pro *ventum amoris* hebraice est *spiritum occasionis*, vel *impulsionis*, vel *coarctationis*, id est libidinis suæ: radix enim אַנָּה *ana* significat aliqua gravi causa affici aut impelli.

Secundo, Hebraice פֶּרֶה *pere* significat onagram marem et feminam, de utroque hic potest accipi: unde in Hebræo participium *assuetus* masculus est, et onager magis furit ad onagram, quam onagra ad onagram; affixa tamen omnia sunt feminina; et sequentia, scilicet menstrua, feminae conveniunt, non mari. Tam ergo de onagra, quam de onagro, loquitur, q. d. O uxor adultera! furens quasi onagra, currensque ad amasios per saltus et nemora, quo properas? quo te is perditum? quis te agit æstus? lacerasti pallam meam auro textam inter vepres et sylvas, calceos attrivisti hyacinthinos, pedes nudos cruentasti, et adhuc curris anhela et sitibunda? ego maritus te inseguor, redi ad me.

(1) Anhelat, cum cursu, tum furore venereo, attracto violentius ore naribusque vento, quod fieri in brutis animalibus, equis præsertim, dum extimulat libido, observatum fertur. Cf. infra xvii, 5. De equibus Virgilius, *Georg.* III, 27 et seqq.

Continuæque avidis, ubi subdita flamma medullis
Vere magis, quia vere color redit ossibus, illa
Ore omnes versa in Zephirum rospibus altis
Exceptantque leves aras.

Moraliter, disce hic quam cupiditas et voluptas brutum, cæcum et vesanum faciant hominem, ut instar onagri et equi rapiatur ad suas turpes illecebras et amasias. Vere dixit Plutarchus: « Voluptas est malorum esca. » Et Cicero: « Blandissima dominae sunt voluptates, » quæ scilicet facillimi sibi hominem obsequentem faciunt. Cato apud Ciceronem, lib. *De Senectute*: « Accipite, ait, optime adolescentes, veterem orationem Archite Tarentini. Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat a natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temere et effrenate ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ prodiciones, hinc rerumpublicarum eversionses, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat; nullumque scelus aut facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. » Antisthenes apud Laertium, lib. VI, cap. I, dicebat, « se malle insanire quam affici voluptate. Insaniam enim aufert medicus: voluptas, cum mentem eripiat homini, vix sanabile malum est. » Socrates apud Platonem in *Phædone* ait: « Voluptas quasi clavum tenens, animum corpori conjungit atque affigit, efficitque ut infectus corporea specie, ea putet esse vera quæ suadet corpus. » Plato ipse voluptatem a naturâ deorum sequestratam esse dicebat. Democritus voluptati deditos morbo comitali correptis comparabat. Nysenus, homil. 2 in *Ecclesiasten*, ostendit Salomonem de voluptate, quam ex variis rebus studiose captaverat, pronuntiare eam esse vanitatem vanitatum, meramque hominum deceptionem. Poetæ voluptates significarunt Circes poculo et Sirenum cantu, quæ blande homines alliciebant, et mox enecabant. Euripides in *Hecuba* Venerem amentia præfectam esse dicit. Nota sunt exempla Samsonis depereuntis Dalilam, Salomonis concubinas, Davidis Bethsabee. Hæc Herculi Jovis filio; virtute omnes excedenti, et cœlis destinato clavum (quam nec leo, nec hydra, nec Cerberus ei eripere potuerant) extorsit, ac pro ea pensum et fuscum digitis ejus aptavit, cum consuetudinem Ioles sequeretur. Voluptas Romana Annibalem victorem effecit, quia vires et virtutem Romanorum enervavit, inquit Livius, *Decad.* III, lib. III. Claudius Cæsar, teste Suetonio in ejus *Vita*, ventri et voluptatibus deditus, in tantum mentis stupiditatem et oblivionem devenit, ut occisa Messalina paulo post mensæ assidens quæreret, cur domina non veniret; atque multos ex his quos capite damnaverat, postero die in concilium et ad aleæ lusum invitaret.

Modum voluptates superandi dat Aristoteles, II *Ethic.* cap. ult., ut circa voluptates nos geramus sicut Trojani procures circa Helenam, qui eam dimittendam censebant, ne belli damna et excidium incurrerent. Et Epictetus, cap. LVI: « Si voluptatis, inquit, alicujus imaginem animo conceperis, moderare tibi, ne ab ea movearis; sed et rem examina, et tibi ipsi præbe deliberandi spatium:

Moraliter quam bruta et vesana sit cupiditas.

demde utriusque temporis memento, tum ejus quo voluptate perfrueris, tum ejus quo percepta jam voluptate dolebis, teque ipse objurgabis. Atque his illa confer: si abstinueris fore ut gaudeas, teque ipse collaudes. Quod si tibi suscipiendæ rei videbitur esse tempus, cave ne te vincant ejus blanditiæ, et suavitatis illecebæ; sed illud oppone, quanto præstantior sit talis victoriæ conscientia. » Et Horatius:

Sperne voluptates, nocet empti dolore voluptas.

Demosthenes cum Laidis oraret noctem, illaque ingentem peteret mercedem, ad se rediens, inquit: « Ego tanti pœnitere non emo. »

Secundus modus est, si obfirmes animum ut resistat voluptati, cogitando eam esse tuum mortiferum hostem, omniumque malorum causam. Itaque severe tibi ipsi imperes, ne hosti tuo blande irrepenti cedas, sed ei constanter obsistas, ut ratio suum dominatum retineat, nec se subdat quasi mancipium cupiditati. Agesilaus rogatus, « quid Spartæ contulissent leges Lycurgi? » respondit: « Contemnere voluptates. » Testis est Plutarchus in *Lacon*. Vere Virgilius, lib. IX *Aneid.*:

Sua cuique Deus fit dira cupido.

Et alius:

Heu! quam dulce malum mortalibus additum,
Mellis dulcis amor!

Vide apologum monocerotis apud Damascenum in *Histor. Barlaam*, cap. XII.

Tertius est, si veram virtutis voluptatem ames, vanam concupiscentiæ fastidias. Cyrus, teste Xenophonte, a voluptatibus minoribus abstinendum dicebat, ut majores caperentur ac diuturniores: quocirca laborem jucundæ vitæ ducem appellabat; ab illo enim et cibum, et potum, et somnum jucundissimum reddi. Hinc Hesiodus virtutis viam asperam dicebat; ei tamen qui ad summum ejus pervenisset, omnia læta esse et jucundissima. Socrates et Chrysippus studiis intenti, tanta voluptate perfundebantur, ut corpore avolasse viderentur. Archimedes in sua mathesi defixus, nec patriæ excidium, nec civium lamenta, nec hostium clamores et gladios, quibus ipse confossus est, sensit. Quantam ergo voluptatem haurient Christiani et Sancti ex Dei contemplatione, spe et amore, ex Angelorum consortio, ex solatiis Spiritus Sancti! S. Augustinus, tract. 15 in *Joan.*, aquam de qua Christus dixit, *Joan.* cap. IV: « Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum, » ait esse mundanam voluptatem: « Pone, ait, hydriam esse cupiditatem, et aquam de profundo esse voluptatem. Cum pervenerit quisque ad voluptatem sæculi hujus, cibus est, potus est, spectaculum est, etc., numquid non iterum sitiet? sitiet iterum: si autem acceperit a me aquam, non sitiet in æternum. Satiabimur, inquit Psaltes, in bonis domus tuæ: quoniam apud te est fons vitæ. »

XII.

OMNES QUI QUÆRUNT EAM, NON DEFICIENT, — hebraice, non fatigabuntur; Septuaginta, non laborabunt, q. d. Sicut onagræ et camelæ, licet velocissimæ sint, quia facillime respirant, capiuntur tamen cum generationi vacant, et cum inde fœtu vel menstruis gravantur, ita facile invenient amasii, id est gentes idololatræ, hanc meretricem, scilicet plebem Israeliticam, quæ nihil nisi amasios tales quærit; eam, inquam, invenient, sed in lupanari, id est in templis et aris idolorum cum eis fornicantem.

IN MENSTRUIS, — id est in sordibus sanguinis, ossium et cadaverum infantum et victimarum a se oblatarum, quarum voluptate nunquam satiat, sed sicut scarabæus earum fimo et sordibus vivit. Sicut enim opifices in suis officinis, ebrii in tabernis, adulteri in ganeis, ita impii Israelitæ non in templo, non in urbe sancta, non in proborum domibus, sed in *Ægypto* et *Assyria* in domibus idolorum inveniebantur (1).

Secundo, Septuaginta pro in menstruis vertunt, in humilitate, abjectione, paupertate: ibi enim inveniuntur lascivi, qui sua cum meretricibus decoquunt, sicuti filius prodigus inventus est inter porcos, *Luc.* xv, 15.

Tertio, R. Salomon, Symmachus et Vatablus vertunt, in mense suo. Hebraice enim שָׁרִיף chodes, et mensem, et novilunium et menstrua significat; quia, ait R. Salomon, onager uno mense anni dormit, tunc capitur, cum cæteris vigilet, et ob velocitatem capi nequeat: sic filia Israel, cum dormiret in cultu idolorum, Dei oblita, capta est a Chaldæis mense quinto. Sic diluvium obruit homines in peccatis dormientes, *Matth.* xxiv, 38. Verum, quod onager uno tantum mense dormiat, nec Plinius, nec Oppianus, nec alii apud Gesnerum in onagro meminerunt: quocirca fabulosum videtur.

Denique Vatablus sic quoque vertit, onagra capietur cum gravida erit, id est Israel capietur, cum ad summum peccatorum pervenerit.

Tropologice S. Gregorius, homil. 29 in *Ezech.*: « Maligni spiritus, inquit, in menstruis suis animam inveniunt, quando in pollutis cogitationibus positam facile ad perversam operationem trahunt. »

25. PROHIBE PEDEM TUUM A NUDITATE, — de calceamenta alteras, ut eas nudus, vel ne nudes pedes ut transeas Nilum vel Euphratem: neve te siti maceres, currendo in *Ægyptum* vel *Assyriam*, quærendo idolorum et idololatrarum auxilium, cum illa te juvare non possint: noli ergo tanto

(1) Rosenmüller satis recte existimat vocem שָׁרִיף eo minus ibi de menstruis mulierum usurpari, quod menstrua quæ solis feminis humanis sunt propria, non cadunt in onagram de qua hic agitur. Ideo cum Bocharto in *Hieroz.* part. I, lib. III, cap. xvi, interpretatur, eam in mense suo inveniunt, id est quo mense solent sylvestres asinae maris appetitu fervere, constat enim animalia libidinis suæ certa habere tempora.

labore frustra te fatigare, sed redi ad me. Respondet sponsa, id est plebs Israel: « Desperavi, » scilicet salutem et auxilium et reconciliationem, quod scilicet post adulterium cum idolis, in gratiam recipiar a Deo vero sponso meo; unde nolo ad eum redire, ideo ad alienos quos adamo, pergo. Ita Chaldæus, Vatablus et S. Hieronymus (1).

Aliter explicant S. Thomas, Lyranus, Dionysius, q. d. Cave, o Israel, idololatriam, ne captivus duci cogaris nudis pedibus, et præ siti aridus in Babylonem. Sed prior sensus magis genuinus est, ut patet ex sequentibus.

Aliter quoque explicat Noster Pineda in cap. xxxi Job, 10, num. 8, q. d. « Prohibe pedem tuum a nuditate, » ne scilicet crura tua et femora denudes adultero, eique te prostituas: « et guttur tuum, » id est membrum, « a siti, » hoc est ab intemperanti æstu libidinis. Sic enim dicitur, Proverb. cap. xxx, vers. 15: « Tria sunt insaturabilia, etc., os vulvæ; » et Proverb. v, 15: « Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui, » id est tu solus fruere uxore tua. Unde explicans subdit: « Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ; ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. » Primus sensus uti castissimus, ita et simplicissimus maximeque genuinus est. Præcessit enim: « Post Baalim non ambulavi: vide vias tuas in convalle: cursor levis explicans vias suas. » Et sequitur: « Post eos (amasios) ambulabo. » Ergo in pedibus hic intelligitur ambulatio ad scortandum, non autem ipsa denudatio et scortatio.

DESPERAVI, — hebraice נָאָס noas, id est actum est de me, desperatum est, nequaquam scilicet faciam, id quod suadet Deus sponsum, ut ad eum redeam.

Potest, secundo, per interrogationem sic verti, desperatum est? minime quia alienos (deos, quasi amasios) amo, et post illos ibo: illi me tutabuntur, Unde hoc elidens subdit, sed confunderis, meretrix.

Tertio, Vatablus hebraice noas vertit, expectatum est, id est abhorrens est, et quasi evulsus, scilicet cor meum a Deo marito meo. Vide quo progrediatur impietas, et impia voluptas.

E contrario sponsus ad sponsam sui amantem, sibi que fidam, ait Cantic. iv, 9: « Vulnerasti cor meum (hebræum לִבִּי לִבִּי libbittini, id est abstulisti cor meum, excordiasti me, rapuisti cor meum), soror mea sponsa. » Amor enim amantes ita conglutinat, ut, qui unum ab altero separare velit, dimidium ei animæ auferre videatur. Quocirca libidini et concubinis assueti, vix eas relinquere possunt, ac pene sunt incorrigibiles. Hoc est quod ait Osee cap. v, vers. 4: « Non dabunt cogitationes suas ut revertantur ad Deum suum; quia spi-

(1) Pedum appellatione crura et pudenda significantur, ut Genes. xlix, 10; Dent. xxviii, 37; Ezech. xvi, 25. Sunt igitur verba Dei revocantis et per euphemismum scelerata adulteria reprehendentis.

ritus fornicationum in medio eorum. » Ita et meretrix hæc ait: « Desperavi, nequaquam faciam; adamavi quippe alienos: » libidinata enim assidue, nil nisi libidinari cogitat.

26. QUOMODO CONFUNDITUR FER QUANDO DEPREHENDITUR (Chaldæus, sicut confusio viri, qui cum habitus fuerit fidelis, invenitur latro), SIC CONFUSI SUNT, — sic confundentur Israelitæ, quando capientur a Nabuchodonosore: tunc scelus adulterii, id est idololatriæ, eorum patebit, quodque ob illud juste puniantur a Deo, quodque frustra ab idolis opem petierint. Ita Theodoretus, Hugo, S. Thomas, Lyranus.

30. FILIOS VESTROS. — Id est cives vestros: loquitur enim congregationi Judæorum generatim, quæ mater fuit tam percussorum, id est peremptorum sub Sennacherib et Manasse, quam adhuc viventium.

DISCIPLINAM NON RECEPERUNT, — q. d. Castigati a me, non estis facti meliores; imo Prophetas, per quos vos admonebam, occidistis; hoc enim est quod subdit:

DEVORAVIT GLADIUS VESTER PROPHETAS VESTROS, — scilicet Dei veri. Manasses enim quotidie prophetam aliquem perimebat, ait Josephus X Antiq. iv. Ita Hugo, Lyranus, Dionysius. S. Hieronymus tamen, Theodoretus, Rabanus, S. Thomas, ò vester capiunt passive, q. d. Gladius, qui vos devorabit, devorabit et falsos vestros prophetas, qui vos seduxerunt: ut sit prophetia et comminatio.

QUASI LEO VASTATOR (fuit) 31. GENERATIO VESTRA. — Ita Romana. Hebraice est, quasi leo vastator generatio hæc, scilicet vos ipsi, id est, ut S. Hieronymus, sicut leo vastator sævit in transeuntes, ita vos in Prophetas Dei desævistis, confirmat enim id quod paulo ante dixit: « Devoravit gladius vester prophetas. » Hebræa, Chaldæus, Vatablus, Pagninus et alii hæc divellunt et interpungunt hoc modo, devoravit gladius vester prophetas vestros, sicut leo, punctum; o generatio, vel o sæculum! id est o homines hujus ætatis, scilicet vos ipsi qui hæc auditis, videte quid vobis dicat Dominus. Aliter hæc explicat Maldonatus.

NUMQUID SOLITUDO, — q. d. Numquid tam inutilis fui populo huic, ut est inutilis solitudo, quæ nullum fert fructum; aut tam tardus in opitulando, quam est terra serotina, quæ omnia intus retinet, et nihil extra producit, aut sero? q. d. Non, quia quamdiu Israel me coluit, nunquam ei defui, sed abundantiam omnium dedi. Ita Theodoretus.

Nota: Pro serotina hebraice est מַעֲפֵלֵי מַעֲפֵלֵי maepelaia, id est caliginosa: nam terra quæ non est soli exposita, aut sub libero cælo, nihil profert, aut sero profert: unde Septuaginta vertunt, ἀνεπαύρητος, id est plena sentium.

Alii sic explicant, q. d. Cur meum templum deserunt, et solum relinquunt?

Tertio, Tertullianus, lib. IV Contra Mare. xxxi, sic explicat, q. d. Putat hic populus, cum me de-

spicit, me solum remansurum absque cultoribus, uti est solitudo absque incolis: non, non; habeo cæterum mundum; imo mille mundos si volo, e quibus servos mei cultores evocem.

RECESSIVUS. — Chaldæus, *migravimus*, scilicet ad alias gentes et deos. Potest, *secundo*, aliis punctis legi רדינו *radinu*, ac verti cum Pagnino, Vatablo, Kimchi, *dominamur*, vel *dominium accepimus*, id est habemus alios reges, scilicet Ægypti vel Assyriorum, tuo dominatu non indigemus.

Vers. 32. 32. NUMQUID OBLIVISCETUR, — *q. d.* Femina pluris facit ornamenta sua, quam populus meus me.

FASCIE — quia pectus ornat, et ex qua bullas, annulos, monilia e collo suspendit, et in pectore gestat. Hieronymus Prado in *Ezech. XVI*, pag. 187, per has fascias accipit eas, quibus mamillæ stringuntur: illæ enim signum sunt illibati floris virginalis, sicut subacta ubera signum sunt fornicationis: hæc ergo fasciæ a sponso date sponsæ, admonent illam fidei conjugalis, et puritatis cordis, ut scilicet mamillas, quæ sunt cordis diverticula, id est affectus ejus continentia, coerceat, seque mundam toro sponsi conservet, dicatque illud *Cantic. II*: « Dilectus meus mihi, et ego illi; » et cap. I: « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. »

Potest *secundo*, Hebræum קסרימ *hiscurim* verti, monilia, torques, catenæ aureæ, quæ sponsa accipit a sponso, ut eam sibi astringat, ut ipsa illa et per illa sponsum, quasi semper gestet in pectore.

Mira oblivionis exempla, sed major est peccatoris. Narrat Plinius, lib. VII, *XXIV*, quemdam ex præalto tecto lapsum, matris et affinium propinquorumque cœpisse oblivionem: Messalam vero Corvinum oratorem sui nominis oblitum esse. Idem, lib. VIII, cap. *XXII*, narrat genus esse luporum adeo obliviosum, ut, « quamvis in fame mandenti, si respexit, oblivionem cibi surrepere aiant, digressumque quærere aliud. » Fabulantur Poetæ apud inferos fluvium esse, nomine Lethe, cujus aquas si quis gustaverit, omnium præteritarum rerum obliviscatur: idcirco ἀπὸ τῆς λήθης, id est ab oblivione, nomen habere, de quo Lucanus, lib. IX:

Quam juxta Lethes tacitus perlabitur annis,
Infernis (ut fama) trabens oblivia venis.

Et Ovidius, lib. II *De Ponto*, eleg. IV:

Non ego, si biberes secura pocula Lethes,
Excidere hæc credam pectore posse tuo.

Rursum Lucanus, lib. III:

Non me Lethææ, conjux, oblivia ripæ
Immemorem fecere tui.

Quin et Plinius, lib. *XXXI*, cap. II, narrat in Bœotia fluvium esse, qui oblivionem inducat. Scribunt medici, et experientia constat, lethargum morbum esse, provenientem ex pituita humidior frigidioreque cerebrum madefaciente, ac cerebri ventri-

culos, in quibus sedes est memoriæ, opplente, qui λήθην, id est oblivionem rerum omnium, inducit. Longe majori lethargo laborat peccator, qui ipsam Lethen, id est oblivionem, imbibisse videtur, dum non matris, non propinquorum, non nominis sui duntaxat, sed Dei Creatoris, Redemptoris et Salvatoris sui, in quo vivimus, movemur et sumus, qui magis cuique intimus est, quam ipsa cujusque essentia et existentia, imo est vita vitæ; et anima animæ cujusque, obliviscitur.

33. QUID. — *q. d.* Quid verborum furo et operibus externis niteris te ostendere innocentem, ut captes meam benevolentiam, cum alios doceas impietatem, et sanguinem innocentem fuderis? Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus.

Aliter vertunt Chaldæus, Vatablus, Isidorus, *q. d.* Quid dirigis vias tuas ad gentes, ut quæras earum amicitiam? hoc ipso enim ostendisti vias tuas esse malas, quia te obligasti earum pessimis moribus, eisque vicissim tuos peggimos mores manifestasti.

MALITIAS TUAS DOCUISTI VIAS TUAS. — Est appositio, id est docuisti alios vias tuas, quæ sunt puræ malitiæ.

34. IN ALIS — in vestium oris. Est metaphora ab avibus rapacibus, uti sunt accipitres, quarum alis adhæret sanguis avium raptarum. Quod enim avi sunt plumæ et alæ, hoc homini sunt vestes. Septuaginta vertunt, *in manibus*: nam pro ככפך *becanpecha*, legerunt ככפך *beccapecha*, aut certe manus vertunt pro alis, quia manus homini sunt, quod avi alæ, *q. d.* Vestes et manus tuæ aspersæ sunt sanguine, tum Prophetarum, tum innocentium, quos Moloch et corpore et anima immolabas. Ita Theodoretus et S. Hieronymus.

NON IN FOSSIS, — *q. d.* Non inveni occisos tuos in foveis, quasi latronum necatos insidiis, sed sub quercu idolis immolatos publice. Hebræum enim מַחְתֶּרֶת *machteret*, non tantum perfossionem, sed et foveam et foramen significat (1).

Secundo, aptius ex Hebræo sic explices, *non inveni occisos tuos in fossis*, id est in perfossione domorum, quasi fures aut latrones, ut juste possent interfici; sed in lucis et sylvis idolorum, quasi victimas, ut *supra memoravi*; vel, ut S. Hieronymus, in « omnibus quæ supra memoravi, » scilicet in omnibus increpationibus, id est quia te increpabant Prophætæ de idololatria, ideo occidisti eos.

Alii sic explicant: Non inveni eos latenter in fossis peccantes, sed publice in plateis vallibus et sylvis idololatrantes. Ita Theodoretus.

(1) Vertunt aliqui Hebræum, *non inveniisti in suffossione* alludendo ad legem *Exodi XXI, 1*, qua permissum erat ut fur in ipso facto deprehensus impune occideretur, ita ut sensus esset: Quos certe non in perforatione ædium ipsoque in facto deprehendisti, ubi cædes licita est. Calmetus sic explicat: Tam parum cante eos occidisti ut nequidem corpora vel sanguinem eorum humo obtegere curasti, sed in loco ipso ubi eum effudisti, inveni.

Jerusalem Solium Domini : et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jerusalem, et non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi. 18. In diebus illis ibit domus Juda ad domum Israel, et venient simul de terra Aquilonis, ad terram quam dedi patribus vestris. 19. Ego autem dixi : Quomodo ponam te in filios, et tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum Gentium? Et dixi : Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis. 20. Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel, dicit Dominus. 21. Vox in viis audita est ploratus et ululatus filiorum Israel : quoniam iniquam fecerunt viam suam, oblitum sunt Domini Dei sui. 22. Convertimini, filii revertentes, et sanabo aversiones vestras. Ecce nos venimus ad te : tu enim es Dominus Deus noster. 23. Vere mendaces erant colles, et multitudo montium : vere in Domino Deo nostro salus Israel. 24. Confusio comedit laborem patrum nostrorum ab adolescentia nostra, greges eorum, et armenta eorum, filios eorum, et filias eorum. 25. Dormiemus in confusione nostra, et operiet nos ignominia nostra : quoniam Domino Deo nostro peccavimus nos, et patres nostri, ab adolescentia nostra usque ad diem hanc : et non audivimus vocem Domini Dei nostri.

Vers. 1. 1. VULGO DICTUR. — Hebraice לְמִסְרָה *lemor*, id est *dicendo*, supple, dicitur; licet Vatablus et Hebraei id referant ad finem cap. præced. : « Obtrivit Dominus confidentiam tuam, » scilicet *dicendo* quod sequitur : « Si dimiserit » etc. Verum minus recte : nam dicere, *revertere*, non est confidentiam obterere, sed augere.

POLLUTA ET CONTAMINATA ERIT MULIER ILLA. — Hebraice, *terra illa*, q. d. Censeretur terra polluta talis mulieris repudiate commercio, si eam vir prior reciperet, ut dicitur *Deuter. XXIV, 4*. Ita Vatablus. Noster pro *terra* vertit, *mulier*, quia mulier polluta polluebat terram, idque apte respondet plebi Israeliticæ repudiate et pollutæ, q. d. Semel repudiata nec revocari, nec sine peccato et infamia probroque utriusque, imo totius terræ, redire potest ad maritum, juxta legem *Deuter. cap. XXIV, 5*; tu tamen non tantum repudiata, sed et adultera redi ad me; ego te recipiam libens, imo infamiam hanc sustinebo, hoc dedecus feram, quinimo si opus fuerit te redimam. Maldonatus vero censet mulierem metaphorice terram appellari, quod a viro quasi ager colatur, seminetur, et fructus ferat. Sed prior sensus commodior est et planior.

CUM AMATORIBUS. — Septuaginta, *cum pastoribus* : pro רֵעִים *reim* enim legerunt רֵעִים *roim*.

Vers. 2. 2. LEVA OCCULOS TUOS IN DIRECTUM. — Hebraice סֵפִיחַ *sephaim*, id est in colles et loca excelsa, q. d. Circumspice quaquaversum montes et colles, quantum potes visu assequi, et ubique videbis tuæ fornicationis, id est idololatriæ, vestigia.

EXPECTANS EOS QUASI LATRO. — Hebraice כְּרָבִי *carabi*, id est sicut Arabs, id est sicut latro, quia Arabes uti nunc, ita et tunc, latrocinii erant dediti, ait S. Hieronymus. Septuaginta legunt כְּרָבִי *keoreb*, id est sicut cornix, aut potius corvus, qui sedet in viis, ut ibidem projecta asinorum vel equorum cadavera depascatur : ita

enim et tu diis mortuis, quasi cadaveribus, colendis inhiabas. Nostræ versionis sensus est, q. d. Sedisti, o meretrix, in viis quasi latro ad vesperam, ut concubitu tuo animas interficeres fornicantium, *Proverb. cap. VII, 9*, puta civium et externorum, quos ad idola tua abducebas, sicut Galaaditæ armati abducebant euntes in Jerusalem, ad suos vitulos aureos, *Osee, cap. VI, vers. 8 et 9*.

Secundo, alii sic explicant : Sedisti quasi *Arabs*, scilicet mercator, qui in viis publicis tentorium figit, ut vendat sua vel emat a transeuntibus : ita enim tu, o Israel! tua idola exposuisti publice, ut ad eorum cultum omnes transeuntes impelleres. Ita Isidorus, Theodoretus, S. Thomas, Hugo et Lyranus. Prior sensus germanior et efficacior est. Hoc est quod ait Ezechiel, cap. XVI, 31 : « Fabricasti lupanar tuum in capite omnis viæ. »

3. QUANOBREM PROHIBITÆ SUNT STILLÆ PLUVIARUM, ET SEROTINUS IMBER NON FUIT. — q. d. Sceleribus tuis tibi cælum clausisti ne plueret; itaque tibi famem et sterilitatem accessivisti.

Disce hic publicum peccatum, dum non puniatur, totam terram et rempublicam contaminare, ideoque publica clade a Deo puniri. Nam, ut recta ait Sanchez, in publico peccato publice ab omnibus peccari censetur, dum alii ferunt, alii dissimulant, alii annunt, alii defendunt, alii etiam imitantur.

Nota : In Scriptura « serotinus imber » vocatur is qui in Palæstina decidit tempore veris (in martio) quo fruges maturescunt; sicut « matutinus » vocatur is qui in octobri decidit statim post sationem, et semina sata rigat, eaque germinare facit, scilicet per stillas, ut hic dicitur, assiduas et lente cadentes; unde vocatur hic : « Stillæ pluviarum, » his enim duobus temporibus pluvia frugibus maxime est necessaria.

FRONS MERETRICIS FACTA EST TIBI, NOLUISTI ERUBESCERE. — Alludit ad meretrices impuden-

Imber serotinus et matutinus, quis?

Impudentis exempla.

les, quæ nomen non tantum cellis suis in fornice, sed et fronti inscribebant, uti fecit purpurata meretrix Babylon, *Apoc.* xvii, 5. Vide ibi dicta, vide et Martinum de Roa, lib. IV *Singul.* cap. x : « Ingratitudini, inquit Xenophon lib. I *Pædiæ Cyri*, potissimum impudentia videtur esse comes, quæ ad omnem turpitudinem maxima dux est. » Et Menander :

Qui vero nec erubescere scit, nec metuere,
Ille primas universæ tenet impudentiæ.

Caligula Imperator dicebat « se nihil magis in sua natura probare, quam ἀδιαρπείαν, id est inverecondiam. » Vox carnifice quam Imperatore dignior. Pudor enim multos, etiam improbos a turpibus revocat.

Sic Achilles apud Homerum vocat Agamemnonem κύνικα, id est canino vultu. Et rursus : κύνες ἔμμεν ἔχων, κάρδιον δ' ἐλάφου,

Canis habens oculos, cor cervi.

impudentiam significans cum timiditate conjunctam.

Aristogiton, orator Atheniensis, ob impudentiam vocatus est Canis. Ita Volaterranus lib. XIII, cap. iv.

Vatinius, qui bis a Cæsare sibi reconciliato in judiciis publicis defensus est, impudentissimus fuit. Assiduo enim, ut Seneca ait, convicio depudere didicerat.

Nota est Diogenis et Cynicorum invereconda et in propatulo libido instar canum.

« Fuit C. Fimbria perditissimæ audaciæ homo, qui Crassum interemit, quique in funere C. Marii, Q. Scævola virum sanctissimum vulnerandum curavit; et ubi ferrum non alte in corpus descendisse accepisset, diem illi dixit. Admirantibus eunctis quod Pontifex maximus optimum totius civitatis civem accusaret, crimen expectantibus dixit se illum accusare, quod non totum telum corpore excepisset, » inquit Cicero *pro Roscio*. Denique S. Gregorius in *Psal. i Pœnitent.* : « Illud, ait, verum est apertæ desperationis indicium, si verecundia non sequitur peccatum. » Vide cætera.

4. ERGO SALTEN AMODO (ex nunc a me invitata et rogata) VOCA ME, PATER MEUS, DUX VIRGINITATIS MEÆ TU ES, — id est, tu es mihi pater, qui a pueritia, cum virguncula essem a matre et patre neglecta, et in sordibus abjecta et projecta, quasi pater suscepisti, educasti et rexisti me. Potest, *secundo*, dux virginittatis accipi sponsus, *q. d.* Tu sicut mihi es pater, ita es et sponsus, quem virgo et adolescentula duxi, ideoque maxime adamavi : sponsus enim in parentis locum et curam succedit. Parens enim curam filiæ suæ in sponsum transcribit, cum eam illi desponsat, et in domum suam deducendam tradit. Sponsus ergo sponsæ virgini est instar patris. Ita Theodoretus ac Sanchez. Ac forte alludit ad primam feminæ originem ex

viro; Eva enim uxor Adæ, cum ex ejus latere formata sit, videtur mariti sui fuisse filia. Jeremiæ consentit Trismegistus, cujus in *Pimandro* hæc de Deo est vox : « Deus in verbo sancto clamavit : Vos, quibus mentis portio concessa est, recognoscite genus vestrum, vestramque immortalem naturam considerate : qua de causa qui seipsum cognoscit vita et luce compositum, transit in Deum; quoniam vita et lux est omnium pater, ex quo natus est homo. » Hinc ortum videtur illud : « Nosce teipsum; » quo monetur homo ut, divinæ suæ originis memor, divinas et Deo dignas suscipiat actiones.

5. NUMQUID IRASCE- Vers. 5.
VERABIS IN FINEM? — Chaldæus, S. Thomas, Vatablus et a Castro sic explicant, *q. d.* O Domine! ne mihi semper irascearis, neque perseveres in recordatione et ultione peccatorum meorum. Verba sunt Dei, quæ docet populum sibi dicere, iisque se invocare, ut ejus misereatur. Avidior enim est Deus reconciliationis, quam sint ipsi peccatores, ait S. Chrysostomus *hom. 44 in Genes.* Hæc est enim incredibilis ejus misericordia, ut, cum nobis ob peccata nostra iratus est, orationem nobis componat, qua eum placemus; pendent enim hæc verba a præcedentibus : « Voca me, Pater meus, » etc.

Secundo tamen probabiliter, Theodoretus, Lyranus, Dionysius et Sanchez de sponsa sic explicant, *q. d.* Numquid, o Juda, in perpetuum offensus et iratus recedes et fugies a me? numquid in æternum custodies hanc tuam peccandi voluntatem? Unde Septuaginta vertunt : *Numquid permanebit in perpetuum, aut conservabitur in victoriam?* supple, *mendacium et illusio tua*, ait Theodoretus, *q. d.* Perseverabitne jugiter illusio tua, quasi inde speres te victricem futuram, ut tua pertinacia me meamque patientiam vincas, egoque tædio affectus te dimittam et negligam?

ECCE, LOCUTA ES, — *q. d.* Ecce, mox ut hæc quæ dixi locuta fueris, et oraveris, quamvis multa mala feceris; « potuisti, » id est poteris, id est prævalebis contra me, vinces et flectes me, ac flagellum quod tibi intento, e manu mea extorquebis, meque in pristinum tui amorem rapies. Prophetice ponuntur præterita pro futuris.

Secundo, Sanchez juxta expositionem paulo ante datam sic explicat, ut sit severa dictorum factorumque sponsæ meretricantis reprehensio, quod impie et turpiter non tantum locuta, sed et operata sit, quodque se nequiter facturam dixerat, hoc opere compleverit; nec tamen satiata, lassata aut viribus exhausta sit, quin novis rursus sceleribus animo et corpore inhæreat. Hoc est enim « et potuisti, id est, potens es adhuc, et indefesso integroque ad peccandum animo.

6. AVERSATRIX. — Ita dicitur Israel, sive decem tribus, quod ab initio sui schismatis et regni, palam et communi consensu, eoque jugi et perenni, aversatæ sint Deum verum ejusque cul-

Vers. 6.
Israel
dicitur
aversatrix,
cur?

tum, idque continuo per tria sæcula: unde omnes reges habuerunt impio et idololatrias. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Augustinus, lib. XVII *Civit. XIII*, Rabanus et Isidorus. Vera enim Ecclesia et religio inclusa fuit in Juda et regno Davidis; voluit enim Deus, uti regnum, ita templum et sacerdotium collocare in Juda et Sion, propter Christum ex Juda nascenturum; sicut jam Ecclesia vera collocata est Romæ et in Romano Imperio: eo deficiente magna parte deficiet, et veniet Antichristus. Unde Optatus Milevitanus, lib. III *Contra Parmen.*, dixit « Rempublicam non esse in Ecclesia, sed Ecclesiam esse in Republica, » id est in Romano Imperio. Hinc Ecclesia, ait Eusebius, lib. III *Demonstr.*, semper orat pro conservatione Romani Imperii, ut scilicet cum eo servetur et propagetur Ecclesia. Israel ergo « abiit sibi met, » id est, quo eum ducebat sua cupido et libido.

Vers. 7. **7. PRÆVARICATRIX SOROR EJUS JUDA.** — Israel dicitur « aversatrix, » Juda vero « prævaricatrix, » quia Dei cultum retinuit, licet ab eo sæpius privatim et occulte ac subdole, aliquando etiam publice, ad idola desciverit, sub Manasse, Achaz et aliis impiis regibus: hæc enim est prævaricatio Juda.

Vers. 9. **9. ET FACILITATE,** — quia tam prona et facilis erat ad fornicationem, id est ad colendum idola.

Vers. 10. **10. IN MENDACIO,** — id est fecte et simulate.

Vers. 11. **11. JUSTIFICAVIT,** — *q. d.* Minus peccavit Israel, id est decem tribus, quam Juda, id est duæ reliquæ tribus, ut præ hac illa videri possit justa. Sic *Luc. XVIII, 14*, dicitur: « Descendit hic (Publicanus) justificatus in domum suam ab illo, » præ Phariseo. Sic « non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens, » *Psal. CXLII, 2*, id est « comparatione Dei, » ut ait S. *Job cap. IV, 17*. Simili omnino schemate duarum meretricum, Oolibæ, id est decem tribuum, et Oolibæ, id est Jerusalem, hujus præ illa fornicationem, id est idololatriam, narrat et damnat, *Ezechiel cap. XXIII, et cap. XVI, 31*, et dicit quod hæc illam, imo Sodomam, justificaverit. Licet enim plura fuerint Israelis peccata, et continua idololatria; tamen in Juda gravior fuit: *primo*, quia in eo erat major cognitio Dei et veritatis: in eo enim Deus quasi sua domo constituerat regnum, sacerdotium, templum, prophetas et doctores; *secundo*, quia, cum videret Israel a Deo puniri, et in captivitatem duci ob idololatriam, eam tamen secutus est; *tertio*, quia majori ardore subinde, puta sub Manasse, ea coluit quam Israel, imo tunc omnes Dei prophetas occidit, hoc significat *vox insanivit*.

Vers. 12. **12. VADE, ET CLAMA SERMONES ISTOS CONTRA AQUILONEM.** — Putat R. Salomon Jeremiam fuisse in Babylone, Hugo et Lyranus in Israel, alii eo legatum misisse. Sed dico per *vade et clama* tantum hic juberi ut faciem æque ac pedes (unde Sanchez: *vade*, ait, *q. d. agendum*, ut sit quasi adverbium excitantis) convertat ad Israel, id est decem tribus

(hæc enim est aversatrix) ad Aquilonem, id est in Assyria Aquilonari captivas; ita Lyranus, Dionysius et alii; easque stentorea voce exhortetur et invitet ad Dei cultum, ut sic ad æmulationem provocet Judam, eique minetur, nisi resipiscat, se eo relicto ad Israel abiturum, ut ab eo colatur. Sic Christus a Judæis abiit ad gentes. S. Hieronymus, Rabanus et Hugo Cardinalis putant hic sermonem fieri ad duas tribus in Chaldæa captivas, et ad decem tribus in Assyria degentes, earumque prædici liberationem et reversionem. S. Thomas vero et Vatablus putant hic sermonem fieri ad decem tribus, prædicique eis quod redibunt ex spirituali captivitate, per Christum et Apostolos. Sed quod dixi, verius est.

QUIA SANCTUS EGO SUM. — Hebraice quia *כִּי אֲנִי חַסִּיד* *chavid*; Septuaginta, *ὁτι ἐλεῖσθε*, id est *quia misericors ego sum*, ut in vos miseros meam gratiam et benevolentiam effundam, si resipiscatis, et ad me redeatis.

13. DISPERSISTI (Chaldæus, *corripuisti*; Septuaginta, *effudisti*) VIAS TUAS, — ut scilicet dispergeres te, et vagareris eundo nunc ad hoc, nunc ad aliud idolum. Aliter Lyranus et a Castro, *vias*, inquit, id est pedes, quibus imus per *vias, q. d.* Dispersisti, id est divisisti quasi meretrix pedes tuos cuque fornicario, *Ezech. XVI, 23*. Significat hac metaphora profusam idololatriam Judæorum.

14. CONVERTIMINI (non ex Babylone, sed ab idololatria) FILII REVERTENTES, — id est recedentes a me; Septuaginta, *apostatae*. Loquitur non ad Israel, ut vult Vatablus, sed redit ad Judam; ad quem cœpit loqui vers. 1 et seq. Aliter Sanchez, *convertimini*, inquit, *revertentes*; id est convertimini serio, ut toto animi conatu revertamini ad me.

Præclare S. Augustinus in *Sentent. tom. III, Sent. 71*: « Remedia, ait, conversionis ad Deum nullis cunctationibus sunt differenda, ne tempus correctionis pereat tarditate. Qui enim penitenti promissit indulgentiam, dissimulanti diem crastinum non spondit. » Et *Sent. 235*: « Nullus in Deo locus est, nec est quo fugiatur ab ipso, nisi ad ipsum. Qui vult evadere offensum, confugiat ad placatum. » Et *Sent. 240*: « Apud misericordiam Dei plurimum valet confessio penitentis, qua facit peccator confitendo propitium, quem negando non facit nescium. »

EGO VIR VESTER. — Hebraice *בְּרַחֲמֵי בַּאֲלֹתֵי* *baalhti*, id est *ego maritatus sum vobis*, ego quasi maritus vos possedi, et, ut Septuaginta, *vobis dominatus sum*, scilicet per legem veterem. Ita Theodoretus et Hugo. Licet Lyranus, Dionysius, Vatablus putent Jeremiam loqui Ecclesie Christi: hujus enim Deus in Christo futurus erat maritus. Verum hebraice præteritum est, non futurum. Prior ergo sensus simplicior est et planior.

ASSUMAM VOS UNUM DE CIVITATE, ET DUOS DE COGNATIONE, ET INTRODUCAM VOS IN SION, — *q. d.* Paucos ex singulis urbibus et cognationibus Judæo-

Juda peccavit magis quam Israel ob tres causas.

rum eligam, ut reliquias eorum salvæ fiant per Christum. Nota: Propheta, aut potius Deus, hic non loquitur de reditu Judæorum ex Babylone sub Cyro et Esdra, ut volunt Hebræi, Theodoretus, Hugo et S. Thomas: tunc enim non unus aut duo, sed 42 millia redierunt, nec tunc arca fuit despecta, nec omnes gentes congregatæ fuerunt ad Dominum (alludit tamen eo, illaque obiter perstringit); sed assurgit et avolat ad Christum, ut patet ex seq., maxime vers. 18 et 19; unde per Sion Ecclesiam accipit, per pastores Apostolos, et similes viros: magna enim pars felicitatis populi est bonos habere pastores et rectores. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, Lyranus, Vatablus, R. Salomon et omnes Hebræi, ait Vatablus. Unde R. Samai apud Galatinum, lib. IX, cap. II, censet alludi hic ad Josue et Caleb, qui duo soli ingressi sunt terram promissionis, q. d. Pari modo tempore Messiæ, paucissimi Judæi eum recipient, et in celestem illam terram promissionis ingredientur. Vide quoque Eusebium, lib. II *Demonstr.* cap. LIV.

Vers. 16. 16. NON DICENT ULTRA: ARCA TESTAMENTI. — Per arcam omnia sacrificia et sacramenta vetera et legalia accipe: hæc ergo cum arca cessabunt quasi umbræ, cum Christus, qui verissima est arca sapientiæ et gratiæ divini, apparuerit, aut potius, cum arce operculum, id est propitiatorium, apparuerit, scilicet Christus, arce, id est Ecclesiæ, Deum reconcilians.

NEQUE ASCENDET SUPER COR. — Nemo de ea cogitabit, nemo de ea loquetur, q. d. Tempore Christi non amplius jactabunt Judæi caeremonias legis Mosaicæ.

NEC VISITABITUR. — Solebant enim arcam visitare, quasi oraculum, ut responsa et beneficia a Deo peterent.

NEC FIET ULTRA, — scilicet arca, aut quid simile legale. Ita Lyranus, Dionysius, Vatablus. Aliter Chaldæus: Non visitabitur, ait, arca tempore belli, nec fiet prolatio arce ad prælia, uti sub Heli factum est. Alii, non fiet, id est non sacrificabitur amplius; sic enim ait Virgilius, *Ecloga III*:

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Sed primus sensus est planissimus.

Vers. 17. 17. IN TEMPORE ILLO VOCABUNT JERUSALEM SOLIUM DOMINI. — Aliqui per *Jerusalem* accipiunt ipsam urbem, cujus nomen Deus celebre fecit post reditum Judæorum ex Babylone. Ita S. Thomas et Hugo. *Secundo*, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Vatablus et Lyranus accipiunt *Jerusalem* spiritualem, id est Ecclesiam Christi, ad quam confluent omnes gentes in nomine Domini, quod in ea invocant. *Tertio* et optime, accipias ipsam urbem *Jerusalem*, quatenus in ea, quasi solio, Christus consedit, regnavit et docuit, indeque misit Apostolos ad prædicandum. Unde ipsa dicitur Mater Ecclesiæ, et Fons gratiæ, « quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusa-

lem, » perinde ac olim arca testamenti cum Cherubim erat solium Dei, ideoque Deo dicebatur: « Qui sedes super Cherubim; » arca enim erat typus Ecclesiæ.

Tropologice, anima justi est thronus et solium Dei. Ita Hieronymus.

18. IBI DOMUS JUDA, — q. d. Dissensio, quæ solet esse inter Judam et Israel, non erit amplius; sed omnes, positus odiis, ad Ecclesiam venient, in eaque unientur. « Ibi ergo domus Juda, » id est ibunt Apostoli et alii Judæi Christiani, ad Israelitas, qui in Aquilonem, id est Assyriam, olim abducti sunt; rursus, qui mystice in terra Aquilonari peccati frigent et rigent, atque eos in *Jerusalem*, id est ad Ecclesiam, deducunt, ut bonis omnibus spiritualibus, patribus eorum promissis, in ea fruantur, ac tandem *Jerusalem* cœlesti potiantur. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Lyranus, Vatablus.

AD TERRAM QUAM DEDI PATRIBUS VESTRIS. — Nota: Terra promissa et data patribus est *Jerusalem*, ad quam multi Judæi et Israelitæ venerunt, cum primo ibi cœpit Ecclesia Christi, et Apostoli ad novem annos in ea se continuerunt, deinde *Jerusalem*, id est Ecclesia quæ in ea cœpit, sparsa est per omnes gentes, et sic ubicumque gentes convertuntur, ibi veniunt ad *Jerusalem* patribus promissam, id est ad Ecclesiam, quæ in *Jerusalem* cœpit. Hinc sæpe a terrenam *Jerusalem* ad spiritualementem assurgunt Prophætæ.

Mystice, Aquilo frigidus significat regnum diaboli; Assyria, regnum mundi, in quo diabolo, peccato et concupiscentiæ servimus; terra promissa est regnum Christi et paradisi, inquit S. Hieronymus.

Aquilo mystice est regnum diaboli.

19. QUOMODO PONAM TE IN FILIOS? — Sunt verba Dei quasi exsultantis et admirantis, q. d. Quam multos, o Sion, id est Ecclesia, quæ in Sion ex Judæis incipies, dabo tibi filios, et quam pulchram et desiderabilem (hoc enim est hebraice *יְצַדְתְּסֵבִי*, de quo *Daniel*. cap. VIII, 9), « hæreditatem, » scilicet totam terram « exercituum » (ita legendum est cum Romanis), id est fortissimarum, bellicosissimarum et numerosissimarum « gentium! » Ita S. Hieronymus.

Theodotion vertit, *tribuam tibi hæreditatem inclytam fortitudinis robustissimi gentium*, id est Ecclesiam Christi, qui ductor et dominator est universarum gentium sibi credentium, ait S. Hieronymus. Alii nomine « exercituum » intelligunt angelos, qui duces sunt et custodes gentium. Septuaginta vertunt, *dabo tibi terram electam, hæreditatem Dei omnipotentis gentium*, puta hæreditatem gentium, quæ est hæreditas Dei omnipotentis, qui est Rex regum, et Dominus dominantium.

Anagogice, tribuam tibi hæreditatem cœlestem, in qua vidit S. Joannes turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Ita Vatablus, Dionysius et alii.

Hæreditas celestis est præclara sextupliciter. Hæreditas patriæ celestis, inquit D. Thomas est præclara : primo, splendore divinæ visionis, *Psalm. xxxv, 10* : « In lumine tuo videbimus lumen ; » secundo, dulcedine divini amoris, *Psalm. xlii, 5* : « Calix meus inebrians quam præclarus est ! » tertio, familiaritate divinæ allocutionis, *Sap. viii, 18* : « Præclaritas in communicatione sermonum ipsius ; » quarto, magnificentia operationis, *Eccli. xlii, 27* : « Illic præclara opera et mirabilia ; » quinto, magnitudine exultationis, *Zachar. cap. viii, 13* : « Salvabo vos, et eritis benedictio ; » sexto, solatio societatis, *Ezech. xxxi, 9* : « Emulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiso Dei, » etc.

PATREM VOCABIS ME, — scilicet Deum tuum, non idola. Ita communiter Interpretes : S. Hieronymus tamen, Rabanus et Lyranus putant hæc esse verba Christi, unde per *me* accipiunt Christum.

Deus est Pater quadrupliciter. Moraliter, Deus dicitur Pater, inquit D. Thomas : primo, creatione, *Matth. xi, 25* : « Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ ; » secundo, adoptione, *Roman. viii, 15* : « Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus : Abba Pater ; » tertio, instructione, *Isaïæ xxxviii* : « Pater filiis notam faciet veritatem tuam ; » quarto, correctione, *Proverb. iii, 12* : « Quem enim diligit Dominus, corripit ; et quasi pater in filio complacet sibi. » Corripere S. Augustinus, in *Senten. sent. 237* : « A quo, inquit, habet homo ut sit, apud illum habet, ut bene ei sit. » Et *Sent. 236* : « Duæ vitæ sunt, una corporis, altera animæ. Sicut vita corporis, anima ; ita vita animæ, Deus. Et quomodo si anima deserat, moritur corpus ; sic anima moritur, si deserat Christus. »

Vers. 21. 21. VOX IN VHS AUDITA EST. — Verba sunt Dei, desiderantis Judæorum conversionem ab idolis, uti a Jeremia et Prophetis multi, præsertim cum in captivitatem aliasque calamitates incidissent, ideoque plorarent et gement, conversi sunt. Ita Theodoretus, Rabanus et Hugo. Alii accipiunt hæc de Judæis pœnitentibus, quod Christum crucifixissent, *Act. ii, 37*. Lyranus et Dionysius accipiunt hæc de captis a Tito post Christi cædem. Verum quod dixi est verius ; redit enim de more Propheta ad Judæos sui temporis, iisque concionatur. Vide *Canon. IV et V*.

Vers. 22. 22. CONVERTIMINI, FILII, REVERTENTES, — id est pœnitentes. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Lyranus. Verum Hebraice est *שׁוּבוּ* *scobabim*, id est avertentes, vagi, inconstantes, revertentes ad vomitum ; Septuaginta vertunt, *apostatae* ; Chaldaeus, *qui vos obfirmatis ne convertamini*.

ET SANABO AVERSIONES VESTRAS, — vestra peccata idololatrias, quibus a me conversi estis ad idola, mihi que rebellastis, *q. d.* Condonabo vobis omnes præteritas rebelliones vestras. In Hebræo pulchra est allusio inter *שׁוּבוּ* *scubu*, id est revertimini, *שׁוּבוּ* *scobabim*, id est avertentes vos sive rebelles, et *שׁוּבוּ* *mesubothchem*, id est aversiones sive rebelliones vestras.

Et (supple, dicite) : ECCE NOS VENIVIMUS AD TE. — Est mimesis, qua eis modum et formam pœnitentiæ præscribit. Ita S. Hieronymus. Hanc amplexi sunt Judæi, reque ipsa peregerunt sub Josia rege, *IV Reg. xxii et xxiii*.

Vers. 23. 23. VERE MENDACES ERANT COLLES. — Vere mendaces erant dii plurimi, quos in montibus et collibus colebamus. Est metonymia. Hebraice est, *frustra a collibus*, id est ab idolis collium, supple, speravimus auxilium, nunc experientia tot malorum edocti agnoscimus et profitemur, quod « vere in Domino Deo nostro sit salus Israel, » non in idolis.

Vers. 24. 24. CONFUSIO COMEDIT LABOREM PATRUM NOSTRORUM, — id est idololatria, quæ nos confundit, causa fuit cur patres nostri sint puniti, et omnibus in rebus vastati ; vel, ut Theodoretus, cur omnia bona, etiam filios et filias, idolis insumpserint et sacrificarint. Unde Pagninus vertit : *Baal consumpsit labores patrum nostrorum*. Sic hodie Bacchus et Venus consumunt labores et opes multorum. Tyrannus, inquit Plutarchus, permittit et facit ut sui cives ditentur ; sed deinde opes ab eis collectas per tributa exsugit, iisque se ditat ; ita facit et dæmon, qui est primus et summus tyrannus, omniaque suorum bona sibi diripit et expilat. S. Hieronymus, Rabanus et Lyranus intelligunt hæc de peccato christiciidii, ob quod Judæi cum bonis suis omnibus perierunt. Hoc verum est, sed allegoricum.

Secundo et magis genuine, Maldonatus et alii sic explicant : *Confusio*, id est vastatio et calamitas confusionem et pudorem peccatorum afferens, *comedit laborem patrum nostrorum ab adolescentia nostra, q. d.* Jam inde a pueritia nostra experimur frustra patres nostros laborare ; omnia enim male illis succedunt, omnia vastantur, quia a Domino discesserunt. Sapiamus ergo parentum malo, et ad Dominum revertamur. Alioqui « dormiemus in confusione nostra, » id est in paupertate et vastatione nostra miseri, anxii, confusi, quasi ludibrium et probrum Dei et hominum, « dormiemus, » ita ut nec nocte sit nobis quies a miseriis. *Secundo*, « dormiemus, » id est moriemur in iisdem : « Et operiet nos ignominia nostra ; quoniam Domino Deo nostro peccavimus. » Unde patet confusionem hanc, vers. 24, non esse ipsum peccatum, sed peccati effectum et pœnam.

Moraliter, discite hic quid sit pœnitentia, quamque peccatores in alios viros commutet. Pœnitentia est, quæ anteactæ vitæ errata corrigit, Deum conciliat, scandala emendat, mentem immutat, adeoque alium hominem efficit. Iseus cum primam ætatem voluptatibus consecrasset, ut ad virilem pervenit, tanquam alius factus, miram morum severitatem induit. Quare percunctanti cuidam « num aurum fulgens, quod ostendit, gratum oculis esset : Desii, respondit, male habere ab oculis. » Idem interrogatus « quis

Moraliter, de pœnitentia quæ facit alium hominem.

piscis, aut quæ avis esset ad vescendum suavissima: Desii iterum, respondit, ejusmodi aucupari. » Addiditque: « Sensi enim me fructus colligere a Tantalii hortis; » indicans omnes ejusmodi voluptates, quibus juvenus capitur, nihil aliud esse quam somnia et umbras. Ita Philostratus, *De Vitis Sophistarum*.

Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemon, neque illecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens; cum e convivio non post occasum solis, sed post ortum surrexisset, domumque rediens, Xenocratis philosophi patentem januam vidisset; vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam ejus intravit, nec contentus tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima præcepta temulentiae lasciviis eluderet. Orta deinde, ut par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit. Cujus gravitate sermonis respiscere coactus est Polemon; primum coronam capite detractam projecit, paulo post brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exiit, unius orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus evasit. Peregrinatus est hujus animus in nequitia, non

habitavit. Ita Cicero, lib. IV *De Finibus*, Valerius Maximus, lib. VI, cap. XI, Laetius in *Vita Polemonis*, lib. IV, Horatius, *satyra* 3, lib. II, et Suidas.

Illustre est exemplum de juvene, quem S. Joannes Apostolus commisit cuidam Episcopo, a quo laxius habitus, a pravis seductus, tandem factus est princeps prædonum; quem postea requirens S. Joannes, sua charitate et lacrymis ita convertit, ut totus sanctus effectus, dignus habitus sit qui ab eodem Ecclesiæ præficeretur. Quare recte S. Augustinus, lib. *De Penitentia*: « Penitentia, ait, languores sanat, leprosos curat, et mortuos suscitatur, sanitatem auget, gratiam conservat, claudis gressum, cæcis restituit visum, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit et roborat. » Audi et Petrum Chrysologum: « Quis, ait, in seculo peccavit enormius Paulo? quis in religione gravius Petro? illi tamen per penitentiam meruerunt assequi non solum ministerium, sed etiam magisterium sanctitatis. » Otto IV Imperator, excommunicatus ab Innocentio III, æmulum nactus est Fredericum II, nunquam postea felix; sub finem vitæ, ineffabili contritione compunctus, a Sifrido Hildeshemensi Episcopo absolutus, in pace quievit, quam absolutionem Honorius Papa ratam habuit. Tanta autem fertur fuisse morituri penitudo, ut coquinariis suis juberet collum suum calcaneis premere, seque ut vilissimam creaturam conculcare. Ita Crantzius, lib. VII *Saxon.* cap. XXXVII.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Invitat Judæos ad penitentiam non fictam et simulatam, sed veram et seriam: ni eam faciant, minatur excidium per Chaldæos, idque describit depingendo terribilem eorum, primo, exercitum et adventum, vers. 7; secundo, obsidionem Hierosolymæ, vers. 16; tertio, vastationem Judææ, vers. 23.

Hæc omnia facile concionator adaptabit cuivis bello et cladi divinæ, ac præsertim excidio orbis et diei judicii. Discant hic a Jeremia concionatores plagas imminentes reipublicæ et prudenter prævisas prædicere, comminari et inculcare, iisque terrere et urgere populum ad penitentiam (1).

1. Si reverteris, Israel, ait Dominus, ad me convertere: si abstuleris offencicula tua a facie mea, non commoveberis. 2. Et jurabis: Vivit Dominus in veritate, et in judicio, et in justitia: et benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt. 3. Hæc enim dicit Dominus viro Juda et Jerusalem: Novate vobis novale, et nolite serere super spinas: 4. circumcidimini

(1) Pergit Propheta in hoc capite quod in præcedenti incepit, et ut efficacius ad penitentiam ehortetur, postquam rationem, modum, fructus et necessitatem conversionis demonstravit, et in quatuor prioribus hujus capituli versibus penitentiae sinceritatem per emendationem vitæ exposuit.

QUARTO, novum motivum addit de malis in obduracy venturis depromptum, scilicet primo, trepidatione et fuga, 5-8; secundo, stupore et inopia consilii, 9, 10; tertio, oppressione hostili subitanea, 11-13.

QUINTO, ut tantum periculum quod est in mora effugiant, suadet penitentiae maturationem, 14, quam si apprehendere morantur, nuntiat imminenti vindictæ irruptionem, 15-17; et indicat penam hanc a peccatis provocatam, 18.

SEXTO, Propheta gentis suæ miseriam conquerens, primo, amplificat eum dolore, contra recordes denuntiationes vastationis, direptionis et subversionis instantis, 19, 20; secundo, interroganti quamdiu hæc belli calamitas, sit duratura, respondet Deus, non posse aliter fieri, quam

Domino, et auferte præputia cordium vestrorum, viri Juda, et habitatores Jerusalem: ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui exstinguat, propter malitiam cogitationum vestrarum. 5. Annuntiate in Juda, et in Jerusalem auditum facite: loquimini, et canite tuba in terra: clamate fortiter, et dicite: Congregamini, et ingrediamur civitates munitas. 6. Levate signum in Sion. Confortamini, nolite stare, quia malum ego adduco ab Aquilone, et contritionem magnam. 7. Ascendit leo de cubili suo, et prædo Gentium se levavit: egressus est de loco suo, ut ponat terram tuam in solitudinem: civitates tuæ vastabuntur, remanentes absque habitatore. 8. Super hoc accingite vos eliciis, plangite et ululate: quia non est aversa ira furoris Domini a nobis. 9. Et erit in die illa, dicit Dominus: Peribit cor regis, et cor principum: et obstupescunt sacerdotes, et prophetæ consternabuntur. 10. Et dixi: Heu, heu, heu, Domine Deus, ergone decepisti populum istum et Jerusalem, dicens: Pax erit vobis; et ecce pervenit gladius usque ad animam? 11. In tempore illo dicetur populo huic et Jerusalem: Ventus urens in viis, quæ sunt in deserto viæ filiaë populi mei, non ad ventilandum et ad purgandum. 12. Spiritus plenus ex his veniet mihi: et nunc ego loquar judicia mea cum eis. 13. Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus: velociores aquilis equi illius: vae nobis, quoniam vastati sumus! 14. Lava a malitia cor tuum, Jerusalem, ut salva fias: usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? 15. Vox enim annuntiantis a Dan, et notum facientis idolum de monte Ephraim. 16. Dicite gentibus: Ecce auditum est in Jerusalem custodes venire de terra longinqua, et dare super civitates Juda vocem suam. 17. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro; quia me ad iracundiam provocavit, dicit Dominus. 18. Viæ tuæ, et cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi: ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum. 19. Ventrem meum, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me: non tacebo, quoniam vocem buccinæ audivit anima mea, clamorem prælii. 20. Conditio super contritionem vocata est, et vastata est omnis terra: repente vastata sunt tabernacula mea, subito pelles meæ. 21. Usquequo videbo fugientem, audiam vocem buccinæ? 22. Quia stultus populus meus me non cognovit: filii insipientes sunt, et vecordes: sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt. 23. Asperi terram, et ecce vacua erat, et nihili: et cælos, et non erat lux in eis. 24. Vidi montes, et ecce movebantur: et omnes colles conturbati sunt. 25. Intuitus sum, et non erat homo: et omne volatile cæli recessit. 26. Asperi, et ecce Carmelus desertus: et omnes urbes ejus destructæ sunt a facie Domini, et a facie iræ furoris ejus. 27. Hæc enim dicit Dominus: Deserta erit omnis terra, sed tamen consummationem non faciam. 28. Lugebit terra, et mærebunt cæli desuper: eo quod locutus sum, cogitavi, et non pœnituit me, nec aversus sum ab eo. 29. A voce equitis et mittentis sagittam fugit omnis civitas: ingressi sunt ardua, et ascenderunt rupes: universæ urbes derelictæ sunt, et non habitat in eis homo. 30. Tu autem vastata quid facies? cum vestieris te coccino, cum ornata fueris monili aureo, et pinxeris stibio oculos tuos, frustra componeris: contempserunt te amatores tui, animam tuam quærent. 31. Vocem enim quasi parturientis audivi, angustias ut puerperæ: Vox filiaë Sion intermorientis, expandentisque manus suas: vae mihi, quia defecit anima mea propter interfectos!

Vers. 1. 1. Si REVERTERIS (est futurum); ita Hebræa et

ut continuis malis populum exerceat, cum in sua stultitia perseveret, nec ad meliorem frugem redeat, 23; *tertio*, divino responso accepto vates filium orationis repetit, horridamque terræ prorsus devastandæ faciem, solitudinem consequentem, 22-29; vanum calamitatis remedium, spem omnem frustrantis vividis coloribus depingit, 30, 31.

Romana, scilicet ab idolis et a peccatis tuis, ad me serio et constanter, non fecte aut leviter et inconstanter, uti hæcenus fecisti), CONVERTERE. — Ita Romana in imperativo. Licet enim in Hebræo sit futurum, tamen illud sæpe capitur pro imperativo: Valabilus tamen et a Castro accipiant in futuro *convertere*, id est mecum in gratiam redibis, ut apud me quiescas, et securus sis ne ab

hostibus capiari. Septuaginta vertunt : *Si revertis ad me, revertetur, supple, Deus ad te.*

SI ABSTULERIS OFFENDICULA TUA, — id est idola. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, S. Thomas. *Secundo*, Lyranus et Dionysius, *offendicula*, iniquium, id est peccata quibus Deum offendis, vel quæ te faciunt offendere et impingere in varios lapsus, mala et ærumnas.

NON COMMOVEBERIS. — Hebraice, *non emigrabis*, ut eas in captivitatem Babylonicam, quæ alioqui tibi impendet.

Vers. 2. 2. ET JURABIS : VIVIT DOMINUS. — « Jurabis, » id est coles Deum, jurando per Deum vivum, vel per vitam veri Dei (hoc enim significat hebraice, *vivit Dominus*), non per vitam idolorum, quæ sunt mortua. Nota : Per juramentum accipit omnem publicum Dei cultum; est *synecdoche*; pars enim patriæ et cultus Dei est juramentum. Sic *Psalm. LXII, 12*, dicitur : « Laudabuntur omnes qui jurant in eo, » id est qui colunt eum. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

Juramentum licitum habeat : primo, veritatem; secundo, judicium; tertio, justitiam. Advertit hic S. Hieronymus juramentum, ut sit licitum, debere tres habere comites : *primo*, veritatem, ne sit mendax, id est ne jures falsum, dubium, incertum, aut fide, dolose, amphibologie; *secundo*, judicium, ne sit incantum; ut scilicet fiat ex necessaria causa, discrete, præmeditate, provide, reverenter. Unde Philo, lib. *De Decalogo*, post medium : « Juraturus, ait, se consideret quam purus sit anima, corpore, lingua; illa ab iniquitatibus, hoc a piaculis, hæc a maledicentia; nefas est enim per os quo profertur nomen illud sanctissimum, quidquam turpe progredi : deinde, ut fiat non loco profano et impuro, sed loco et tempore congruo. Qui hæc contemnit, sciat se scelestum, impurum, et diris ultricibus puniendum. » Ita Philo. *Tertio*, justitiam, ne sit iniquum, ne cui injuste noceamus, aut nocere juremus; alioqui si quid horum trium desit, non est juramentum, sed perjurium, id est iniquum et impium juramentum, ait S. Hieronymus, et habetur *XXII, Quæst. II, cap. Advertendum*. Ita et D. Thomas hic, et *II, Quæst. LXXXIX, art. 3.*

BENEDICENT KUM GENTES. — « Eum, » scilicet populum Israel. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus, Rabanus, Vatablus; et in eo Deum eorum. Ita Septuaginta et Theodoretus, *q. d.* Gentes videntes Israel, ita Dei sui cultorem, tam religiose per eum jurare, dicent : Quam pius et probus est Israel! faciat mihi et meis Deus, sicut Israeli : benedictus sit Israel et Deus Israelis; cumque probum quem viderint, dicent : Iste est similis Israeli. Ita Vatablus.

Vers. 3. 3. NOVATE VOBIS NOVALE, — *q. d.* Sicut fit novale, id est sicut terra inculta de novo aratro proscinditur, et a spinis ac sentibus expurgatur ut in ea seminetur; ita agrum cordis vestri ab idololatria et vitii quasi spinis per penitentiam expurgate, ut seratur in eo verus Dei cultus, et

semen verbi legis ac gratiæ Dei, fiatque nova Dei creatura, *Galat. VI, 15* : « Ut munda semina munda arva suscipiant. Quomodo enim potest audire sermonem Dei, et concipere semina, et fructum facere, cujus animus ærumnis mundi plenus est? » aiunt S. Hieronymus et Theodoretus. Unde Tertullianus, lib. *I Contra Marcion. cap. XX*, legit : « Renovate vobis novamen novum; » et lib. *Contra Judæos, cap. III* : « Innovata vobis novitatem. » Hinc et allegorice S. Justinus, *Contra Tryphon.*, ait Judæos hic moneri ut agnoscant Christum, qui erit ipsis novale pulchrum et pingue in cordibus eorum. Chaldaeus vertit, *facite vobis opera bona, et non queratis salutem in peccatis*. Apposite hæc referas ad renovationem spiritus et votorum, quam identidem Religiosi, et omnes profectus spiritualis avidi, faciunt oportet. Vide circa hunc locum Viegas in cap. *XII Apoc. Comment. III, sect. XVIII, num. 8.*

4. CIRCUMCIDIMINI DOMINO, — circumcidimini Vers. 4. corde, non carne : intrinsecus, non extrinsecus, Deus enim cor intuetur et respicit, cum homines externa respiciant. Unde explicans subdit :

AUFERTE PRÆPUTIA, — id est immunditias et peccata cordium vestrorum : Judæis enim immundum erat præputium, et gentes præputiatæ. Quare Symmachus vertit : *Purificamini Domino, et auferite malitias cordium vestrorum*. Nimirum hæc est circumcisio de qua Apostolus, *Rom. II, 28*, ait : « Non enim qui in manifesto, Judæus est, neque quæ in manifesto in carne, est circumcisio; sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera; cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est, » scilicet ea demum vera Deoque accepta est circumcisio. Oculos ergo oportet circumcidere, manus, pedes, linguam; sed maxime cor, id est voluntatem, intellectum et memoriam, ab oculis vani, fallaces turpesque aspectus, a manibus tactus, a pedibus itinera, a lingua juramenta, mendacia, detractiones, obscena verba, a voluntate pravitas, durities, carnalitas, et quidquid Deo displicet, reseccandum est. Ad hoc autem requiritur continua reflexio, lucta et mortificatio. Nam, ut ait S. Ephrem, *Adhort. ad pietatem, tom. I* : « Bellum militum breve, sed monachi (pariter et christiani) donec emigret ad Dominum, durat. » Rursum, fortis resolutio, ingensque vitium reseccandi cupido. Sapienter Ephrem *ibidem* : « Si leonem, ait, jugulare vis, firmiter apprehende, » *q. d.* Si vitium reseccare vis, fortiter et directe illud aggredere, ut stirpitis evellas. Si subinde vincatur quis et cadat, mox generose surgat et vincat : « Vulnerata es, o anima, ne teipsam desperes. Nam sæpe licet pugil ceciderit, tandem adhuc coronam refert, » ait idem Ephrem *parænesi 42, tom. II.*

ET SUCCENDATUR. — Alludit ad spinas, quæ facile flammam concipiunt. Sic enim peccata iram Dei accendunt. *Isaiæ IX, 18* : « Succensa est quasi

Circumcisio cordis, quæ?

ignis impietas, veprem et spinas vorabit. » Et *Isaie* cap. x, 7: « Et erit lumen Israel in igne, et sanctus ejus in flamma, et devorabitur spina ejus et vepres. »

Vers. 5. 5. CLAMATE FORTITER. — Hebræa, *clamate, implete*, id est plene et fortiter clamate hostes Chaldæos imminere. Hebræi enim sæpe ponunt verbum pro adverbio.

Vers. 6. 6. LEVATE SIGNUM, — ut qui in agro sunt, scient hostem imminere, et se in urbem recipiant (1).

CONFORTAMINI, NOLITE STARE, — *q. d.* Nolite animo aut corpore consternari, sed fortiter et celeriter fugite in urbem et loca tuta; solent enim qui animo consternantur, stare stupefacti aut cunctabundi. Potest *secundo*, cum Septuaginta, Chaldæo et Recentioribus verti: *Festinate, ne cunctemini recipere vos.*

Hugo, Lyranus et Dionysius putant hæc ironice dici, quia frustra in urbem fugiebant ibi capiendi, nisi ad pœnitentiæ munimen confugissent.

QUIA MALUM (id est Chaldæos vastatores) EGO ADDUO AB AQUILONE, — id est a Chaldæa per Syriam et Dan, quæ sunt ad Aquilonem Judææ; hæc enim via in Judæam venerunt Chaldæi.

Vers. 7. 7. ASCENDIT LEO (id est Nabuchodonosor sævus et crudelis ut leo; ipse enim est) PRÆDO (Hebræus פְּרִידוֹן *maschit*, id est interfecto et excisor) GENTIUM. — Audi Lucanum, lib. I, iras et gestus Leonis bellum parantis graphice depingentem:

Sicut spulentibus arvis
Estiferæ Libyes viso leo cominus hoste,
Subsedit dubius, totam dum colligit iram:
Mox ubi se sævæ stimulavit verbere caudæ,
Erexitque juba, vasto et grave murmur hiata
Infremuit, tum torta levis si lancea Mauri
Hæreat, aut latam subeant venabula pectus,
Per ferrum tanti securus vulneris exit.

Quocirca Ægyptii significantes terribilem et formidandum, pingebant leonem: « Quia cum viribus maxime polleat animal hoc, omnibus qui eum inspexerint, metum injicit, » inquit Horus Apollo, *hierogl. ix.*

Vers. 9. 9. PERIBIT COR REGIS — Joakim, Joachin et Sedecia. Ita Theodoretus, *q. d.* Adventante Nabuchodonosore reges Juda, principes et sacerdotes pavore percellentur, ut nec consilio, nec armis possint populum juvare et tueri.

ET PROPHETÆ. — pseudoprophetae, qui prospera prophetarunt Judæis, videntes se falli, et hostem adesse, consternabuntur. Ita Chaldæus, Hugo, Lyranus et Dionysius.

Vers. 10. 10. HEU, HEU, HEU! — Hebraice est una vox dolentis et admirantis *aha*, de qua cap. i, 6.

DECEPISTI (id est decipi permisisti) POPULUM ISRAEL, — per pseudoprophetas, de quibus versu

(1) In locis altis, ut supra diximus, vexilla erigebantur, tanquam signa, ad quæ homines convenire debebant, sic etiam hoc loco vexillum erigi jubetur, quo significetur locus, ad quem exercitus in fugam verso tanquam ad asylum concurrendum erat.

præcedenti, prædicentes pacem Hierosolymæ. Ita Theodoretus, Chaldæus, Hugo, Lyranus.

Secundo, S. Hieronymus: « Decepisti me, » inquit, quia cap. præced., vers. 17, pacem promisisti, cum hic mineris excidium; non enim intelligebat Jeremias illud cap. præcedenti promitti, pro suo, sed pro Christi tempore; verum hoc parum videtur probabile.

ET ECCE PERVENIT GLADIUS USQUE AD ANIMAM, — usque ad vitam vitæque amissionem, vel usque ad intima, usque ad cor. *Tertio*, usque ad principes ipsos, sacerdotes et Prophetas, qui quasi anima sunt populi, inquit Maldonatus.

11. VENTUS URENS, — id est exercitus Chaldæorum, qui omnia vastabit ut ventus urens, veniet a « deserto » (2).

VIA FILLE POPULI MEI, — id est a deserto quod a Babylone via est, id est ducit, ad filiam meam, id est ad Jerusalem, idque « non ad ventilandum et ad purgandum, » sed ad perdendum eam, ut omnia depopuletur, vastet et exurat. Ita S. Hieronymus.

12. SPIRITUS PLENUS (id est multus, perfectus, validus, spiritus turbinis et tempestatis bellicæ Chaldæorum, qua Judæos involvam) EX HIS VIIS (deserti) VENIET MIHI — in obsequium meum. Vox est Dei. Ita S. Hieronymus.

Secundo, ex Hebræo efficacius verti potest cum Vatablo, *spiritus plenior et vehementior*, scilicet quam sit spiritus ad purgandum et ventilandum, mihi veniet. Notandum enim duplici vento, id est supplicio uti Deum, uno ad ventilandum, purgandum, corrigendum; secundo, ad omnino perdendum. Priori usus fuit, cum Manassen, aliosque sæpe Judæos punivit; posteriori, cum per Nabuchodonosorem Jerusalem, et Judææ regnum evertit.

NUNC EGO LOQUAR JUDICIA MEA CUM HIS. — Vatablo,

(2) Malum præ cæteris terribile quo Judæa vexatur est ventus qui ab Arabibus dicitur Samum, a Turcis *Samyel*, et ab Hebræis סַמְיֵל, *Psalm. xi, 6; cxvii, 53, יָדוּן יָדוּן*, *Jerem. iv, 11*, etc. Spirat in Persia, Babylonia, Arabia, et in desertis Ægypti, mensibus junio, julio et augusto; in Nubia vero quoque martio et aprili, atque septembri, octobri et novembri. Nunquam quidem ultra septem vel octo, ex relatione vero Olivier (in *Descriptione itineris sui per imperium Turcicum*), raro ultra duo vel tria minuta instat, ast omnes homines qui in campo sub dio erecti stant, momento intereunt. Mortui primum dormientibus similes jacent, verum arrepta forte manus ut excitentur, abruptitur, paulo post cadavera nigram colorem induunt. Ventus hic nec alte in aerem, neque infra altitudinem duorum pedum a terra spirat, hinc homines, cum illum imminere observant, proni in faciem procedunt pedibus plagæ, ex qua venit obversis, ore ad terram firmiter applicato, atque quod minimum fieri potest, respirantes, ne quidquam de aura mortifera sorbeant. Indicia autem spiraturi Samum sunt nebulæ, fere ut iris, subrubræ, in aere a longinquo apparentes, et strepitus quipiam, de quo autem alii nihil referunt; imo referente Olivier aer est tranquillus et æstus fere intolerabilis, antequam spirare incipiat Samum. (Jahn, *Archæol. Biblicæ* part. I, cap. 1.)

Vers. 11.

Vers. 12.

Spiritus
iræ Dei
duplex.

blus, Isidorus et a Castro putant esse verba Jeremiæ. Melius S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas et Lyranus censent esse verba Dei, uti et præcedentia; hoc enim est quod ait: « Et nunc, » id est *tunc* (loquitur enim perinde ac si tempus illud jam adesset) « loquar judicia mea; » id est justas increpationes meas cum eis. Loquar, inquam, non voce, sed facto; non verbis, sed verberibus, scilicet infligam eis justas et meritas poenas. Vide *Canon. XXIX.*

Vers. 13. 13. ECCE QUASI NUBES (scilicet tenebrosa, et densa et tristis) ASCENDET, — densus et ater exercitus Chaldæorum.

VELOCIORES AQUILIS EQUI ILLIUS. — Sicut aquilæ, magno impetu, celeriter, potenter, sublimeriter volant, et in alias aves involant, easque sternunt et laniant; sic et Chaldæi equites in Judæam involabunt, eamque sternent et laniabunt.

Nota: Chaldæi hic comparantur *primo*, leoni, vers. 7; *secundo*, vento urenti, vers. 11; *tertio*, nubi et turbini, vers. 13; *quarto*, aquilis, ibidem; *quinto*, custodibus agrorum, vers. 17.

Vers. 14. 14. USQUEQUO MORABUNTUR (Hebraice תלין *thalin*, morari facies, id est retinebis in animo) COGITATIONES NOXIE? — Pro *noxie* Aquila pariter vertit, ἀνελείας, id est *damni*; Symmachus, ἀδικίας, id est *injustitiæ*; Septuaginta, κόπον, id est *laborem et dolorem*. Hæc omnia enim significat hebræum תלא on vel *aven*.

Vers. 15. 15. VOX ENIM ANNUNTIANTIS A DAN. — Nota: « Dan, » quæ *primo* Lais, postea Paneas, deinde a Philippo Tetrarcha, in gratiam Tiberii Caesaris, dicta est Cæsarea Philippi, teste Josepho XVIII *Antiq. III*, terminus est Judææ Aquilonaris versus Babylonem, sicut Bersabee est terminus Judææ Australis. Unde dicitur, « a Dan usque ad Bersabee, » id est per totam Judæam. *Secundo*, post tribum Dan succedit tribus Ephraim, per quam venit Jerusalem, *q. d.* Hostis Nabuchodonosor imminet, videor jam videre profugos, et audire nuntios ex Dan, quod Babylonii adventent; imo nuntios ex Ephraim, qui nuntient « idolum, » id est vexilla Chaldæorum idolo Bel insignita, adventare. Ita Theodoretus et S. Hieronymus. Potest per *idolum* quoque accipi ignis, quem colebant Chaldæi castrisque præferbant. Hic enim eminens speculatoribus erat conspicuus. Ita Sanchez. Alii, ut Maldonatus, per *idolum* accipiunt idololatrias Chaldæos, aut ipsum Nabuchodonosorem, qui se quasi idolum adorari fecit in statua aurea, *Daniel. III, 5*. Verum hoc sui idolum postea ab eo erectum est.

Nota: Pro *idolum* hebraice est תלא *aven*, quod significat *primo*, afflictionem, dolorem; unde alii vertunt: Vox *nuntiantis afflictionem*, sive calamitatem, *venientem ex monte Ephraim*. *Secundo*, *aven* significat peccatum, et idolum quod causa est afflictionis et doloris.

Mystice, « Dan » hebraice idem est quod iudicium, « Ephraim, » ubertas: veniet ergo iudicium

Domini in Judam, id est terram delinquentem Domino, de Ephraim, id est de ubertate iræ Dei cum ubertate supplicii.

16. DICITE GENTIBUS. — Ita legendum cum Romanis, non, *concite gentes*, uti legunt Plantiniana et alia. Sensus est, *q. d.* Omnes gentes ex punitione Jerusalem recipiant disciplinam et cautionem, ut sibi caveant a Nabuchodonosore et Chaldæis, dum videbunt eos Judæam obsidere tam arcte, diligenter et obstinate, ut non tam homines, quam agrorum vinearumque « custodes » esse videantur: idque fiet non tam ipsorum viribus et destinatione, quam culpa Jerusalem, scilicet ob eius delicta. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

Vatablus et Isidorus vertunt: *Narrate de gentibus*, scilicet Chaldæis, *prædicate in Jerusalem venire custodes*, hebraice נוצרים *notserim*, id est milites custodes Nabuchodonosoris, qui scilicet eum custodiunt, uti jam Helvetii vocantur et sunt stipatores et custodes principum. Unde sicut a Cæsare vocantur Cæsariani, a Prætoribus Prætoriani, ita a Nabuchodonosore, qui hebraice vocatur *Nebuchadnetser* vel *notser*, decurtato, vocantur *notserim*, quasi dicas, Nabuchodonosoriani. Ita Vatablus. Chaldæus vertit, *exercitus populorum, rapientes instar vindemiatorum*. Accepit ipse *notserim* pro נוצרים *botserim*, id est vindemiatores: litteræ enim נ et ב similes sunt.

18. VITÆ TUE (id est actiones tuæ malæ et peccata) FECERUNT HÆC TIBI.

ISTA MALITIA TUA: QUIA AMARA, QUIA TETIGIT COR TUUM, — *q. d.* Amara tua malitia cor tuum et animæ tuæ intima penetravit. Nota: Hebræum כִּי *ki*, id est *quia*, redundat pleonasmò. Aliter Maldonatus: *Ki*, inquit, idem est quod *quamobrem*; unde ipse sic vertit et explicat: Malitia tua in causa fuit quare *cor mar*, id est amarum hoc, puta calamitas hæc, penetravit usque ad cor tuum, sicut vers. 10 dixit pervenisse gladium usque ad animam.

19. VENTREM MEUM DOLEO. — Hebraice est *viscera mea, viscera mea doleo*. Nota hæc non esse verba Dei, ut vult S. Hieronymus, sed Jeremiæ, *q. d.* Ex hac calamitate populi mei ego Jeremias illi compatiens, totus quasi intimis animi sensibus percellor, ut venter et reliqua viscera mea inde indoleant, concutiantur, et torminibus quasi lugubri cithara resonent, ut ait Isaias de Moab, cap. XI, vers. 11. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Hinc aliqui per *ventrem* accipiunt cor: cor enim est venter, id est vas et receptaculum animæ; unde explicans subdit: « Et sensus cordis mei turbati sunt, » inquit Hesychius.

Nazianzenus, orat. 40 in *sanctum Baptisma*, et Gregorius, homil. 10 in *Ezechiel*, per *ventrem* accipiunt mentem: « Ventrem doluit, qui mentis afflictionem sensit; » unde subdit: « Et sensus cordis mei conturbati sunt, » inquit S. Gregorius. Sed hoc videtur mysticum: nam ad litteram proprie venter hic accipitur.

SENSUS CORDIS MEI TURBATI SUNT. — Hebraice: Pa-

rites cordis mei, id est præcordia, repete *doleo*, *tumultuans mihi est cor meum*, id est saltit et palpitat, ut in pavidis et percussis fieri solet. Unde Aquila vertit, *ἄτακτα*, id est *tumultuatur*; Septuaginta, *μαμύριον*, id est *fluctuat* (licet Complutenses legant *με μύριον*, id est *me premit*) *anima mea*.

QUONIAM VOCEN BUCCINÆ (Chaldæorum) AUDIUIT ANIMA MEA. — Non dicit se buccinam oculis vidisse, sed audivisse animo; quia per prophetiam tantum eam in spiritu prævidit.

Vers. 20. 20. CONTRITO SUPER CONTRITIONEM VOCATA EST, — *q. d.* Post famem invasit Judæos gladius, inquit Lyranus, et post obsidionem captivitas, inquit Maldonatus. *Secundo*, Vatablus et Hugo, *q. d.* Vastatio duarum tribuum venit post vastationem decem tribuum. *Tertio* et planissime, significat hæc phrasis congeriem calamitatum sibi invicem succedentium, non casu, sed a Deo quasi evocatarum et immissarum in impios Judæos. Ita S. Hieronymus.

VASTATA SUNT TABERNACULA MEA, SUBITO PELLER MEÆ, — id est vastatum est templum, quod erat instar tabernaculi Mosis, operi pellibus, inquit Lyranus et Dionysius. *Secundo*, tabernacula sunt domus et urbes munitæ, quas Chaldæi tam facile diruent, quam tabernacula e pellibus, inquit a Castro. *Tertio* et simplicissime, *q. d.* Omnis terra, id est omnes agri vastati sunt, et quæ in eis fiunt e pellibus tentoria ad excubandum, sive ad greges, sive ad uvas et fructus custodiendum, pariter vastata sunt.

Nota: Tæ *pellis* idem est quod tabernacula vel tentoria e pellibus facta. Denique per catachresin, tabernacula et pelles hic significare possunt quasvis domos et urbes. Primæ enim Patriarcharum peregrinantium domus fuerunt tabernacula. Ita Maldonatus.

Primæ orbis domus erant e pellibus.

Vers. 21. 21. USQUEQUO VIDEBO FUGIENTEM? — Ita quoque vertunt Septuaginta, *fugientem*, scilicet populum Judaicum a facie Chaldæorum. Recte: legerunt enim *נש* *nos*, jam aliis punctis legunt *נש* *nes*, id est vexillum. Ita Chaldæus et Vatablus, *q. d.* Usquequo videbo vexillum, et audiam tubam turbamque hostium: id est quamdiu durabit bellum, bellique strepitus, metus et horror?

Vers. 22. 22. QUIA STULTUS. — Respondet Deus, *q. d.* Tamdiu durabit, quamdiu Judæi in sua stultitia perseverabunt, ut me non agnoscant.

SAPIENTES SUNT UT FACIANT MALA, BENE AUTEM FACERE NESCIERUNT. — Ita peccatores et mundani terrena et caduca clare vident et intelligunt, cœlestia et æterna non pervident: ad vitia perpetranda sapientes sunt, ad virtutes comparandas imperitissimi: in mundanis lyncei, in cœlestibus talpæ sunt. S. Basilius, homil. 8 *Hexam.*, tales comparat noctuis, quæ in tenebris acie oculorum pollent, in luce cæcutiunt. Id facit diabolus. Hujus rei typus fuit Naas rex Ammon, qui ad cives Jabes Galaad ait, I *Regum* xi: « In hoc feriam vobiscum fœdus, ut etiam omnium vestrum oculos dextros.»

Mundani in terrenis sunt lyncei, in divinis talpæ.

Naas enim hebraice idem est quod serpens, puta diabolus. Oculus sinister est, quo terrena; dexter, quo cœlestia et æterna intuemur. Fœdum ergo hoc fœdus cum multis percutit Naas tartareus, ut dextrum oculum eruat, sinistrum reservet: ut in humanis acutum videant, in divinis cæcutiant. E contrario viri sancti mundo cæci sunt, Deo videntes, de quibus S. Chrysostomus, homil. 24 *in Gen.*: « Oculi fidei, inquit, quando vident ineffabilia illa bona, ne sentiunt quidem hæc visibilia; » et homil. 52 *in Acta*: « Nullus invisibilia videns, videt visibilia. »

23. ASPEXI TERRAM, ET ECCE VACUA ERAT, ET NIHILI. Vers. 23.

— Verba sunt Prophetæ; *q. d.* Ego Jeremias tantam prævideo Judææ calamitatem, ut terra omnino sit desolanda ab omnibus jumentis et feris, ita ut et aves inde avolent, utque hominibus afflictissimis et turbatissimis sol et cœlum obtenebrescere, montes et colles moveri videantur; utque cœlum triste et nubilum, ac terra desolata lugera videantur hanc hominum cladem. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Vide *Can. XXXIII.* Aliter Vatablus et Lyranus: Terra, inquit, et montes, id est incolæ terræ et montium; vel montes, id est principes; et colles, id est homines inferioris ordinis, commoti et conturbati sunt.

Nota: Pro *vacua et nihili* hebraice est *והוה נחל* *tohu varohu*, quod *Genes.* 1, 2, vertit Interpres noster, « inanis et vacua; » Chaldæus, *vacua et desolata*; Symmachus, *confusa*, *q. d.* Chaldæi Judæam redigent ad illam vastitatem et solitudinem, in qua terra creata fuit a Deo, *Genes.* 1., ut videatur ipsa ad primum suum redire chaos.

Tropologice, vir quidam sapiens meditando de cœli gloria et magnitudine, cum eo mente consunderet, ac terram deinde instar puncti aspiceret et despiceret: « Aspexi, inquit, terram, et ecce vacua erat et nihili. »

25. INTUITUS SUM, ET NON ERAT HOMO. — Quia omnes pene homines in Judæa, a Chaldæis vel occisi vel abducti sunt, aut fuga dilapsi.

Symbolice, hunc locum eleganter tractat Cosmas Magalianus in II *ad Timoth.* cap. iv, vers. 5, not. 2: Terra, inquit, est vacua, cum hominibus virtute præditis, quibus condita est, caret; cum ergo in leones superbos, harpyas tenaces, voraces lupos pro veris hominibus passim incidamus, an non terra inanis videtur et vacua? nam, ut ait Epictetus: « Hominis nomine dignus non est, qui virtutis studiosus non est. » Hinc ait Jeremias: « Intuitus sum, et non erat homo. » Diogenes Cyrenicus in Atheniensi foro media luce, præeunte lucerna inambulans, rogatus quid ageret: « Hominem, inquit, quæro, nec invenio. » Verus ergo homo est ille quem describit *Eccles.* xii, 13: « Deum time, et mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo; » vel, ut Septuaginta vertunt: *Id hoc consistit omnis homo.* Qui ergo Deum timet, hic solus verus est homo; cæteri ut asoti et intem-

Vers. 25.

Homo virtuosus non est homo, sed quasi bestia.

Vers. 26. 26. ET ECCE CARMELUS, — mons Judææ fertilissimus, sub quo totam Judæam intelligit, ut dixi cap. II, vers. 7.

DESERTUS. — Id est deserendus est, quia vastandus. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, Lyranus. Sed Vatablus et Pagninus \rightarrow Carmelus accipiunt quasi appellativum, vertuntque: *Ecce locus pascuus aut fertilis desertus est.* Sed eodem redit sensus, quem clare exprimit Chaldæus vertens: *Ecce terra Israel, quæ plantata erat sicut Carmelus, conversa est in desertum.*

Vers. 27. 27. CONSUMMATIONEM NON FACIAM. — Non funditus perdetur, nec consumetur Judæa, quia in ea Chaldæi reliquerunt aliquos ad terram colendam: vel potius, quia Judæi post septuaginta annos e captivitate reducti sunt. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et alii.

Vers. 23. 28. LUGEBIT TERRA, ET MORREBUNT COELI. — *q. d.* Terra præ solitudine et squalore lugere videbitur. « Lugebit » ergo, id est desolabitur. « Cœli morrebunt, » id est obtenebrescent, ut vertunt Septuaginta et Chaldæus, ita ut aer et cœli Judæis adeo afflictis tenebricosi videantur, et incertorem hominibus incutere. Vide dicta vers. 23.

EO QUOD LOCUTUS SUM, COGITAVI, ET NON POENITUIT ME, — *q. d.* Hæ plagæ et terrores certo Judæis obvenient: quia ego eas locutus sum et comminatus, non temere, nec ex subita cholera, sed post maturam cogitationem et deliberationem; ideoque decreti mei et comminationis me non penitebit, illud non mutabo, nec revocabo.

NEC AVERSUS SUM AB EO. — Non avertar, non desistam a meo proposito vindicandi et puniendi Judæos.

Vers. 29. 29. INGRESSI SUNT ARDUA. — In ardua nemora et montes receperunt se Judæi, fugientes Chaldæos. Hebraice est, ingressi sunt עָבִים *abim*, nubes, id est loca alta sicut nubes. *Secundo*, Chaldæus, Vatablus et Pagninus, *abim* a radice עָבָה *aba*, quæ

(1) Et omne volatile cœli recessit. » Quod Grotius refert ad fugatas aves concusso per clamorem militarem aere. J. D. Michaeli imago petita videtur ab horribili tempestate, qua ingruente volucres etiam aufugiunt aut se abscondunt. Sed melius diceretur pertinere hoc ad descriptionem summæ vastitatis. « Intuitus est, inquit S. Hieronymus, et huc illucque circumspexit, et ne avis quidem potuit inveniri. Hoc verum esse, nunc totus orbis demonstrat, ut cæsa hominum multitudine volatilia quoque, quæ solent habitatores sequi, abierint et perierint. »

significat densare, deducentes, vertunt, *ingressi sunt in densa nemora, aut sylvas; Septuaginta, in speluncas.*

30. CUM VESTIERIS TE COCCINO. — Alludit ad Jezabel, quæ intrante Jehu hoste in Samariam, « depinxit oculos suos stibio, et ornavit caput suum, » ut quasi meretrix in sui amorem illiceret Jehu: sed frustra; Jehu enim quærebat ejus animam et regnum. Sensus ergo est: O Israel, olim gens mea, quæ jam te tam accurate ornas vestibus, torquibus, annulis, stibio, quasi meretrix, amatoribus tuis putas tunc propitios vel auxiliares eos te habituram? erras, quia illi ipsi te vestibus et bonis spoliabunt omnique ornatu. Frustra ergo « componeris; » hebraice תִּיתִיפִי *titiappi*, id est fucabis te, fuco tibi formam accerses, ut videaris esse pulchra et speciosa.

Nota: Hi amatores sunt exteræ gentes, maxime Chaldæi, quorum amicitiam sibi conciliabant Judæi, colendo idola eorum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus.

ANIMAM (vitam) TUAM QUÆRANT, — ut eam perdant.

31. VOCEM ENIM QUASI PARTURIENTIS AUDDI. — *Vers. 31.* Vox est Jeremiæ de civitate vastata, afflicta et dolente instar parturientis.

ANGUSTIAS UT PUERPERÆ, — Hebraice et Chaldaice, *makkira*, primogeniantis, id est parientis primogenitum: בכור *bechor* enim est primogenitus. Hinc Septuaginta vertunt παρατοκιδεσσα, *primiparæ*, id est primo parientis, quæ necdum partum experta, in primo pene dolore emoritur, et vix respirare potens, sparsis et expansis manibus collabitur præ deliquio. Pari modo faciet filia Sion, id est Jerusalem, cum viderit suos liberos interfectos.

(Vox ergo ejus) INTERMORIENTIS EXPANDENTISQUE (sic enim legendum est cum Romanis, Hebræo et Septuaginta, non *intermorientes expandentesque*, uti legunt Plantiniana, erit hæc): Væ mihi, quia defecit anima mea. — Ita S. Hieronymus Sionem, sive Jerusalem vocat indigenas, puta cives, et matres Hierosolymitas. Vatablus et Rabbinus pro *expandentis* vertunt, *complodentis manus suas præ dolore.*

PROPTER INTERFECTOS. — Noster legit הַרְגִים *harugim*, ita et Septuaginta. Jam aliis punctis legunt הֲרִגִים *horegim*, id est interfectores, *q. d.* Maxime dolebit Jerusalem ob Chaldæorum interficientium Judæos crudelitatem. Ita Vatablus, Chaldæus et Pagninus.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit insectari Judæorum scelera, quod ne unus quidem inter eos sit vir, justus scilicet: vers. 3, eorum obdurationem; vers. 7, luxuriam; vers. 12, atheismum. Hinc, vers. 14, minatur eis excidium terribile per Chaldaeos truces et sævos, qui atrociter in Judæos, eorumque prædia, opesque et familiis grassabuntur. Tertio, vers. 21, hortatur ut timeant Deum, ob ejus potentiam et beneficentiam, quam ipsos suis dolis et sceleribus a se avertisse docet. Unde per epiphonema exclamat et concludit: Stupor et mirabilia facta sunt in terra, quia pseudoprophetae et sacerdotes et populus applauserunt (1).

1. Circuite vias Jerusalem, et aspiciate, et considerate, et quærite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem: et propitius ero ei. 2. Quod si etiam, Vivit Dominus, dixerint: et hoc falso jurabunt. 3. Domine, oculi tui respiciunt fidem: percussisti eos, et non doluerunt: attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam: induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti. 4. Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt et stulti, ignorantes viam Domini, judicium Dei sui. 5. Ibo igitur ad optimates, et loquar eis: ipsi enim cognoverunt viam Domini, judicium Dei sui, et ecce magis hi simul confregerunt jugum, ruperunt vincula. 6. Idcirco percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum: omnis, qui egressus fuerit ex eis, capietur; quia multiplicatæ sunt prævaricationes eorum, confortatæ sunt aversiones eorum. 7. Super quo propitius tibi esse potero? filii tui dereliquerunt me, et jurant in his qui non sunt dii: saturavi eos, et mœchati sunt, et in domo meretricis luxuriabantur. 8. Equi amatores et emissarii facti sunt: Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. 9. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? et in gente tali non ulciscetur anima mea? 10. Ascendite muros ejus, et dissipate, consummationem autem nolite facere: auferte propagines ejus, quia non sunt Domini. 11. Prævaricatione enim prævaricata est in me domus Israel, et domus Juda, ait Dominus. 12. Negaverunt Dominum, et dixerunt: Non est ipse; neque veniet super nos malum: gladium et famem non videbimus. 13. Prophetae fuerunt in ventum locuti, et responsum non fuit in eis: hæc ergo evenient illis. 14. Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Quia locuti estis verbum istud, ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, et populum istum in ligna, et vorabit eos. 15. Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Israel, ait Dominus; gentem robustam, gentem antiquam, gentem, cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. 16. Pharetra ejus quasi sepulcrum patens, universi fortes. 17. Et comedet segetes tuas, et panem tuum: devorabit filios tuos, et filias tuas: comedet gregem tuum, et armenta tua: comedet vineam tuam, et ficum tuam: et conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio. 18. Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem. 19. Quod si dixeritis: Quare fecit

(1) Post motiva ad Deum conversionis, de malis mox eventuris desumpta, ne quis cogitet populum Judaicum justo gravioribus suppliciis castigari, ostendit hic Propheta vindictæ sumendam justitiam.

PRIMO, per peccantium perversitatem, primo, communitatem omnibus ne uno quidem excepto, 1, 2; secundo, induratam, nec poenis emendatam, 3; tertio, diffusam per optimates non minus quam plebeios, 4, 5; quarto, auctam numero, malitia et libidine; atque hinc indignam indulgentia, 6-9.

SECUNDO, per vindictæ auctoritatem, primo, jussa jam

dato interpositam, 10, 11; secundo, ab incredulis dissimulatam et spretam, 12-15; tertio, nova ultionis indicatione declaratam, 16-18.

TERCIO, per judicis æquitatem, primo, ad talionis leges comparatam, 19; secundo, minus resistentiæ in rebus inanimatis expertam, 20-23; tertio, hactenus sola penuria, in fertilitatis contemptæ vicem substituta, contestatam, 24, 25.

QUARTO, per repetitam commemorationem, primo, tum perversitatis peccantium, 26-28; secundo, tum æquitatis in vindice ac judicio, 29, 30.

nobis Dominus Deus noster hæc omnia? dices ad eos: Sicut dereliquistis me, et servistis deo alieno in terra vestra, sic servietis alienis in terra non vestra. 20. Annuntiate hoc domui Jacob, et auditum facite in Juda, dicentes: 21. Audi, popule stulte, qui non habes cor: qui habentes oculos, non videtis; et aures, et non auditis. 22. Me ergo non timebitis, ait Dominus: et a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit: et commovebuntur, et non poterunt: et intumescunt fluctus ejus, et non transibunt illud: 23. populo autem huic factum est cor incredulum et exasperans, recesserunt et abierunt. 24. Et non dixerunt in corde suo: Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam et serotinam in tempore suo; plenitudinem annuæ messis custodientem nobis. 25. Iniquitates vestræ declinaverunt hæc: et peccata vestra prohibuerunt bonum a vobis: 26. quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros. 27. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenæ dolo: ideo magnificati sunt et ditati. 28. Incrassati sunt et impinguati: et præterierunt sermones meos pessime. Causam viduæ non judicaverunt, causam pupilli non direxerunt, et judicium pauperum non judicaverunt. 29. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? aut super gentem hujuscemodi non ulciscetur anima mea? 30. Stupor et mirabilia facta sunt in terra: 31. Prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis: et populus meus dilexit talia: quid igitur fiet in novissimo ejus?

Vers. 1. 1. CIRCUITE VIAS (hebraice est, *scrutamini plateas*), AN INVENIATIS VIRUM, — q. d. Si, uti in Sodomis requisivi decem justos, *Genes. XVIII, 32*; sic in Jerusalem invenirem unum insignem virum justum, parcerem, et propitius essem ei, id est toti urbi. Patet ex Hebræo *יְרֵמְיָהוּ*, quod est femininum, ideoque Jerusalem respicit. Vide hic et obstupesces, quanta sit Dei, gravissimè licet offensi, ad parcendum et miserendum propensio et clementia: item « amor justitiæ, ut non pro decem justis, sicut olim ad Abraham dixit Deus, liberet civitatem; sed si inveniret unum in Jerusalem, misereatur civitatis, » ait Rabanus. Vide rursus impietatem Hierosolymæ, in qua nullus insignior justus inventus sit, ut merito et justissime ipsa a Deo sit eversa. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas.

Quomodo Jeremias quaerit in Jerusalem virum? Objicit Oecolampadius: Ergo omnes omnino homines sunt peccatores, et tantum exterius, per imputatam eis justitiam Christi, sunt justi: nam si sancta civitas nullum virum justum habuit, ubi eum invenies?

Respondent primo, Lyranus et Isidorus esse hyperbolem: si unum, id est si paucos, invenirem: nam patet Jeremiam tum fuisse justum, uti et Baruch, et Æthiopem Abdemelech, et Josiam regem, *Eccli. XLIX, 1*, aliosque Prophetas, qui hoc tempore prophetarunt.

Secundo. Secundo, Jerusalem tunc sceleratissima erat: ergo facilius erat extra eam, quam intra, tum in Judæa, tum alibi reperire justos.

Tertio, et optimè, vir est insigniter justus. Tertio, melius parcerem urbi, si in ea reperirem vel unum virum, id est insignem et eminenter in lege complenda et veritate tuenda justum, qui populum suo exemplo et auctoritate in officio contineret, et Deo irato quasi sepem se oppone-

ret, *Ezech. XXII, 30*, instar Mosis et Samuelis. Sic enim hebraice vocantur *fili viri*, id est inclyti, potentes, quales viros describit Ecclesiastici cap. XLIV et seq. Similem virum quærebat Diogenes, uti dixi cap. præced., vers. 23. Sic ait Herodotus in *Polyhymn.*: « Homines permulti, viri perpauca. » Et Lacæna apud Plutarchum dicebat, « solas Lacenas viros parere. » Adde hæc referri ad tempus excidii, cum solus prophetaret Jeremias, qui cum Dei vice hic loquatur, hoc numero se non comprehendit: tunc enim pauci erant Hierosolymæ quomodolibet justii.

Moraliter, nota hic: Deus viros quaerit, heroes quaerit. Ita una virago B. Virgo invenit gratiam in oculis ejus, eumque e cælo in suum uterum pertraxit. Ita unus Joannes Baptista electus est, ut esset paranympus et præcursor Christi, quia « magnus fuit coram Domino, » quia vir atque heros fuit; nimirum fide splendebat, spe attollebatur, charitate flagrabat, virginitate nitebat, admirabili abstinentia lucebat, paupertate ditescibat, solitudine grandescibat, omniumque virtutum incremento cælestis quidam gigas efficiebatur, ut de eo vere dixeris: « Exsultavit ut gigas ad currendam viam. » De eo ergo ait Christus: « Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. » Unde S. Augustinus, *serm. 4 De S. Baptista*: « Quisquis, inquit, Joanne plus est, non tantum homo, sed et Deus est. »

Pluris coram Deo est unus vir, unus Baptista, quam mille feminae, imo mille homines. Talis vir fuit inclytus ille martyr, qui tanta animi celsitudine tyranno restitit, ut ne nomen quidem suum, vel gentis, vel civitatis voluerit edicere, sed ad omnia rogata tantum dixit: « Christianus sum. » Et Blandina, quæ in omnibus tormentis invicta,

clamansque : « Christiana sum, » hoc ipso tormentorum dolorem leniebat, imo superabat. Testis Eusebius, lib. V *Hist.* cap. 1.

Talis vir fuit S. Athanasius, qui pro Deo et fide toti orbi Ariano se opposuit, et de eo triumphavit.

Talis vir fuit B. Gregorius Nazianzenus, qui in cælo habitans dicebat, *orat.* 28 : « Mihi omnis terra, et nulla terra patria est. »

Talis vir fuit S. Paulus, qui totum pene orbem Dei fide et religione imbuit et illustravit.

Tales viri fuerunt S. Chrysostomus, S. Basilius, S. Augustinus, S. Gregorius, S. Ambrosius, S. Leo, alique qui pro Deo steterunt usque ad mortem, Deumque orbi propitiarunt. Plures tales viros recensui, *Exodi* vi, in fine capitis.

FACIENTEM JUDICIUM. — « Facientem » id quod rectum, æquum et justum est secundum legem. Ita Theodoretus.

ET QUÆRENTEM FIDEM. — Hebraice, *quærentem veritatem* vel *fidelitatem*, qui scilicet fidelis sit Deo et hominibus. Unde sequitur, « quod si etiam, » *q. d.* Adeo perfidi sunt et mendaces Judæi, ut etiamsi jurent per vitam veri Dei, id falso et simulate jurent, quasi me colentes, cum cor eorum sit a me aversum. Ita S. Hieronymus. Aliter Maldonatus, *q. d.* Si juraverint per Deum viventem, data opera falsum jurabunt, ut illi faciant injuriam.

Moraliter, discite hic quam ab hominibus exsulati fides. Vere Aristoteles apud Laertium : « O amici, nemo amicus. » Et Seneca in *Hercule Cæto* :

Licet omne tua vulgus in aula,
Centum pariter limina pulset :
Cum tot populis stipatus eas,
In tot populis vix una fides (1).

Vers. 3. 3. DOMINE, OCULI TUI RESPICIUNT FIDEM. — « Fidem, » id est fidelitatem, ut dixi vers. 1. *Secundo*, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et Dionysius intelligunt fidem qua credimus Deo. *Tertio*, S. Thomas, « fidem, » inquit, id est id quod rectum est. *Quarto*, Theodoretus, « respiciunt fidem, » inquit, hoc est, *q. d.* Tu, o Domine, cujus oculis omnia conspicua sunt, scis me vera dicere, tu fidem facis dictis meis. *Quinto*, Pagninus et aliqui Hebræi, Hebræum *אמונה* *emuna*, vertunt, *stabilitatem*, *q. d.* Tu, Domine, semper intentus es, ut res quas creasti, stabiles conserves : quod ergo Judæos vis destruere, præter morem facis, et cogunt te eorum scelera. Hic sensus aptus est, tertius aptior, primus aptissimus.

(1) Vers. 2. « Quod si etiam, vivit Dominus, dixerint, et hoc falso jurabunt. » Quod J. D. Michaelis male de judicium jurejurando intelligit, quo ad jus dicendum obstringantur. *Per Deum* aliquem *jurare* valere, se illius cultorem profiteri vidimus supra ad cap. iv, 2. Cum igitur vates Hierosolymitanos adhibito in jurejurando Jovæ nomine pejerare dicit, hoc vult, illos verbis quidem et externo cultu Jovæ honorem deferre, minime vero eum sincero animo venerari et colere. (Rosenmüller.)

PERCUSSISTI EOS, ET NON DOLUERUNT. — Hippocratis aphorismus est : « Cum corpus ægrum vel afflictum suas plagas vel dolores non sentit, certum est signum mentem ægrotare, » laborare scilicet amentia, delirio, vel stupore. Ita vidi deliros, qui acria frigora et cruciatus non sentiebant. Pari modo Judæi hi, plagas Dei non sentientes, laborabant mentis stupore, et amenti pertinacia. Sic videmus pueros nequam contra flagella obdurare se, ac ea non curare, nec sentire, induereque quamdam ἀναισθησίαν sive dedolentiam.

INDUBAVERUNT FACIES SUAS SUPRA PETRAM, — magis quam petra, petra duriores, effrontes et impudentissimi fuerunt. Sic latine *os durum*, dicitur impudentia.

4. FORSITAN PAUPERES (id est plebei et tenuis conditionis) SUNT, — *q. d.* Forte est imperita multitudo, quæ legem Dei non didicit, quæque tardo est et rudi ingenio ad verba Dei capienda. Hi ergo in prævaricatione sua excusationem et veniam merentur. « Ibo igitur ad optimates (2). »

5. CONFREGERUNT JUGUM (legis), RUPERUNT VIN- Vers. 5.
CELA — mandatorum Dei.

6. PERCUSSIT (percutiet) EOS LEO DE SYLVA, — Vers. 6.
id est Nabuchodonosor ex Syria quasi sylva, et Libano sylvoso egrediens. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et alii passim.

Porro « lupus » est Nabuzardan, ait Theodoretus, « pardus » est exercitus Chaldeorum.

Secundo, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus : « Lupus, » inquit, significat Persas et Medos, ob ingluviem tum escarum, tum regnorum, a qua et semiasini sunt dicti, ut dixi *Isaïæ* cap. xxi, 7. « Pardus » est Alexander, aiunt S. Hieronymus, Rabanus et Hugo, ob morum varietatem, et quia variis et plurimis sibi subditis gentibus contra Medos et Persas dimicavit. Unde et Daniel, cap. vii, vers. 6, eundem pardo assimilat. Hic pardus est vigilans, quia Alexander veloci impetu ab Occidente ad Indiam usque omnia pervasit; Judæos non vastavit, sed terruit; iisque supplicibus propter Jaddum Pontificem pepercit. Ita Josephus, XI *Antiq.* viii. Theodoretus tamen, Lyranus et S. Thomas per *pardum* intelligunt Antiochum Epiphanem, qui valde Judæos afflixit; unde quod sequitur : « Omnis qui egressus fuerit, ab eis capietur, » sic explicant : « ab eis, » scilicet a Romanis; post Græcos enim Pompeius, Cæsar, Vespasianus et Titus Judæos ceperunt et vastarunt.

Tertio et optime, Nabuchodonosor cum suo *Tertio* et

(2) *Stulte agunt* qui occupantur magis in agris et vineis colendis, quam in lege, etc., qui obtendunt sibi non dari otium, nec se ad res magnas natos esse. Hoc dicit quasi per concessionem, ut eos gravius premat, non hoc sentit Propheta, sed ut quasi sub viva pictura ostenderet omnes corruptos esse, etc. Propheta loquitur ex communi more; interea non extenuat culpam inscitiam obtendentium, quia Deus legem suam toti populo prodesse voluit.

(Synopsis.)

optime, leo, lupus et pardus est Nabuchodonosor.

exercitu dicitur « leo » ob ferociam; idem vocatur « lupus » ob avaritiam et voracitatem : unus enim lupus innumeras perdit oves; unde vulgo dicitur : « Lupus non curat numerum; » idem vocatur « pardus, » ob capiendi dexteritatem et celeritatem. Ita S. Thomas, Vatablus, Isidorus et Maldonatus. Semper enim Jeremias minatur Judæis Chaldæorum adventum, non Alexandri, non Antiochi Epiphani.

LUPUS AD VESPERAM. — Septuaginta vertunt, *lupus Arabia*, id est lupus prædo et latro : Arabes enim latrocinii erant infames. S. Hieronymus, *lupus occidentis*; Vatablus, *lupus solitudinum* vel campestrium; hæc enim omnia significat Hebræum ערב, si alia et alia puncta substituas : si enim ערב *ereb* legas, significat vesperam et occidentem; si ערב *arab*, significat Arabiam; si ערב *oreb*, significat solitudinem : inde enim mons et desertum Sina vocatur *Oreb*.

Lupi vespertini qui?

Quæres, quis sit « lupus ad vesperam? » Putant aliqui esse certam et distinctam ab aliis luporum speciem, vel esse hyænam. Ita Guevarra in *Habacuc* 1; sed hyæna non est lupus. Vide Delrio, *adagio* 824.

Respondeo ergo *ad vesperam* esse epitheton commune lupis; quia enim lupi præ aliis bestiis voraces sunt, hinc per diem ob metum venatorum in antris latent jejuni, ex quibus vespere, magna exciti fame, quasi rabidi ad prædam egrediuntur; diuturna enim esurie efferati, maxime sæviunt suntque celerrimi, ideoque vocantur vespertini. Ita Oppianus, S. Hieronymus, Rabbini, Hugo, Vatablus, Dionysius, Delrio jam citatus, Ribera et alii. Unde Arabicus vertit, *discident ventres eorum lupi vesperæ*, præ fame rabidi; Syrus vertit, *ursi vesperarum confodient eos*; sed videtur esse mendum, ac pro דב *debo*, id est ursus, legendum דב *dibo*, id est lupus, ut habent Hebræa, Septuaginta et alii.

Alii insuper lupi edaciores, nocte consumpta præda vespertina, mane ad prædam rursus egrediuntur, dicitque possunt matutini.

Nota : Hebræi *vesperam* vocant noctem; lupi enim non vespere, sed, ut Oppianus et alii (qui inde λύκον νυκτιπόρος, id est noctuambulonem vocant), noctu prædantur, et maxime media nocte, quia tunc pecora post nocturnum pastum et ruminationem usque ad mane quiescunt.

Hinc Virgilius, IX *Aneid.* :

Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili...
Nocte super media, tati sub matribus agni
Balatum exercent, ille, asper et improbus ira,
Sæviti in absentes.

Et Statius, lib. X *Thebaid.* :

Rapidi sic agmine mixto
Sub noctem colere lupi.

Et Propertius lib. IV :

Et sua nocturno fallere terga lupo

Adde nocturnos dici lupos, quia lupi hoc habent singulare, quod oculorum acie tenebras evincant. Ita Ælianus, lib. X, cap. xvii, et alii. Unde Macrobius, lib. I *Saturnal.* xvii : Lupus, inquit, από τῆς λύκως, id est a luce, græce dicitur λύκος, id est lucens : et Apollo, id est sol, ejus nomine dictus est λύκος, quod tenebras sorbeat et expellat. Hinc et Græci primam lucem quæ solis ortum anteit, vocant λύκην a lupo; unde Homerus matutinum crepusculum nuncupat ἀμφιλύκην νόκτα, eo quod tunc lupus videat, et prædatum exeat; quin et idem tempus exinde vocatur λυκοφῶς, lupi lux. Tunc enim lupi matutini, quia voraces, rursus venatum egrediuntur : nam, teste Æliano, lupi etiam illuni nocte cernunt acutissime; licet Macrobius loco citato censeat Græcos primam lucem vocasse λύκην από τοῦ λευκοῦ, ab albedine, quia alba est et dicitur, indeque, inquit, λυκοφῶς cognominatur. Utrumque verum.

Lupus dicitur λύκος a luce, quia nocte quasi in luce videt.

Porro Nabuchodonosor apte vocatur lupus vespertinus, id est nocturnus; quia noctu invasit et cepit Jerusalem, ut patet *Jerem.* cap. v, 72, et quia sæviit in Judæos instar lupi vespertini et famelici.

Tropologice, lupi vespertini sunt dæmones, qui noctu maxime grassantur hominesque ad libidines, cædes aliaque scelera sollicitant. Ita S. Hieronymus in *Habacuc* 1, 8. Item principes, prælati et judices avari et iniqui, de quibus ait Sophonias, cap. iii, 3 : « Judices ejus lupi vespere; quia quasi in nocte et nullo vidente omnia populantur, et, cum luporum more cuncta diripiant, ne parvos quidem cibos indigentibus derelinquant, » ait ibidem S. Hieronymus.

Maxime vero, teste Christo, lupi sunt hæretici. Nam, ut ait S. Ambrosius, in cap. x *Lucæ* : « Lupi somnum canum, absentiam aut desidiam pastorum explorant. Nonne lupo hæretici isti comparandi sunt, qui insidiantur ovibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore quam diurno ? » Hinc et conventicula sua noctu agere eos in Belgio vidimus, et in Francia Arabum more latrocinii et cædibus grassatos esse scimus. Adhæc ovium speciem induunt, simulant se pietatis et veritatis amantes, ut decipiant, et tenebras menti offendant. Lucis ergo nomen quasi lupi sibi arrogant, sed reipsa sunt nocturni et tenebricosi.

PARDUS. — Fera est sæva ut leo, pellem habet respersam maculis, frondibus se occultat, et odorem gratum emittit, dorcades, capreas aliasque bestias ad se allicit, arripit, lacerat. Ita Plinius, lib. VIII, cap. xvi, et Ælianus, lib. V, cap. xl (1).

Pardus qualis?

Nota : Pro *vigilans* alii vertunt, *festinans*, celer, velox, id est Nabuchodonosor, ut dixi, qui vigilat, id est observat civitates Judæorum, dum eas

(1) Sunt qui leonem, lupum et pardum distinguunt, id est tres diversas hostium irruptiones indicari existimant. Venema ad tres Chaldæorum expeditiones refert. Hieronymus uti et Jarchi, ad Chaldæos, Persas et Græcos.

arcte obsidet et excubat, ita ut nemo ex iis egredi possit, quin protinus ab eo capiatur.

Tropologice, pardus est dæmon, qui objectis odoriferis deliciis, et pellis, id est speciei externæ, v. g. corporis muliebris, fucata varietate ac pulchritudine incautos decipit, et « circuit quærens quem devoret. »

CONFORTATE SUNT AVERSIONES (rebelliones) EORUM, — *q. d.* Valide contra me rebellarunt.

Vers. 7. 7. SUPER quo (qua de causa, quo merito, quo titulo, quo respectu) PROPITIUS TIBI ESSE POTERO? — Quid habes quod veniam et clementiam, ac non magis iram meam et indignationem provocet et accendat? Maldonatus et alii Hebraice אֵי לְזַחֵם *elazot*, id est super quo, accipiunt pro אֵי *ech*, id est quomodo.

MORCHATI SUNT. — Proprie et corporaliter, patet ex seq. Ita Theodoretus, Rabanus, S. Thomas. Aliter Hugo, Lyranus et Dionysius, *morchati sunt*, inquit, spiritualiter cum idolis: ita ruunt ad idola, uti mœchi saturi ad meretrices.

Vers. 8. 8. EQUI AMATORES. — Hebraice מְזַנִּים *muzanim*, id est saturi, bene pasti, indeque lascivientes, et, ut Noster vertit, *amatores*; quia æstu libidinis irruunt hinniantque in feminas. Unde Septuaginta vertunt: *Equi furentes in feminas; muzanim enim descendit a radice זָן *zun*, id est alere, pascere, saturare. Ita R. Jacob, Vatablus, Pagninus. Unde et Chaldæus vertit, equi robusti, feroces vel efferrati. Quare minus recte R. David Kimchi pro *muzanim* legit מְזַזְזִים *mévuzzanim*, id est, ait, armati, phalerati, a radice זָן *izan*; hæc enim radix alibi non reperitur. Quare scribarum errore factum est, ut hic pro *muzanim* irrepsit *mévuzzanim*, et in margine *meuzanim*, ut recte advertit Forsterus, licet heterodoxus, in *Lexico*.*

ET EMISSARIJ. — Sunt equi communes, qui servantur ad hoc, ut ad eos equas adducant, quas impleant. Hebræum מְשִׁיחִים *mosechim*, quod ait S. Hieronymus, Græci omnes vertunt Δουλοί, id est trahentes, scilicet genitalia præ magnitudine, in magnæ libidinis indicium, juxta *Ezech. xliii, 20*: « Quorum carnes sunt ut carnes asinorum. »

Secundo, Rabbini legunt *mezachim*, *q. d.* Prodeuntes ex regione Mosoch (qui fuit filius Japhet, *Genes. x, 2*), id est ex Moscovia; vel, ut Josephus, *l. Antiq. cap. xi*, ex Cappadocia; vel, ut R. Abraham, ex Tuscia; vel potius ex Arabia juxta Cedar, ut patet *Ezech. xvii, 13*; inde enim equi fortes, et proni in feminas prodibant.

Tertio, R. Kimchi, Vatablus et Pagninus legunt מְשִׁיחִים *maskim*, id est manicantes, a radice שָׁח *sacham*, id est mane surgere, *q. d.* Ut equi noctu somno et cibo pasti, mane cum exeunt, hinniant ad equas: sic et Judæi ad feminas.

Porro quanta sit equorum libido, et in equas ardor, docet Aristoteles, lib. VI *De Histor. animal.* cap. xxii. Unde homines in Venerem projecti vocantur *ἐπιπρωτοί* et dicuntur *ἐπιπρωτοί*, id est instar equi ardere et furere. Unde S. Basilius, lib. *De*

Virgin., docet hominem creatum esse quasi centaurum, ut supra parte sit homo et rationalis, infera equus concupiscens ardens cupiditate (1).

10. ASCENDITE (o Chaldæi, milites mei) MUROS EJUS, — Hierosolymæ. Loquitur hic Deus quasi dux imperans Chaldæis, ut Jerusalem evertant.

CONSUMMATIONEM AUTEM NOLITE FACERE, — *q. d.* Ne penitus eam destruat, ut reliquiæ serventur et salvæ fiant, *Isaiæ x, 20*.

AUFERTE PROPAGINES EJUS (*q. d.* Nolite radicibus populum extirpare, sed propagines tantum tollite, quæ) NON SUNT DOMINI, — puta improbos Judæos, qui se idolis et dæmoniis tradiderunt, ideoque a Deo quem deseruerunt deserti sunt, ait S. Hieronymus. « Omnis enim plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur, » ait Christus, *Matth. xv, 13*.

Secundo, quia Hebræum נָטַת *natas* significat dimittere, extendere: hinc Septuaginta vertunt: *Aufer sustentacula ejus*; Chaldæus, *palatia ejus*; Vatablus, *dentes murorum ejus*, id est minas seu pinnas, quæ e muris eminent ne hostes ascendant. Christophorus a Castro vertit: *Auferte dimissa seu derelicta a me*, ac consequenter, illa, cum non habeant dominum, erunt primo occupantis. Sic qui Deum dereliquit, dominium erunt primo occupantis. Sic qui Deum dereliquit, hominum et dæmonum expositus est prædæ et dominio.

Tertio, Theodoretus et Eusebius, lib. II *Demonstr.* cap. LV, repetunt ex Hebræo negationem *non, non faciatis*, non auferatis propagines ejus, *q. d.* Relinquitte Zorobabel et aliquot alios, qui gentem Judæorum propagent, ne intereat. Ita Theodoretus. Vel, ut Eusebius, relinquitte Christum et Apostolos in reliquias et fulcimentum Judæorum.

12. DIXERUNT: NON EST IPSE, — scilicet Dominus, qui habet nostri providentiam, qui nos puniat, si male; aut præmet, si bene egerimus. Itaque non evenient mala, quæ nobis ipse minatur. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus.

13. PROPHETÆ (scilicet Dei veri) FUERUNT IN VENTUM LOCUTI, — quia noluit eos audire. Ita S. Hieronymus, Rabanus et Hugo.

Secundo, Theodoretus et Vatablus: Falsi prophetæ fuerunt in ventum locuti, id est inania et falsa tibi prædixerunt.

Tertio et optime, sic hæc accipias, ut pergant impii Judæi loqui, dicantque: « Prophetæ, » ut Jeremias et alii, « in ventum, » id est inania et temere sunt locuti: « responsum, » id est oraculum Dei, « non fuit in eis: hæc ergo » mala quæ nobis minati sunt, « evenient eis: » id est optamus ut eis eveniant, et in eorum recidant caput.

(1) Libido equorum maxime celebratur a veteribus, vide ex. gr. Virgillii *Georg. III, 250* et seq.; hinnitum porro libidinis testem esse constat, vide *Eclli. xxxiii, 6*.

Unde hebraice est, sic *fat eis*, scilicet sicut nobis comminati sunt, licet S. Hieronymus *ergo evenient eis*, putet esse verba Jeremiæ, *q. d. Hæc*, id est sequentes pænæ, *evenient eis*.

Vers. 14. Verba Prophetæ efficacia ut ignis. 14. ECCE EGO DO VERBA MRA IN ORE TUO IN IGNEM, — *q. d.* Ego inspiro tibi oracula efficacia instar ignis; quia efficio ut ore tuo, o Jeremia, prædicas certo certius venturum Nabuchodonosorem, qui efficaciter quasi ignis consumet populum, quem, quasi ligna igni, deseram, et Chaldæis consumendum exponam.

Nota: Ita loquitur ac si Jeremias suis verbis eos sit combusturus, idque *primo*, ut significet efficaciam et certitudinem prophetiæ, retundatque illam vocem Judæorum, vers. 13: «Prophetæ fuerunt in ventum locuti;» his enim ait Jeremiam non in ventum, sed in ignem vaticinari; *secundo*, ut significet Jeremiam non ex se vaticinari, sed ex Deo, adeoque eum loqui quasi in persona Dei, qui suo jussu et decreto populum quasi ligna traditurus erat igni, id est ultioni Chaldæorum. Ita Vatablus, Lyranus et Hugo.

Aliter S. Hieronymus, Rabanus, S. Thomas, *q. d.* Intenta eis minas tam efficaces, ut sibi angi, exarescere, ignique comburi videantur, ut sit catathesis.

Vers. 15. 15. ADDUCAM SUPER (CONTRA) VOS GENTEM DE LONGINQUO, — ex Chaldea.

ANTIQUAM, — quæ ab antiquo bellare, occidere, rapere didicit et consuevit; scilicet a tempore Nemrod, qui primus regnavit in Babylone, anno 170 post diluvium, uti ostendi *Gen. x, 18*. Ex tunc ergo cœpit Chaldæorum imperium, quod una cum regno Assyriorum obtinuit Belus pater Nini, et sequentes Assyriorum reges pene usque ad Nabuchodonosorem (1).

CUJUS IGNORABIS LINGUAM, — *q. d.* Adducam contra te Chaldæos, gentem barbaram inintelligibilem, inexorabilem; nec enim tuas preces intelliget, nec tu ejus postulata. Id minatus eis est Moses, *Deuter. xxviii, 49*.

Vers. 16. Pharetra Chaldæorum vocatur sepulcrum. 16. PHARETRA EJUS QUASI SEPULCRUM, — id est «pharetra» Chaldæorum non satiabitur occisione, sicut nec sepulcrum patens saturatur, id est expletur cadaveribus. Ita Hugo, *q. d.* Chaldæi plurimos suis sagittis conficient. Ita Vatablus.

(1) Sunt quibus hæc verba «gentem antiquam» descriptioni Chaldæorum ab Isaia facta, cap. *xxiii, 13*, ubi iste populus recens ortus dicitur contraria videntur. Cui difficultati sic occurrit Michaelis (*Spicil. Geogr. Hebr.*, ext. part. II, p. 82). «Id quidem de Chaldæis universim dici nequit, Abrahami jam tempore inclytis, et quorum summam antiquitatem laudat Jeremias; at potuerunt in Chaldæa prope Babylonem novi et recentes esse; videturque colonia eorum, nomadum antea errantium, certas ibi sedes ab Assyriorum regibus paulo ante Isaiam accepisse.» Venema hic non solum Chaldæos intelligit, sed maxime Scythas quorum in Asiam, Ægyptum usque, irruptionem describit Herodotus, libro I, cap. *cv, cvl*. Et revera Scytharum in Palæstinam incursionem Josiæ regis temporibus accidisse, chronographi fere consentiunt (vide

Secundo, S. Thomas: Ut sepulcrum patens cadaverum horrore percellit: sic et sagittæ sanguine occisorum infectæ in pharetris Chaldæorum intuentes percillent.

Tertio, Lyranus: «Pharetra,» id est per metonymiam sagittæ eorum, certo configent quos voluerint: sicut certo sunt mortui, quos excipit sepulcrum.

Quarto, a Castro et Theodoretus: «Pharetra,» id est sagitta Chaldæorum, est «sepulcrum,» id est sepulchralis, funerea, lethifera, id est certo necem inferens, et in sepulcrum patens inducens.

Quinto et planissime, «pharetra,» Chaldæorum est «sepulcrum,» id est formam et speciem habet sepulcri; sicut enim sepulcrum continet mortuos, eosque consumit et incinerat sine fine et numero: sic pharetra eorum continet mortem, id est sagittas plurimas mortiferas, quæ plurimis mortem afferent, ita ut pharetra sepulcrum, sagittæ omnes emortui esse videantur. Significat ergo hæc phrasis Chaldæos sagittas habere fortes et penetrantes, eosque sagittandi esse peritissimos, ut quot habent sagittas in pharetra, tot homines se interfectores sciant. Ita Maldonatus. Quintus hic sensus plenissimus est, quia tertium et quartum involvit et complectitur. Sic S. Ambrosius divites, qui pauperum fortunas absorbent, eorumque arcas, vocat «sepulcra pauperum.»

UNIVERSI FORTES, — *q. d.* Nec id mirum, quia universi ipsi Chaldæi sunt viri fortissimi: sagittis ergo suis plurimos in mortem et sepulcrum adiagent.

17. DEVORABIT, — Chaldæus, occidet.

CONTERET (hebraice *ירסס teroses*, id est eradicabit, id est evertet) URBS TUAS.

18. NON FACIAM VOS IN CONSUMATIONEM, — NON OMNINO VOS CONSUMAM.

19. SERVIETIS DEO ALIENO IN TERRA VESTRA, SIC SERVIETIS ALIENIS IN TERRA NON VESTRA. — Opponit diis alienis dominos alienos, id est Chaldæos, quibus Judæi servient. Rursum, terræ suæ opponit terram non suam; major enim culpa fuit Judæorum quod diis alienis in terra sua servierint, quam si id coacti e rege in aliena fecissent: hinc

Osterii *Annal. Vet. Testam.* p. 62; Prideaux, *Connex. t. I*, p. 47 et J. G. Frankii, *Nov. System. Chron. fundament.* p. 194.) quibus, inquit Rosenmuller, haud refragatur. Illos vero tantam populationem et vastitatem Judææ intulisse, quantum, cap. *iv, v, vi*, a vate nostro descriptam legimus, vehementer dubitamus, cum et veteris Testamenti libri historici istam Scytharum incursionem plane sileant, et Herodotus plerosque illorum revertentes nullo damno illato Palæstinam transisse dicat. Præterea non præsentem aut nuperam terræ devastationem vatem describere, sed futuram comminari, universus orationis habitus ostendit, Cf. *iv, 11*; *vi, 11, 13, 21*. Cum vers. 4 cap. *iv*, quæ inde a cap. *iv, 5*, sequuntur, arcte cohærent, cum quæ cap. *iv, 4*, denuntiantur mala Judæis immittenda, vers. 5 et seqq., vividis coloribus depingantur.

crum
quintu-
pliciter.
Primo.
Secundo.

Tertio.

Quarto.

Quinto.

Vers. 17.

Vers. 18.

Vers. 19.

pariter major eis fuit poena servire in terra aliena, quam in sua. Ita Maldonatus.

Vers. 20. 20. ANNUNTIATE (o Prophetae) HOC DOMUI JACOB (id est duabus tribubus hæc dicite; unde explicat, subdens): ET AUDITUM FACITE IN JUDA. — Idem enim est Juda et domus Jacob. Loquitur enim duabus tribubus; non autem aliis decem, utpote quæ jampridem in Assyriam abductæ erant.

Vers. 21. 21. AUDI, POPULE STULTE, QUI NON HABES COR. — Qui non habes sensum, mentem, intelligentiam, sapientiam; qui insipienter, imprudenter et stulte loqueris et agis. Sic Osee VII: « Ephraim » vocatur « columba seducta non habens cor; » et Proverb. XI: « Qui despicit amicum suum, indigens corde est. »

Cor symbolum est, et secundum Gale-
num, sedes sapientiæ; unde Poeta:

Cor sapit, et pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Vers. 22. 22. ME ERGO NON TIMEBITIS? AIT DOMINUS; — si enim ego Dominus vester, ubi timor meus?

ET A FACIE MEA NON DOLEBITIS? — non poenitebitis; Chaldæus, non contremiscentis; Septuaginta, non formidabitis. Deus a peccatoribus duo exigit, scilicet timorem et poenitentiam.

QUI POSUI ARENAM TERMINUM MARI, q. d. — Non timebitis me, qui tam validus sum, ut arena re exigua et infirma, quasi muro, totum mare omnesque ejus fluctus coerceam?

ET COMMOVBENTUR (fluctus maris, ut sequitur), ET NON POTERUNT, — non prævalebunt termino et littori suo, a Deo præstituto, ut illud transeant et transiliant.

Vers. 23. 23. POPULO AUTEM HUIC FACTUM EST COR INCREDULUM. — Hebraice est לב סורר וכורר leb sorer umore, id est cor recedens et amaricans; quia a me ad idola desciscunt, itaque me exasperant. Septuaginta ἀπιστία ἀπίστους καὶ ἀπειθήνους, cor non audiens, neque obediens, q. d. Insani maris fluctus mihi obediunt, littoraque et terminos sibi a me præstitutos transgredi non audent; Judæi autem, cum sint homines sani et sapientes, mihi rebel-
lant, mihi, inquam, qui sum potens æque ac liberalis in eos, adeo ut statim perennemque eis dem pluviam, fruges et messem. Unde sequitur:

Vers. 24. 24. QUI DAT NOBIS PLUVIAM TEMPORANEAM (id est autumnalem tempore sementis; ET SEROTINAM, — id est vernam ad messem. Vide dicta capite III, vers. 3.

PLENITUDINEM ANNUE MESSIS CUSTODIENTEM NOBIS. — Clare vertit Interpres; Hebræa enim sic habent ad verbum: qui, scilicet Deus, hebdomadis statis messem (scilicet integram) servat nobis.

Secundo, Aquila, Symmachus et Vatablus vertunt: Qui hebdomadas statutas (a se et a natura) messis custodit nobis, scilicet hebdomades septem, quæ a Paschate sunt usque ad Pentecosten. Pentecoste enim erat festum hebdomadam, in eaque

erat apud Judæos tempus messis; unde ipsi tunc panes primitiarum offerebant. Hic sensus huic loco valde proprius est, eique favent Septuaginta et Chaldæus.

Hinc tertio, plenius Maldonatus sic vertit, qui (scilicet Deus) hebdomadas præceptorum custodit nobis, id est reservat nobis serenum tempus ac sudum, spatio septem hebdomadam, quas nos ab oblatione primarum frugum in Paschate, usque ad Pentecosten numerare et observare præcepit, ad ejus providentiam conciliandum, itaque maturandam messem triticeam, utque illa nulla tempestate lædatur.

Quarto, alii vertunt, qui juramenti statutis servat nobis messem (Hebraice enim שְׁבִיעַת שְׁבִיעַת scabua, significat primo, septem; secundo, hebdomadam; tertio, juramentum: quia olim jurabant per septem, uti dixi Genes. XXI, 29, et Genes. XXVI, 33), id est qui juxta promissa et juramenta sua, Genes. VIII, 22, Levit. XXVI, custodit nobis messem.

25. INIQUITATES VESTRÆ DECLINAVÉRUNT HEC, — averterunt, scilicet statim pluviam et messem a vobis, uti dixi cap. III, 3. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

27. SICUT DECIPULA PLENA EST AVIBUS. — Decipulam vocat caveam aucupum, in qua ipsi collocant aves cicures, ut alias sua specie et cantu ad se alliciant, itaque illæ in caveam ingressæ capiantur. Unde cavea dicitur decipula, eo quod aves decipiat, q. d. Sicut decipula aucupum plena est avibus tum decipientibus, tum deceptis: ita domus Judæorum plenæ sunt dolo, id est usuris et fraudibus, itemque bonis per usuras et fraudes partis. Ita S. Hieronymus et Theodoretus, et patet ex sequent.

28. PRÆTERIERUNT SERMONES MEOS PESSIME, — q. d. Leges meas violarunt pessimis et sceleratissimis suis moribus. Noster Interpres legit דְּבַרַי devarai, id est sermones meos; jam aliis punctis legunt דִּבְרַי divre, idque connectunt cum seq. רַע ra, id est malitia. Unde Maldonatus vertit, præterierunt verba malitiæ, id est tam male vixerunt, ut nullis verbis eorum improbitas explicari possit; Vatablus vero, Pagninus et Kimchi vertunt, superarunt res et facta malitiæ, id est pessimi ejusque.

30. STUPOR ET MIRABILIA (hebraice, stupor et turpitude; Septuaginta, stupor et horribilia; Chaldæus, admiratio et fœditas, id est res stupendæ et fœdissimæ) FACTA SUNT IN TERRA, — puta in Judæa, nimirum, Prophetæ et Sacerdotes, qui populo debebant esse duces ad bonum, facti sunt ei duces ad malum.

31. ET SACERDOTES APPLAUDEBANT. — Sic et Septuaginta et Theodoretus; sed Vatablus, Pagninus, Kimchi et Isidorus vertant, sacerdotes accipiebant munera in manibus suis, vel, per manus eorum, scilicet falsorum prophetarum; quia scilicet participes fiebant eorum quæ a populo donabantur, et exigebantur a pseudopropheta.

Tertio, alii vertunt, et sacerdotes dominabantur

(populo) per manus eorum, quia scilicet pseudo- prophetæ faciebant populum sacerdotibus ad omnia etiam iniqua obsequentem.

QUID IGITUR FIET IN NOVISSIMO EJUS? — Quis erit

finis, quæ merces tantorum scelerum? nimirum digna et justa merces erit, extrema calamitas et excidium gentis per Chaldæos. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo, Rabanus et alii.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Proposita crudelitate Chaldæorum, invitat Judæos ad penitentiam; sed frustra, quia ipsi protervi a Deo reprobantur. Quare primo, Chaldæis quasi classicum canit ad expugnationem Hierosolymæ. Secundo, vers. 6, eam vocat urbem visitationis, id est, punitionis. Tertio, vers. 9, ait eam racemandam esse. Quarto, vers. 12, direptionem eis intentat ob avaritiam. Quinto, vers. 16, hortatur ut vias patrum antiquas considerent. Sexto, vers. 20, respuit eorum victimas. Septimo, vers. 23, Chaldæorum ferociam describit. Octavo, vers. 27, Judæos inexpiabiles et incorrigibiles vocat argentum et æs reprobum. Nota: In Jeremia est continua quasi declamatio contra peccatum. Hoc enim facem incendiis urbis et templi, ac excidii gentium omnium, passim ipse vociferatur, et ad ravim nauseamque pene ingemnat (1).

1. Confortamini, filii Benjamin, in medio Jerusalem, et in Thecua clangite buccina, et super Bethacarem levate vexillum: quia malum visum est ab Aquilone, et contritio magna. 2. Speciosæ et delicatæ assimilavi filiam Sion. 3. Ad eam venient pastores, et greges eorum: fixerunt in ea tentoria in circuitu: pascet unusquisque eos, qui sub manu sua sunt. 4. Sanctificate super eam bellum: consurgite, et ascendamus in meridie: vae nobis! quia declinavit dies, quia longiores factæ sunt umbræ vesperi. 5. Surgite, et ascendamus in nocte, et dissipemus domos ejus. 6. Quia hæc dicit Dominus exercituum: Cædite lignum ejus, et fundite circa Jerusalem aggerem: hæc est civitas visitationis, omnis calumnia in medio ejus. 7. Sicut frigidam fecit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam: iniquitas et vastitas audietur in ea, coram me semper infirmitas et plaga. 8. Erudire, Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te, ne forte ponam te desertam, terram inhabitabilem. 9. Hæc dicit Dominus exercituum: Usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel: converte manum tuam quasi vindemiator ad cartallum. 10. Cui loquar? et quem contestabor ut audiat? ecce incircumcisæ aures eorum, et audire non possunt: ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium, et non suscipient illud. 11. Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens: effunde super parvulum foris, et super consilium juvenum simul: vir enim cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. 12. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri et uxores pariter: quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. 13. A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiæ student: et a propheta usque ad sacer-

(1) Cum Judæos obstinatis animis in malitia perseverantes non pungebant minæ, nunc pœnas quasi ante oculos subjicit, hostesque illas executores jam adventantes sistit. Igitur hoc caput inscribi potest: *Executionis denuntiatio*, quæ ita fit:

PRIMO, dat Propheta certa ruinæ indicia, primo, ex imperitia ac imbelli Judæorum resistentia, 1-3; secundo, ex hostium conspiratione et incitatione mutua ad expugnandam Hierosolymam, 4, 5; tertio, ex divino ad urbem destruendam et Judæos ad internectionem disperdendos promulgato mandato, 6-9.

SECUNDO, ne alicui videretur nimis rigidus esse Propheta in annuntiandis Dei judiciis, addit pro decreti justitia rationes, quales sunt: primo, obduratio communis omni serui et ætati, et hinc universim casti-

ganda, 10-12; secundo, avaritia sacerdotum et mendacitas pseudoprophetarum, 13-15; tertio, malitia utriusque sceleris reluctans divinis monitionibus, 16, 17.

TERTIO, talis adhibet iudicii solemnitates, scilicet primo, evocatis ad sententiam audiendam gentibus et orbe universo, 18, 19; secundo, declaratis Judæis inobedientiæ et hypocrisis reis, vers. 19, 20; tertio, pronuntiata in hos sententia perditionis, ab hoste barbaro inferendæ, vers. 21-23.

QUARTO, subnectit additiones, primo, de consternatione, vastatione et luctu, hoc Judæorum fatum securis, 24-26; secundo, de contestata Propheta hæc denuntiantis auctoritate, 27; tertio, de repetita ut summa totius concionis, exprobratione criminum et reprobatione populi, 28-30.

dotem cuncti faciunt dolum. 14. Et curabant contritionem filiae populi mei cum ignominia, dicentes : Pax, pax : et non erat pax. 15. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt : quin potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt. Quam ob rem cadent inter ruentes : in tempore visitationis suae corruent, dicit Dominus. 16. Haec dicit Dominus : State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, et ambulate in ea : et inveniatis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt : Non ambulabimus. 17. Et constitui super vos speculatores. Audite vocem tubae. Et dixerunt : Non audiemus. 18. Ideo audite, Gentes, et cognosce, congregatio, quanta ego faciam eis. 19. Audi, terra : Ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum ejus : quia verba mea non audierunt, et legem meam projecerunt. 20. Ut quid mihi thus de Saba affertis, et calamum suave olentem de terra longinqua? holocaustomata vestra non sunt accepta, et victimae vestrae non placuerunt mihi. 21. Propterea haec dicit Dominus : Ecce ego dabo in populum istum ruinas, et ruent in eis patres et filii simul, vicinus et proximus peribunt. 22. Haec dicit Dominus : Ecce populus venit de terra Aquilonis, et gens magna consurget a finibus terrae. 23. Sagittam et scutum arripiet : crudelis est, et non miserebitur, vox ejus quasi mare sonabit : et super equos ascendent, preparati quasi vir ad praelium, adversum te, filia Sion. 24. Audivimus famam ejus, dissolutae sunt manus nostrae : tribulatio apprehendit nos, dolores ut parturientem. 25. Nolite exire ad agros, et in via ne ambuletis : quoniam gladius inimici, pavor in circuitu. 26. Filia populi mei, accingere cilicio, et conspergere cinere : luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum, quia repente veniet vastator super nos. 27. Probatores dedi te in populo meo robustum : et scies, et probabis viam eorum. 28. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter, aes et ferrum : universi corrupti sunt. 29. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator : malitiae enim eorum non sunt consumptae. 30. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos.

Vers. 1. 1. CONFORTAMINI, FILII BENJAMIN, IN MEDIO JERUSALEM, — ut resistatis Chaldaeis. Loquitur ac si Chaldaei jam adessent, ut obsiderent Jerusalem, et ac si dux civis ad urbis defensionem hortaretur. Ita Hugo, S. Thomas et Lyranus. Est ironia. Sciebat enim Jeremias Chaldaeos urbem expugnatos, nec Judaeos posse eis resistere. *Secundo*, Chaldaeus, Vatablus et Pagninus Hebraeum חַיִּזוּ חַיִּזוּ, a radice חַיִּזוּ *aiaz*, id est confugere, deducentes, vertunt: *Fugite de medio Jerusalem in arcem Sion*, vel loca tuta, quia hostis adest (1).

FILII BENJAMIN. — Quia, ut ait S. Hieronymus, Jerusalem erat in tribu Benjamin, *Josue xviii, 28*. Sed Benjamin commixtus erat cum Juda : unde arx Sion dicta est « civitas David, » qui erat ex Juda. Nominat potius « Benjamin » quam Judam,

(1) Male hic Septuaginta et Vulgatus, inquit Rosenmüller, verterunt *ἰεροσόλυμα*, corroboramini. Videtur quidem illis favere quod sequitur, *medium Hierosolymae*; verum non est *ἰεροσόλυμα*, in *medio*, ut vertit Vulgata, sed *ἰεροσόλυμα de medio*, consentientibus cum impressa lectione non Syro modo et Chaldaeo, sed ipsis Septuaginta, *ἐκ μέσου* vertentibus. Sententia ergo haec est, ne in ipso quidem Hierosolyma intus futuros esse Benjaminitas, obsessum iri urbem, adeoque fugiendum esse. Et tamen Hierosolymam oranes confugisse videntur, in qua tolerarunt obsidionem.

quia Jeremias erat ex Anathoth vico Benjamin, unde cives suos alloquitur.

IN THECUA CLANGITE BUCCINA. — « Thecua » urbs erat non in tribu Zabulon, ut censuit Epiphanius; sed in Juda et Benjamin, sita in monte, sex millibus passuum distans a Bethlehem, et duodecim a Jerusalem : ex qua oriunda fuit sapiens illa mulier Thecunitis, quae pro Absalone Davidem exoravit, *II Reg. xiv, 1*; huic urbi adiacebat desertum Thecuae vastissimum, ait S. Hieronymus (2).

Quæres, cur in Thecua clangi jubet? Respondet Lyranus : Quia Thecua erat ad Aquilonem Jerusalem, unde venturus erat Nabuchodonosor. Sed fallitur. Nam S. Hieronymus asserit Thecuam fuisse ad meridiem Hierosolymae. Respondeo ergo : Causa vera est, quod Thecua munitissima erat et situ, utpote in monte, et muris, et armamentario hastarum, quod ibi constituit Roboam, *II Paralip. xi, 12, q. d.* Ibi delectum facite, ibi ex armamentario arma depromite ad repugnandum Chaldaeis. Nota : In Hebraeo pulchra est paronomasia, in Thecua *תְּעוּבָה*, *q. d.* in tuba tubificate.

(2) Thecuae jubet clangendum, ut hoste jam circa Hierosolymam versante aufugiant pastores in altiora deserta. Sita est enim Thecua ad initium deserti Arabici, ut ex Hieronymo in *Amos* liquet : « Ultra non est viculus, ne agrestes quidem case, usque ad mare Rubrum. »

ET SUPER BETHACAREM LEVATE VEXILLUM. — « Bethacarem » vicus est medius inter Jerusalem et Thecuam in monte; a vineis dictus est « Bethacarem, » id est domus aut villa vineæ, *q. d.* O Hierosolymitæ, arma corripite, et in Thecuam clangite, et in Bethacarem levate vexillum, colligite milites ad resistendum hosti.

Nota: Pro *vexillum* hebraice est מַסַּת *maset*, id est elevatio; Septuaginta vertunt, *signum*; Pagninus, *turrim*; Vatablus, *ignem et fumum*, ut scilicet eo in altum elevato, moneant vinitores et agricolæ hostem adesse, ut se in urbem in tuta loca recipiant.

2. SPECIOSÆ ET DELICATÆ (mulieri) ASSIMILAVI FILIAM SION. — Ita vertunt S. Hieronymus, Chaldaeus et Theodoretus; sed Kimchi, Vatablus et Pagninus pro *speciosæ* vertunt: *mulieri quæ habitat in tentorio suo cum summa tranquillitate: utrumque enim significat Hebræum נָוָה nava, q. d.* Filiam Sion, id est Jerusalem, similem feci mulieri pulcherrimæ, ob ædificia et arcem Sion pulcherrimam; et delicatæ, quia cives ejus ditavi; unde ipsi divites in deliciis vivunt, *q. d.* Sicut mulieres delicatæ, teneræ et pulchræ, consternantur ad hostis et tubæ sonum: ita et Hierosolymitani ad adventum Nabuchodonosoris percelluntur, quia otio et deliciis assueverunt. Ubi nota, *assimilavi* tam significare, similem effeci, quam similem esse pronuntiavi, juxta *Can. XXIX.*

3. AD EAM VENIENT PASTORES (id est principes et duces Nabuchodonosoris), ET GREGES (id est turmæ et exercitus) EORUM (quisque principum): PASCET (id est reget) EOS QUI SUB MANU SUA SUNT, — ut figant tentoria stia circa Jerusalem ad ejus obsidionem. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Chaldaeus.

Nota: Pro רֹעִים *roim*, id est *pastores*, legi potest רְעִים *reim*, id est *amatores*, venient, *q. d.* Chaldaei, quasi amasii, per gladios et tela ruent, ut potiantur Sion quasi sponsa tam speciosa et opulenta.

Secundo, pro *pascet unusquisque eos qui sub manu sua sunt*, hebraice est, *pascet quisque manum*, id est *aciem et turmam*, *quæ sub ejus est manu*, id est *potestate ac imperio*. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Aliter Kimchi, Pagninus et Vatablus, *manum*, inquit, id est *locum suum*, *quisque principum depascet*, id est *quisque suam urbem vel locum urbis sibi assignatum expugnabit*.

4. SANCTIFICATE. — Id est solemniter et publico ritu bellum hoc contra Judæos quasi sacrum indicite, et, ut Septuaginta ac Chaldaeus vertunt, *parate*; Syrus et Arabicus, *parate, congregate*. Sic *sanctificare jejunium*, *Joel. I, 14*, est *solemne et sacrum jejunium omnibus indicere*. Verba sunt Chaldaeorum, quæ ideo Propheta recitat, ut ostendat quam avidè contra Jerusalem pugnaturi sunt, ut non tantum die, sed et nocte contra eam dimicent.

Nota Chaldaeos bellum contra Jerusalem vocare sanctum. *Primo*, quia censent se pro Deo ejus in-

jurias ulcisci, eique quasi restituere honorem et sanctitatem, puniendo ejus violatores Judæos.

Secundo, quia erant quasi Dei milites et consecrati sacerdotes, ut ejus sanctam voluntatem et justam sententiam implerent, ut scilicet Judæos, quasi hostias piaculares, Deo jugularent. Ita S. Hieronymus et D. Thomas.

Tertio, vocant hoc bellum sanctum, id est quod violare, a quo discedere non licet, nisi facta ultione: sicut muri dicuntur sancti, quos transilire non licet. Unde, ascendamus, inquit, in meridie et in nocte, id est etiamsi urgeat æstus, etiamsi nox gelida, urgeamus oppugnationem. Ita Lyranus: Bellum, inquit, hoc erat sanctum, id est firmum et inviolabile.

Nota: Hanc Dei voluntatem de puniendis per Chaldaeos Jerusalem, intelligere potuerunt Chaldaei ex scriptis *Jeremiæ*, vers. 5 et 6, et aliorum Prophetarum. Unde Nabuchodonosor, capta Jerusalem, omnia quæ Jeremias petiit, et indulsit, cap. xxxix, 11.

Sic Cyrus ex Isaia sibi a Judæis ostenso, cognovit se monarchiam Babylonis eversurum, ut dixi *Isaiæ XLV, 1.*

Sic Alexandro victoriam contra Persas ex prophetia Danielis promiserunt Judæi, et Jaddo pontifex in visione ei apparens hortatus est ad idem bellum, eique Asiæ imperium addixit, teste Josepho, lib. XI *Antiq. VIII.*

Nota, *secundo*, hanc Dei voluntatem non dedisse jus aut potestatem Chaldaeis invadendi Judæos, sed præsupposuisse eorum tyrannidem et dominandi libidinem, eaque uti voluisse, eamque ordinasse ad punitionem Judæorum. Est itaque hic et alibi tantum prophetia seu prædictio futuræ per eos vastationis, ejusque ordinatio ad puniendam Judæorum scelera. Sic Totila, Genserius et alii fuerunt flagellum Dei, uti nunc Turcæ.

Adde, etiamsi fuisset Dei voluntas jubens Chaldaeis ut everterent Jerusalem, Chaldaeos tamen, non ut Dei voluntati, sed ut suæ ambitioni satisfacerent, invasisse Jerusalem. Vide *Can. XXXVI.*

VÆ NOBIS! — Sunt Chaldaeorum verba, ut dixi, dolentium valde ex nimio desiderio capiendæ Jerusalem de expugnationis mora, *q. d.* Væ nobis, quia non expugnâvimus Jerusalem ante vesperam cum longiores sunt umbræ! surgite, ascendamus rursum nocte, ut rem conficiamus. Ita Theodoretus, Hugo, Lyranus, Vatablus. Aliter S. Hieronymus, S. Thomas et Sanchez explicant, ut sint querelæ et verba populi obsessi, *q. d.* Si per diem hæc patimur, quid de nocte in tenebris, cum nullus fugæ aut pugnæ est locus, patiemur? Insuper Sanchez per meridiem accipit prosperitatem, per noctem adversitatem. Hoc mysticum videtur.

6. QUA HÆC DIXIT DOMINUS — Chaldaeis. Innuit Deum Chaldaeos adduxisse, eisque per naturalem instinctum et dictamen artis bellicæ suggestisse modum capiendi Jerusalem, dicendo: « Cædite lignum ejus, » id est arbores quæ circa Jerusalem

Judæos sanctum erat tripliciter. Primo. Secundo.

Tertio.

Cyrus et Alexander ex Isaia et Daniele præciverunt suas victorias.

Vers. 6.

sunt, ut ex lignis aggeres faciatis, ex quibus contra eam dimicetis.

HÆC EST CIVITAS VISITATIONIS, — id est punitio- nis : Chaldæus, *cujus peccata visitantur, q. d.* Hæc urbs puniendæ est a Deo, et pœnæ ac excidio ad- dicta, est piaculum, est catharma : quia omnis ca- lumnia, oppressio et injustitia regnaverunt in ea.

Vers. 7.

7. SICUT FRIGIDAM FECIT CISTERNA AQUAM SUAM (cisterna enim aquam infrigidat, itaque conser- vat), (sic) FRIGIDAM FECIT (Jerusalem) MALITIAM SUAM, — scilicet in operibus suis malis omnem calorem virtutis, et vitam gratiæ exstinguens. Ita S. Hieronymus. *Secundo*, sicut cisterna, ait Theo- doretus, mutat pluviam, et aquam etiam calidam in frigidam : ita Jerusalem bonitatem mutavit in malitiam. *Tertio*, Chaldæus, *sicut cisterna susten- tat et conservat frigidam : ita Jerusalem recipit fo- vet et tuetur (datque asylum) impios. Quarto* et nervose, Sanchez : Sicut cisterna lapidea in hieme stringit et congelat aquam in se stantem, et quasi stagnantem : ita Jerusalem, et quivis ani- mus, in quo aliquandiu insedit peccatum, con- crescit in glaciem, aut instar crystalli vel ada- mantis ita durescit, ut neque ab igne aut sole emolliri, neque malleo conteri et frangi queat : ea est vis consuetudinis, præsertim diurnæ et inveteratæ. Hinc et Galfridus, et ex eo Delrio, *ada- gio* 825 : « Frigidam, inquit, facit cisterna aquam, quoties in quadam insensibilitate perpetratam con- servat mens obstinata malitiam, » nec tantum con- servat, sed et auget instar cisternæ; quæ quo pro- fundior est, eo plures et frigidiores habet aquas : ita obstinatus profunde peccatum in corde defodi- ens, illud adauget, præsertim hæreticus, ait Hugo; hic enim auditores infrigidat, esto zelum præ se ferat.

Notat S. Thomas peccatum dici *frigus*, primo, quia exstinguit calorem dilectionis; *secundo*, quia congelat humorem devotionis; *tertio*, quia retar- dat motum bonæ operationis; adde *quarto*, quia inducit gelu obdurationis.

Pecca- tum est frigus, cur?

Nota *secundo*, Hebræum חקיר *hakir* a radice קור *kur*, significat venam aquæ fodere, scaturire, ebulli- re. Unde *secundo*, sic efficacius verti potest : Sicut fons vel puteus fundit, ebullit et scaturire facit perennem aquam frigidam : sic Jerusalem per- ennem fundit et ebullit malitiam. Ita R. Salomon, Kimchi, Pagninus, Vatablus, Lyranus et Maldo- natus.

INIQUITAS. — Hebraice חמס *chamas*, id est vio- lentia, vis, rapina.

VASTITAS. — Hebraice נדד *scod*, id est vastatio, spoliatio, qua scilicet potentes opprimunt paupe- res, semper est in Jerusalem : sicut aqua semper est in puteo. Aliter Sanchez : censet enim hæc quatuor attribui Deo punienti; iniquitatem enim sumi pro iniquitatis supplicio.

CORAM ME SEMPER INFIRMITAS. — Septuaginta *do- lor*, quem scilicet sustinent pauperes afflicti et af- triti a potentioribus.

ET PLAGA. — Hebraice נכר *macca*, id est per- cussio qua potentes feriunt et flagellant pauperes, *q. d.* Jugiter video Judæos affligere et percutere pauperes et innocentes. Enumerat scelera Jerusa- lem. Chaldæus tamen et Hugo duo ultima, scilicet *infirmitas et plaga*, quibus scilicet percutiam Jeru- salem, referunt ad pœnam duorum scelerum præ- cedentium, scilicet iniquitatis et vastitatis.

8. ERUDIRE, JERUSALEM (resipisce, ad mentem *Vers. 8.* redi, mores commuta), NE FORTE RECEDAT ANIMA MEA A TE. — « Anima, » id est affectus, amor, fa- vor, cura, *q. d.* Ne te abjiciam, tradamque hosti- bus vastandam (1).

9. USQUE AD RACEMUM COLLIGENT, — *q. d.* Sicut *Vers. 9.* post vindemiam racemi reliqui leguntur in car- tallo, id est canistro, ut ferantur ad torcular, vel potius ut comedantur : ita plerique omnes Judæi, etiam qui alias captivitates sub Joakim et Joachim evaserint, sub Sedecia captivi trahentur in Baby- lonem. Ita S. Hieronymus.

CONVERTE MANUM TUAM AD CARTALLUM. — Sunt verba Dei ad Chaldæos, ait Lyranus, vel Chaldæo- rum ad se invicem, ut subaudiatur, *dicentes, Con- verte*, etc.

Pro *cartallo* Lyranus vertit, *iteratas scrutationes*; quasi hortentur se Chaldæi, ut secundo et tertio scrutentur vineam, id est Jerusalem, an qui ra- cemi, id est cives, sint reliqui, *q. d.* Sicut vinde- miator postquam vindemiavit redit, et racemat, id est colligit racemos, si quos reliquerat, in car- tallo, id est canistro : sic Chaldæi, cum primores civitatis captivos duxerint, ducent etiam infimos quosque. Ita Maldonatus.

Tropologice, hic vindemiator et racemator est daemon, qui semper « circuit quærens quem devo- ret, » ut residuos homines, vel opera bona quæ prius præterierat, disperdat.

10. CUI LOQUAR? (Verba sunt Dei, vel Jeremiæ, *Vers. 10.* *q. d.* Cum hæc ita sint uti vociferor, frustra tamen eis loquar, quia) ACRES EORUM (SUNT) INCIRCUNCISÆ. — Chaldæus, *obturatæ*, ideoque ad audiendum ineptæ. Vide dicta cap. IV, vers. 4.

VERBUM DOMINI FACTUM EST EIS IN OPPROBRIUM, — id est rident illud, et habent probro ac contu- meliæ.

11. IDCIRCO FURORE DOMINI PLENUS SUM. — Possunt *Vers. 11.*

(1) Hierosolymam frequenter arguit ignorantæ et cæcitatæ; monet hic ut erudiat, discat quid officii sui sit, docilem sese ac subjectam exhibeat, nisi a Deo destitui velit. Nulla est ex ignorantia excusatio, ubi ignorantiam sponte et consulto velis; novum potius ex ea peccatum oritur, quo fit ut Deus ab homine secedat. Non una est illi homines docendi ratio. Rebus prosperis erudit et ad- versis, bonorum hominum opera et malorum; interius loquitur exteriusque. Væ qui audire negligunt, et ani- mum obdurant! Certum usque ad finem patienti animo fert; at deinde hominem in sua ipsius libidine relinquit : « Non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi : et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; » alibi : « Curavimus Babylonem, et non est sanata : derelinquamus eam. » (Calmetus.)

hæc accipi quasi verba Dei, *q. d.* Quia tanta est Judæorum malitia, idcirco furore Domini, id est ira vehementi, plenus sum; ita ut in corde meo eam cohibere et compescere nequeam; do ergo illi habenas: quare ensem evaginabo, distringam illum, et effundam naso flatum, vultu flammam, manu hostium meorum sanguinem. Sed verius est hæc esse verba Prophetæ, *q. d.* Nolunt viri audire verbum Dei; ideo indignor, et furore, id est zelo justitiæ, angor, vim facio ut verbum Domini apud me contineam, sed non valeo. Addit Sanchez: Furor, ait, est vehemens ille Spiritus, qui Prophetæ animum ad prophetandum extimulat, urget, nec sinit esse quietum. Unde et Cicero, lib. I *De Divinat.*: « Interest, inquit, animis præsentio intrinsecus injecta, atque inclusa divinitus; ea si exarsit acius, furor appellatur, cum a corpore animus abstractus divino instinctu concitatur. » Verum Gentilium fuit iste cæcus et impotens, utpote a dæmone abreptiorum, furor in divinanda, non Prophetarum Dei, uti dixi in Proœmio. Furor ergo hic est ira et zelus vindictæ, Jeremiæ aspiratus a Deo, ad arguendum sceleros, eisque intentandum minas et plagas cœlestes.

LABORAVI SUSTINENS (id est non possum me continere; hinc mihi ipsi dico): EFFUNDE (o Jeremia, hunc furorem et funestum verbum Domini, in) PARVULOS (et in) CONCILIUM (id est cognationem) JUVENUM, — ut ipsi illud patribus et avis narrent; aut saltem sciant et doleant se cum patribus rebusque omnibus capiendos. Septuaginta addunt, *et non consumpsi eos.*

vs. 12. 12. EXTENDAM MANUM MEAM, — percutiam incolas Judææ.

vs. 13. 13. QUIPPE OMNES AVARITIE STUDENT. — « Omnes, » id est plerique, multi. Nota *quippe*: dat enim causam præcedentium, significatque avaritiam Judæorum, usuras et fraudes, causam esse cur eorum domus et bona diripienda sint a Chaldæis. Ita excubat Dei justa vindicta, ut in quo quis peccat, in eo et puniatur: rapis bona proximi, scito alium quoque tua direpturum: calumniaris, calumniam patieris: occidis, occideris.

vs. 14. 14. ET CURABANT (Prophetæ et sacerdotes, id est curare et avertere nitebantur) CONTRITIONEM, — id est plagam, puta vastationem et captivitatem imminuentem et incipientem. Rursum curare, id est consolari, nitebantur « contritionem, » id est dolorem; quem instante vastatione, quam illi comminabar, populus concipiebat. Sed « cum ignominia, » id est ignominiose; Chaldæus, *mendaciter*; Vatablus, *verbis leviculis*, quasi per jocum; Septuaginta, *parvi pendentes* vel contemnentes, scilicet minas meas et Prophetarum, vel « cum ignominia, » id est ad ignominiam, uti vertit Noster cap. VIII, vers. 11, et confusionem, qua populus ab eis deceptus confundetur et pudefiet; dicunt enim: Pax erit nobis, non veniet Nabuchodonosor; sed mentiuntur. Quocirca « dum repromittunt prospera, et clementem prædicant Deum,

magis illos supplicio et iracundiæ præparant, » ait S. Hieronymus. Unde pudefient omnes, cum se falsos, ac reipsa vastari capique videbunt. Vere S. Augustinus, in *Sententiis*, num. 77: « Sicut præpostera securitas in periculum impellit, ita ordinata sollicitudo securitatem parit; » et num. 199: « Nunquam segura esse debet felicitas, quia periculosiora sunt animo segura quam corpori adversa; prius enim corrumpunt prospera, ut inveniant adversa quem frangant. »

15. CONFUSI SUNT, — confundentur in vastatione futura: ita Lyranus et S. Thomas; vel, ut Theodoretus « confusi sunt, » quia tunc patebit eos falso dixisse: Pax erit Judæis. Vers. 15.

QUIN POTIUS CONFUSIONE NON SUNT CONFUSI, — quia, cum eos scelorum et cladum imminuentium admonui, non eos puduit, non pœnituit.

Secundo, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Pagninus et Vatablus apte legunt per interrogationem: Numquid confusi sunt, cum tot abominationes fecerint? numquid erubuerunt? et respondet: Quin potius confundi et erubescere nescierunt.

Huc pertinet explicatio Sanchez, qui assertive legit, sed sic explicat: « Confusi, » id est confusione digni, « sunt, » sed actu et reipsa « non sunt confusi, » *q. d.* Confundi debuissent Judæi, si sua scelera, ut par est, perpendissent et ponderassent: sed tanta est eorum nequitia aut stupor, ut nolint aut nesciant confundi, vel erubescere.

IN TEMPORE VISITATIONIS, — cum eos puniam. Prophetæ enim sæpe *visitare* ponunt pro *punire*, per metalepsin: prætor enim dum visitat sones, eos plectit.

16. HÆC DICTIT DOMINUS: STATE SUPER VIAS, — *q. d.* Speculamini et considerate vias, id est vivendi rationes, et « semitas antiquas, » id est quomodo vixerint majores vestri et Patriarchæ, ac imitamini fidem Abrahæ, Isaaci obedientiam, Jacobi labores, Josephi castitatem, Mosis mansuetudinem, Jobi patientiam, Davidis sanctitatem. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo et Vatablus. Vere Poeta: Vers. 16.

Qui veteres linquit calles, sequiturque novatos,
Sæpius in fraudes incidet ille suas.

Secundo, S. Thomas, Lyranus et Dionysius, *q. d.* Speculamini quasi ex edito loco, quæ sit optima via ac vivendi ratio; considerate majorum vestrorum et honorum et malorum bonos vel malos, felices vel infelices exitus; et videte an bonos sequi cum bono exitu, an malos cum malo velitis.

Hæc verba sibi dicta putent singuli fideles: Christianus es? speculare vias antiquas, vide quomodo vixerit Christus et primi christiani, quam fuerint humiles, sobrii, amabiles, patientes, zelosi, eosque imitare. Pastor es? Episcopus es? speculare vias antiquas, vide quomodo vixerint Apostoli, et primi Pastores ac Episcopi, S. Ignatius, Polycarpus, Dionysius, etc. Vide quomodo non

sua lucra, non suos honores quæsierint, sed fidelium salutem se totos, vitamque ipsam per martirium impenderint, eosque imitare. Religiosus est speculari vias antiquas, quomodo vixerint S. Marcus, Esseni, S. Antonius, S. Basilus, S. Hieronymus, Bernardus, Dominicus, Franciscus, S. Thomas, quam mortui fuerint et crucifixi mundo, quam eorum vita et conversatio fuerit angelica et cælestis, eosque imitare.

Vers. 17. 17. ET CONSTITUI SUPER VOS SPECULATORES, — Prophetas et Doctores, qui futura prævident et prænuntiant, ut eorum vocem quasi tubam meam audiat. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus et Theodoretus. Alii, ut Vatablus sic exponunt, *q. d.* Speculatores, id est Prophetæ, prænuntiant vobis vocem Chaldæorum tuba concrepantium; illam ergo tubam audite.

Vers. 18. 18. COGNOSCE, CONGREGATIO (scilicet omnium gentium), QUANTA EGO FACIAM EIS. — Hebraice *quæ eis*, scilicet Judæis, supplicia a me imminet.

Vers. 19. 19. FRUCTUM COGITATIONUM. — Chaldaeus retributionem operum, id est supplicia machinationibus ejus digna infligam.

Vers. 20. 20. UT QUID MIHI THUS DE SABA AFFERTIS? — Thus enim gignitur in Arabia Sabæa. Porro omnium gentium usu thus adoleatur Deo: unde thus dicitur *ἀπὸ τοῦ θύσου*, a sacrificando. Alludit Saba (imo nonnulli putant hoc ejus esse etymon) ad *σεβασ* et *σεβαστα*, id est venerari et revereri; quia thus mittit, quo Deum veneramus. Hinc et Sabim Arabes Deum appellant, illique decimas mensura, non pondere persolvunt: sicut prisca Italiae indigenæ et Aborigenes, a religione et deorum cultu dicti sunt Sabini, quasi Sebini, *ἀπὸ τοῦ σεβασ*, ait Plinius, lib. III, cap. XII, licet Silius, lib. III, a Sabo gentis auctore Sabinos dici putet. Sunt qui dicant Saba, Arabum lingua, significare mysterium. Hebraice Saba significat conversionem, uti Sabæi ab idolis dicuntur convertendi ad Christum, *Isaia cap. LX, 6.* Ita S. Hieronymus.

ET CALAMUM SUAVE OLENTIEM (id est calamum aromaticum), DE TERRA LONGINQUA; — afferebatur enim ex India, inquit S. Hieronymus.

Nota: Pro calamo Septuaginta et Theodotion vertunt, *cinnamomum*. Sed *קנמון kinnamon*, id est cinnamomum (unde perperam nonnulli *cinnamomum* dictum putant quasi *China amomum*, præsertim cum non e China, sed ex India advehatur), a *קנה kane*, id est calamo, distinguitur *Exodi cap. XXX, vers. 23.* Alii calamum putant esse cannam, sive casiam fistulam; sed ab hac pariter distinguitur calamus, *Exodi XXX, 23.* Ex quo loco patet, hic calamum aromaticum accipi debere: ex eo enim cum cinnamomo, myrrha, casia et oleo commixto, fiebat non thymiana, sed unguentum, quo ungebantur et consecrabantur tam sacerdotes, quam vasa tabernaculi, uti dixi *Exodi XXX, 23.*

Jam sensus est, *q. d.* Frustra ex lege mihi offeritis holocausta, thus et unguenta vestra, quia meam voluntatem in lege expressam non facitis: ego

enim magis morum emendationem, quam sacrificiorum et unguentorum oblationem specto et jubeo. Ita S. Hieronymus. Idem habet *Isaias, cap. I, vers. 11*: « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? » etc.

21. DABO IN POPULUM ISTUM RUINAS, — strages scilicet et clades, in quas incident et corruent. Potest, *secundo*, esse hypallage: « Dabo in populum ruinas, » id est dabo populum in ruinas, quibus prosterneretur et corruet. Sic dicunt Hebræi: Miserunt civitatem in ignem, id est miserunt ignem in civitatem; habuerunt calceamenta in pedibus, id est habuerunt pedes in calceamentis.

23. PRÆPARATI (venient Chaldæi) QUASI VIR AD PRÆLIUM. — Septuaginta, *quasi ignis ad bellum*, quia pro *צנא is*, id est *vir*, legerunt *צנא es*, id est ignis.

24. AUDIVIMUS FAMAM, — *q. d.* Solo rumore et fama adventus et ferocitatis Chaldæorum percussi, et pene exanimati sumus. Verba sunt Jeremiæ et Prophetarum sociorum Jeremiæ, qui hic loquuntur in persona Judæorum. Est ergo ethopœia: imitatur enim et exprimit affectus et voces populi, ad famam hostium trepidantis, mortemque et dira quæque præstolantis.

25. NOLITE EXIRE AD AGROS. — Inducit Judæos loquentes alios aliis, ac si hostes jam obsiderent Jerusalem.

QUONIAM GLADIUS INIMICI, PAVOR (id est hostis armatus, pavendus et pavorem incutiens, est) IN CIRCUITU — Jerusalem.

26. FILIA POPULI MEI (o Jerusalem! o popule mi dilecte ut filia), ACCINGERE CILICIO.

LUCTUM UNIGENITI. — Id est vehementissimum, qui solet fieri mortuo unigenito.

FAC TIBI. — Verba sunt aut Prophetæ aut Dei.

27. PROBATOREM DEDI TE. — Vatablus *excoctorem dedi te*: hoc enim est *בַּחֹן bachon*; Syrus vertit, *scrutatore*; et Arabicus, *feci (constitui) te ut scruteris et consideres opera populi mei.* Aliter vertit Chaldaeus, *electum posui te in populo, quasi munitionem fortem.* Aliter quoque Pagninus et Kimchi: Munitionem vel arcem et turrin munitissimam et probatam dedi te. Verba sunt Dei, *q. d.* In te, o Jeremia, sua tela, et odia et maledicta conjicient Judæi, quasi in rupem vel propugnaculum, ac probatus evades et probator eorum. Sicut enim ad lydium lapidem affricando probatur aurum: sic mores et malitia Judæorum, tibi quasi lapidi probato et robusto affricata, tuam invincibilem constantiam et veram prophetiam, ipsorum vero malitiam et apostasiam ostendet; hoc enim est quod subdit: « Et scies et probabis viam eorum. » *Secundo*, et potius, « probatorem » id est confatorem, ut jam patebit ex sequentibus.

ROBUSTUM. — Aquila vertit, *munitum*; Symmachus et Septuaginta, *clausum et circumdatum*; « robustum » ergo, id est interritum et impavidum ad omnem vim et minas, utpote Dei ope vallatum, qui simul tibi animos et audaciam hanc aspirat et indit.

28. OMNES ISTI PRINCIPES DECLINANTES. — Hebræus, *omnes isti principes rebellium*; aut rebelles rebellium, id est nobilissimi et maximi rebelles sunt.

ÆS ET FERRUM : UNIVERSI CORRUPTI SUNT. — Sicut æs vitiatür et chalybs cum ferro miscetur, videtur enim totum esse chalybs, cum mixtum ferro: ita hi Judæi commixti sunt, et pleni fraude et dolo. Ita Chaldæus et alii. Unde Theodotion, *adulterini*, ait, *sunt, nihil habentes probi*.

Secundò, Vatablus, S. Thomas et Lyranus sic explicant, *q. d.* Duri sunt et impudentes, uti æs et ferrum, quod pulsatum, resonat fortissime. Hinc et Hugo censet in ære quod percussum remurmurat, notari impatientiam; in ferro, quod ad incudem magis induratur, et in igne magis denigratur, eorumdem in sceleribus obdurationem. Simile est *Job xl, 13*.

Tertio, pro *corrupti* cum Chaldæo verti potest, *corruptentes*, *q. d.* Sicut æs mixtum argento, illud corrumpit; et sicut ferrum æri mixtum, illud corrumpit: sic Judæi hi et se et alios corrumpunt. Plato apud Eusebium, lib. XII *Præp.* cap. xxv: Omnes, ait, in urbe fratres sumus: sed cum Deus nos fingeret, aurum cum illis miscuit, qui apti sunt ad gubernandum; argentum cum illis, qui armis urbem defendunt; ferrum et æs agricolis et opificibus infudit: quod si aurum, id est magistratus, in argentum; aut argentum, id est milites, in æs, id est agricolas, degeneret, civitas destruetur.

Quarto, Delrio, *adagio 229*, explicat, *q. d.* Qui argentum doctrina, et aurum charitate et vita esse debebant, hi vita et moribus se ferrum, doctrina vero æs finnulium exhibuerunt, videbantur esse quod non erant.

Quinto, Isidorus Clarius exponit de ministris, qui dominorum suorum jussa inhumana exsequabantur contra inopes: æs enim et ferrum ad arma fabricanda conjunguntur. Sensum ergo esse, *q. d.* Alter alteri copulatur ad perpetranda scelera, ad eaque vires, studia et arma conjungunt.

29. DEFECIT SUFFLATORIUM. — Syrus, *abrasum est* (exutum, corruptum est, defecit) *sufflatorium ab igne*. Nota, *primo*, Jeremiam hic a Deo statui probatorem, id est conflatorem, ut scilicet probet et purget viam et mores populi delinquentis; populum vero quasi argentum firmissimo ære commixtum nulla ratione potuisse purgari. Unde nota *secundo*, argento aliisque metallis adulteratis, ut per conflatorium vi ignis separetur scoria, et materia aliena, admisceri plumbum: et sic melius fluit argentum, et minori detrimento repurgatur. Dum enim ignis agit in plumbum, illic quasi pabulo sibi congruo totus incubat, minus agit in argentum; unde illud illæsum evadit, sed repurgatum; quocirca mystice multi per plumbum, utpote metallorum inum et maxime terrestre, accipiunt memoriam mortis, quæ animum humiliando, facit ut vincamus omnes tentationes carnis et mundi. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, S. Thomas et alii. Ita olim fiebat antequam nota

esset argenti vivi efficacia ad id ipsum præstandum. Plumbum enim magnam vim habet separandi scorium aliaque mixta, quia vim habet liquandi. Audi Mathiolum in *Dioscor.* lib. V, cap. LVIII: « Plumbum, inquit, miscetur conflationi, quia plumbi adminiculo facilius metalla igni cedunt. » Quod si argentum purgandum ita pertinax sit, ut hac ratione non purgetur, tum plumbum omne si semper in igne persistat, tandem consumitur, et in fumum abit ac evanescit, nulla facta circa argentum et aurum operatione aut purgatione. Nam alias signum plenæ purgationis auri vel argenti ab ære et scoria est, cum plumbum plane cum ære et scoria in fumum abiit: tunc enim reliquum est solum purum aurum vel argentum. Plumbo liquari et purgari metalla docet quoque Nicetas in orat. 44 *Nazianzeni*, et S. Cyrillus in *Zachar.* iv, 10, qui et addit plumbo frangi adamantem; quod tamen gemmarii et conflatores negant. Rursum S. Hieronymus in *Zachar.* iv, 20, asserit stanno (cui affine est plumbum) liquari et purgari metalla. Verum aurifici Romani, qui præcellentes sunt, a me consulti, constanter de stanno id negant; de plumbo affirmant, eo scilicet purgari aurum et argentum ab ære admixto: æs enim cum plumbo in fumum abire, itaque remanere purum aurum et argentum.

Unde *tertio*, Jeremias est conflator; follis seu sufflatorium est os Jeremiæ; flatus est ipsa ejus a Deo afflata increpans propheta; plumbum est assiduitas et diligentia in prædicatione, sive instantia et pondus verborum et minarum, argentum impurum et adulteratum sunt Judæi; æs et ferrum sunt eorum doli et nequitiae duræ pertinaces, impudentes. Follis defecit, id est vox Prophetae facta est: plumbum consumptum est, id est omnis diligentia prædicandi inanis fuit, omnis exhortatio Dei et Prophetarum apud Judæos periit, quia ipsi audire contempserunt, ideo malitiæ eorum non sunt consumptæ. Unde « argentum reprobum vocate eos, » quia impurgabiles et inexpiables sunt. Ita S. Hieronymus, Lyranus, D. Thomas et Vatablus. Similem allegoriam et sententiam habet Ezechiel, cap. xxiv, 12. Hinc infert S. Thomas: « Quod ergo aliquis frequenter rigetur præceptis salutaribus, signum est reprobationis si persistat in peccatis: » idque probat ex S. Paulo, *Hebr.* vi, 7 et 8.

Aliter Maldonatus: Follis, inquit, erant Chaldæi; prunæ erant eorum cædes et rapinæ; iis enim quasi carbonibus Deus excoquebat Judæorum peccata; ignis erat ira Dei; plumbum erant corpora et bona omnia Judæorum, in quibus a Deo puniebantur: multo enim plumbo parum argenti misceri solet, quod excoquendo separatur: sic inter multos impios Judæos pauci pii separati et servati sunt. Hic sensus priori, qui aptior et plenior est, aptari et connecti potest. Jeremias enim erat probator et conflator Judæorum, hoc ipso quo Chaldæorum vastationem eis intentabat.

Plumbi
in con-
flando o-
limus.

Plumbra
allegoria
conflato-
tionis et
prædica-
tionis.

omnes
ex
a-
ex ar-
into.
ex
ære.

Jeremias
Pro-
or et
conflator
puli.

Allegorice Hugo Cardinalis : Plumbum, inquit, est humanitas Christi, quæ in fornace passionis consumpta est, ut omnes peccatorum feces a nobis separaret; et tamen jure optimum conqueri potest, quod malitiæ non sint consumptæ, et quod conflator frustra conflaverit, eo quod pauci pur-

gati fuerint. Qua de re ipse per Isaiam conqueritur cap. XLIX, 4: « In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. »

Tropologice, Prælati officium est, subditorum virtutem probare, an vera sit, an simulatâ, uti docet S. Gregorius, II part. *Pastor.* cap. x.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubet Deus Jeremiæ, ut stet in porta templi, ibique increpet Judæorum idololatriam, asseratque eos nec ob templi sanctitatem, nec ob sacrificiorum frequentiam, excidium evasuros. Primo ergo, vers. 1, obterit vanam confidentiam dicentium, Templum Domini. Secundo, vers. 11, dicit eos templum fecisse speluncam latronum; illi ergo excidium simile Silo comminatur. Tertio, vers. 16, vetat ne Jeremias pro eis oret, suæque iræ obsistat, eo quod placentas offerant reginæ cæli. Quarto, vers. 21, respuit eorum victimas. Quinto, vers. 30, dicit eos occidendos in Topheth, eo quod ibi filios cremarint idolo Moloch (1).

1. Verbum, quod factum est ad Jeremiam a Domino, dicens : 2. Sta in porta domus Domini, et prædica ibi verbum istud, et dic : Audite verbum Domini, omnis Juda, qui ingredi-
mini per portas has, ut adoretis Dominum. 3. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Bonas facite vias vestras, et studia vestra : et habitabo vobiscum in loco isto. 4. Nolite confi-

(1) Hic incipit sectionis primæ sermo tertius nova signatus inscriptione, qui usque ad finem capitis ix continuatur, quod arguit æquabilis, qui in tribus hisce capitibus servatur argumenti et sermonis tenor.

Porro hæc concio non fuit, ut duæ quæ præcedunt tempore Josiæ regis, habita haud longe post restauratum a Josia templum et repurgata ab eo sacra, sed probabiliter primis Joakim, filii ejus regnantis, annis; quod argumentis plurimis comprobavit Venema : « Primum enim, inquit, casus Jeremiæ, quo in discrimen vitæ venit, infra cap. XXVI, 1-6, narratus, in principio regni Joakim, diserte a concione repetitur in atrio templi habita, qua, templum esse desolandum, et urbem destruendam instar *Silo*, declaraverat nomine Dei. Quod nusquam tam expresse factum legimus, quam in hac concione, cap. VII, 2, 12. Accedit, cap. XXVI, non recitari concionem, sed digitum tantum in eam intendi, et narrari, quid ea occasione evenerit Jeremias. Concio itaque, cujus summa tantum, cap. XXVI, 2-6, traditur, ut ratio et occasio fati Jeremiæ cognosceretur, alibi quaerenda est. Deinde nonnulla in hac concione se offerunt, quæ in tempus Josiæ minus quadrant. Cum enim post reformationem jam peractam statui debeat habita, quod interpretes quoque admittunt, cum quod sacra in templo hic memorentur rite exerceri, cap. VII, 21 et seq., tum quod *Liber legis* jam ponatur inventus, et in manus populi traditus, ut ex cap. VII, 8, colligitur, ubi Judæi dicunt : Lex Domini nobiscum est, nonnulla a Josiæ tempore aliena in hac concione reperiuntur. Illius enim regis tempore vates nondum Hierosolymæ habitavit; quo tempore autem hanc concionem habuit, sedes illic jam firmæ erant. Quod inde colligimus, quod cap. VII, 2, simpliciter jubetur *consistere in atrio*, non vero, *adire Hierosolymam et consistere*, cum supra cap. II, 1, jubeatur *ire et pronuntiare coram Hierosolymitanis*, quia tunc nondum ibi habitabat. Deinde idololatria habitæ hujus concionis tempore publice exercebatur non tantum *in urbibus Judææ*, verum et *in vicis Hierosolymæ* cap. VII, 17, imo in

ipso templo, cap. VII, 30, quod primis post cultum a Josia restitutum annis et vivente eo rege locum non tenuit. Porro *in valle Hinnom* tunc liberi in honorem Molochi cremabantur, cap. VII, 31, aris quas Josias destruxerat, denuo erectis. Præterea Judæi diserte dicuntur Jeremiæ cohortationes respuere, cap. VII, 27, quod item e Josiæ illo tempore abhorret, quo verba legis recitata fuerunt, et fœdus Deum inter et populum solemni ritu renovatum. Denique nota aliqua temporis Joakim mihi in eo deprehendere videor, quod cap. IX, 24, 25, excidium Judæorum et populorum vicinorum per Chaldeos connectitur, quod Jeremias demum tempore Joakim facere cœpit, ut ex cap. XXIV et aliunde constat. Quid vero concionis loco movendæ occasionem dederit? Fueritne illud studio, an casu et errore factum? Non liquet. » (Venema, *Commentarius ad lib. Prophet. Jerem.* in hunc locum). Huic sententiæ adstipulati sunt Dathius, Eichornius, Rosenmüller et Dahler (*Jérémie traduit sur le texte original accompagné de notes explicatives historiques et critiques*, Strasbourg, 1825, pag. 83 et seq.).

Hujus concionis sunt veluti duæ partes, *prior* confutans Judæorum falsas securitatis præsumptiones, cap. VII et VIII, vers. 1-17; *posterior* convincens Judæos de certitudine et justitia pœnæ imminens cap. VIII, vers. 13-23; cap. IX, 1-26.

Præmisso igitur præambulo vel exordio ad sermonem quo a Deo mandatum accepisse de statione ad ingressum templi capiendâ, et allocatione ad ingressuros faciendâ, 1, 2; et summario dato hortationis et promissionis, 3; priorem partem aggreditur Judæorum falsas securitatis præsumptiones confutando.

PRIMO, *fiducia reposita in templo*. Hæc dissipatur, ostendendo *primo*, gratias templo promissas, conjunctas intelligi cum frequentantium religione, 4-7; *secundo*, easdem minime expectandas ab illius profanatoribus, 8-10; *tertio*, pœnas hic potius imminere certas, et exemplo simili jam præmonstratas, 11-15; *quarto*, hanc judicii formulam sic a Deo decretam, ut nec Prophetæ

dere in verbis mendacii, dicentes : Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. 5. Quoniam si bene direxeritis vias vestras et studia vestra : si feceritis iudicium inter virum et proximum ejus, 6. advenæ, et pupillo, et viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, et post deos alienos non ambulaveritis in malum vobismetipsis : 7. habitabo vobiscum in loco isto; in terra, quam dedi patribus vestris a sæculo et usque in sæculum. 8. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis; 9. furari, occidere, adulterari, jurare mendaciter, libare Baalim, et ire post deos alienos, quos ignoratis. 10. Et venistis, et stetistis coram me in domo hac, in qua invocatum est nomen meum, et dixistis : Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. 11. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum : ego vidi, dicit Dominus. 12. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio : et videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel : 13. et nunc, quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus : et locutus sum ad vos mane consurgens, et loquens, et non audistis : et vocavi vos, et non respondistis : 14. Faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, et in qua vos habetis fiduciam; et loco, quem dedi vobis et patribus vestris, sicut feci Silo. 15. Et projiciam vos a facie mea, sicut projecit omnes fratres vestros, universum semen Ephraim. 16. Tu ergo, noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi : quia non exaudiam te. 17. Nonne vides quid isti faciunt in civitatibus Juda, et in plateis Jerusalem? 18. Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cæli, et libent diis alienis, et me ad iracundiam provocent. 19. Numquid me ad iracundiam provocant, dicit Dominus? nonne semetipsos in confusionem vultus sui? 20. Ideo hæc dicit Dominus Deus : Ecce furor meus, et indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, et super jumenta, et super lignum regionis, et super fruges terræ, et succendetur, et non exstinguetur. 21. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Holocaustomata vestra addite victimis vestris, et comedite carnes. 22. Quia non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, et victimarum. 23. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens : Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus : et ambulate in omni via, quam mandavi vobis, ut bene sit vobis. 24. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam; sed abierunt in voluntatibus, et in pravitate cordis sui mali : factique sunt retrorsum et non in ante, 25. a die qua egressi sunt patres eorum de terra Ægypti, usque ad diem hanc. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas per diem consurgens diluculo et mittens. 26. Et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam; sed induraverunt cervicem suam : et pejus operati sunt, quam patres eorum. 27. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, et non audient te : et vocabis eos, et non respondebunt tibi. 28. Et dices ad eos : Hæc est gens, quæ non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam : periit fides, et ablata est de ore eorum. 29. Tonde capillum tuum, et projice, et sume in directum planctum : quia projecit Dominus, et reliquit generationem furoris sui, 30. quia fecerunt filii Juda malum in oculis meis; dicit Dominus. Posuerunt offendicula sua in domo, in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent eam : 31. et ædificaverunt excelsa Topheth, quæ est in valle filii Ennom : ut incenderent filios suos,

de justitia convicto fas sit intercedere, nec sperare ut deprecando pro populo propter paucos, qui in eo sint, pios, decretum illi exitium avertere possit, omnes enim æque corruptos esse, et omnis ætatis et sexus homines in parandis sacrificiis, quæ falsis diis sint offerenda, summo studio occupatos, 16-20.

Secundo, spes capta a sacrificiis. Hæc eripitur, indicando : primo, obedientiæ pretium a Deo haberi majus

quam victimarum, 21, 22; secundo, inobedientiæ crimen apud Judæos hactenus fuisse commune et in præsens repetitum, 24-28; tertio, profanationem idololatriæ, templo et viciniæ inductam, esse causam tum imperati Prophetæ luctus, 29-31, tum decreti vivis excidii, 32-34; tum inferendæ mortuorum sepulcris et ossibus violationis, cap. viii, 1, 2; tum denique secuturæ residuorum desperationis, 3.

et filias suas igni : quæ non præcepi, nec cogitavi in corde meo. 32. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, et non dicetur amplius, Topheth, et Vallis filii Ennom : sed Vallis interfectionis et sepelient in Topheth, eo quod non sit locus. 33. Et erit morticinum populi hujus in cibos volucris cæli, et bestiis terræ, et non erit qui abigat. 34. Et quiescere faciam de urbibus Juda, et de plateis Jerusalem, vocem gaudii et vocem lætitiæ, vocem sponsi et vocem sponsæ : in desolationem enim erit terra.

Vers. 2. 2. STA IN PORTA DOMUS DOMINI (sta in porta Orientali templi, quæ celeberrima erat et maxime frequentata, inquit Vatablus et Isidorus), ET PRÆDICA IBI, — ut ab omnibus egredientibus et ingredientibus audiaris.

Vers. 3 et 4. 3 et 4. BONAS FACITE VIAS VESTRAS (corrigite mores vestros). NOLITE CONFIDERE IN VERBIS MENDACII (quæ vobis ingerunt falsi prophete) DICENTES : TEMPLUM DOMINI IPSI — (ita Hebræus), scilicet Judæi sunt, id est ad templum Domini pertinent : quia in sua urbe habent templum, in eoque Deum colunt, q. d. Ergo non vastabuntur a Chaldæis : nec enim sinet Deus templum suum pollui. Sed falluntur : Deus enim non propter locum gentem, sed propter gentem locum elegit, II Machab. v, 19. Querit enim Deus templum spiritale, in quo habitant vera fides, sancta conversatio omniumque virtutum chorus, ait S. Hieronymus, q. d. Personata hæc sanctimonia aut templum vobis non proderit, nisi cessetis a furtis, adulteriis, cædibus, idololatria. Unde sequitur vers. 9 : « Furari, occidere, » q. d. Cum tamen furemini, occidatis, etc.

Nota : Ter repetunt « templum Domini, » quia tres erant templi partes, et quasi tria templa, scilicet atrium, Sanctum, et Sanctum sanctorum. Ita Vatablus, Isidorus et Hebræi ; vel, ut Chaldæus et Hugo, ob tria anni festa, quibus tenebantur templum adire : putabant enim Judæi se hac ratione omnia scelera expiare ; vel, ut Lyranus, ob firmitatem spei, quam habebant Judæi in templo. Quarto et simplicissime, quia sæpissime id dicebant, et os Jeremiæ claudebant per « templum Domini. »

Per templum autem intelligunt omnem externum et publicum Dei cultum, qui fiebat in templo : per illum enim putabant Judæi se placare Deum, omniaque peccata sua expiare. Simile est Isaïæ LXVI, 1. Recte S. Hieronymus ad Paulinum : « Non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse laudabile est. Et de Hierosolymis, et de Britannia æqualiter patet aula cælestis. Noli respicere ad phaleras et nomina vana Catonum. Esse Christianum grande est, non videri. »

Præclare quoque S. Bernardus, serm. De ligno, feno et stipula : « Nusquam, ait, est securitas, fratres, neque in cælo, neque in paradiso, multo minus in mundo. In cælo enim occidit Angelus sub præsentia divinitatis ; Adam in paradiso de loco voluptatis ; Judas in mundo de schola Salvatoris. Hæc idcirco dixerim, ne quis sibi de loco isto blandiatur, quia dicitur : Locus iste sanctus est,

quia non locus homines, sed homines locum sanctificant. Auctor serm. ad Fratres in eremo, apud S. Augustinum, serm. 10 : « Ecce, ait, in solitudine sumus, in eremo sumus ; locus tamen non facit sanctos, sed operatio bona locum sanctificabit et nos. » Et mox : « Peccavit enim Angelus in cælo, peccavit Adam in paradiso ; et tamen nullus locus sanctior illo erat. Si enim habitorem loca beare possent, nec homo, nec Angelus a dignitate corruissent. » Denique S. Augustinus in Sentent. num. 6 : « Vera, ait, confessio benedictis est, cum idem est sonus oris et cordis. Bene autem loqui et male vivere, nihil aliud est quam se sua voce damnare. » Et num. 76 : « Recte in Dei laudem psallit, cujus opera cum voce concordant. Nam finito carmine, vox tacet. In bonis autem actibus vita permanens nunquam reticet ejus gloriam, quem in se gaudet operari. »

Symbolice et prophetice, ter dixit « templum Domini, » de tribus templi ædificationibus locutus : mendaces scilicet appellat eos qui sibi tertium templum vane promittunt, scilicet primo, Salomonis ; secundo, Zorobabelis ; tertio, Messia, quem ipsi frustra expectant, uti Petrus Nigri contra Judæos Ratisbonæ induxit, et ex eo Vilalpando, tom. II, part. II, lib. V, dist. 14, cap. LXVIII, pag. 575.

5. SI BENE DIXERITIS. — Corrige cum Romanis, Vers. 5. Hebræo ; Septuaginta, si bene dixeritis, id est si rectas feceritis vias, id est actiones vestras.

7. HABITABO VOBISCU M IN LOCO ISTO. — Legit Interpres שְׁכַנְתִּי siccanti in Cal, id est habitabo, jam legunt שְׁכַנְתִּי siccanti in Piel, id est habitare vos faciam, firmiter vos collocabo in terra ista.

Mystice, Deus habitat nobiscum : primo, per fidei constantiam. Ephes. III, 17 : « Christum habitare per fidem in cordibus vestris. » Secundo, per fraternæ dilectionis concordiam. Matth. XVIII, 20 : « Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. » Tertio, per præceptorum obedientiam. Joan. XIV, 23 : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. » Quarto, per contemplationem, Apocal. III, 20 : « Ego sto ad ostium, et pulso ; si quis audierit vocem meam, intrabo ad illum, et cænabo cum illo. » Ita D. Thomas.

8. CONFIDITIS VOBIS IN SERMONIBUS MENDACII, — in rebus vanis, pravis et mendacibus, quæ sequuntur, scilicet « furari, occidere, » etc., ac præsertim in eo quod post hæc scelera « dixistis » et dicitis :

Templum Domini triplex.

Deus habitat in nobis quadrupliciter.

« Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominaciones istas. »

Vers. 9. 9. FURARI, OCCIDERE, etc. — Id est, ut Septuaginta, *furamini, occiditis*, etc., et, ut Chaldæus vertit, *fures, homicidæ estis*, etc., interimque venistis et venitis in templum, ac dicitis: Liberati sumus a sceleribus nostris, eorumque pœnis, per ingressum in templum; ideoque nulla plaga eveniet nobis, « eo quod, » id est quamvis, tales abominaciones « fecerimus. » Ita Vatablus, Pagninus, Maldonatus et alii. Hæc enim erat vana eorum confidentia, qua vers. 4 jactabant, « templum Domini, templum Domini. »

Est triplex hebraismus. *Primo*, quia ponitur infinitivus pro indicativo vel præterito: « furari, » id est furamini vel furati estis. *Secundo*, quia subintelliguntur litteræ serviles, id est conjunctiones: *interim, tamen*, etc., juxta Canon. XXIV. *Tertio*, quia eo quod ponitur pro *quamvis*. Sic *quia, quoniam* subinde ponuntur pro *quamvis*, ut *Psal. LXXVII, 19 et 20*: « Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ: » *quoniam*, id est *quamvis*. Sensus enim est, *quamvis* Deus percussa petra dederit ex ea nobis aquam, numquid ideo poterit nobis dare panem? *Isaia XII, 1*: « Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, » hoc est, laudabo te, esto mihi sis iratus. Quin imo hæ voces causales subinde non causam, sed effectum significant; ut *Isaia LXI, 1*: « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, » quod Septuaginta et ex iis Christus, *Luca IV, 18*, vertit, « propter quod unxit me, » ubi in Hebræo est *יָוָאן* *iaan*, quod voce et significatione affine est voci *lemaan*, quæ est hoc loco. Hebraice pro *furari* est *הִגָּבֹב* *haganob*, id est an furari; unde aliqui sic vertunt: *An furando, occidendo*, etc., *venietis coram me?* Alii: *Numquid furabimini, occiditis*, etc., et *venietis coram me?* Alii planissime vertunt: *An furando, occidendo*, etc., id est an postquam furati fueritis, occideritis, etc., venietis in templum meum, et dicitis: Liberati sumus? Hic sensus consentit cum versione nostri Interpretis, et sensu paulo ante dato, itaque explicant Vatablus, Maldonatus, Pagninus et alii.

Vers. 10. 10. LIBERATI SUMUS. — Ita Hebræus, Chaldæus et passim Interpretes. Soli Septuaginta vertunt: *Abstinentimus a faciendo omnes abominaciones istas*; quasi hæc sint verba mendacii in quibus confidebant, vers. 8, scilicet quod, cum furarentur, occiderent, etc.; negarent tamen se furatos esse, occidisse, etc.

Eo quod fecerimus, — id est quamvis fecerimus, ut dixi vers. 8. Sanchez « eo quod » accipit non ut adverbium, sed ut pronomina, *q. d.* Liberati sumus eo, id est ab eo, scilicet peccato, quod fecimus. Verum textus non habet *fecimus*, sed *fecerimus*. Adde Hebræum *lemaan* non esse pronomen, sed adverbium significans *quia, eo quod*. Alii explicant, *q. d.* Venitis in templum ut gratias agatis,

quod furta et homicidia vestra vobis bene successerint. Alii vertunt, *ut faciamus*, id est ut amplius furemur et occidamus. Hebræum enim *לִמְאֵן* *lemaan*, quando præcedit infinitivum, proprie idem valet quod *ut vel ad*. Alii, *ut faciatis, q. d.* Nihil petitis in templo, quam opem ad furandum, occidendum, etc., aut, *q. d.* Cum tam facile, scilicet solo ingressu in templum, liberemur a peccatis et flagellis, hinc securi illa iterabimus et perpetrabimus. Ita Chaldæus et Isidorus. Hæ versiones majorem ostendunt impudentiam Judæorum in suis peccatis: nostra tamen versio planior est et aptior.

Denique S. Hieronymus, Hugo, Lyranus et Dionysius explicant, *q. d.* Hi Judæi sunt tam impii, ut dicant se a peccatis et plagis liberatos esse per abominaciones suas, id est per sua furta, homicidia, Dei contemptum et idololatriam: putant enim ipsi se sua pervicacia et audacia vincere, imo vincere Numinis manus, ut non audeant, aut non dignentur tam impios et perditos punire: sicuti pueri nequam subinde sua protervia vincunt, et quasi obstupefaciunt mollis magistri clementes manus, ut eos non castiget, timens ne fiant deteriores.

11. NUMQUID SPELUNCA LATRONUM FACTA EST DOMUS ISTA IN OCULIS VESTRIS? — ut scilicet in templo quasi antro et spelunca sua, versentur fures, homicidæ, perjuri, etc., de quibus præcessit. Ita Vatablus, Hugo, S. Thomas, Chaldæus; vel, ut Lyranus, *q. d.* Sicut latrones speluncas habent pro refugio (1): ita hi se puros et tutos putant si templum adeant, ibique sacrificia etiam ex rapto offerant. Sed falluntur, « quia ego sum, » qui « vidi » scelera eorum, quæ ipsi putant vel occulta, vel expiata per sacrificia in templo oblata. Ego sum qui ea annotavi, ut hevi ea vindicem et puniam. Victimæ enim eorum non possunt me excæcare, aut oculos mihi velare. Huc alludit Christus, *Matth. XXI, 13*, dicens: « Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. »

12. ITE AD LOCUM MEUM IN SILO, UBI HABITAVIT NOMEN MEUM, — id est, ut Chaldæus, *majestas mea*, id est ego ipse; arca enim ante ædificatum a Salomone templum, erat in Silo urbe tribus Ephraim. Verum Silo vastavit Deus propter peccata incolarum, *Psal. LXXVII, 60*; et pari modo se Jerusalem cum templo vastaturum ob Judæorum peccata hic comminatur. Unde subdit:

13. ET LOCUTUS SUM AD VOS MANE CONSURGENS. — « Mane, » id est tempestive, sollicite, vigilanter. *Secundo*, « mane, » id est opportune. Mane enim animus aptior est ad audiendum et cogitandum rationalia, eaque quæ Dei sunt. Ita S. Hieronymus. Sic etiamnum Deus mane suscitavit nos per Angelos, et ad bonum hortatur. Hinc Plutarchus, li-

(1) Imaginem Michaelis notat desumptam esse a speluncis Palæstinæ subterraneis, in quibus, teste Josepho (*De Bello Jud. lib. I, cap. XVI, § 4. Antiqq. lib. XV, cap. I, § 4*, sæpe latrones commorari solebant.

Excitator regis Persarum mane, quis?

bro *Quod in principe requiratur doctrina*: Persarum, ait, rex unum habebat cubicularium, qui id officii habebat, ut mane ingressus regi diceret: « Surge, rex, atque ea cura, quæ te curare voluit Mosoromesdes, » id est bonus tuus genius.

Vers. 14.

14. FACIAM DOMUI HUIUS, SICUT FECI SILO, — sicut tabernaculum meum in Silo everti, cum arcam permisi capi tempore Heli a Philistinis ob scelera Silonitarum et Israelis; et deinde sub Jeroboamo totum Israel, ac consequenter Ephraim, in qua erat Silo, deserui; meque et mei cultum cum arca transtuli in Juda et Sion, ac tandem omnes decem tribus ob idololatriam in Assyriam captivas duci permisi: ita multo magis vobis, o Judæi, qui habuistis Dei cultum, quique graviora quam Israelitæ scelera perpetrastis, idem excidium et captivitatem Babylonicam infligam, atque tam templo huic, quam urbi et incolis ejus, vastitatem afferam. Ita Theodoretus et alii.

Vers. 15. Ephraim vocantur decem tribus ob tres causas.

15. SICUT PROJECI, etc., EPHRAIM, — id est decem tribus, quæ a Prophetis vocantur « Ephraim: » primo, quia inter eas fortissima erat tribus Ephraim; secundo, quia primus earum rex Jeroboam fuit ex Ephraim; tertio, quia idem regiam constituit in Samaria, quæ erat in Ephraim.

Nota: Projecit Deus Ephraim, primo, quando arcam cum religione ex Silo transtulit in Judam et Sion, ut dixi; secundo, anno 6 Ezechie, qui fuit 9 Osee regis Israel, quando captæ sunt decem tribus ab Assyriis, IV Reg. cap. xvii, 6.

Vers. 16. Deus ligatur piorum precibus.

16. TU ERGO NOLI ORARE PRO POPULO HOC — tam impio, rebelli et obdurato. Sentit Deus se ligari piorum precibus, ne impios puniat. Sic ait Moysi, Exodi cap. xxxii, 10: « Dimitte me ut irascatur furor meus. » Porro optat et gaudet Deus sibi in vindicta resisti, ligarique manus. Hoc est enim quod dolens queritur, Ezech. cap. xiii, 5: « Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel; » et cap. xii, 30: « Quæsi vi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra ne dissiparem eam; et non inveni. »

NEC ASSUMAS PRO EIS LAUDEM, — scilicet Dei, id est orationem; prima enim orationis pars debet esse Dei laus et gratiarum actio. Rursum: « Oratio est Deo sacrificium, oranti subsidium, dæmoni flagellum, » ait S. Augustinus. Vatablus vertit: *Ne assumas pro eis clamorem*; Hebræum enim רָנָן *ranan* significat *clamare voce contenta et efficaci*; unde et ranis ab Hebræo *ranan* nomen impositum esse censet Christophorus a Castro; clamoræ enim sunt ranæ; secundo, Sanchez: *Neque assumas pro eis laudem*, hoc est, inquit, ne afferas pro eis oblationem aut sacrificium. Sicut enim voce, sic et munere, ac præsertim sacrificio, laudatur Deus. Sic Is. lx dicitur: « Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. »

Vers. 18.

18. FILII COLLIGENT LIGNA, — q. d. Omnes qui in familia sunt, aliquid conferunt et cooperantur

idololatriæ, scilicet quisque confert id quod sibi proprium est. Proprium enim est puerorum stipulas et ligna colligere, virorum furnum accendere, mulierum pinsere placentas. Tantum est eorum studium, tantus ardor colendi idola.

MULIERES CONSPERGUNT ADIPEM. — Hebraice est, *ponunt conspersionem*, sive massam et pastam; conspersionem enim vocat farinam, aquam, salem, butyrum commixta et conspersa, ex quibus faciebant placentas.

REGINÆ COELI. — Interpres hebraice legit לְמַלְכֵת *lemalcat*, jam aliis punctis legunt לְמִלְכֵת *limlecheth*, id est *operi*; vel, ut alii vertunt, *opere cæli*, q. d. Faciunt placentas rotundas et stellatas imprimuntque eis figuram stellarum, ut significant se eas reginæ cæli et stellarum offerre: *opus ergo cæli* vocantur placentæ stellatæ, quæ sunt instar stellarum cæli. Septuaginta vertunt, *militiæ cæli*; Vatablus, *machinæ cæli*; Chaldæus, *sideri cæli*. Jam per hæc Vatablus solem accipit; Kimchi et Pagninus Saturnum, qui et Moloch et Melchom dicitur.

Placentæ stellatæ.

Optime S. Hieronymus et S. Thomas, « reginæ cæli, » inquit, id est Lunæ, quam Dianam seu Phœben Gentiles vocabant, quasi quæ esset Phœbi, id est Solis, soror: cæli enim rex est Sol vel Jupiter. Regina ergo est Luna, ob magnitudinem et splendorem, et quia præest nocti: unde et Luna dicta est a *lucendo*, quod sola noctu luceat, ait M. Varro; indeque noctiluca est appellata. Huic Judæos sacrificavisse patet tum ex hoc loco, tum ex cap. xlii, 17, 18, 19, et 25. Sic Ethnici olim placentæ genus, quod βῶς, id est bos, a cornium similitudine appellabant, Lunæ offerebant. Sic alii Dianæ, id est Lunæ, ἀμφοτέρωθεν, id est placentas, affixis circumcirca accensis cereis in templo Munichia dicto offerebant, teste Polluce, lib. vi, cap. xiv, Hesychio et Eustathio, *Iliad*.

Offerebantur reginæ cæli, id est Lunæ sive Dianæ.

Luna dicitur a *lucendo*.

His comparat Epiphanius, *hæresi* 79, in Arabia Collyridianos hæreticos, qui certas habebant mulieres, quæ in curru sellave ornata, ac velo passo obducta, collyrida sive placentam festo quodam per aliquot dies proponere, ac B. Mariæ quasi deæ offerre solebant, et inde simul omnes congregatæ participabant. Damnat enim hanc idololatriam: nam B. Virgini hyperdulia debetur et competit, non latria, ac consequenter nec sacrificium.

Collyridiani, qui?

Porro post Christum Prodicus philosophus, teste S. Epiphano, docuit lunam esse Deum. Sic et Manichæi solem et lunam adorabant, teste S. Augustino, lib. xiv *Contra Faustum*, cap. xi. Docebant enim thronum Christi esse in sole, sapientiam in luna, spiritum in aere, ut refert idem Augustinus, lib. xx *Contra Faustum*, cap. vi. Insuper Mahomet in Alcorano sanxit cultum Cubar, id est lunæ. Denique apud Christianos manserunt ethnicismi reliquiæ, dum, deficiente luna,

acclamabant ut luna ex hoc suo quasi animæ deliquo, ad se suamque lucem et plenitudinem rediret, quas acclamationes sustulerunt S. Ambrosius Mediolani, et S. Augustinus in Africa, uti ipse testatur serm. 215 *De Tempore*. Putabant enim Gentiles lunam in defectu a dracone ore apprehendi; itaque ne eam draco devoraret et absorberet, succlamabant, putantes se clamoribus percellere draconem ut eam revomeret.

Denique probabile est quod censet Sanchez, Moloch vel Melech, vel Melchom, fuisse solem, qui est *Melech*, id est rex cæli, indeque Lunam, quæ Solis est soror et Phœbe, dictam esse *Melcha*, id est reginam. Confirmatur id, primo, quia lucifer antecedit solem, sic deum Moloch antecedit Rempham, id est lucifer, sive gemma in corona Melchom referens luciferum, uti docent S. Hieronymus in cap. v *Amos*, Lyranus, Beda, et Glossa in illud *Act.* cap. vii: «Suscepistis tabernaculum Moloch, et sidus dei vestri Rempham.» Secundo, quia Melchom habuit coronam gemmis quasi sideribus radiantem, I *Paral.* xx. Porro radii hujus coronæ videntur fuisse instar radiorum solis, uti fuerunt coronæ regum Persarum. Tertio, quia Gentiles et Judæi suos infantes immolabant Moloch, cremando eos igne, eo quod putarent solem esse igneæ naturæ. Unde Poeta:

Vos, æterni ignes, et non violabile numen,
Testor.

Verum de Moloch fuse disserui *Levit.* cap. xviii, vers. 21.

Vers. 19. 19. NUMQUID ME AD IRACUNDIAM PROVOCANT? NONNE SEMETIPSOS? — *q. d.* Putant se hac idololatria mihi movere bilem aut dolorem (Hebræum enim $\text{עַבְרִי} \text{caas}$, non tantum iram, sed et dolorem, tristitiam, omnemque animi molestiam et ægritudinem significat); falluntur, ego sum אֱלֹהִים , potius se perdunt, et sibi provocant ac conciliant iram et ultionem meam, qua fiet ut sibi irascantur et indignentur, quod suis sceleribus sibi accersiverint ad suam ignominiam. Ita S. Hieronymus et Vatablus.

Vers. 20. 20. ECCE FEROR MEUS, etc., CONFLATUR SUPER LOCUM ISTUM. — Pro *conflatur* Septuaginta et Chaldæus vertunt, *effunditur*; Vatablus, *liquefactus est ut plumbum*. Est metaphora a fornacibus in quibus conflantur ferrum et metalla, *q. d.* Sicut vi ignis conflatur ferrum, liquefit et effunditur quasi torrens ignitus: sic et indignatio mea ebullit et coquitur, brevique effundetur in Judæos. Anthropopathos dantur Deo ira, indignatio, furor, quia Deus acriter punit fontes uti homo, sed homo ex ira et passione, Deus ex ratione et justitia.

Vers. 21. 21. ADDITE, — *q. d.* Addite sane holocausta holocaustis et victimis pacificis, indeque de more juxta legem, *Levit.* cap. vii, 16, comedite. Est ironia, *q. d.* Holocausta hæc me non placabunt, nec

vobis proderunt, quia ea nihili pendo, quamdiu mores vestros non corrigitis (1).

22. QUIA, etc., NON PRÆCEPI IIS IN DIE QUA EDUXI EOS DE TERRA ÆGYPTI, DE VERBO HOLOCAUTOMATUM. — Hoc verum esse, inquit S. Hieronymus, patet ex Exodo, ubi Deus primo dedit Judæis Decalogum in tabulis lapideis, quasi potissimum sui cultum et puram religionem; deinde post offensam idololatriæ, adoratumque vitulum postea jussit, ut magis sibi quam dæmoni et vitulo sacrificarent, ac certas ovium, boum et hircorum victimas sacrificari præcepit. Licet enim, *Exodi* cap. xx, 24, jubeat Deus fieri altare, tamen nullas determinat aut præscribit victimas in eo offerendas; illas enim postea præscripsit in Levitico. Tantum ergo jubet ut victimas quas offerre sponte volunt, in altari terreo offerant. Rursum, *Exodi* cap. xxxix, præscripsit quidem victimas offerendas in consecratione sacerdotum, sed illæ sacerdotes tangunt potius quam populum; nec pro populo, sed pro consecratione sacerdotum jubentur offerri. At post adoratum vitulum, *Exodi* cap. xxxii, mox in *Levit.*, certa holocausta, certasque victimas pacificas, et pro peccato sibi immolari præcepit.

Idem docent Irenæus, lib. IV *Contra Hæres.*, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Dionysius et Lyranus, *q. d.* Rationem et modum sacrificandi in Levitico Judæis præscripsi, non propter me, quasi ego iis eam, aut odore carniū delecter, uti Gentiles putabant suos deos, id est dæmones, iis delectari (idem putarunt aliqui Patres, qui opinati sunt S. Augustinus censuit dæmones pasci nidoze victimarum). Inter quos diserte id docet S. Augustinus, vir tanti ingenii et doctrinæ, lib. X *Civit.* xi). Sed propter vos ea præscripsi, ut scilicet iis vos in meo cultu detinerem, ne ad vitulos et idola gentiumque sacrificia descisceratis; unde initio legis tantum præcepi ut audiretis me, nunquam sacrificia præcepturus, sed vestro arbitrio ea relicturus, uti ante legem ea reliqui, nisi pronos vos scivissem in sacrificia gentium. Ita Theodoretus, Hugo, S. Thomas et passim Patres.

(1) Recte observat Kimchi, hisce verbis non contineri mandatum approbantis aut cupientis, sed repudiantis; veluti cum quis alteri dicit: Fac quidquid volueris, nihil tamen tibi proderit. Constat, inquit Rosenmüller ad hunc locum, primum genus sacrificiorum holocausta fuisse, quæ tota igne absumenda essent, in reliquis autem sacrificiis victimæ partem haud contemnendam cessisse in usum offerentis, ut ipse, quibuscum vellet, rite vesci ea posset. Credibile autem est, Prophetæ remissionem in colendo Jova subinde gravius exprobranti, Judæos vel dictis vel animo objecisse; vanam esse istam reprehensionem, ne holocausta quidem a se intermittere, quæ, quod integra Deus soli sibi vindicet, offerenti ne minima quidem hostiæ parte relicta, sumptuosiora sint, nec nullius pretii munera. Itaque negat Jova, se holocausta magis astimare, quam reliqua sacrificia salutaria, licere per se, ut utrumque sacrificiorum genus eodem modo habeant Judæi, et ipsis holocaustis non minus, ac reliquis victimis, vesci pro lubitu possint.

Vers. 22.

Victima
in se non
placent
nec placant
Deum.S. Augustinus
censuit
dæmones
pasci
nidoze
victimarum.

Aliter respondet Sanchez Deum præcepisse quidem in deserto sacrificia, sed noluisse ut præcepta hæc vim haberent obligandi, donec ingressi in Chanaan Hebræi, eam subactis Chananæis quiete et pacifice possiderent; tunc enim non ante certus a Deo definitus fuit locus tabernaculi et altaris, in quo hæc sacrificia offerenda erant. Idem docent Abulensis, in cap. XVIII Josue, Quæst. 1, et Serarius Quæst. XI, in cap. XVIII Josue, imo id ipsum docet Moses, Deuter. cap. XII, 4 et seq. Prior explicatio uti communior, ita est germanior, omnemque difficultatem exhaurit.

Vers. 24. 24. FACTIQUE SUNT RETRORSUM, ET NON IN ANTE, — id est primo, facti sunt aversi a me, et a mea voluntate, uti sunt qui terga vertunt dominis suis; secundo, retrocesserunt, et non promoverunt; unde explicans vers. 26, ait: « Et pejus operati sunt quam patres eorum; » tertio, præterita uti Ægyptias ollas repetunt, futura contemnunt, propterea patiuntur adversa, nihilque eis succedit prospere.

E contrario, monet Apostolus, ut quæ retro sunt obliviscentes, ad anteriora nos extendamus, euntes de virtute in virtutem.

Vers. 25. 25. PERIIT FIDES. — Periiit in plerisque Judæis Dei fides et religio vera. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Rabanus; secundo, « periiit fides, » id est veracitas, fidelitas, quia plerique omnes dolos et mendacia meditantur et loquuntur.

Vers. 29. 29. TONDE CAPILLUM TUUM, — scilicet tu, o Jeremia, ut significes et hoc schemate repræsentans Judæos, qui quasi capillitium, ornamentum et diadema erant Dei, a Deo resecandos et projiciendos esse, ut in omnem ventum plagamque mundi dispergantur, et quasi peripsema a Gentibus conculcentur, et in sterquilinum projiciantur, ibique putrescant; idem enim hac pilorum resectione significavit Ezechiel, cap. V, 4. Ita Hugo, S. Thomas, Lyranus et Dionysius. Unde Maldonatus censet Jeremiam quasi Nazareum, intonso hucusque fuisse capillo. Sic et Sanchez; licet enim, inquit, in Hebræo sint verba feminina, tamen illa pro masculinis sumuntur; jubet enim Deus Prophetæ, ut feminarum assumat ejulatum, id est clarum et sonantem: nam viri in luctu potius gemunt quam plangunt. Rursum alludit ad præficas, quæ lamentationi præerant, q. d. Instar præficarum plange.

Verum, quia præcessit immediate: « Et dices ad eos, etc., tonde capillum, » etc. Hinc secundo melius, « tonde, » scilicet tu, o Jerusalem, cum tuis filiis et incolis Judæis; nam in Hebræo omnia hæc verba sunt feminina.

Nota: Tondebant veteres comam, primo in signum luctus; secundo, in signum servitutis; servit enim tonsa coma signum erat subjectionis, uti est et feminis subditis marito, I Cor. cap. XI, 6 et 10, q. d. O Jerusalem, capieris; ergo tanquam captiva, tonde capillum.

SUME IN DIRECTUM PLANCTUM, — q. d. Pone co-

mam præcisam coram te, ut recta oculis in eam directis plangas quasi super mortuum: ita Lyranus et Hugo; secundo, Septuaginta pro שֵׁפַחִים *sephaim*, legentes שֵׁפַחַיִם *sephataim*, vertunt: *Sume in labiis planctum*, id est loquere plangentis more; tertio, Vatablus, Pagninus et Kimchi legentes *sephaim*, vertunt: *Sume super vertices et montes planctum*, q. d. Vide excelsa, ubi idola coluisti ob quæ jam vastaris: ibi ergo plange ubi peccasti; quarto et optime, « sume in directum planctum, » id est clama recta in altum, extende vocem planctus contentam in locum directum, id est altum et excelsum, scilicet super montes, ut ab omnibus audiaris; hoc enim exigit Hebræum *sephaim*.

RELIQUIT GENERATIONEM FURORIS SUI. — Reliquit Deus gentem Judæorum cui iratus est, in quam sævit et quasi furit. Hæc generatio furoris Dei a Paulo, Rom. IX, vocatur « vasa iræ apta in interitum. » Peccator ergo est quasi scopus furoris Dei, in quem ipse omnia sua tela et sagittas colimat et conjicit.

30. POSUERUNT OFFENDICULA, — id est idola et statuam Baal in templo, ut patet Ezech. VIII, 3, scilicet id fecit Manasses, IV Reg. XXI, 4 et 5. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

31. EXCELSA TOPHET. — « Excelsa, » scilicet altaria, quæ excelsa in excelsis collibus aut montibus erigebant. Ita Septuaginta et alii.

Quæres quid sit *Topheth*? Dico primo: *Topheth* non fuit idolum, ut volunt Theodoretus et Lyranus, sed lucus sive sylvæ, in qua erat delubrum sive templum Moloch. Situm erat *Topheth* in gehennon, i. e. in valle amœnissima filiorum Ennom prope Jerusalem, quæ Siloe fontibus irrigabatur.

Dico secundo: Hebræum *Topheth* deduci potest primo, a radice פתא *pata*, id est illicere, seducere; unde Theodoretus, Quæst. XXVI in IV Reg. *Topheth*, ait, casum significat; secundo, S. Hieronymus: *Tophet*, inquit, interpretatur latitudo, a radice פתח *pata*, id est dilatavit: erat enim locus impiorum latissimus et capacissimus; tertio, alii *Topheth* deducunt a radice יפה *iapha*, id est pulcher fuit: erat enim vallis amœnissima; quarto, Franciscus Forerius in *Isaiæ* xxx, putat dici *Tophet* quasi *mopheth*, id est portentum: instar enim portenti erat, quod ibidem filios proprios idolo Moloch immolarent; quinto et optime, *Tophet* dictum est תוף *toph*, id est tympanum quod pulsabant hi idololatræ, ne vagitus parvulorum occisorum audirentur a parentibus. Ita R. Abraham, Lyranus et alii. Quocirca fabulosum et ridiculum est, quod Hugo Cardinalis ex Hebræis scribit in *Isaiæ* cap. xxx, vers. 33, nimirum *gehennam* esse nomen Græcum, *topheth* Hebræum, quod significet *tophos* (quos Itali vocant *tufos*) lapides concaevos in modum pumicis, inter quos nutriebatur ignis indeficiens et perpetuus. Patet enim *gehennam* esse Hebræum nomen, non Græcum, æque ac *topheth* Hebræum esse, non Latinum *tophos*. Tale quoque est quod Auctor libri *De Nomin. Hebr.*

Jeremias fuit Nazareus juxta Maldonatum.

Topheth quid?

Erat lucus et templum Moloch.

Topheth dicitur a toph, id est tympanum quod pulsabant.

Tonsio erat signum luctus et servitutis.

apud S. Hieronymum scribit gehennam idem esse quod vallem gratuitam, a גֵּהֶנְנִים *ge*, id est vallis, et גֵּהֶנְנִים *chen*, id est gratia, vel חִינָם *chinnam*, id est gratia. In inferno enim non est locus gratiæ, sed justitiæ et vindictæ.

Dico *tertio*: Censet S. Hieronymus in cap. xxxii, Judæos in Topheth immolasse filios duobus idolis, scilicet Baal et Moloch; sed verius est eos immolasse soli Moloch, qui et Melchom dicitur, qui erat Baal, id est deus Ammonitarum; Baal enim commune deorum erat nomen. Sed quis erat Melchom? Arias, in cap. i *Amos* putat fuisse Mercurium, quem Ammonitæ colebant quasi Melech, id est regem, vel quasi Malach, id est animarum ductorem, et deorum nuntium: Hebræis enim מַלְאָךְ *malach*, est nuntius. Sed respondeo fuisse Saturnum, qui Moloch vel Melech, id est rex: vel Melchom, id est rex eorum, dictus est. Saturno enim solebant homines amicissimos et pueros immolare, præsertim in gravi aliqua calamitate ad eam avertendam, tum Phœnicæ sive Chananaei, tum ab eis prognati Carthaginenses. Ita Eusebius, lib. IV *Præpar. vii*, Philo lib. I *Historiæ Phœnicum*, Curtius lib. IV, et Diodorus, lib. XX.

Sic Pyrrhus, capta Troja, Polyxenam Priami filiam, Ulysses Astyanactem Hectoris primogenitum, pro felici reditu in patriam, diis sacrificarunt, quorum funebria celebrat Seneca in *Troade*. Paulus Osorius, lib. IV, cap. vi, et Herodotus, lib. VII, scribunt moris fuisse apud Persas, in gratiarum actionem diis vivos sub terra defodere pueros ac virgines, indigenarum filios et filias, idque fecisse Amestrim Xerxis uxorem in quatuordecim nobilium Persarum filiis. Sic Mexicani nostro sæculo quotannis viginti hominum millia mactabant dæmoni, antequam ab Hispanis subigerentur: quinimò idolum quoddam ex farina humano sanguine permixta festo quodam die efformabant, ac post ejus adorationem, illud in minutissimas partes secantes sigillatim distribuiebant, singulique suam partem devorabant, ita sacrilegum sacrificium consummantes. Vide de Moloch dicta *Levit. cap. xviii, 21*.

Dico *quarto*: Hunc locum contaminavit et des-

truxit Josias, IV *Reg. xxiii, 10*, anno regni 12: jam ergo, Jeremia prophetante, eversa erat Topheth. Jeremias ergo non præsentem, sed præteritam laxat idololatriam, *q. d.* In Topheth peccastis, in Topheth quoque puniemini. Unde Hebræi et S. Hieronymus censent *Topheth* vocari gehennam, id est locum supplicii; quod in ea valle, ubi Judæi filios suos Moloch sacrificaverant, Deus eos deleverit, ut illis minatus est vers. seq., et cap. xix, vers. 6, 11, 12. Denique inde ob similem crudelitatem et incendium, infernus a Christo dicitur gehenna, *Matth. v, 23*, et ab Isaia, cap. xxx, vers. 33; sicut Beatorum locus dicitur גַּן־עֵדֶן *gan eden*, id est vallis vel hortus deliciarum, hoc est paradisi. Ita S. Hieronymus.

Hinc tradunt, vel potius more suo fabulantur Judæi, uti narrat S. Thomas in *Isaiæ* cap. xxx, vers. ult., in Topheth esse inferni fauces, sive gehennalis incendii spiracula, ut de *Ætna* fingunt Poetæ; quia ibi, inquit, duæ palmæ perpetuo fumant. Stupendum est tam crudelem cultum idoli secutos esse Judæos, neglecto facillimo cultu Dei veri. Unde Hercules, ait Macrobius, lib. VII, *Saturn.* oraculo hominum victimas postulante, persuasit Italis, ut pro hominibus vivis cereos offerrent.

32. ET NON DICETUR AMPLIUS, TOPHETH. — Alludit ad radicem תֹּפֶת *iapha*, id est pulcher fuit, *q. d.* *Topheth* non vocabitur amplius *Topheth*, id est locus pulchritudinis, amœnitatis et gratiæ (hoc enim significat *Ennon*): sed stragis, quia ibi plurimi Judæi occiduntur et sepeliuntur, « eo quod non sit locus » alius sepeliendi, ob multitudinem cadaverum.

33. MORTICINUM, — id est cadaver, id est cada-

Tropologice filios suos immolant Moloch, qui ingenium, vires, tempus, opera impendunt veneri, ventri, ambitioni: quocirca et ipsi descendent in Topheth, ibique cremabuntur cum Lucifero. Vere S. Augustinus in *Sententiis*, Sentent. 136: « Omnes, ait, prævæ cupiditates sunt portæ inferi per quas in mortem itur: cujus dominatum subit, qui adeptum se ad perfruendum lætatur, quod periturum concupivit. »

Moloch,
Melech,
vel Mel-
chom,
quis?

Fuit Sa-
turnus.

Infernus
dicitur
gehenna
a To-
pheth.

Vers. 32.

Vers. 33.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Perstat in prædicenda vastatione Jerusalem ob ejus idololatriam et scelera. Unde primo, vers. 4, prædicit Chaldaeos Judæorum sepulcra eversuros et ossa dispersuros. Secundo, vers. 3, quod homines magis eligent mortem quam vitam. Tertio, vers. 4, arguit eorum impenitentiam, atque, vers. 7, aves in vere ad suos nilos reverti, Judæos vero ad Deum nolle reverti. Quarto, vers. 10, arguit Prophetas et sacerdotes dicentes: Pax, pax. Quinto, vers. 13, pro uis et vino minatur eis aquam fellis. Sexto, vers. 16, ex Dan ait venturos Chaldaeos, foreque sævos ut basiliscos (1).

1. In illo tempore, ait Dominus: Ejicient ossa regum Juda, et ossa principum ejus, et ossa sacerdotum, et ossa prophetarum, et ossa eorum qui habitaverunt Jerusalem, de sepulcris suis: 2. et expandent ea ad solem, et lunam, et omnem militiam cæli, quæ dilexerunt, et quibus servierunt, et post quæ ambulaverunt, et quæ quæsierunt, et adoraverunt: non colligentur, et non sepelientur: in sterquilinum super faciem terræ erunt. 3. Et eligent magis mortem quam vitam omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima in universis locis, quæ derelicta sunt, ad quæ ejeci eos, dicit Dominus exercituum. 4. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Numquid qui cadit, non resurget? et qui aversus est, non revertetur. 5. Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem aversione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, et noluerunt reverti. 6. Attendi, et auscultavi: nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium. 7. Milvus in cælo cognovit tempus suum: turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit judicium Domini. 8. Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et lex Domini nobiscum est? vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. 9. Confusi sunt sapientes, perterriti et capti sunt: verbum enim Domini projecerunt, et sapientia nulla est in eis. 10. Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum hæredibus: quia a minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur: a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. 11. Et sanabant contritionem filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes: Pax, pax: cum non esset pax. 12. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quinimo confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt: idcirco cadent inter corruentes, in tempore visitationis suæ corrurent, dicit Dominus. 13. Congregans congregabo eos, ait Dominus: non est uva in

(1) Duabus securitatis falsis præsumptionibus quibus capti Judæi in vanam fiduciam erigebantur, aliam addit Propheta, scilicet:

TERTIO, persuasio concepta de facilitate veniæ, et declinatione pœnæ. Utraque eliditur, primo, expostulatione de neglectu tempestivæ et necessariæ pœnitentiæ, 4-7; secundo, redargutione scribarum de præsumptione, vulgi de avaritia, pseudoprophetarum de falsa promissione pacis, 8-12; tertio, comminatione tolerandæ obsidionis et famis, frustrandæ eventus expectationis, inferendæ vastitatis ab hoste implacabili, 13-17.

In parte sermonis posteriori quæ a vers. 18 incipit, et ad finem capituli ix continuatur, Judæos convincit de certitudine et justitia pœnæ imminenti; ut ordo clarius patescat, totam hic hujus partis seriem uno tenore subjecimus.

PRIMO, certitudo pœnæ exponitur, primo, per luctum ipsius Propheta, tum mororem ac stuporem interius, et causam ac eventum mali exterius sentientis, 18-21; tam

medulam populo, fletum oculis, absentiam a tristi spectaculo sibi exoptantis, 22, cap. ix, 1, 2; secundo, per judicium ipsiusmet Dei scelera populi plurima recensentis, 3-6, et pœnas hic gravissimas decernentis, 7-11.

SECUNDO, justitia pœnæ declaratur, primo, proposita quæstione de origine tanti mali, et designata legis violatione tanquam primaria causa, 12-14; secundo, decreta huic transgressioni respondente vindicta, 15, 16.

TERTIO, utraque confirmatur et illustratur, primo, dato ad mulieres præficas planctum de hoc fato edituras mandato, 17-19; secundo, præstito per Prophetam tristi hujus evocationis ministerio, 20-22.

In peroratione hujus sermonis, Propheta, nomine ipsius Dei, primo, instruit probos, gloriam non captandam ab humanis donis, sed a divinorum cognitione, 23, 24; secundo, præmonet malos, ultionem severam instare omnibus incircumcisis corde, sive corpore circumcisi sint ut Judæi, sive habeant præputium, ut Gentiles, 25, 26.

vitibus, et non sunt ficus in ficulnea, folium defluxit: et dedi eis quæ prætergressa sunt. 14. Quare sedemus? convenite, et ingrediamur civitatem munitam, et sileamus ibi: quia Dominus Deus noster silere nos fecit, et potum dedit nobis aquam fellis: peccavimus enim Domino. 15. Expectavimus pacem, et non erat bonum: tempus medelæ, et ecce formido. 16. A Dan auditus est fremitus equorum ejus, a voce hinnituum pugnatorum ejus, commota est omnis terra, et venerunt, et devoraverunt terram, et plenitudinem ejus; urbem, et habitatores ejus. 17. Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: et mordebunt vos, ait Dominus. 18. Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens. 19. Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua: Numquid Dominus non est in Sion, aut rex ejus non est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitaverunt in sculptilibus suis, et in vanitatibus alienis? 20. Transiit messis, finita est æstas, et nos salvati non sumus. 21. Super contritione filiæ populi mei contritus sum et contristatus, stupor obtinuit me. 22. Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei?

rs. 1. 1. IN ILLO TEMPORE, — quo Jerusalem a Chaldæis capietur, et Judæi in Topheth occidentur.

al se-
iebant
incipes
au-
vesti-
et
mis:
et
utiles.

ELICIENT OSSA REGUM JUDA. — Nota: Judæi cada-
vera principum suorum mortuorum combure-
bant, ut patet *Jeremiæ* cap. XXXIV, vers. 5; et ossa
sepeliebant cum auro, argento, vestibus, armis,
coronis et sceptro, si reges essent, inquit S. Hiero-
nymus; sin Prophetæ essent aut viri primarii,
cum vestibus et vasis pretiosis, sicut et nostro
tempore in sepulchris Judæorum vidimus. Ita scribit
Josephus, lib. XIII *Antiq.* xv, Hyrcanum ex-
traxisse e sepulchro Davidis tria talentorum millia.
Et Sozomenus, lib. IX, in fine, narrat in sepulchro
Zachariæ prophetæ inventum fuisse puerum e re-
gia stirpe aurea corona redimitum, et vestibus
et regalibus indutum. Sic et Gentes fecerunt, ut patet
in funere Miseni apud Virgilium, lib. VI *Æneid*:

At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
Imposuit, suaque arma viro, remumque tubamque.

et lib. XI, in funere Pallantis: in rogum enim in-
jecerunt ejus vestes, felleam et arma.

Idem etiamnum faciunt Livones, qui dura Ger-
manorum servitute pressi, monumentis mortuo-
rum cibum, potum, securim, et nonnihil pecuniæ
imponunt dicentes: « Transi, o miser, ab hoc
rerum statu in mundum meliorem; ubi non tibi
Germani amplius, sed tu illis imperabis, habes
arma, cibum, viaticum. » Testis est Joannes La-
sicius in *Samogit*.

Alexander Magnus, audiens Cyri sepulcrum au-
ro argentoque refertum, jussit illud aperiri: « Sed
præter ejus clypeum putrem, et arcus duos Scy-
thicos et acinacem, nihil reperit. Cæterum corona
aurea imposita amiculo, cui eam assuerat ipse,
solum, in quo corpus jacebat, velavit, miratus
tanti nominis regem, tantis præditum opibus,
haud pretiosius sepultum esse quam si fuisset e
plebe, » inquit Q. Curtius, lib. X *De Gestis Alexand.*
Paulo aliter rem narrat Plutarchus, uti mox di-
cam.

Prædicat ergo Jeremias, quod sepulchra hæc ef-
fringet Chaldæorum avaritia, primo, ad prædam.
Ita S. Hieronymus, Hugo, Lyranus, Isidorus. Se-
cundo, ut Theodoretus, ad contemptum et puni-
tionem, ut scilicet ossa Manassis et regum impio-
rum luci prodantur, et cæli ac stellarum, quibus
servierunt Deo derelicto, pateant aspectibus. De-
nique ut aeri exposita eorum ossa, ab eoque con-
sumpta, in sterquilinum et cineres solvantur. Hinc
ait: « Expandent ea; » id est spargent, non collig-
ent sub tectum; nam et hic aliquis honos est;
quare nos mortuorum crania et ossa in cœmeterio
honesto loco in polyandro sive ossario reponere
solemus. Verum hoc Judæis a Chaldæis non fuit
concessum, uti hic minatur Deus.

Quam vero hæc sepulchrorum violatio sit inhu-
mana et barbara, facto indicavit Nitocris (licet
Plutarchus id tribuat Semiramidi) regina Babylo-
nis. Hæc enim sepulcrum sibi extruxit supra por-
tas urbis excelso loco, atque his litteris inscrip-
sit: « Si cui regum Babylonis post me futurorum
fuerit pecuniæ penuria, aperto sepulchro,umat
quantumcumque libuerit pecuniæ, dantaxat indig-
ens; aliter ne aperiat, non enim satius fuerit. »
Hoc sepulcrum mansit immotum usque ad Darium
Hystaspis, qui frustra ibi pecunias recondi arbi-
tratus, aperuit monumentum, in quo pecunias
non invenit, sed litteras ita dicentes: « Nisi pecu-
nia esses inexplibilis, et turpis lucri cupidus,
haud aperuisses urnas defunctorum. » Ita Hero-
dotus, lib. I.

Alexander Magnus, inquit Plutarchus in ejus
Vita, cum Cyri monumentum apertum comperis-
set, facti auctorem, Polymachum nomine, inter-
fecit. Titulus monumenti erat: « Quisquis homo
et undecumque venisti (nam venturum novi) ego
Cyrus sum, qui Persis quæsi vi imperium. Ne in-
videas mihi, oro te, exiguam hanc humum, quæ
corpus meum tegit. » Hæc Alexandrum valde
permoverunt, reputantem rerum incertitudinem
et vicissitudinem. Hinc et illa Horatii querela

de Romanorum excidio libro *Epodon*, ode xvi :

Barbarus heu! cineres insistet victor, et urbem
Eques sonante verberabit ungula :
Quæque carent ventis et solibus ossa Quirinij,
Nefas videre, dissipabit insolens.

Vers. 2. 2. ET OMNEM MILITIAM COELI, — et omnes stellas, quæ Dei, quasi armati et instructi sunt milites, præsertim quia galearum coni tanquam stellæ micare solent, inquit Maldonatus.

QUIBUS SERVIERUNT — latria, ea adorando.

Nota : Gentiles adorarunt solem et stellas, tum ob splendorem et pulchritudinem, tum quia primi philosophi pene omnes putarunt eas esse animatas. Unde S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.* iv, refert Anaxagoram capitis accersitum, quod dixerat « solem esse saxum candens, » tum quia censebant in stellis eventus et fatum cujusque esse descriptum. De quo plura cap. x, vers. 2.

Vers. 3. 3. ELIGENT MAGIS MORTEM QUAM VITAM. — Hoc allegorice verius erit in die iudicii, et excidii orbis, cum impii dicent montibus : « Cadite super nos, » et collibus : « Operite nos. »

IN UNIVERSIS LOCIS QUÆ DERELICTA SUNT, AD QUÆ EIECI EOS, — in Babylone, inquit Lyranus. *Secundo* et melius, in Judææ montanis et abditis, inquit Vatablus. *Ant tertio*, in desertis Moab et Idumææ, ad quæ fugerunt metu Chaldæorum Judæi. Ita a Castro. Aliter Sanchez : « Quæ derelicta sunt, » hoc est, inquit, in universis locis in quibus Judæi derelicti sunt, ut sit hypallage.

Vers. 4. 4. NUMQUID QUI CADIT, NON RESURGET? — q. d. Omnes qui cadunt resurgere cupiunt, et ad id toto corporis animique nisu conantur : pari modo qui aversi sunt a recta via et itinere, ea cognita in eam reverti festinant, quæ est ergo Judæorum insania, velle in lapsu et errore perdurare? Ita Lyranus, Dionysius, Isidorus et S. Hieronymus : « Humanum enim est cadere, diabolicum nolle resurgere. »

Vers. 5. 5. AVERSIONE CONTENTIOSA, — id est forti, jugi, pertinaci, ita ut nolit reverti. Unde hebraice est, *aversione perpetua*.

APPREHENDERUNT MENDACIUM. — Hebraice דרמית *hormit*, id est dolos, et fraudes pseudoprophetarum Jeremiæ minas irridentium, iis enim crediderunt. Ita Vatablus, Pagninus, Lyranus, Dionysius. *Secundo*, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas vertunt, « mendacium, » id est iniquitatem, pravitatem. Sic alibi e contrario sæpe *veritas* vocatur omne debitum vel officium virtutis; et sic diabolus dicitur non stetisse in veritate, id est non perseverasse in officio angelico, seu in eo quod decebat angelum facere, *Joan.* viii, 44.

Vers. 6. 6 (1). OMNES CONVERSI SUNT AD CURSUM SUUM, — ut

(1) « Attendi et auscultavi », sunt verba Dei. Eleganter hoc loco Deus se ipsum cum patre comparat ex occulto auscultante, et aurem quasi sibi substringente, ut quomodo liberi admonitiones et comminationes paternas excipiant, iisque convenienter se gerant, exploret et

sequantur naturæ et voluntatis pravæ pronitatem in malum, sicut equus effræni impetu currit, quo eum stimulus vel phantasia agit, v. g. in prælium, etiam cum certo vitæ periculo. Paulo aliter, sed efficacius vertunt Septuaginta : *Currens deficit a cursu suo, et equus defessus in hinnitu suo, q. d.* Currens diu, tandem delassatur, et currere desinit : equus pariter hinnire et currere desinit; at hi in continuo peccandi labore, et cursu ad scelera non fatigantur, sed quasi infatigabiles et insatiabiles ad alia et alia assidue procurunt. Ita Theodoretus. Hic peccatoris vitii immersi est stupor, hic furor.

Vers. 7. 7. MILVUS IN COELO (ex coelo, ex coeli temperatione et qualitate) COGNOVIT TEMPUS SUUM. — « Milvus » scilicet albus, id est ciconia, hæc enim a pietate in parentes hebraice dicitur חסידה *chasida*, id est pia, et a candore vocatur candida. Unde Virgilius, *Georg.* II :

Cum vere rubenti
Candida venit avis.

Ciconia enim in vere ex frigidioribus locis in nidum suum redit; quod non facit milvus, indeque ciconia hospitis qui nusquam habitat, est hieroglyphicon. Ita a Castro, Maldonatus et Hebræi. Verum, quia milvus nusquam vocatur ciconia, et quia de ciconia sequitur; hinc melius proprie hic milvum accipias, qui hebraice dicitur *chasida* per antiphrasin, quia minime pia, sed rapacissima est avis. Nomina enim animalium apud Hebræos multis sunt communia. Unde *chasida* milvum interpretantur *primo*, S. Hieronymus, *Zachar.* cap. v, vers. 9, ubi in *Comment.* sic ait : « Chasidam Hebræi milvum putant, avem rapacissimam, et semper domesticis avibus insidiantem. » *Secundo*, Symmachus, et sexta editio, *Psal.* ciii, 18, *casida* vertunt, *milvum*, ubi Septuaginta vertunt, *heradium*. *Tertio*, Thalmudistæ, ait Pagninus, dicunt quod *chasida* sit לבנה דיה *daia lehana*, id est milvus albus; sic appellatus, quod faciat misericordias aut beneficia cum sociis suis, quibus de escis quas rapuit, distribuit.

Pulchre Baptista Mantuanus, lib. V *Alphonsi*, de avium ingenio ita canit :

Astra etiam pluviasque docent, et certa dierum
Tempora et annorum, sic ver cognoscit hirundo,
Alciones hiemem, ventos et fulmina cudent,
Et tempestivos campis sitientibus imbres.

TEMPUS SUUM, — tempus vernum, blandum et commodum ad redeundum, nidificandum, ova et pullos generandum, q. d. Et vos, o Judæi, o

cognoscat; sed etiam hi conatus frustranei reperiuntur. Inest autem in hac comparatione, figura remota, hic sensus : Deus pro indulgentia sua ac lenitate pœnas peccatorum per aliquod tempus differens curavit, ut Judæis nec tempus nec facultas ad frugem redeundi deesset.

(J. D. Michaelis.)

Ciconia
symbolum
est
hospitis
vagi.

Chasida
est
milvus,
pro-
batur.

mortales, non cognoscitis tempus, id est opportunitatem poenitendi, Deum conciliandi, serendi bona opera quibus aeternam gloriam metatis. Rursum, non cognoscitis tempus, puta hiemem asperam iræ et vindictæ Dei vobis imminenti, ut eam instar milvi et ciconiæ fugiatis.

Tempus sive occasionem pulchro hoc modo depingit Ausonius :

impo-
id
occa-
sionis
effi-
cies.

Sum dea, quæ rara et paucis Occasio nota,
Quid rotulæ insistis? stare loco nequeo.
Quid talaria habes? volucris sum : Mercurius quæ
Fortunare solet, trado ego, cum volui.
Crine tegis faciem? cognosci nolo, sed heus tu,
Occipiti calva es? ne teneat fugiens.

Deinde comitem Occasionis metancæam, sive seram poenitentiam ita describit :

Sum dea, quæ facti non factique exigo pœnas,
Nempe ut poeniteat, sic Metancæa vocor.

« Apes, inquit Plinius, lib. XI, cap. vi et x, peragunt opus suum non statis diebus, sed quoties cœli commoditas invitat; ita suo quæque tempore capienda est occasio. » Idem, lib. XV, cap. xxiv : « Morus, ait, novissima omnium germinat, et tamen parit inter primas; ita qui tempus idoneum operiuntur rei conficiendæ, etiamsi serius cœperint, tamen maturius efficiunt. » Et Hesiodus : « Ætas non semper fuerit, componite nidos. » Hoc est quod ait Paulus : « Dum tempus habemus, operemur bonum, » seminemus bona opera ex quibus in aeternitate vivamus.

TURTUR. — Mystice S. Chrysostomus, hom. De turture, cap. x, vers. 5 : « Turturem, ait, dicit omnem castam Ecclesiam, hirundinem vero Joannem hominum amatorem, cicadam autem (sic enim ipse legit pro ciconia) eloquentissimum Paulum, Ecclesiæ organum. » Vide eum de turture. Addit S. Ambrosius, lib. VI *Hexam.* cap. iv : « Vides, inquit, quantam Dominus etiam minusculis animalculis infundit prudentiam? Turtur nido suo, ne pullos suos incurset lupus, squillæ folia superjacit : novit enim quod hujusmodi folia lupi fugere consueverint, novit avicula, quomodo posteritatem foveat suam; et tu ignoras, et tu negligis, quomodo adversus lupum nequitia spiritalis posteritatem vitæ hujus habeas tutiorem! » Sed de hoc alii dubitant. Nam quid turtur a lupo sibi pullisque metuat, in arboribus nidulans? Gladium, vel, ut alii legunt, iridem nidis imponere tradit *Ælianus*; Philes vero comedere eandem, tanquam fascinationis amuletum, et ad pullorum custodiam. Sed audi similia, eaque mira de provida avium sagacitate, eaque imitare : « Morbum ingruentem hieracio herba accipiter propulsat, chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstravere, vexatis pullorum oculis illa medentes, origano sibi medetur ciconia; ætete lapide aquila; circus cichorio; milvus rhamno; upupa adianto; turdi ramo myrti; pavo radice lini; ardea canero;

palumbes, graculi, merulæ, perdices lauri ramo annum fastidium purgant; columbæ, turtures et gallinacei, herbæ, quæ vocatur helxine; anates, anseres cæteræque aquaticæ herba siderite; grues et similes junco palustri, corvus occiso ehamæleonte, qui etiam victori nocet, lauro infestum virus exstinguit, » ait *Aldrovandus Prolegom. in Ornithol.* Ubi et addit lusciniam cum solstitio æstivo colorem æque ac vocem mutare.

HIRUNDO. — Hebraice סוס *sus*, quod *Vatablus*, *Pagninus* et alii vertunt, *gruem*, quæ proceritate et voce similis est equo, qui hebraice *sus* dicitur. Verum *Septuaginta*, *Chaldæa*, *Noster* et alii, *Isaiæ* cap. xxxviii, vers. 14, *sus* vertunt, *hirundo*; prima enim avium in vere redit hirundo, unde adagium : « Una hirundo non facit ver. » Audi mira de hirundine, ejusque solertia et veris præsensu.

Hirundines sub hiemem et frigora glomerant se, alisque et pedibus sese invicem implicantes, mergunt se in stagnum, ibique quasi soporatæ et exanimes quiescunt, dum vernus calor appetat, quem ut sentiunt, ad se redeunt et reviviscunt. Ita oculati testes Poloni testantur. Hirundo ergo ex aquis rediviva, primo vere ad nos redit, pristinos nidos investigat, inventisque applaudit, sibi que congratulatur mirifice, cantu vario et quasi articulo. Thebarum tecta, teste *Plinio*, lib. X, cap. xxxiii, subire negatur hirundo, quod urbs illa sæpius capta et vastata sit. Id ex *Plinio* repetens *Solinus* cap. xv *Polyhist.* causam hanc dat : « Nam inter cætera, inquit, habere hirundines quiddam præscium inde noscitur, quod lapsura non petunt culmina, et asperrantur peritura quoquo modo tecta. » Mirum vero est quod scribit *Plinius*, lib. X, cap. xxxiii, hirundines in *Heracleotico* *Nili* ostio, exundationi *Nili* molem inexpugnabilem continuatione nidorum ita opponere stadii unius spatium, ut id humano opere perfici vix posse credatur. Et in *Ægypto* juxta oppidum *Copton*, insulam esse aiunt sacram *Isidi*, quam ne *Nilus* inundet, hirundines, incipiente vere, palea et stramento firmant continuatis per triduum noctibus, tanto labore, ut multas in opere emori constet, eamque militiam illis cum anno redire semper.

Aliæ quoque aves vere redeunt, sed præ iis nominat hirundines. Illæ enim certo primo vere redeunt, verque quasi annuntiant. Rursum, quia id magis mirum est in hirundine, quæ vix disciplinam admittit, vix cicurari se patitur. Unde *Plinius*, lib. X, cap. xv : « E volucris, inquit, hirundines sunt indociles, e terrestribus mures, cum elephantum jussa faciant, leones jugum subeant, in mari vituli, totque piscium genera mitescant. » Et *Plutarchus*, VIII *Sympos. Quæst.* VII : « De his, inquit, quæ nobiscum habitant, sola hirundo et musca non cicurantur homini, nec tangi se patiuntur, neque consuetudinem aut societatem ullius operis ludive admittunt, quod musca facit metu incommodi, et qui subinde abigitur; hirundo autem quia natura odit homines, et ob infide-

Hirundi-
nis redi-
tus et
nificati-
o mira.

Hirundo
veris
prænun-
tia.

litatem semper suspiciosa manet, et cicurationis fugax. » Ludovicus Ariostus in satyris scribit mori hirundinem, si vel unica tantum die in cavea inclusa teneatur; unde et hebraice vocatur דרור *deror*, id est libera, ait R. David. Albertus Magnus tamen scribit se vidisse hirundines mansuefactas, et ad manum advolantes. Sed hæ raræ sunt. Porro hirundo pietatis parentum (et maxime Dei) in filios symbolum est. Nam, ut ait Horus Apollo; lib. II *Hieroglyph.* cap. XXI: « Omnes parentum opes filiis relictas volentes innuere *Ægyptii*; hirundinem pingunt. Illa enim jam morti proxima, luto seipsum volutat, et pullis latebras comparat. » Et S. Ambrosius, lib. V *Hexam.* cap. XVII: « Hirundo, ait, minuscula corpora, sed egregie pio sublimis affectu, indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit. » Hirundo ergo hic notat Deum in Hebræos quasi in filios pium, omnia sua bona eis elargitum, cum ipsi in eum essent ingrati et impij.

Ex hoc suo in vere reditu, hirundo vocatur « prænuntia veris. » Ovidius, *Pastor.* I:

Tunc blandi soles, ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celsa sub trabe fingit opus.

Et:

Fallimur, an veris prænuntia venit hirundo,
An metuit, ne quæ versa recurat hiems?

Hinc Rhodii, teste Athenæo, in fine hiemis invitare solent hirundines, ut ver afferant quod χελιδόνων nuncupabant, hoc est, τῆ χελιδόνος ἀγέρας, id est hirundini stipem colligere, circumeundo oppidanorum ædes, et canendo cantilenam hanc (χελιδόνων quasi hirundinariam vocabant): « Venit, venit hirundo, pulchras ducens horas, et annos pulchros. » Idem testatur Theognis, lib. III *Sacrificat.*, et ex eo Aldrovandus.

Mystice, totam hirundinis naturam explicat Jacobus de Vitriaco Cardinalis, *Dominic.* II *Adventus*: Hirundo, inquit, quæ in collo et pectore rubicunda est, Sanctos significat, quibus Christi passionis fides in corde est et in ore, dum corde credunt ad justitiam, ore autem confitentur ad salutem. *Secundo*, stercoribus ejus cum Tobia homines mundani exæcantur, id est bonis temporalibus, quæ Sancti tanquam stercorea reputant, sicut ait Apostolus. *Tertio*, fugit hirundo hiemem, et ad calidas regiones transit, ita sanctus gaudium peccatorum, et torporem ignaviæ fugiens, ad Austrum Spiritus Sancti tendit, ut habitet in fervore charitatis. *Quarto*, in nidis construendis, et pullis educandis sollicita est hirundo; ita in Christi ope et gratia spem suam vir sanctus ponit, et ibi pullos bonorum operum recondit, et proximis educandis et nutriendis intendit. *Quinto*, hirundo lapsura culmina deserit, et Sancti præsentis sæculi ruinam fugiunt, ne cum ruente opprimantur et ruant. *Sexto*, mare transvolat hirundo, et Sancti mundi hujus amaritudinem transeundo,

Mystice
hirundo
est sanc-
tus ob
12 ana-
logias.

extra mundum Deo serviunt. *Septimo*, revertitur hirundo post frigus hiemis, ut annuntiet initium veris; ita justus post tentationes ad temperiem, Domino ducente, pervenit, et seipsum bonæ conversationis exemplum, et virorem virtutum aliis ostendit. *Octavo*, hirundo quærit ver, quod est medium inter hiemem et æstatem, et sanctus in se tenet discretionis et temperantiæ modum. *Nono*, hirundo cibum residens non sumit, sed in aere quas capit escas edit, et vir justus in terris cœlestia quærit. *Decimo*, hirundo nec alias infestat aves, nec ipsa ab aliis rapitur, et viri justi nec alios lædunt, nec unquam dæmonibus præda fiunt. *Undecimo*, hirundines sunt verbi Dei præcones, ad hos enim hæc D. Chrysostomi similitudo refertur: « Hirundines, inquit, alimenta suis pullis ab ore in os trahunt, nostra autem non, sed ab ore ad aures: illa quippe in corruptionem, nostra vero in incorruptionem procedunt; illa corpus, animam autem nostra impingunt. *Duodecimo*, hirundo sedulo nidificans, et pullis visum per herbam chelidoniam reparans, designat justum in nulla indigentia desperare, neque ab opere cessare, sed parere filios Christo, eosque per veritatis pharmaca illuminare.

ET CICONIA CUSTODIERUNT TEMPUS ADVENTUS SUI, — scilicet tempus migrationis suæ in alium locum, ut hiemis rigorem fugiant, et ver placidum quærant. *Secundo*, hæ aves sciunt ubi et quando nidificent et pullos alant.

POPULUS AUTEM MEUS NON COGNOVIT JUDICIUM DOMINI, — id est tempus ultionis, a lege in genere, et a me in particulari definitum et promulgatum, quasi instans, ut hiemem desolationis Jerusalem per pœnitentiam effugiat. Porro « non cognovit, » id est noluit æstimare, non curavit, non credidit minis Domini. Alii « non cognovit, » scilicet practice, id est noluit facere judicium Domini, id est præcepta, ut fructum legis decerneret. Ita Theodoretus.

Comparat Deus Judæos avibus, peccata hiemi, misericordiam suam veri, docetque eos imprudentiores esse quam aves illæ sint, quæ quamvis discedant, tamen statis temporibus redeunt, quasi nos doceant agere pœnitentiam. Nam, ut Plinius ait lib. VIII, cap. XXVI, homines a bestiis medicinam, sic Tertullianus, lib. *De Pœnitentia*, ait pœnitentiam ab iisdem discere debere. Audi Tertullianum, lib. *De Pœnitentia*, in fine: « Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? mutæ quidem animæ et irracionales medicinas sibi divinitus attributas in tempore agnoscunt. Cervus sagitta transfixus, ut ferrum et irrevocabiles moras ejus de vulnere expellat, scit sibi dictamno medendum. Hirundo si exæcaverit pullos, novit illos rursus oculare de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam a Domino exomologesin sciens, illam præteribit? » Idem habet S. Pacianus, *Exhort. ad pœnitent.*

Aves do-
cuerun
homine
uti no-
dicinam
ita et pœ-
nitentiam.

S. Barlaam apud Damascenum in *Hist.* cap. x,

idolorum cultores comparans aucupi, lepidum de lusciniâ habet apologum. Cum enim illa capta ab aucupe se jugulandam videret, dixit ei: Quidnam commodi ex mea nece consequeris? nec enim per me ventrem tuum explere poteris: si me liberare volueris, dabo tibi tria praecepta, quae si serves per omnem vitam, magna tibi afferent commoda. Promisit ille libertatem, si quid novi et magni ab ea disceret. Tum illa: « Nunquam, ait, rem quam consequi nequeas, aggredere, nunquam rei praeteritae te poeniteat, rei incredibili nunquam fidem adhibe. » Ille prudentiam ejus admiratus, eam dimisit. Dimissa ergo tentavit aucupem, ut videret an haec praecepta servaret, dixitque: O homo, qualem hodie thesaurum amisisti! est enim in visceribus meis unio, struthionis ovum magnitudine excedens. Audiens hoc aucups poenituit, avemque ad se pellicere conatus est. Cui illa: Nunc te stolidum esse video. Docui enim te, ne ob rem praeteritam poenitentia ducereris, et ecce indoluisti quod me dimiseris. Praecepti tibi, ne ea quae assequi non posses, aggredere, et tamen arripere me conaris, cum iter meum assequi nequeas. Edixi tibi ne incredibili sermone fidem haberes, et ecce in visceribus meis unionem, statutam meam excedentem inesse credidisti. Sic, inquit, stulti sunt idololatrae, quia colunt idola quorum ipsi opifices sunt.

Vers. 8. 8. MENDACIUM OPERATUS EST STYLUS MENDAX SCRIBARUM. — Chaldaeus, frustra fecit scriba calamus mendacii ad falsandas scripturas, quia cum lex transgressoribus poenas et excidium intenet, Scribae dicunt: « Pax, pax, » redemptionem poenarum et salutem promittendo Judaeis per solas exteriores oblationes; sicque falsa interpretatione legem corrumpunt, et sic « sanant, » id est sanare student, « contritionem populi ad » ejus « ignominiam » et confusionem. Verum « confusi sunt, perterriti et capti sunt, » id est confundentur et percidentur metu cum capientur a Chaldaeis.

Pagninus vertit: Vere etiam mendacium fecit stylus, frustra scribae, quasi dicat: Frustra sunt scribae et scribarum officium in Jerusalem, quia ipsi legem et verbis et factis pervertunt; aut, ut Maldonatus, q. d. Frustra scribae in lege transcribenda laborant, cum vos, o Judaei, minime eam servetis.

Vers. 10. 10. AGROS EORUM (dabo) HEREDIBUS. — Hebraice יורשים *iorescim*, id est possessoribus, scilicet alienis, puta Chaldaeis, qui agros Judaeorum invadent et occupabunt.

CUNCTI FACIUNT MENDACIUM, — id est dolos et fraudes, ut mendacii legis interpretatione, lucra plebis aucupentur. Secundo, « mendacium, » id est quamvis pravitatem; haec enim est mendacium non vocale, sed practicum: unde saepe in Scriptura vocatur « mendacium. »

Vers. 13. 13. CONGREGANS CONGREGABO EOS, — scilicet ad necem et captivitatem, id est omnino perdam et delebo eos, aiunt a Castro et Sanchez. Aut simplicius, congregabo eos in Jerusalem aliasque

Judaeae urbes, ut ibi obsidionem arctissimam patiantur a Chaldaeis, a quibus non relinquetur in vitibus uva, nec in ficulnea ficus; quin et folium ex arboribus defluet. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Lyranus et Maldonatus. Notat S. Hieronymus hisce verbis significari longam fore obsidionem, ita ut ab autumno cum est tempus ficum, protrahatur in hiemem cum folia defluunt. Aliter Chaldaeus vertit: Finientur Judaei, sicut finiuntur uvae de vite, et sicut ficus defluens de ficulnea, et sicut folium ab arbore.

Symbolice, per ficus et uvas proverbialiter significantur opes Judaeorum, quae universae ab ipsis transibunt ad Chaldaeos, ita ut etiam « quae praetergressa sunt, » id est res viles et neglectae, quales sunt racemi pauci in vinea relicti post vindemiam, ab iis denuo vestigentur et diripiuntur. Hoc est quod dixit cap. VI, 9: « Usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel. » Ita Sanchez.

DEDI EIS QUAE PRAETERGRESSA SUNT. — Id est dabo Judaeis uvas et ficus, quae praetergredientur eos, id est ab eis transibunt ad Chaldaeos, ab eisque carpentur. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Hugo et Lyranus. Alii explicant, q. d. Dabo Judaeis tantum illos fructus, quos Chaldaei vastando praetermiserint, ut eos ipsi furtim colligant. Verum priorem sensum exigit pronomen affixum in עכרם *icaabrum*, quod Judaeos respicit, non Chaldaeos, utpote quorum nulla hic facta est mentio.

Vers. 14. 14. INGREDIAMUR CIVITATEM MUNITAM, — Jerusalem; Septuaginta, ingrediamur civitates munitas. Est mimesis, sunt enim haec Judaeorum, ob imminentes Chaldaeos pavidorum, verba.

ET SILEAMUS IBI. — Id est exspectemus anxii et mcesti rei hujus et belli exitum; vel, ut Lyranus et Hugo, sileamus ibi, auscultantes tubas hostiles, an veniant Chaldaei: nihil moliamur, non provocemus hostem, tantum defendamur muris, siquidem Dominus in has angustias nos adduxit, et, ut Septuaginta, abiecit nos; Chaldaeus, pudescit nos. Silentium ergo hoc significat ingentem pavorem et consternationem; sic enim silenti pavidi mures coram fele: sic siluit terra coram Alexandro Magno, I Machab. cap. 1, 3.

Aliter Vatablus, Pagninus et a Castro: « Sileamus, » id est moriamur et pereamus; est catachresis: mortui enim silent. Sic cap. XIV, 37, ait: « Conticuerunt, » id est perierunt, « arva pacis; » et cap. XLIX, 28: « Omnes viri praelii conticescent, » id est peribunt, et sic infernus et sepulcrum hebraice dicitur דומא *duma*, id est silentium.

Tertio, S. Hieronymus: Deus, inquit, inexorabilis silentium nobis imposuit, ut non audeamus eum deprecari: consuetudo enim peccandi parit desperationem veniae.

Quarto, alii: « Sileamus, » id est quiescamus a tantis malis, in quibus hic versamur; sed quomodo Deus silere eos fecit, quos tantis malis afflixit?

Silen-
tium
quadra-
plex.

Moraliter, multiplex est silentium, ait Divus Thomas. *Primum*, stuporis: *Amos* cap. viii: « In omni loco projicietur silentium. » *Secundum*, securitatis: *Isaïæ* cap. lxxii: « Et erit opus justitiæ pax, et cultus justitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum. » *Tertium*, longanimitatis: *Thren.* cap. iii: « Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei. » *Quartum*, quietis cordis: *Eccle.* xii: « Verba sapientium sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi. » Hucusque D. Thomas vel potius Thomas Anglicus.

ET POTUM DEDIT NOBIS AQUAM FELLIS. — Vatablus, *aquam fellitam*, sive felle mixtam, ideoque amarum; Chaldæus, *aquam maledictionis*; hoc est amaritudine nos replevit, ut discamus per experientiam, malum et amarum esse reliquisse, et ad amaritudinem provocasse dulcem Dominum. Ita S. Hieronymus. Sic dicitur *Psal.* lxi, 5: « Ostendisti populo tuo dura: potasti nos vino compunctionis; » et *Psal.* lxxix, 6: « Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura. »

Potest *secundo*, verti: *Potum dedit nobis aquam veneni lethiferi*, id est, deduxit nos Dominus in angores et pericula mortis, ac si aconitum nobis propinasset.

Pecca-
tum est
gutta
mellis,
et mare
æterni
doloris
et igne.

Moraliter, discite hic quid sit peccatum, ejusque illecebræ; scilicet est gutta mellis, quæ vertitur in mare fellis: modica enim voluptas punitur æterni dolore et igne.

Vers 15.

15. EXSPECTAVIMUS PACEM, — credentes falsis prophetis, qui dicebant: « Pax, pax. »

ET NON ERAT BONUM, — pacis scilicet, quod exspectabamus. Ita Vatablus, S. Thomas, Lyranus. Aliter S. Hieronymus, *non erat bonum*, id est meritum quo pacem mereremur.

TEMPUS MEDLE, — id est liberationis; Chaldæus, *propitiationis*: repete *exspectavimus*.

Vers 16.

16. A DAN AUDITUS EST FREMITUS EQUORUM EJUS, — q. d. Ex Dan, sive ex Cæsarea Philippi veniet Nabuchodonosor cum suo equitatu contra Jerusalem. Vide dicta cap. iv, vers. 13.

Ilæc allegorice multi cum Irenæo, lib. V, cap. xxx, accipiunt de Antichristo nascituro ex tribu Dan, et sic exponunt illud *Genes.* xlix: « Fiat Dan coluber in via, » ideoque *Apoc.* vii, inter tribus signatas, solam omitti Dan. Ita S. Augustinus, Gregorius, Theodoretus, Ambrosius, Damascenus, Anselmus, Rupertus, Beda et alii, quos refert Lipomanus, *Genes.* lix, 16. Unde Ribera, *Apoc.* cap. vii, num. 13: « Quare, inquit, a Dan veniet Antichristus? quoniam ex tribu Dan in urbe Dan habitante, et fortasse in eadem urbe nascetur. »

DEVORAVERT TERRAM ET PLENITUDINEM EJUS, — id est ubertatem ejus, puta omnes fructus, quibus plena erat.

Vers 17.

17. ECCE EGO MITTAM VOBIS SERPENTES REGULOS. — Septuaginta, *serpentes mortiferos*. Nota *regulus*, teste Plinio, lib. viii, xxi, Solino, cap. xxx, Eliano, lib. ix, cap. xviii, latine idem est, qui græce

basiliscus, nimirum serpens est digiti aut palmi magnitudine, alba quasi corona lineatum habens caput; media parte corporis serpit, media erectus incedit, ita noxius ut auras inficiat, adeo « ut in aera nulla alitum impune transvolet infectum spiritu pestilenti, » ait Solinus cap. xxx, herbas exurat, afflatu imo spiritu homines interimat, sibilo fuget omnes serpentes; unde *regulus*, id est rex serpentum dicitur. Tales fuere Chaldæi Judæis, ut eos solo pene aspectu, hinnitu et voce exanimarent. Unde Chaldæus vertit: *Populos occidentes, sicut serpentes regulos, quibus non est incantatio, et occident vos*.

Basiliscus
regulus
qui

QUIBUS NON EST INCANTATIO. — Id est qui ita barbari sunt et crudeles, ut nullis precibus ad misericordiam flecti possint. Ita S. Hieronymus et Chaldæus, sed Septuaginta vertunt, *a quibus non est evellere*, scilicet aculeum veneni mortiferi, et mordebunt vos insanabiliter cum dolore cordis vestri deficientes.

Tropologice, tales reguli impiis et damnatis sunt dæmones. Ita S. Gregorius, lib. xxxiv *Moral.* v: « Immittam, inquit, vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, ac si diceret: Justo iudicio talibus vos immundis spiritibus tradam, qui a vobis excuti exhortatione prædicantium quasi incantantium sermone non valeant. » Rursum tales reguli sunt detractores, ait Hugo.

18. DOLOR MEUS SUPER DOLOREM. — Nota esse vocem Jeremiæ, ut docent Chaldæus, Hugo, S. Thomas, Lyranus, vel, ut S. Hieronymus et Rabanus, Dei, dolentis et plangentis eversionem Jerusalem, ut præ dolore quasi os rictu distendat. Hebræum enim כבליקתי *mabligiti*, quod Græcis non dicitur ὀδύνη, sed *μαδίζα*, est rictus oris, dolore partim contracti, partim distenti, et habentis risus similitudinem. Ita S. Hieronymus. Sed Maldonatus et Sanchez censent hæc esse verba populi dolentis, quæ a Propheta per mimesim recitentur. Unde tropologice addit Sanchez peccatores in suis peccatis lætari et ridere; sed risum hunc esse sardonium, qui mortis est signum aut causa. Verum vers. seq. exponitur vox populi. Verior ergo est expositio S. Hieronymi.

Vers 18.

Aliter vertit Vatablus: *Roboratio vel respiratio mea super dolorem, in me mæstum est cor meum, q. d.* Cum in dolore vellem me solari, et contra eum roborare, non potui, quia cor mærore oppressum est.

19. ECCE VOX CLAMORIS FILLE POPULI MEI. — Sy- Vers 19.
nagogam populi sui, vocat Jeremias *filiam*, quia eam amabat, educabat et admonebat ut filiam. Unde Chaldæus vertit, *vox cætus populi mei, q. d.* Doleo ego Jeremias, quia videor audire vocem populi mei abducti in captivitatem longinquam, in Chaldæam; aut potius populi timentis adventum et obsidionem Chaldæorum. Unde pro *de terra longinqua*, hebraice est מֵעֲרָץ *meerets*, propter terram, מֵרְחֹקֵי מַרְחָקִים *marchakkim*, id est distantiarum. Ita Pagninus. Sic sæpe *de pro propter* capitur, ut

cum dicimus, Ploro, ejulo, lugeo de morte filii, *de*, id est *propter*. Est hebraismus et enallage, *q. d.* Doleo et percissor propter eos, aut metu eorum qui veniunt de terra longinqua, id est Chaldæorum. Nam de obsidione Hierosolymæ hic agi, non de captivitate, ut voluit Theodoretus, Lyranus, Thomas et Castrinus, patet ex seqq. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Vatablus et Maldonatus.

NUMQUID DOMINUS NON EST IN SION? — Verba sunt populi a Chaldæis obsessi, *q. d.* Numquid non Deus est quasi rex in Sion; quare ergo eam obsideri permisit? cur eam Chaldæis vastandam traditurus videtur? Respondet Dominus: Cur et vos irritastis me vestris idolis? cur, me relicto, opem petistis ab exteris diis et gentibus, quasi in Jerusalem non esset Deus, neque rex? uti dixit cap. II, vers. 18. Notat cultum *Moloch*, id est regis hominumque deumque. Hunc enim exterum regem et deum suo patrio veroque præstulerant Judæi.

Aliter Chaldæus; censet enim ipse, *quod numquid non*, etc., esse verba Dei, *q. d.* Cum habeatis me summum dominum et regem in Sion, cur fugitis ad idola?

ers. 20. 20. TRANSIT MESSIS. — Est vox populi Judaici plangentis diurnam calamitatem, scilicet obsidionem tota æstate et anno toleratam, quodque Ægyptii opem quam promiserant ut eam solverent non tulerint: putabant enim eos post messem venturos in maio vel junio, cum homines minus sunt occupati, et non veniebant. Dein putabant post æstatem venturos facta jam vindemia, et non veniebant. Ridet ergo hic eos Deus, recitans eorum verba. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Lyranus et Maldonatus. Aliter S. Thomas, *q. d.* Transit mæsis, et tamen nos adhuc fame perimus. Aliter quoque Theodoretus, *q. d.* Transierunt jam septuaginta mæses et æstates, id est anni captivitatis, et tamen nos adhuc in Babylone manemus captivi. Verum hoc remotius et alienius est: unde videtur hic non de captivitate, sed de obsidione agi.

ers. 21. 21. SUPER CONTRITIONE FILII POPULI MEI CONTRITUS SUM, — *q. d.* Ego Deus, ait S. Hieronymus, vel potius, ut Chaldæus, Theodoretus, Lyranus; S. Thomas et Vatablus, ego Jeremias, hæreo et stupeo, quod populis tantis suis malis mederi non curet.

ers. 22. 22. NUMQUID RESINA NON EST IN GALAAD? — « Resina » lacryma est sive gutta, stillans vel sponte, vel ex incisione arborum, ut ex pino, cupresso, cedro, terebintho, quæ dicitur terebinthina. Celebris in Scriptura est illa, quæ in « Galaad » colligebatur: « Galaad » enim Arabiæ, quæ aromatum est feracissima, pars est. Porro resina mitigat dolorem, astringit vulnera, et cicatricem obducit. Græci *πύρινον*, vocant: *πύρινον* enim dicitur, quidquid fluit vel stillat. Vatablus et Pagninus *theriacam* vertunt; Chaldæus, *balsamum*.

MEDICUS NON EST IBI? — Vatablus et Pagninus vertunt, *chirurgus non est ibi*? Nota: In arte medica et chirurgia excelluerunt Galaaditæ et Arabes ob sua aromata et simpliciâ, puta herbas, ligna et fructus, quos habent præstantissimos. Rursum nominat Galaad, quod ibi Elias et alii Prophetæ habitassent, III Reg. XVII, 1, *q. d.* Desuntne Jerusalem et Judææ medicinæ? id est sana consilia, doctrina, institutio; vel, ut Vatablus et Chaldæus, preces et orationes piorum virorum, atque medici, scilicet spirituales, puta Prophetæ et sacerdotes, quorum medicamine et consilio curentur ejus vulnera, id est peccata, et tanta clades et vastatio? *q. d.* Non desunt, sed non vult eos audire. Ita Theodoretus. Aliter Vatablus: Miror, ait, in hac regione, quæ dicit se Deum colere, non inveniri pium aliquem, qui precibus suis populi mei malis medeatur. Ex hoc loco Bachiarus, epist. ad *Januarium*, probat omne peccatum esse remissibile in hac vita. Aliter quoque a Castro, ut sit sarcasmus, *q. d.* Ubi sunt vestræ medicinæ, id est arma, consilia, auxilia; et medici, id est principes et sacerdotes, quos jactabatis vulnus obsidionis vestræ et excidii curaturos? Videte, quia sine Deo, imo contra Deum, non est consilium, non est sapientia, non est medicamen, nulla sanitas.

Tropologice resina et medicina animæ, est penitentia, ait S. Hieronymus, et, ut Chaldæus, est oratio. Unde ipse ita vertit: « Dixit Jeremias propheta: Forte non sunt mihi bona opera ad deprecandum pro domo Israel: desiderabam utique doctrinam Eliæ propheta, qui fuit de Galaad, cujus verba erant medicina, quia pro eo quod non sunt conversi, ideo non crevit medicina plagæ cætus populi mei, » *q. d.* Deus Judæis medicinam subtraxit, quia noluerunt eam uti.

Rursum, resina sunt Sacramenta, quæ Christi sanguinem, ad vulnera animæ sananda efficacissimum, in eam distillant: Galaad est Ecclesia: medici sunt sacerdotes, qui Sacramenta hæc quasi pharmaca administrant: terebinthus, ex qua hæc resina stillat, est corpus Christi crucifixum, de quo *Eccli.* cap. XXIV: « Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. »

Porro quod Hippocrates, initio *Aphorism.* de medicina et medicis vulnera et morbos corporis curantibus scribit et queritur: « Vita brevis, ars longa, occasio præceps, experimentum periculosum, judicium difficile; » hoc longe verius est de medicina et medicis spiritualibus, qui vulnera et morbos animæ curare satagunt.

Denique præclare S. Augustinus, in *Sententiis*, Sent. 131: « Sicut, ait, duo sunt officia medicinæ, unum quo sanatur infirmitas, aliud quo custoditur sanitas: ita duo sunt gratiæ dona, unum quod aufert carnis cupiditatem, aliud quod facit animæ perseverare virtutem. »

Resina animæ est penitentia.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit increpare dolos et scelera Judæorum, ac lamentari excidium eis impendens: sicut Christus videns civitatem flevit super illam dicens: Si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, Lucae, XIX, 41. Primo ergo, optat sibi fontem lacrymarum ad plangendam cladem Hierosolymæ. Secundo, vers. 3, arguit Judæorum dolos et maledicentiam. Tertio, vers. 10, desolationem Hierosolymæ depingit. Quarto, vers. 15, ait quod Deus cibabit Judæos absinthio et felle. Quinto, vers. 17, vocat lamentatrices ad plangendum Jerusalem. Sexto, vers. 21, ait quod mors, id est, Chaldæi, ascenderit per fenestras. Septimo, vers. 23, monet ne glorientur aut sperent in sua sapientia, viribus, opibus, aut in circumcisa carne, sed in Domino (1).

1. Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. 2. Quis dabit me in solitudine diversorium viatorum, et derelinquam populum meum, et recedam ab eis? quia omnes adulteri sunt, cætus prævaricatorum. 3. Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii et non veritatis: confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, et me non cognoverunt, dicit Dominus. 4. Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet. 5. Et vir fratrem suum deridebit, et veritatem non loquentur: docuerunt enim linguam suam loqui mendacium: ut inique agerent, laboraverunt. 6. Habitatio tua in medio doli: in dolo renerunt scire me, dicit Dominus. 7. Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego conflabo, et probabo eos: quid enim aliud faciam a facie filiæ populi mei? 8. Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est: in ore suo pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias. 9. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? aut in gente hujusmodi non ulciscetur anima mea? 10. Super montes assumam fletum ac lamentum, et super speciosa deserti planctum: quoniam incensa sunt, eo quod non sit vir pertransiens: et non audierunt vocem possidentis: a volucre cæli usque ad pecora transmigraverunt et recesserunt. 11. Et dabo Jerusalem in acervos arenæ, et cubilia draconum: et civitates Juda dabo in desolationem, eo quod non sit habitator. 12. Quis est vir sapiens, qui intelligat hoc, et ad quem verbum oris Domini fiat ut annuntiet istud, quare perierit terra, et exusta sit quasi desertum, eo quod non sit qui pertranseat? 13. Et dixit Dominus: Quia dereliquerunt legem meam, quam dedi eis, et non audierunt vocem meam, et non ambulaverunt in ea: 14. et abierunt post pravitatem cordis sui, et post Baalim: quod didicerunt a patribus suis. 15. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego cibabo populum istum absinthio, et potum dabo eis aquam fellis. 16. Et dispergam eos in gentibus, quas non noverunt ipsi et patres eorum: et mittam post eos gladium, donec consumantur. 17. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contemplamini, et vocate lamentatrices, et veniant: et ad eas quæ sapientes sunt, mitte, et properent: 18. festinent, et assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas, et palpebræ nostræ defluant aquis. 19. Quia vox lamentationis audita est de Sion: Quomodo vastati sumus et confusi vehementer? quia dereliquimus terram, quoniam dejecta sunt tabernacula nostra. 20. Audite ergo, mulieres, verbum Domini: et assumant aures vestræ sermonem oris ejus: et docete filias vestras lamentum, et unaquæque proximam suam planctum. 21. Quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disper-

(1) Vide analysim cap. præced.

dere parvulos de foris, juvenes de plateis. 22. Loquere : Hæc dicit Dominus : Et cadet morticinum hominis quasi stercus super faciem regionis, et quasi fœnum post tergum metentis, et non est qui colligat. 23. Hæc dicit Dominus : Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis : 24. sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et iudicium, et justitiam in terra : hæc enim placent mihi, ait Dominus. 25. Ecce dies veniunt, dicit Dominus : et visitabo super omnem qui circumcisum habet præputium, 26. super Ægyptum, et super Juda, et super Edom, et super filios Ammon, et super Moab, et super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto : quia omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde.

Vers. 1. 1. **QUIS DABIT CAPITI MEO AQUAM?** — Hebræus : *Quis det caput meum aquas, et oculum meum venam, aut fontem lacrymæ? q. d. O utinam totum meum cerebrum et caput verteretur in aquas (quo significatur copia), et oculi mei in venas lacrymarum (quo significatur perennitas lacrymarum); ut pro dignitate calamitatem Hierosolymæ instantem deflere possem!* Ita S. Hieronymus : « Si totus, ait, vertar in fletum, et nequaquam guttæ sint lacrymarum, sed abundantia fluminis, non satis digne flevero. » Ita et Rabanus et Hugo, qui volunt hæc esse verba Dei; Deus enim loquitur, vers. 3. Melius Theodoretus et alii passim censent esse verba Jeremiæ. Vide hic quanta in Jeremia fuerit commiseratio et zelus. Vere dixit Nazianzenus, *orat.* 3 : « Proborum virorum lacrymæ sunt peccati diluivium, et mundi piamentum. »

Tradunt medici fontem lacrymarum esse cor. Tres enim docent exhalationum in homine esse fontes, stomachum, hepar, cor : stomachum vapores emittere sursum, qui per nares excernuntur; hepatis fumos, per aures; cordis autem per oculos et lacrymas effundi. Fons ergo lacrymarum est cor compunctum et dolens.

Tropologice, hæc longe potiori ratione refert S. Bernardus ad gehennæ tormenta, serm. 16 *in Cant.* : « Quis, inquit, dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut præveniam fletibus fletum, et stridorem dentium, et manuum pedumque dura vincula, et pondus catenarum prementium, stringentium, urentium, nec consumentium? Heu me! mater mea, ut quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, indignationis et plorationis æternæ! »

Lacrymarum ris et efficaciam apud Deum. Harum lacrymarum vim et efficaciam describens S. Laurentius Justinianus, libro *De Ligno vite*, cap. IX, exclamat : « O lacryma humilis! tua est potentia, tuum est regnum. Tribunal iudicis non vereris, amicorum tuorum accusatoribus silentium imponis, non est qui te ad Deum accedere vetet. Si sola intres, vacua non redibis. Quid plura? vincis invincibilem, ligas Omnipotentem; inclinas filium Virginis, aperis cœlum, fugas diabolum. »

Hinc S. Gregorius, lib. V *Dialog.* cap. XXXIV, et lib. VI *Regist. epist.* 23 : « Axa, inquit, suspirans

a patre (Caleb, *Josue xv*, 18), terram irriguam petit : quia a Creatore nostro, cum magno desiderio quaerenda est lacrymarum gratia. Hinc irriguum superius accipit anima, cum sese in lacrymis cœlestis regni desiderio affligit : irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. » S. Augustinus : « Oratio, ait, ungit Deum, lacryma pungit : illa lenit, hæc cogit. »

Hoc donum habuit S. Magdalena flens pro peccatis suis, et lacrymis rigans et lavans pedes Christi; unde ab eo audivit : « Remittuntur tibi peccata tua. »

Vere dixit S. Chrysostomus, hom. 6 *in Matth.* : « Sicut post vehementes imbres, mundus aer ac purus efficitur, ita etiam lacrymarum pluvias serenitas mentis sequitur atque tranquillitas. »

Merito ergo de se testatur Psaltes, *Psal.* XII, 4, dicens : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus? Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam. »

Et *Ecl.* XXXV, 18 : « Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt usque ad cœlum, et Dominus exauditor delectabitur in illis. »

Rursum Psaltes, *Psal.* LV, 9 : « Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo; » et Jeremias, *Thren.* III, 48 : « Divisiones aquarum deduxit oculus meus, in contritione filiæ populi mei. »

Oremus ergo cum S. Augustino ex imo corde : « Da mihi, Domine, irriguum superius et inferius. Præsta mihi hanc gratiam propter te, ut quoties de te cogito, de te loquor, de te scribo, de te lego, de te confero; toties obortis lacrymis in conspectu tuo copiose et dulciter fleam, ita ut efficiantur mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte. Rogo te, bone Jesu, per omnes miserationes tuas, quibus nobis perditis mirabiliter subvenire dignatus es, da mihi gratiam lacrymarum, quam multum desiderat anima mea, » ut plangam peccata mea et proximorum meorum.

INTERFECTOS, — interficiendos a Chaldæis.

2. **QUIS DABIT ME (supple, reperire) IN SOLITUDINE DIVERSORIUM?** — *q. d. Utinam liceret mihi diversari in deserto, ut solus cum Deo et angelis* Vers. 2.

versarer, ne viderem tanta hominum scelera! Ita S. Hieronymus et D. Thomas; unde Septuaginta vertunt: *Quis det mihi in solitudine mansionem extremam?* id est remotissimum aliquem locum, v. g. eremitorium, ubi instar S. Antonii aut S. Pauli eremitæ delitescam.

Unde S. Hieronymus in solitudinem suam invitans Heliodorum: « O desertum, inquit, Christi floribus vernans! o solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi civitas magni regis exstruitur! O eremus familiaris Deo gaudens! Quid agis, frater, in sæculo, qui major es mundo? quamdiu te tectorum umbræ premunt? quamdiu fumosarum urbium carcer includit? » Et ad Rusticum: « Mihi oppidum carcer, solitudo paradisi est; » et S. Antonius, viso et audito S. Paulo primo eremita (uti in ejus *Vita* scribit S. Hieronymus), ad suos dixit: « Væ mihi peccatori, quia falso monachi nomen gero! Vidi Eliam, vidi Joannem in deserto, et vere vidi Paulum in paradiso. »

Exempla SS. Episcoporum et prædicatorum, qui abdicato officio et gradu, ad solitariam et monasticam vitam confugerunt, vide apud B. Petrum Damianum, epist. 9 ad Nicolaum II Pontif.

Allegorice optat Jeremias latere et quiescere in deserto gentium, id est in Ecclesia Christi, ait S. Irenæus, lib. IV, cap. XLII.

QUIA OMNES ADULTERI SUNT, COETUS PRÆVARICATORUM. — « Adulteri, » tum proprie, tum mystice, id est idololatræ. Apposite hunc locum torquet Theodorus Studita in Mæchianos hæreticos, qui mæchiam, id est adulterinum (utpote priore uxore Maria vivente et repudiata) matrimonium Constantini Imperatoris cum Theodote probabant, quasi Imperator legibus divinis esset exemptus, nec iis obligaretur. Ita enim scribit de conciliabulo Constantinopolitano, in quo anno Domini 809 hæc hæresis probata est, ad Leonem III Romanum Pontificem: « Factus est, juxta Jeremiam prophetam, coetus revera prævaricatorum, et concilium adulterantium; quod enim ibi propter idolorum fornicationem dictum est, hic per adulterinæ copule confirmationem patefactum est. Utrique eundem Dominum spreverunt, illi per leges, hi per Evangelii transgressionem; » et inferius: « Causam vero suam improba defensione prætexunt. Adulterini siquidem conjugii conjunctionem dispensationem esse decernunt. In regibus nihil posse divinas leges definiunt: eos qui pro veritate ac justitia usque ad sanguinem restiterunt, ut Præcursorem et Chrysostomum, imitari vetant; » et mox: « Quid igitur ad hæc, o Beate, dicendum est, nisi Apostolicum illud: Nunc Antichristi multi facti sunt, si divinis legibus et canonicis omnes homines subditi non sumus? Salva nos, Archipastor Ecclesiæ quæ sub cælo est: perimus. »

EXTENDERUNT LINGUAM SUAM QUASI ARCUM MENDACII. — Ut scilicet ex lingua quasi arcu ejaculentur

sagittas, id est dolos, calumnias, et omne mendacium, quibus fratres et proximos suos transfigant. Ita Theodoretus. Verum S. Hieronymus per mendacium blasphemias accipit in Deum jactas, uti Deum non habere providentiam, non curare suam gentem, puta Judæos: hoc enim tum athei jactabant. Prior sensus planior est, eumque exigit vers. 4. Idem deplorat Psaltes, *Psal. LXIII, 4*: « Intenderunt, inquit, arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum; » et *Psal. X, 3*: « Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. »

3. CONFORTATI SUNT. — Hebræus, *prævaluerunt*, Vers. 3. q. d. ut Vatablus: Obtinere dignitates in terra, non per veritatem, sed per malas artes, puta per fraudes et sycophantias, aut, ut Maldonatus, q. d. De malo ad malum progressi sunt, dolum dolo, fraudes fraudibus nexuerunt.

4. UNUSQUISQUE SE A PROXIMO SUO CUSTODIAT, — Vers. 4. nulla inter eos fides est:

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero; fratrum quoque gratia rara est:

sed quisque alium deprimere, calumniari, decipere et evertere nititur. Prudenter sane Agesilaus, gentilis licet, teste Plutarcho, quoties audiebat aliquos de aliorum laude aut vituperio testimonium dicere, dicebat non minus esse inquirendum in mores eorum qui loquebantur, quam eorum de quibus loquebantur.

Notent hæc illi, qui in aliqua republica congregatione, sodalitate aut religione sociis suis detrahunt, eos calumniantur, deprimunt, et in aliorum odium aut contemptum adducunt: hi sane vipere sunt, qui viscera fratrum, imo matris, puta congregationis suæ, rodunt et lancinant: in quos Dei maledictio, quam Jeremias hic Judæis comminatur, et præsens et æterna desæviet. Merito sane S. Bernardus, serm. 3 *De dedicat. Eccles.*, tales vocat proditores, qui templum Domini faciunt speluncam dæmoniorum.

Porro singula verba hic habent pondus et pathos ingens. *Primo*, vers. 3, ait: « Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii, et non veritatis, » q. d. Lingua a Deo data est ut sit arcus veritatis et benedictionis; at detractores faciunt eam arcum mendacii et maledictionis. *Secundo*, « confortati sunt in terra, » quia linguipotentes sua dicacitate et facetiis omnes post se trahunt, ut ab eorum ore pendeant. *Tertio*, « de malo ad malum egressi sunt, » ab una detractone ad aliam, ab una calumnia ad aliam progrediuntur. *Quarto*, « me non cognoverunt, dicit Dominus, » non reverentur me legislatorem, nec timent me maledicentiæ vindicem. *Quinto*, « omnis frater supplantans supplantabit: » fratris est fratrem extollere et erigere; at hi deprimunt et supplantant. *Sexto*, « omnis amicus fraudulenter incedet: » simulant se amicos coram, sed a tergo ostendunt se hostes; in facie laudant, a tergo vituperant. *Septimo*, « vir

Detra-
tores
et
susurro-
nes in
commu-
nitate
sunt vipe-
re et pro-
ditores.

fratre msuum deridebit: » non tantum mores carpunt, sed et per contemptum derident et subsannant. *Octavo*, « ut inique agerent laboraverunt: » inquirunt omnia, examinant omnes ut audiant quod carpant, satagunt ut fratrem in vilipendium et odium apud omnes inducant. *Nono*, « habitatio tua in medio doli, » pleni sunt dolis, iisque undique circumcincti, ut habitans cum eis illos evadere nequeat. *Decimo*, « sagitta vulnerans lingua eorum: » ex improvise lædunt et penetrant ut sagittæ.

Vers. 6. 6. HABITATIO TUA IN MEDIO DOLI. — Sunt verba Dei ad Jeremiam, *q. d.* Tu habitas inter homines dolosos, qui linguam in melle, cor in felle situm habent. Ita S. Hieronymus, D. Thomas, Vatablus, Rabanus. Porro simulata amicitia duplex est inimicitia; sicut simulata æquitas est duplicata iniquitas. Nam præviæ iniquitati adduntur simulatio et hypocresis, ut ait S. Augustinus in *Sententiis*, num. 219.

Aliter Chaldaeus, Hugo, Lyranus, ut sint verba Jeremiæ ad populum, *q. d.* Jaces, o popule, in dolo, ita peccatis et dolis circumsessus, ut resurgere non possis.

IN DOLO (præ dolo, propter dolos et flagitia, noluerunt) SCRIBERE (et agnoscere) ME.

Vers. 7. 7. ECCE EGO CONFLABO, ET PROBABO EOS. — Septuaginta, *examinabo eos igne*, id est bello ardentissimo Chaldaeorum. Quid enim aliud facerem populo meo, nisi eum ut filium castigando et corrigendo? Ita S. Hieronymus, Hugo, S. Thomas; quare eum velut aurum in fornace tribulationis purgare, et a rubigine peccatorum expolire volo, non omnino consumere. Sic ait *Eccli.* xxxvii, 6: « Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis. »

Vers. 8. 8. SAGITTA VULNERANS. — Chaldaeus, *acuta*. Lingua enim maledica et detractrix est quasi gladius triiceps sive trisulcus, qui tria dat vulnera ictu uno, quia vulnerat et occidit primo, audientem; secundo, eum cui detrahit; tertio, seipsum, inquit S. Bernardus.

De his ait Psaltes, *Psal.* v, 11: « Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. » Et *Psal.* xlii: « Venenum aspidum sub labiis eorum. » Et *Psal.* lvi, 5: « Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus. » Et *Psal.* lxxiii, 4: « Exacuerunt ut gladium linguas suas. » Et *Eccl.* i, 11: « Si mordeat serpens in oculo, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. » Et *Eccl.* xxviii, 15: « Sursuro et bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes. Lingua tertia multos commovit, et dispersit illos de genti in gentem. » Et Apostolus, *Galat.* v, 15: « Si invicem mordetis, et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. » *Rom.* i, 30: « Detractores, Deo odibiles. » Et Jacobus, iii, 5: « Ecce quantus ignis quam magnam sylvam incendit; et lingua ignis est, universitas iniquitatis. » Et vers. 8: « Linguam nullus homi-

num domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero. » *Prov.* cap. xxiv, 9: « Abominatio hominum detractor. » S. Bernardus in *serm.*: « Detractor, ait, et libens auditor, uterque diabolium portat in lingua. Si pauper es, vilem et abjectum reputat; si dives, ambitiosum, avarum et cupidum; si affabilis, dissolutum; si prædicator vel doctor, honoris et humani favoris quæsitorem; si tacens, inutilem; si jejunos, hypocritam; si comedens, voratorem. » Cassiodorus in *Psal.*: « Dentes, ait, dicti sunt a demendo, ideo pulchre linguæ detrahentium dentes vocantur; quia sicut illi ciborum partes demunt, ita et isti opinionum hominum corrodent. » Vere Plautus in *Captiv.*:

Quasi mures semper comedimus alienum cibum,
Ubi res prolatae sunt nostris dentibus.

Et Horatius, lib. I *Serm.*, satyr. 4:

Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutus
Qui captat risus hominum, famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit: hic niger est; hunc tu, Romane, caveto.

Et Cicero in *Offic.*: « Detrahare alteri, et hominis incommodo suum commodum augere, magis est contra naturam quam mors, quam dolor, quam cætera quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollunt convictum hominum et societatem. »

Vere Plautus: « Contumeliam si dices, audies; » et Terentius in *Andria*: « Si mihi pergit quæ vult dicere, quæ non vult audire. » Et Euripides: « Infrenis oris vectigal, calamitas. » Porro S. Bernardus, *serm.* 21 in *Cant.*, graphice vafritiem detractorum describit: « Videbis, ait, a detractore alta præmitti suspiria, sicque cum quadam gravitate et tarditate, vultu mæsto, demissis superciliis, et voce plangenti egredi maledictionem; et quidem tanto persuasibiliorem, quanto creditur ab his qui audiunt, corde non invido, sed magis condolenti affectu, quam malitiose proferri. Doleo, inquit, vehementer, pro eo quod diligo eum satis, et nunquam potui de hac re corrigere eum, et alias mihi quidem bene compertum fuerat de eo istud, sed per me nunquam innotuisset; at quoniam per alterum patefacta res est, negare non possum, revera ita est. » Sane viri prudentes censent majorem partem hominum damnari ob peccatum detractionis et maledictionis, adeoque in Religionibus et Congregationibus alioqui probis et securis, non esse majus periculum salutis quam a lingua et a detractione; quinimo in iis non raro peccari non tantum venialiter, sed et mortaliter in hac materia, eoque periculosius, quod detrahentes id ipsum non advertant, vel prætextu zeli excusent. Vere S. Hieronymus *ad Celantiam*: « Pauci, ait, sunt qui huic vitio renuntiant, tantaque hujus mali libido mentes hominum invasit, ut etiam qui procul aliis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in extraneum laqueum incidant. »

Vers. 8.
Lingua
detrac-
trix est
gladius
trisul-
cus.

Vers. 10. 10. SUPER MONTES (id est propter montium Judææ vastationem lamentabor, quia omnia incendio adusta sunt), EO QUOD NON (id est, ita ut vix sit) PERTRANSIENS.

SUPER SPECIOSA DESERTI. — Hebræus, propter habitationes deserti, id est propter bestiarum latibula, quæ fugatis bestiis vacua sunt, uti mox explicat. Septuaginta, *super semitas deserti*, id est quia desertum ita vastatum est, ut nec homo nec bestia per ejus semitas transeat.

NON AUDIERUNT (homines in deserto) VOCEM POSSIDENTIS, — id est, ut hebræum מִכְנֵס *micne*, id est pecoris possessi, et campos possidentis ac depascentis, id est, non audierunt balatum ovium, mugitum boum: quia pecora omnia et aves, vel sunt abducta a Chaldæis, vel a Judæa incensa et desolata fugerunt, ob defectum pabuli, et ob vastitatem ac horrorem loci. Ita Chaldæus, Vatablus et Pagninus.

Aliter S. Thomas: « Non audierunt, inquit, vocem possidentis, » id est domini possessoris, qui suas terras quasi desertas relinquebat. Aliter quoque Lyranus: Dei qui eos possidebat, vocem non audierunt.

Vers. 11. 11. DABO JERUSALEM IN ACERVOS ARENE, — id est fuderum.

EO QUOD (id est, ita ut) NON SIT HABITATOR.

Vers. 12. 12. QUIS EST? — *q. d.* Quis sapiens aut Propheta nobis causam tantæ cladis Judæorum edisserat? unde respondens Dominus causam assignat: « Quia dereliquerunt legem meam. »

EO QUOD (ita ut) NON SIT QUI, etc.

Vers. 14. 14. POST BAALIM. — Septuaginta, *post idola*, id est post deos vicinarum gentium.

Vers. 15. 15. CIBABO POPULUM ISTUM ABSINTHIO. — Chaldæus: *Inducam tribulationem amarâ quasi absinthium, et potum dabo eis calicem maledictionis pessimæ.* Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Idque ad eorum purgationem et medicinam, ait Hugo: absinthium enim vim habet purgandi.

Vers. 16. 16. MITTAM POST EOS GLADIUM. — Quia Chaldæi capta Jerusalem, fugientes ex ea Judæos in Ægyptum insecuti, eos vel occiderunt, vel ceperunt. Ita Theodoretus.

DONEC CONSUMANTUR, — donec occidantur pluri mi, ii scilicet, qui a Deo neci ob peccata sunt destinati: nam alioqui totum populum non fore consumendum, sed reliquias fore salvas promisit, cap. v, 10.

Vers. 17. 17. CONTEMPLAMINI (hebraice אִתְּבוֹנְנוּ *Atbonenu*, id est *providete*) ET VOCATE LAMENTATRICES, — quæ solent in funeribus et luctu, voce flebili, et lacertos manibus verberantes, ad lacrymas populum provocare: hic enim mos usque hodie permanet in Judæa, ut tum viri threnodi, tum potius mulieres, in planctum et omne pathos faciles, atque ad hoc exercitiæ et conductæ sparsis crinibus, nudatisque pectoribus, voce modulata omnes ad fletum concitent. Ita S. Hieronymus. Has Gentiles vocabant præficas, quod luctui præficerentur.

Lamentatrices sunt præfica, quæ?

Ad luctum quoque adhibebantur tibicines. Unde Ovidius:

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Vide dicta *Matth. ix, 23, q. d.* Deus: Non poteritis, o Judæi, ipsi satis deflere cladem Hierosolymæ, nisi etiam præficas lamentandi peritas advocetis.

SAPIENTES, — peritæ lamentandi. Sic *Exodi cap. xxxi, vers. 3*, et alibi, sapientia sumitur pro quavis peritia et arte.

18. ASSUMANT SUPER NOS LAMENTUM (lamentando et dicendo): DEDUCANT OCULI NOSTRI LACRYMAS. — Hæc enim est vox præficarum excitantium omnnes ad ploratum. Est mimesis.

20. ET DOCETE FILIAS VESTRAS, — non musicam, non cantica amatoria, de quibus ait S. Cyprianus, lib. *De Singular. Cleric.* Satius est audire sibilantem basiliscum, quam puellam cantantem; sed « lamentum. »

21. ASCENDIT MORS PER FENESTRAS, — scilicet arcium, turrium domorumque mœnibus adhærentium, *q. d.* Non per portas, sed per muros in urbem Jerusalem ingressa est mors, ut in plateis occiderent parvulos et juvenes. Est metonymia. Ita Vatablus a Castro et Sanchez. Significatur inexpectata et improvisa Chaldæorum in Jerusalem irruptio; utpote qui non per portas, in quibus sunt vigiles, sed per murorum fenestras clanculum instar furis irrumpanit (1).

Secundo, ut S. Hieronymus, D. Thomas, Lyranus, *q. d.* Tanta erit fortitudo, velocitas et impetus Chaldæorum, ut non expectent reserare fores domorum, sed per fenestras et tecta conscendant, ut in domos penetrent, ibique parvulos et juvenes necent, ita ut nullus supersit qui versetur in vicis et plateis, uti antea solebant. Hoc est quod ait Joel cap. ii, vers. 9: « Domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur. »

Tropologice per fenestras, id est per sensus Mors in-

(1) His verbis nonnulli interpretes vehementiam expugnationis indicari existimant, quasi dicat, hostes non per portas ingressuros in palatia, sed per fenestras. Sed vix est dubium (Cf. vers. 23) describi pestem, quæ et ubi clausæ sunt fores, per fenestras irrepere videtur. Verba להכרית עולל כחור J. D. Michaelis vere monet non esse vertenda; ad excindendum parvulum a platea; non enim per fenestras intrabit mors ad occidentum in plateis, sed, postquam excidit parvulum a platea. *לָתַעַד* haud raro post significat. (Rosenmüller.) « Spectat omnino Propheta, inquit Schnurrerus, ad illud tempus, quo urbs diu ab hostibus circumsessâ et oppugnata diram passura esset egestatem, atque hinc natam pestilentiam. Haud inepte hoc dicere poterat, ita ut innueret, fore ut armati hostes quidem a tectis et mœnibus diu reprimere, pestem vero arcere non possint, quo minus propugnacula urbis excindat et per mœnium foramina irrepât, invasura omnes quos foris deprehenderet, infantes juvenesque. » (Schnurrerus, *Observat. ad vaticinia Jeremiæ*, Tubing., 1793-1794.)

trat in et oculos, ad animæ interitum, mors peccatorum animam intrat. Ita S. Hieronymus et fuse S. Gregorius, lib. XXI, *Moral.* cap. II, et Ambrosius, lib. *De Fuga sæculi*, cap. I. Unde S. Bernardus, serm. 24 in *Cantic.* : « Mors, inquit, intrat per fenestras nostras, cum prurientes auribus et oculis, lethale poculum detractionis invicem nobis ministrare contendimus. » Sicut ergo urbi et turri munitissimæ nihil prosunt quanticumque muri, si foramina aut fenestras habeat apertas, per quas hosti ingressus pateat : ita nihil prodest animæ omne munimen gratiæ, si sensuum fenestras habeat apertas, per quas carnalia spectra et desideria in animam intrant.

Custodia ergo et clausura sensuum debet esse exactissima : quia per eos vel vita, vel mors intrat in animam, aiunt Theodoretus et Origenes, serm. 3 in *Cantica*. Idem docent S. Ambrosius, Epiphanius, Hieronymus, Chrysostomus, Gregorius et Aponius, quorum verba digna lectu recitat Delrio *adagio* 834. Hujus custodiæ defectu perit Eva, nosque omnes perdidit. Nam, ut dicitur *Genes.* III : « Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile; et tulit de fructu illius, et comedit. » Sic Holofernes captus est in oculis suis. Nam, ut dicitur *Judith* XVI : « Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus, et pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus. » Hinc sapienter Job, cap. XXXI : « Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. » Quocirca apte Græci ἔρω, id est amor, deducunt ab ὄψω, id est videre : quia ex aspectu nascitur amor. Plato autem in *Cratyllo* deducit ab ἔρω, id est influere : quia amor extrinsecus per oculos influit in animam. Sapienter dixit Seneca, *epist.* 96 : « Facilius est initia affectuum prohibere, quam impetum regere. » Et « Aristoteles, inquit Valerius Maximus, lib. VII, cap. VII, utilissimum dedit præceptum, ut voluptates abeuntis consideremus : quas quidem sic ostendendo, minuit : fessas enim, pœnitentiæque plenas animis nostris subjecit, quo minus cupide repetantur. » Vulgo dicitur : « Quod oculus non videt, cor non amat. » Hinc Job : « Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis. » Rursum Seneca, lib. *De Remed. fortuitorum* : « Quam multis, ait, cupiditatibus via incisa est, quam multis rebus, quas ne videres vel eruendi erant oculi ! Non intelligis partem innocentiam esse cæcitatem ? huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic urbem et mala omnia ; certe irritamenta sunt vitiorum, ducesque scelerum. » David vir sanctissimus, videns Bethsabee, incidit in adulterium et homicidium ; *Genes.* VI, videntes filii Dei filias hominum, quia essent pulchre, concupierunt eas, indeque nati sunt improbi gigantes, qui fuerunt causa diluvii. Recte ergo orat Psaltes *Psal.* CXVIII : « Averte oculos meos, ne videant vanitatem. » Hæc est causa cur Deus munierit oculum tot tunicis, palpebris et super-

ciliis, uti docet S. Ambrosius, lib. VI *Hexam.* IX, ut merito dicat Psaltes *Psal.* XVI : « Custodi me ut pupillam oculi. » S. Petrus, *epist.* II, cap. II, carpit homines qui quot vident feminas, tot concupiscunt : « Habentes, ait, oculos plenos adulterii, et incessabilis delicti. » Et *Eccli.* cap. XXXI : « Nequius oculo quid creatum est ? » loquitur de oculo invidi ; sed aliorum eadem est ratio. Quocirca S. Hieronymus Didymum cæcum præceptorem suum, vocat suum videntem, quod oculis corporis clausis clariores haberet oculos mentis. Refert Rufinus, lib. XI *Histor.*, S. Antonium Didymo dixisse : « Desunt, ait, tibi oculi illi quos mures et muscæ habent ; sed lætare, quia habes oculos quos angeli habent, quibus Deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur. » Vide dicta *Thren.* III, 51. Rursum Theodoretus : Per fenestras, inquit, id est per cogitationem et commentationem erroris, ingressus est ipse error in animam.

23. NON GLORIETUR. — *q. d.* Judæi gloriantur in consiliis sapientum, in robore militum, in opibus urbis, quasi iis tuti sint futuri contra Chaldæos ; sed errant. Vera enim gloriatio est, scire et nosse Deum, id est Dei providentiam, quod ipse solus est qui facit misericordiam, et quos vult misericorditer liberat ; non autem sapiens, fortis, dives : ipse etiam justam pœnam infert cui vult, a qua nemo sapiens, fortis, dives liberare potest. Quare neque sapientem sapientia, neque fortem fortitudo, neque divitem divitiæ in illa clade, quæ Hierosolymæ imminet, a morte liberabunt ; sed liberabit cognitio, id est fides, spes, invocatio et cultus Domini. Ita S. Hieronymus. Hunc locum citat Paulus, I *Cor.* I, 31, ut ibi dixi.

Moraliter D. Thomas : Homo, inquit, non debet gloriari in sapientia. *Primo*, quia transitoria. *Isaia* XXIX, 14 : « Peribit sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentiam ejus abscondetur. » *Secundo*, quia imperfecta. *Eccle.* VIII, 17 : « Intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum quæ fiunt sub sole. » *Tertio*, quia nociva. I *Cor.* cap. VIII, 1 : « Scientia inflat, charitas vero ædificat. » *Quarto*, quia laboriosa. *Eccle.* cap. I, vers. ult. : « In multa sapientia, multa indignatio ; et qui addit scientiam, addit et laborem. »

Præclare Noster Lipsius de seipso *Præfatione in Notis ad lib. de Cruce* : « Quo longius in hac vite via progredior, magis magisque aspicio circumfusam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heraclitus olim dicere solitus, se, cum juvenis esset, nihil scire ; cum senex, nihil ignorare ; mihi planissime contra evenit : et qui olim aliquid scire visus, nunc parum aut nihil. Et, o miseri ! quid nos, doctrina, fama sumus ? Ipsi pulvis, illa opinio, ista ventus. » Ita plane se res habet : hoc ipse in me experior : hoc sentiunt, hoc sapiunt vere docti.

Item, non debet gloriari in fortitudine. *Primo*, Nec in

Vers. 23.

Moraliter, non esse gloriandum in sapientia, ob quatuor causas :

viribus; quia fragilis. *Job vi, 12*: «Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.» *Secundo*, quia frequenter inutilis. *Eccle. ix, 11*: «Vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam; sed tempus casumque in omnibus.» *Tertio*, quia Domino non acceptabilis. *Psal. cxlvi, 10*: «Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.» *Quarto*, quia peccati occasio. *Sapient. ii, 11*: «Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ; quod enim infirmum est, inutile invenitur.»

Nec in opibus; Item non debet homo gloriari in divitiis. *Primo*, quia transitoria. *Jacobi v, 2*: «Divitiæ vestrae putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt.» *Secundo*, quia insufficientes. *Prov. xvii, 16*: «Quid prodest stulto habere divitias, cum sapientiam emere non possit?» *Tertio*, quia verbum Dei impediens. *Matth. xiii, 22*: «Fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur.» *Quarto*, quia nocivæ. *Eccle. v, 12*: «Divitiæ conservatæ in malum domini sui.» Hucusque D. Thomas.

In exter- nis omni- bus bes- tiæ nos- supe- rant. Audi et Isidorum, orat. *De humilitate*: «Qui rebus externis gloriantur, in iis a bestiis superantur. Magna corporis mole præditus es? quæ est hæc, si cum elephantis mole comparetur? Fortis es et intrepidus? at leo longe te superat, de quo scriptum est: Leo fortissimus animalium ad nullius pavebit, occursum. Cantu ac vocis modulatione insignis es? at cygnus, lusciniæ, et plurimæ aliæ vocales aves, majus miraculum in suo cantu excitant. Pulcher es? et pavo insigni pulchritudine præstat, et aves aliæ multæ, et scorta etiam pulchritudine gloriantur. Arte aliqua præstas? quid in hac re apibus est sapientius, quarum opera quis pictor, quis geometra possit imitari? Tenui ac subtili veste uteris? hic te superant aranei. Celeritate pedum vales? rursus primatum tenent lepus, caprea, etc. Acuto visu præditus es? non ut caprea, ut aquila. Acute audis? acutius asinus. Acuto es odoratu? canis te superat.» Et vere Poeta:

Te sus auditu, lynx visu, simia gustu,
Vultur odoratu, præcellit aranea tactu.

Denique aurea est gnome S. Augustini in *Sententiis*, num. 129: «Quo primum vitio superatur homo, hoc ultimum vincit. Cum enim omnia peccata superaverit, manet periculum, ne sibi mens nihil conscia in se potius quam in Domino gloriatur.»

Vers. 25. 25. VISITABO SUPER ONNEM QUI CIRCUMCISUM HABET PRÆPUTIUM, — *q. d.* Non est quod gloriemini, o Judæi, eo quod carne sitis circumcisi, quasi filii Abrahamæ, ideoque a Deo protegendi sitis, nec vastandi: sic enim et multæ aliæ gentes, maxime Judæis vicinæ, vel cognatæ, quia oriundæ ex Abrahamo, puta Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ,

Saraceni, circumcidi solent: qui tamen omnes a Chaldæis vastabuntur, quia incircumcisum cor et animum habent, æque ac vos. Deus enim quærit circumcisionem animæ, non corporis: cultum internum, non externum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo et alii. Unde subdit:

26. SUPER ÆGYPTUM. — Ægyptii circumcidebantur imitatione Judæorum qui apud eos peregrini fuerant. Prædicit hic Jeremias Ægyptios æque ac Judæos a Chaldæis vastandos esse.

Nota: Ægyptii aliæque gentes colebant et observabant circumcisionem, uti testantur S. Hieronymus, Philo, lib. *De Circumcisione*, Herodotus in *Clio*, et alii; non quasi Sacramentum, continens professionem fidei et obedientiæ erga Deum, simulque professionem venturi Messia, et insuper expiationem peccati originalis; sed tanquam morem ritumque a majoribus servatum, et ad posteros transmissum, atque id temporis laudatum et honoratum. Eadem de causa Mahomet suis sectatoribus circumcisionem præcepit.

Verum recte advertit Sanchez circumcisionem Ægyptiis et aliis gentilibus non communem, sed privatam aliquorum et paucorum fuisse. Nam Scriptura omnes gentes vocat incircumcisas, atque ab eis Judæos distinguit, quod hi sint circumcisi, illi incircumcisi. Unde clare mox subdit Jeremias: «Quia omnes gentes habent præputium.» Rursum Ammonitas fuisse incircumcisos, patet ex eorum duce Achior, qui ob victoriam, *Judith* cap. xiv, vers. 6, conversus est et circumcisis. Idem de Idumæis colligitur ex Epiphania, lib. *De Ponder.*, ubi tradit Esau eorum parentem arte re-duxissesibi præputium, ac delevisse notam circum- cisionis: quod posteros ejus secutos esse valde est probabile. Unde Josephus, lib. XIII *Antiquit.* xvii, narrat Idumæos ab Hyrcano subactos, coactos fuisse circumcidi, et judaismum suscipere. Sensus ergo est, *q. d.* Judæos circumcisos puniam, æque ac Idumæos aliasque gentes incircumcisas: quia Judæi solam carnem habent circumcisam, mente vero æque ac gentes sunt incircumcisæ. Rursum, gentes nonnullæ «attonæ sunt in comam,» itaque caput quasi circumcisum habent; cum ergo iis meliores aut potiores habeantur Judæi, qui non caput, sed genitale tantum habent circumcisum? Itaque Pagninus, Vatablus, Isidorus et Sanchez.

SUPER ONNES QUI ATTONSI SUNT IN COMAM, HABITANTES IN DESERTO. — Hi sunt Saraceni vel Arabes, ait S. Hieronymus, quorum moris erat in comam rotunde attonderi: sicuti modo secundum aures nonnullos Germanos et Hungaros in rotundum attonderi videmus. Quod ideo Judæis vetuit Deus, *Levit. xix, 27*, ut ibi dixi, *q. d.* Ab hac elade Chaldæorum Arabes non eximet coma caput circumcisiens, neque resecta in modum coronæ cæsaries (in qua gloriantur) æque ac Judæos ab eadem non eximet circumcisio.

Aliter Theodoretus; ipse enim hæc accepit de at-

Vers. 26.

Ægyptii
aliquæ
gentiles
circumci-
sione u-
si. cur?

Arabes
atton-
dentur in
rotun-
dum.

tonsione non capitis, sed genarum : harum enim pilos evellere solebant Arabes; unde Syrus et Arabicus vertunt : *Abrasi mento*.

Aliter quoque Hebrei, Lyranus, R. Salomon, Pagninus, Vatablus : ipsi enim hebræum קציצה *ketsitse*, a radice קץ *kets* deducentes vertunt, et super omnes qui angulati vel extremificati sunt in angulo, id est super remotissimas gentes, quæ habitant in angulo deserti; hæ enim Judæis videbantur habitare in finibus terræ.

QUIA OMNES GENTES HABENT PREPUTIUM, — *q. d.* Licet gentes aliæ sint corpore incircumcisæ; Israel tamen corde et mente est incircumcisus, id est rebellis, contumax et obduratus, ideoque præ aliis gentibus a me punitur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Lyranus.

Secundo, omnes gentes meliores sunt Judæis, quia non fingunt, sed quales sunt intus, tales sunt foris, incircumcisi scilicet animo et corpore; at Judæi corpore sunt circumcisi, animo incircumcisi : quæ hypoerisis magis mihi displicet, quam si omnino non circumciderentur, inquit Maldonatus.

Hinc aliqui per attonsos in comam intelligunt Judæos. Nam et Josephus, lib. I *Contra Apion.*, narrat Judæos in castris Xerxis militantes coma fuisse attonsos. Verum per attonsos, gentes intelligi, non Judæos, patet tum ex eo quod additur : « Habitantes in deserto; » tum quia de Ismaelitis, puta Dedan, Thema et Buz, Jeremias, cap. *xv*, 23, et cap. *xliv*, 32, ait : « Qui attonsi sunt in comam. »

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ostendit idolorum vanitatem et pœnam. Primo ergo, hortatur ne signa cœli et idola colant, eo quod ipsa non sint aliud, quam dii manu facti. Secundo, vers. 10, iis opponit Deum verum, quem docet colendum esse, eo quod ipse solus fecit et regit omnia quæ in cœlo et in terra sunt. Tertio, vers. 17, docet Judæos qui idola coluerunt, vastandos esse : unde orat Deum, ne in furore corripiat eos, quasi hostis; sed in misericordia, quasi pater (1).

1. Audite verbum quod locutus est Dominus super vos, domus Israel. 2. Hæc dicit Dominus : Juxta vias gentium nolite discere : et a signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes : 3. quia leges populorum vanæ sunt : quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia. 4. Argento et auro decoravit illud : clavis et malleis compegit, ut non dissolvatur. 5. In similitudinem palmæ fabricata sunt, et non loquentur : portata tollentur, quia incedere non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene. 6. Non est similis tui, Domine : magnus es tu, et magnum nomen tuum in fortitudine. 7. Quis non timebit te, o rex gentium? tuum est enim decus : inter cunctos sapientes gentium, et in universis regnis eorum nullus est similis tui. 8. Pariter insipientes et fatui probabuntur : doctrina vanitatis eorum lignum est. 9. Argentum involutum de Tharsis affertur, et aurum de Ophaz : opus artificis, et manus ærarii : hyacinthus et purpura indumentum eorum. Opus artificum universa hæc. 10. Dominus autem Deus verus est : ipse Deus vivens, et rex sempiternus, ab

(1) Sectio secunda partis primæ Jeremiæ vaticiniorum quæ a cap. x ad cap. xvii decurrit, quinque sermones a se diversos complectitur, quorum epocham in suo loco, quantum historia sinit, definire conabimur.

In sermone primo qui cum cap. x absolvitur, admonet vates Israelitas ne se superstitione eorum inter quos degant, gentium pellici et a vero Dei cultu se abstrahi patiantur. Cum hic sermo neque cum iis qui præcedunt coherere, neque cum his quæ sequuntur, haud dubitamus eum pro concione a cæteris diversa, aut pro longioris cujusdam sermonis particula habere. Temporis, quo sit scripta, nota deprehenditur in ea nulla. Forsan ex hac apostrophe vers. 1, *domus Israel*. educi potest cum Michaelis vocem *Israel* proprie de decem tribubus jam dudum antea in captivitatem abductis accipiendam esse, existimandamque, Prophetam, ut jam cap. iii, 12 fe-

cerat, exsules Assyrios hic alloqui, eosque monere, ne superstitionibus gentium se adsuefaciant. Sunt qui primam hujus capituli partem a vers. 1 ad vers. 17, ad supradictum tempus referendo (ut Rosenmuller); secundam a vers. 18 ad finem, illi tempori assignandam quo Hierosolyma, regnante Jechonia, a Nabuchodonosore obsessa fuit *IV Reg. xxiv*, 10 et seqq., ut suadere videtur illius exordium; vide not. ad vers. 17.

Propheta igitur, postquam attentionem postulavit, 1, proponit auditoribus fugiendos gentium mores et ritus, 2; ratione petita,

PRIMO, ab idolorum vanitate, idololatrarum stupiditate, et utrorumque vilitate, 3-5, 8, 9, 14, 15.

SECUNDO, a Dei veri magnitudine, præcellentia, vindicti justitia, et formatrice rerum omnium potentia, 6, 7, 10-13, 16.

indignatione ejus commovebitur terra : et non sustinebunt gentes comminationem ejus. 11. Sic ergo dicetis eis : Dii, qui cœlos et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cœlo sunt. 12. Qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, et prudentia sua extendit cœlos. 13. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cœlo, et elevat nebulas ab extremitatibus terræ : fulgura in pluviam facit, et educit ventum de thesauris suis. 14. Stultus factus est omnis homo a scientia, confusus est artifex omnis in sculptili : quoniam falsum est quod conflavit, et non est spiritus in eis. 15. Vana sunt, et opus risu dignum : in tempore visitationis suæ peribunt. 16. Non est his similis pars Jacob : qui enim formavit omnia, ipse est : et Israel virga hæreditatis ejus : Dominus exercituum nomen illi. 17. Congrega de terra confusionem tuam, quæ habitas in obsidione. 18. Quia hæc dicit Dominus : Ecce ego longe projiciam habitatores terræ in hac vice, et tribulabo eos ita ut inveniatur. 19. Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea ! Ego autem dixi : Plane hæc infirmitas mea est, et portabo illam. 20. Tabernaculum meum vastatum est, omnes funiculi mei dirupti sunt, filii mei exierunt a me, et non subsistunt : non est qui extendat ultra tentorium meum, et erigat pelles meas. 21. Quia stulte egerunt pastores, et Dominum non quæsierunt : propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum dispersus est. 22. Vox auditionis ecce venit, et commotio magna de terra Aquilonis : ut ponat civitates Juda solitudinem, et habitaculum draconum. 23. Scio, Domine, quia non est hominis via ejus : nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos. 24. Corripe me, Domine, verumtamen in judicio : et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. 25. Effunde indignationem tuam super gentes, quæ non cognoverunt te ; et super provincias, quæ nomen tuum non invocaverunt : quia comederunt Jacob, et devoraverunt eum, et consumpserunt illum, et decus ejus dissipaverunt.

Videtur hic esse admonitio ad Jechoniam et Judæos in Babylonem abductos, ne Chaldæorum idololatriam imitentur; qua de causa chaldaice loquitur Jeremias, vers. 11. Ita Chaldæus, R. Salomon, Lyranus et Isidorus. Prophetavit ergo hæc Jeremias initio regni Sedeciae, ut dixi in Chronotaxi.

Vers. 2. 2. JUXTA VIAS GENTIUM NOLITE DISCERE. — Hebraice, vias, id est mores et ritus, *gentium ne discatis*; maxime in eo quod sequitur :

ET A SIGNIS COELI NOLITE METUERE. — Nota : Gentiles colebant astra quasi animata ea censuit Plato in *Epinomide*, et ex eo Origenes, lib. I *Periarchon*, cap. VII, et dubitat S. Augustinus, *Enchir.* LVIII, ubi dubitat an sol, luna et alia astra nobiscum sint beatanda. Colebant ergo ea et timebant ac reverebantur, quasi quæ regerent orbem sublunarem, omniumque in eo rerum et actionum etiam libera-

TERCIO (si præcedentia cum sequentibus connectere velis), a malis hæc secuturis, *primo*, ab occupatione urbis et deportatione incolarum, 17, 18; *secundo*, ab eversione tabernaculi, dispersione sacrorum ministrorum cum plebe, vastitate hostili et omnimoda solitudine, quam funestam sortem ita lugent Hierosolymitani, ut quidquid ipsis acciderit malorum illud se suis sceleribus promeritos esse fateantur, 19-22; et orant Deum velit in castigando modum tenere, nec iræ indulgere, iræ autem si satisfaciendum sit, sumat sibi, in quas se viat, barbaras gentes a se prorsus alienas, 24, 25.

rum essent causa : hinc etiam, ut ait Virgilius :

Nigram hiemi pecudem, zephyris felicibus albam,

ne scilicet nocerent, sed prodessent, offerebant (1). Ita S. Hieronymus. Putabant enim omnia stellarum vi, non divina providentia gubernari : unde magis stellas quam Deum metuebant et colebant (nam « primus in orbe fecit timor ») ; præsertim cum a nonnullis physicis audirent hominem esse quasi opus et fabricam siderum : eum enim dum nascitur, a sole sortiri spiritum, a luna corpus, a Marte sanguinem, a Mercurio ingenium, a Jove desiderium, a Venere cupiditatem, a Saturno humorem. Insuper ab astrologis nonnullis audirent astra habere oculos et aures, iisque videre et audire. Ita enim inter alios scribit Julius Firmicus, lib. II *Mathes.* : « Nunc quæ stellæ alias videant, et quæ audiant, breviter explicabo. Aries Leonem non videt, sed audit : Leo autem Arietem videt, sed non audit. Aries Cancrum videt, pa-

(1) Sunt qui אֲתָמֵי הַשָּׁמַיִם *signis cali*, significari existiment constellationes ex quibus hominum fata pendere opinati sunt. Sed cum Rosenmüller potius existimandum prodigia celestia intelligi, ut sunt solis et lunæ defectus, stellæ cadentes, vel quæ in cœlo repente nascuntur cometæ, plures soles aut lunæ, coelestes flammæ, lampades, bolides, et quæ alia sunt hujus generis ostenta, quæ magna mala, publicasque calamitates portendere rerum naturalium imperiti credunt.

riter et audit: Cancer autem Arietem non videt, sed audit. Taurum et videt Leo, pariter et audit. Similiter Leo, Aries, Gemini Virginem vident leviter, et audiunt: Virgo Geminos leviter videt, sed plenissime audit. Cancer Libram et videt, pariter et audit. Leo Scorpionum nec videt, nec audit; Scorpionus vero Leonem videt, pariter et audit. Virgo Sagittarium ex obliquo respicit, sed eum non libenter audit. Sagittarius Virginem et videt et audit. Libra Aquarium videt, sed ipsa ab Aquario non videtur; audiunt tamen se invicem. Pisces et Cancer non quidem se vident, sed audiunt, » etc. Additque hæc se ex Abrahæ libris excerpisse. Quod si viri etiam sapientes hæc deliria crediderunt, quid non credidit vulgus? Alii astra non quidem causas, sed signa certa et fatalia esse dicebant, quasi cælum sit liber, in quo Deus acta et eventus nostros, et omnia quæ toto mundani ævi decursu futura sunt, depinxit. Ita Origenes apud Eusebium, lib. VI *Præpar.* ix, qui sic inducit Jacob patriarcham filiis loquentem: « Legi in tabulis cœli quæcumque contingent vobis, et filiis vestris. » Idem docet Plotinus Origenis condiscipulus, lib. VI *De Fato*. Hoc etiam probabile censet Julius Sirenus, lib. IX *De Fato*, xxxv: « Ægyptii quoque, fatum indicantes, pingebant sidus, eo quod fatum e siderum cursu ac dispensatione constituatur, » inquit Horus Apollo, *Hieroglyph.* cap. xiii.

Astra esse signa futurorum actionum liberam censuit Origenes et alii.

Hoc denique sequuntur astrologi judicarii. Sed astrologiam hanc damnant hic Jeremias et Ecclesia. Vide eam acriter insectantem S. Augustinum, lib. II *De Doctr. Christ.* cap. xxi, xxii, xxiii, et Picum Mirandulanum, lib. XII contra eam, et Pererium, lib. II *in Genes.*, et Nostrum Alexandrum ab Angelis, qui nuper quinque libris astrologos conjectores valide confulavit. Facta quidem sunt astra in signa, sed explicatur statim quomodo: « Ut sint, ait, in dies et annos, » *Genes.* 1, 14. Item in signa pluviarum, æstus, frigoris; sed conjecturalia tantum, et quæ sæpe fallunt. Sic cometa, quia ignea sunt naturæ, significant et causant æstus, siccitatem, squalorem, ventos et flatus; indeque pestem, famem et bellum, uti docent Aristoteles, lib. I *Meteor.* cap. vii; Seneca, lib. VII *Natur. Quæst.*; Theodoretus, *Quæst.* XV, *in Genes.* et alii. Addunt Damascenus, lib. II *De Fide*, cap. vii; S. Thomas, III part. *Quæst.* XXXVI, art. 7, ad 3; Bonaventura in II, dist. 14, III part. *Quæst.* ultima, ad penultimum, cometas regum ac principum interitum præsignificare, sive id fiat supernaturaliter ex Dei et angelorum ordinatione et intentione, ut volunt Damascenus et Bonaventura; sive naturaliter, ut volunt alii; quia scilicet, ut ait Albertus Magnus, licet cometa notet et causet mortes, tam pauperum quam principum, tamen mortes principum magis notantur quam pauperum: vel quia principes sunt complexionis delicatioris, pluribusque vescuntur cibis, ideoque magis illis nocet aer, in omnibus rebus infectus: vel denique quia prin-

Astrologiam judicariam damnat Jeremias.

cipes prævident regni calamitates, illisque ita commoventur et indolent, ut in languorem et cladem imminentem præ aliis incidant (1). Nam, ut ait Galenus: « Nullus est corporis affectus tantus, qui vehementior animi affectionibus esse possit. » Ita Christophorus a Castro, lib. I *Proœmii in minores Prophet.* xvi. Lepidum est exemplum astrologi, qui a principe ituro ad venationem, de aura rogatus, serenam fore asseruit: egredienti vero occurrens rusticus pluviam imminere affirmavit: qua oborta princeps rusticum suum fecit astrologum, astrologum vero rusticum fieri jussit. Audi hac de re epigramma:

Dixerat astrologus cælum sine nube futurum,
Principe sylvarum lustra petente suo:
Dixerat e contra ruiturum nubibus imbrem
Vertere consuetus bobus arator humum.
Vix ingressus erat princeps nemus ilice densum,
Cum subito pluviae præcipitantur aquæ.
Laudat aratorem princeps, illumque docere
Astra, sed astrologum sumere rastra jubet.

Sane et hoc sæculo expediret nonnullos astrologos fieri rastrologos. Alfonsus rex Aragoniæ liberalis in omnes doctos, solos astrologos præterit. Rogatum est cur? unus qui magis scire videbatur: « Sidera, inquit, stultos regunt impelluntque; sapientes astris imperant. Stultos ergo principes honorare astrologos consequens est, non sapientes, inter quos nomen suum Alfonsus obtinet. » Ita Æneas Silvius, lib. IV *De ejus Gestis*.

Accius poeta apud Gellium: « Nihil, inquit, credo auguribus, qui aures verbis divitant alienas, suas ut auro locupletent domos. »

Julius Cæsar astronomiæ peritissimus fuit, de qua præclaros libros edidit: et tamen fatum suum cædemque prævidere et cavere non potuit.

Bion aiebat, « maxime ridiculos esse astronomos, ut, cum non videant pisces juxta se nantes in littore, illos qui in cælo sunt, se videre dicant. » Ita Stobæus, *serm.* 78.

Astrologus quidam in foro stellas in tabella quadam depictas cum demonstrasset, atque diceret: En tibi hic stellas errantes; audiens hoc Diogenes: « Ne mentiaris, inquit, bone vir; stellæ enim non errant, sed illi, » ostensis qui assidebant. Ibidem.

Thaletem, dum cælum contemplatur, in fossam illapsam, ancilla ejus jure id eum pati dixit, qui cum juxta pedes posita ignoraret, cœlestia intueretur. Ibidem.

Ariston dicebat, « eorum quæ philosophi scrutantur, alia ad nos pertinere, alia nihil, quædam supra nos esse. » Sensit autem disciplinam morum ad nos spectare, sophisticam nihil ad nos pertinere, eo quod ad vitæ emendationem non tantum

(1) Hæc etiam cometarum vis qua vel principes, vel alios homines affari posse directe, tempore Cornelii a Lapide, a quibusdam credebatur, ab astronomiæ peritis hodie merito istis sideribus denegatur.

non prosit, sed rixas etiam et contentiones progeneret; astronomiam autem, astrologiam, etc., supra nos esse omnino. Ibidem.

Phavorinus scito dilemmate astrologos judicarios perstringere solitus est: « Aut adversa, inquit, eventura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera, et fallunt; miser fies, frustra expectando. Si adversa dicunt, et mentiuntur; miser fies, frustra timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera; jam inde ex animo miser fies, antequam e fato fias. Si felicia promittunt, eaque eventura sunt, tum plane duo erunt incommoda; et expectatio te spei suspensum fatigabit, et futurum gaudii fructum spes tibi jam defloraverit. Nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras præsagentibus. » Ita A. Gellius, lib. XIV, cap. 1. Audi et Alciatum, *Emblem.* 103:

leare, per superos qui raptus et aera, donec
In mare præcipitem cera liquata daret;
Nunc te cera eadem, fervensque resuscitat ignis,
Exemplo ut doceas dogmata certa tuo:
Astrologus caveat quidquam prædicere: præceps
Nam cadet impostor, dum super astra volat.

Refert Nicetas Choniates, lib. I *De Imperio Isacii Imperatoris*, astrologum prædixisse victoriam et triumphum Branæ Alexio, si cum Conrado Marchione Montisferrati, qui Isacii partes sustinebat, congredieretur. Iniit ergo cum eo prælium, in quo tam Branæ quam astrologus occisus est.

Anno Domini 1344, Muleasses, Tunetanorum rex, astrorum maximus observator, cum ex astris divinasset sibi amittendi regni, et duræ mortis cladem imminere, ut eam vitaret, ex Africa discessit; sed eo ipso discessu cladem, quam evitare voluit, in suas cervices accivit.

Denique ex astrorum dispositione et concursu potuisse prævideri et prædici generale orbis diluvium tempore Noe: item nativitatem Christi ex concursu Jovis et Saturni, ac ex horoscopo Virginis, qui erat nascente Christo, ac significabat mutationem religionis a Christo faciendam, censuit Albertus Magnus (vel quisquis est auctor) in *Speculo*, citans Albumasar, et Petrum de Aliaco Archiepiscopum Cameracensem, anno Domini 1400, lib. *De Concordia Astrologiæ et Theologiæ*. Quæ omnia valide confutat Sixtus Senensis, lib. VI *Biblioth.* cap. X, et lib. V, cap. LXXXI.

QUIA LEGES POPULORUM (de ritu colendi idola, patet ex seq.) VANA SUNT, — quia idola vana sunt: id est nihil veri representantia, aut si quid veri ut stellas, Jovem, Martem representent, nihil habent divinitatis; vani ergo sunt dii: duplicia enim sunt idola, et dupliciter vana, uti jam dixi. Jeremias magis hic loquitur de prioribus, quæ scilicet nihil veri representant, ut patet vers. seqq. Syrus vertit: *Quia timores gentium nihil sunt. Timores*, id est idola, quæ gentes timent, id est reverentur et colunt. Arabicus: *Quia religio gentium nihil est.*

3. QUIA LIGNUM DE SALTU. — Describit idolorum inanitatem a materia et fabrica, quia ipsa nihil sunt nisi lignum a saltu præcisum, et opus manus artificis « in ascia, » id est cum ascia, id est dolabra, supple, dolatum ac politum: hoc enim est artificis, puta fabri lignarii, opus, ac tertio, auro decoratum, et clavis compactum. Idola ergo non aliud sunt quam dii manufacti.

5. IN SIMILITUDINEM PALME, — hoc est, idolum æquabile est, erectum, procerum, flecti nescium, pulchrum, comatum quasi palma, *q. d.* Idola exterius pulchra sunt, sed interius inanima, elingua, stupida.

6. NON EST SIMILIS TUI, DOMINE. — Est apostrophe Jeremias ad Deum, qua eum comparat et præfert idolis; unde ait: « Quis non timebit te, o Rex gentium? »

7. TUUM EST ENIM DECUS, — scilicet regnum, ut sis et colaris quasi rex et Deus gentium, metuendus nimis. Unde Chaldaeus vertit, *tuum enim est regnum*. Allegorice, *q. d.* O Christe, rex gentium, quæ gens non timebit, non colet te quasi suum decus? Ita Lyranus.

8. FATUI PROBABUNTUR (*q. d.* Facile est probare et convincere eos esse fatuos, ex eo quod) DOCTRINA VANITATIS EORUM LIGNUM EST, — quia scilicet docent idola lignea esse deos, esseque adorandos: quod est vanissimum et stultissimum. Aut, ut Sanchez, *q. d.* Lignum, ex quo formant idola, quibus supplicant, facile illos stuporis et vanitatis incusat. Reipsa enim docet et ostendit eos vanos et stupidos esse, qui lignum et truncum censent esse Deum et numen, ac habere omnium rerum cognitionem et providentiam.

9. INVOLUTUM. — Hebraice מְרוּכָה *merucka*, id est ductile, quod optimum est, vel extensum in laminas, quod convolvi solet, ut commodius transferri possit: unde Noster vertit, *involutum*; vel involutum, id est involubile, ductile, quod facile involvi, diduci, flecti potest ab argentario, ut eo incrustetur et imbractetur idolum ligneum.

DE THARSIS APFERTUR. — Tharsis erat urbs Ciliciæ; inde mare vicinum, ac tandem quodvis mare, etiam Indicum, dictum est *Tharsis*; indeque Africa et Carthago, quæ diu mare dominata est, et in re navali floruit, vocatur *Tharsis*. Hic *Tharsis* significat Indiam, aut certe Africam, ut vertit Chaldaeus, quam argento abundasse docet Ezechiel, cap. XXVII, 12.

ET AURUM DE OPHAZ. — Chaldaeus, Sanchez et alii censent *Ophaz* vel *Ophas*, vel per aphæresin *Pas*, idem esse quod *Ophir*, quasi per dialectum littera *r* in *s* versa sit (perinde ac faciunt Parisienses dum pro *pere* dicunt *pese*), vocalis vero *a* versa sit in *i*: puncta enim facillime commutant Hebræi; sic ergo ex Chaldæi et aliorum sententia *Ophas* est *Ophir*. Porro *Ophir* est regio, dicta ab *Ophir* filio Jectan, *Genes.* I, 29. Vatablus et Arias putant *Ophir* esse Hispaniolam et Peru: favent Hebræus et Septuaginta, II *Paral.* III, 6, ubi aurum Salomonis vo-

Tharsis
quid.

Ophas es-
se Ophir
censet
Chaldæ-
us.

Ophir es-
se Peru
censet
multi.

cant aurum Peruim quasi Peruanorum. Rursum, si litteram *vau*, quæ prima est in *Ophir*, facias ultimam, ex *Ophir* facies *Peru*: *vau* enim Hebræis tam vocalem *u*, quam *o*, denotat. *Ophir* ergo videtur esse *Peru*; sed obstat *primo*, quod in *Peru* non sint elephantum, nec pavum, nec simiam, nec ligna thyina, quæ ex *Ophir* allata sunt, III *Reg.* x. *Secundo*, quod classis Salomonis in *Ophir* solvebat ex *Asiongaber* portu maris Rubri, II *Paralip.* viii, quod vicinum est *Goæ* et *Indiæ Orientali*: quod si hæc classis navigasset in *Peru* et *Indiam Occidentalem*, solvisset ex *Joppe* et per mare *Mediterraneum*, directè navigasset in *Peru*, alias enim solvens ex *Asiongaber*, debuisset circuire sinum *Arabicum*, promontorium *Bonæ Spei*, et totam *Africam*, ut perveniret in *Peru*.

Alii ergo *Ophir* volunt esse *Angolam* in *Æthiopia*; unde *Josephus* docet hanc classem, præter aurum, etiam *Æthiopicam* mancipia advexisse.

Alii *Ophir* volunt esse *Sofalam*, quæ via est navigantibus *Goam*; unde *Septuaginta* vertunt: *Sophir* (littera enim *r* facile in *l* mutatur, ut *beliar* in *belial*). Alii, ut *Josephus* in *Genes.* x, et *S. Hieronymus* in *Quæst. Hebr.*, *Gaspar Varrerius*, lib. *De Ophir*, putant *Ophir* esse *Auream Chersonesum*, aut potius omnem illam oram, quæ *Pegusiis*, *Malacca* et *Somatra* continetur, idque est probabile: nam circa hæc loca in *Oriente*, non *Occidente*, videtur habitasse *Hevila*, frater *Ophir*, filius *Jectan*, abnepos *Noe*, *Genes.* x, 29. Favent veteres, dum passim censent fluvium *Phison*, qui *Genes.* ii, 11, dicitur circuire terram *Hevila*, esse *Gangem*: *Ganges* enim est in *India Orientali*, non *Occidentali*; unde *Maffei*, lib. *XVI Histor. Indiæ*, ex litteris *Bonferri* docet *Pegusios* stirpem suam referre ad *Judæos exsules*, qui a *Salomone* damnati ad *aurifodinas Ophirinas*, ea loca primi tenuerint. Verum de *Ophir* plura in lib. *Regum*.

Porro ab *Ophir* aurum optimum dicitur obrisum, quasi *Ophirisum*, inquit *Isidorus*, idemque innuunt *S. Hieronymus* et *Eucherius*. *Secundo*, obrisum dicitur, quod obradiet splendore suo, ut ait idem *Isidorus*, *XVI Etymolog.* xvii. *Tertio*, *Plinius*, lib. *XXXIII*, cap. iii: *Auri*, ait, experimentum est ignis, ut simili colore rubeat quo ignis, ipsumque obrisum vocant, non a rubendo, sed quia purgatissimum, purum putum est, quasi aurum ad obrusam, probatum scilicet et purgatum, ut vocat *Seneca*, libro *II*, *epist.* 23. Aut certe, ut *Hermolaus* ex *Phocione* in dictum locum *Plinii*, obrisum dicitur quasi *ἀσπυρον*, quod igne probatum magis nitescat, fulgeat, rubeat ut ignis: idque videtur verius, tum quia vicinior est et aptius; tum quia utrobique est eadem littera *b*, non *p*, quæ est in *Ophir*, non autem in *obrisum*. Ut ut sit, aurum *ophas*, *pas*, *ophir*, *obrisum*, est aurum optimum et præstantissimum; unde et *Arabes* aurum vocant *Fes*; hinc *Joannes Leo* in *Descript. Africae*, lib. *III*, urbem *Fessam* dictam putat, ex eo quod,

cum urbis jacerentur fundamenta, *fes*, id est id est auro ibi invento sit.

Aliter censent *Mercerus*, *Forsterus* et alii, scilicet aurum *pas*, vel *ophas*, vel *uphas*, vel *muphas* (hæc enim omnia idem sunt) dici non a loco, sed a qualitate, idemque esse, quasi dicas: Aurum forte et solidum, tum quia purificatum, tum quia ex vena optima effossum; dici enim *pas* vel *ophas* a radice *פזז pazaz*, id est roboravit, solidavit, inde *פז paz*, id est forte, solidum; *muphas* enim plane videtur esse participium passivum *hiphil* a radice jam dicta *pazaz*. Verum obstat quod hic ait *Jeremias*: « Aurum de *Ophas* affertur. » *Ophas* ergo nomen est loci, non qualitatis auri. Rursum *pazaz* non significat roborare, solidare, uti volunt *Rabini*; sed mollescere, ductile esse, solubile, expeditum, facile instar auri: ita enim vertunt *Noster* et *Septuaginta*, *Genes.* *XLIX*, 24; unde et *פזז puts*, quod affine est *pazaz*, significat dispergere, diducere. Ergo ab auro *Ophas* vel *pas* deductum est verbum *pazaz*, id est esse ductile instar auri *Ophas*: optimum enim aurum, quale erat *Ophas*, in tenuissimas bracteas flecti, duci et extendi potest, uti recte advertit *Pineda*, libro *IV De Salom.* cap. *xviii*, ubi tamen *Ophas* ab *Ophir* distinguit, uti et alii nonnulli probabiliter hæc duo loca distinguunt, censentque aurum ex *Ophas* allatum, melius fuisse auro allato ex *Ophir*: licet aliter sentiat *Chaldæus*, uti dixi initio.

Porro *muphas* non est participium a *pazaz*, sed per crasin idem est quod *מפוז meophaz*, id est de *Ophas*, scilicet allatum.

OPUS ARTIFICIS. — id est aurum et argentum elaboratur opere aurificis, vel ærarii, aut argentarii, ut ex eo faciat idolum, aut potius jam factum e ligno, uti præcessit, inauret vel inargentet: atque opere artificis alterius, scilicet sartoris, vestitur purpura et hyacintho, id est veste violacei coloris et purpurei. Nec enim idola facta ex puro auro vestiri solent hyacintho, utpote re viliori; at facta ex ligno, et aureis limbis vel bracteis ornata, eodem vestiri assolent.

OPUS ARTIFICUM UNIVERSA HÆC. — *q. d.* Nihil penitus in idolis est, quod non sit manibus artificum factum, sive eorum materiam et substantiam, sive vestes et ornamenta spectes: ergo idola nihil habent vitæ et rationis; multo minus habent aliquid numinis et divinitatis.

10. NON SUSTINEBUNT GENTES COMINATIONEM EJUS. Vers. 10. — Hebraice *זאמו* *zaamo*, indignationem, puta vindictam ejus. Opponit Deum idolis, quod ille irascatur et puniat, hæc non.

11. SIC ERGO DICKETIS EIS, — id est idolis, et idolorum cultoribus, scilicet *Chaldæis*:

DEI QUI COELOS ET TERRAM NON FECERUNT, PEREANT DE TERRA. — Nota *Jeremiam* hic *chaldaice* loqui (1):

(1) Hic versus scriptus est *chaldaice*. Cujus rei rationem vulgo reddunt hanc: *Prophetam* sistere sibi suos populares tanquam jam abductos in exilium et inter *Chaldæos* versantes, quibus formulam præscribat, qua

Negant alii. *Primo*. *Secundo*.

Ophir esse *Pegu*, *Malacam* et *Somatra* est probabilis.

Obrisum aurum quod? *Prima* sententia. *Secunda*. *Tertia*.

Obrisum quasi *ἀσπυρον* et ad obrusam probatum.

Fessa urbs dicta a *fes*,

Ophas, *pas*, *uphas*, *muphas* idem sunt. *Ophaz* a *pazaz*, id est roboravit, dici censet *Mercerus*, *q. d.* aurum solidum et forte.

Melius *Pineda* ab *Ophaz* deducit *pazaz*, id est esse ductile.

Muphas dicitur quasi *meophas*, id est ex *Ophas*.

אלהיא די שמיא וואדא לא ענדו יכאדו מארז' וזמן
תחורר שמיא : *elahaia di scemaia, vearka la abadu,*
iebadu meara umin techot scemaia, id est, « dii qui
caelos et terram non fecerunt, pereant de terra, et
de his quae sub caelo sunt, » quia scilicet injuste
ea, quasi aliena occupant : sunt enim illa Dei crea-
toris. Sic dicimus de falso possessore domus : Non
decet eum habitare in domo aliena, seu quam
alius aedificavit. Unde videtur haec scripsisse Jere-
mias anno 1 Sedeciae ad Joakim et alios in Baby-
lonem abductos, ut scilicet ipsi haec verba res-
ponderent Chaldaeis, ad suorum idolorum cultum
Hebraeos invitantibus. Ita Chaldaeus et alii. Addit
Maldonatus Jeremiam chaldaice loqui, ut rideat
idola et idololatrias : solemus enim homines bar-
baros irridere, cum eorum sermone barbaro uti-
mur. In Chaldaeo obiter nota, quod Hebraei dicunt
arka, id est terra, Chaldaei dicunt nunc *arka*, nunc
ara.

Ita S. Eustratius (cujus reliquias Romae in tem-
plo Collegii Germanici veneratus sum), militum
sub Diocletiano dux in Armenia, cum a Lysia praefecto
compelleretur ad idola colendum, respondit
intrepide : « Exsecrandos daemones, et surda si-
mulacra, nullus homo unquam qui compos esset
mentis, censuit adoranda. Dictum est enim : Dii,
qui caelum et terram non fecerunt, pereant. »
Quare igne adustus, et virgis laniatus, nullam de-
dit vocem, aut vultus mutationem, quasi in alieno
corpore pateretur, irridensque tyrannum, et
acerbissima quaeque passus, tandem ad rogam
quasi ad epulas accedens, inde purus cum flamma
quasi ad Deum evolavit. Festum ejus recolit
Ecclesia 13 decembris.

Similiter S. Perpetua et S. Felicitas, cum cogna-

respondere debeant Chaldaeos ad idola colenda ipsos
pellicientibus. Quae jam Chaldaei interpretis erat sen-
tentia versui huic haec praemittentis : *Hoc est exemplar
epistolae, quam misit Jeremias propheta ad residuos se-
niores exsulum in Babylonia. Si dixerint vobis populi,
inter quos versamini : Colite idola, sic respondebitis, et sic
illis dicetis.* Abjudicata Hubigantis sententia, juxta quam
librarius qui Jeremiae librum transcribebat versibus al-
ternis hebraicis et chaldaicis exaratum, ut sunt non-
nullae hodie Pentateuchi membranae, de versu errasse, et
Chaldaicum versum descripsisse, quum debuisset he-
braicum; majori veri specie sese commendare credimus
quod in medium attulit Venema : « Cum nusquam Chal-
daica lingua aliquid exprimat Jeremias, ne quidem in
epistola ad exules cap. xxxix, series quoque sermonis
manifeste per haec verba intercipiatur, eaque non tan-
tum parentheses speciem praeseferant, verum et in-
structionem ad praesentes inter Chaldaeos degentes re-
doleant; non sine ratione, aut temere statueretur,
additamentum esse ab alia manu tempore morae in
exilio, profectum. Utique in libris Mosaici et historicis
Vet. Test. passim a doctis hujusmodi additamenta ad-
mittuntur, in Psalmis quoque a nonnullis, et postea
cap. xxv, 13, in hoc ipso libro sese tale quid offerret; sed
nihil definitio. » Mirum praeterea foret, addit Rosenmuller,
si formulam qua uti possent Hebraei inter Chaldaeos ver-
santes, praescribere voluisset Propheta, eum et sua ipsius
verba, initio versus, chaldaice scripsisse.

tis Satyro, Revocato et Secundolo, damnatae ad
bestias, euntes ad amphitheatrum, per plateas
alacres et intrepidae caneant : « Omnes dii gen-
tium daemones; Dominus autem fecit caelum et
terram. » Quocirca jussu Praesidis multis alapis
caesae; majori tamen animi et vocis contentione
eundem versum iterarunt, laudantes et glorifi-
cantes Deum. Ac generose ingredienti amphithe-
atrum, mox S. Perpetua et Satyrus a leonibus,
S. Felicitas vero a leopardis dilacerata, in caelum
evolarunt, anno Domini 203, imperante Severo.
Quamobrem saepe hasce duas matronas, earum-
que fortitudinem et amorem in Deum, celebrat
S. Augustinus, uti lib. I *De Anima*, cap. x, in
Psalm. xlvii, serm. *De tempore barbarico*, et alibi.

Similiter S. Publia, mater S. Joannis Chrysosto-
mi, mortuo marito, chorum virginum instituens,
factaque abbatissa, transeunte Juliano Apostata,
cum suis virginibus contentiore voce occinuit il-
lud Davidicum : « Simulacra gentium argentum
et aurum; » et : « Similes illis fiant, qui faciunt
ea, et omnes qui confidunt in eis. » Julianus in-
dignans jussit eas tacere. At Publia jubente, for-
tius et alacrius cecinerunt : « Exsurgat Deus, et
dissipentur inimici ejus. » Quare Julianus Publiam
alapis caedi, genasque cruentari jussit. Illa vero
hanc contumeliam pro summo honore ducens,
domum reversa, tyrannum, ut solebat, spirituali-
bus cantilenis perstrinxit. Ita Theodoretus, lib.
III *Histor.* cap. xvii, et Romanum Martyrologium
9 octobris.

12. QUI FACIT, — *supple, q. d. Noster vero Deus* Vers. 12.
est qui praeparat, id est, ut Hebraeus et Chaldaeus
habent, qui fundat orbem in sapientia.

13. AD VOCEM SCAM, — *q. d. Ad ejus jussum in* Vers. 13.
aere generatur pluvia : vel ad tonitru, quod est
vox Dei, sequitur pluvia, *Psalm. xxviii*, 3 : « Vox
Domini super aquas, Deus majesticis intonuit, Do-
minus super aquas multas. »

ET ELEVAT NEBULAS, — exhalationes.

AB EXTREMITATIBUS TERRE, — id est a mari, quod
quasi est terminus ambiens terram. Ita Theodo-
retus, Hugo, S. Hieronymus, Lyranus. Vel a su-
perficie extremae terrae : ab hac enim vapores as-
cendunt, alii ex montibus. Optime Sanchez : Ex-
trema, ait, vel finis caelorum, dicitur pars illa
caeli, quae nobis extrema apparet, quia ibi caelum
finiri putat vulgus : sic et extrema pars terrae di-
citur illa, quam vulgus judicat extremam; inde
enim minus vespere videntur vapores elevari,
ex quibus generatur pluvia.

FULGURA IN PLUVIAM FACIT, — *q. d. Deus mire*
potens est, qui facit ut ex fulguribus igneis, imo,
ut vertit Pagninus, inter fulgura, sequatur et mis-
ceatur pluvia : nubes enim tonantes, et fulgurantes,
sunt quasi leones rugientes, et quasi tormenta
bellica terram quatientia. Haec statim demulcet,
resolvit, et quasi mansuefacit pluvia.

EDUCIT VENTUM DE THESAURIS SUIS, — quasi ex
secretario sive secretis receptaculis omnipotentiae

Nubes
tonantes
sunt
quasi leo-
nes ru-
gientes.

et opulentiae suae : nos enim ignoramus unde orientur venti. Vel *secundo*, « de thesauris, » id est de opibus suis : inter opes enim Dei sunt etiam venti.

Nota hic antitheses idolorum et Dei, quae clare ostendunt Deum esse vere Deum, non idola. *Primo*, idola sunt res mortuae, puta saxa aut ligna arida: Deus vero est « Deus vivens. » *Secundo*, idola in tempore coeperunt : Deus vero est « rex sempiternus. » *Tertio*, idola ab homine ascia et runcina fabricata sunt instar aliorum fabrilium : Deus vero ingenitus creavit caelos et terram, ac consequenter et materiam ex qua facta sunt idola. *Quarto*, idola non sentiunt, non cognoscunt, nec bene nec male facere possunt : Deus vero sentit, cognoscit, praevidet et providet omnia ; hinc e thesauris suis stato tempore producit ventos, fulgura, pluvias, etc. *Quinto*, idola sui contemptores ulcisci nequeunt : Deus vero fortissimus, aequae ac zelotes, sui contemptum ulciscitur, ita ut nemo ejus iram et vindictam sustinere possit. Unde concludendum reliquit : Ergo idola ridenda et spernenda sunt ; Deus vero metuendus, amandus et colendus.

Mystice S. Hieronymus : Nubes, ait, sunt doctores et praedicatores ; hos Deus educit ab extremis terrae, id est ab humili sorte, aequae ac sui submissione : ob quam facit eos efficaces, ut sint quasi tonitrua et fulmina, quae mox in auditorum contritionem et lacrymas, ac vitae mutationem transeunt et resolvuntur.

Vers. 14.

14. STULTUS FACTUS EST OMNIS HOMO A SCIENTIA. — Vatablus, *brutescit homo praescientia*, nimirum Dei, dum scilicet plene vult causas indagare pluviae, fulgetri, ventorum, quorum solus Deus habet scientiam et providentiam. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Dionysius. Sic *Psalm. cxxxviii*, 6, dicitur : « Mirabilis facta est scientia tua ex me ; confortata est, et non potero ad eam. » Certe ventorum generatio, circulatio, motus tam varius et contrarius, torsit et torquet omnium physicorum ingenia : nec haec ullus fuit, qui eorum causam ad liquidum assignaret. Hinc Virgilius, *Aeneid.* I, fingit eos ex Aëolia ab Eolo emitti.

Secundo et aptius : « Stultus factus est homo a scientia, » scilicet sua, qua cum non possit penetrare vim stellarum, ventorum, fulminum, ea admiratus, quasi rectores mundi, et quasi deos coluit, idolaque eis confecit ; de idolis enim agit in sequent. Ita Chaldaeus, S. Thomas, Lyranus.

Rursum, stultus est homo in scientia sua, qua ligna dolat, et aurum conflat, ut ex eis fabricet idolum : stultum enim est putare se posse fabricare Deum, et Deum esse qui a fabro fabricatus sit ; cum potius faber ipse, ejusque ars et scientia, quam ejus fabrica, habenda foret numen. Unde sequitur : « Confusus est artifex omnis in sculptili ; quoniam falsum est quod conflavit, et non est spiritus in eis. » Ita a Castro et Sanchez.

Stultus est scien-

Moraliter : « Stultus, inquit D. Thomas est homo a scientia Dei. *Primo*, propter cordis elationem,

Rom. I : Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. *Secundo*, propter inquirendi curiositatem, et nimiam capitis fatigationem ; unde ait Agrippa rex Paulo : Multae te litterae ad insaniam convertunt, *Actor.* xxvi. *Tertio*, propter scientiae incertitudinem. *Isaia* xlvii : Haec scientia tua et sapientia tua decepit te. *Quarto*, propter operis perversitatem. *Sap.* II, 21 : Excacavit enim eos malitia eorum. » Hucusque D. Thomas.

CONFUSUS, — pudore affectus est artifex sculptilis sive idoli

QUONIAM FALSUM EST QUOD CONFLAVIT, — *q. d.* Quia sculptile quod fecit, fallit et mentitur se esse Deum.

15. IN TEMPORE VISITATIONIS (id est punitionis), SUE PERIBUNT, — idola, et idololatrae Chaldaei (de his enim loquitur), scilicet vastante Dario et Cyro Babylonem. Aliter Theodoretus : « Peribunt, » ait, cum Apostoli idololatriam exstirpabunt ; et plane, ait S. Thomas, « peribunt » in die judicii.

tia hominum quadrupliciter.

Vers. 15.

16. NON EST HIS SIMILIS PARS JACOB, — *q. d.* Idolis non est similis Deus ; qui est pars haereditaria Israelis : « Pars mea, » ait David ; Deus in aeternum, » *Psalm.* lxxii, 26 ; *Psalm.* xv, 3 ; *Numer.* xviii, 20 ; quia scilicet Israel Deum, Dei cultum, amicitiam, legem et bona omnia possidebat. Vicissim Israel est « virga haereditatis, » id est haereditas Dei ; quia Deus hunc populum a patribus descendentem, quasi suum haereditaria successione possidebat ; *Deuter.* xxxii, 8, 9. Quia enim virgis et funibus haereditates dimetiebantur et dividebant ; hinc *virga* et *funes* significant portionem haereditariam, *Psalm.* lxxviii, 2 ; *Psalm.* civ, 11. *Secundo*, Israel est שֵׁבֶט *sebet*, id est virga, sive sceptrum haereditatis Dei, quia Deus in Israele regnum suum constituit. Ita S. Hieronymus, Rabanus, S. Thomas.

Vers. 16.

Virga primo, est pars hereditaria, cur?

Tropologice, pars avari est pecunia, obsceni libido, superbi dominatio ; sed verus Israelita spretis omnibus solum Deum possidere cupit, atque : « Portio mea, Domine, dixi, custodire legem tuam, » *Psalm.* cxviii, 57. Unde hic est habitaculum et sedes ac templum Dei ; ille draconum, id est daemorum, vers. 22.

Secundo, virga est sceptrum.

Pars impil, est venter ; pii, Deus.

17. CONGREGA DE TERRA CONFUSIONEM TUAM (1) Vers. 17.

(1) Quae sequuntur, urbem ad extrema redactam et mox ab hostibus occupandam pingunt, incolis in exilium abducentis. Cuinam vero regni Judaici temporibus haec conveniant, haud admodum inventu difficile videtur. Mortuo Joakimo, qui a Nebucadnezare defecerat, cum eo, uti credibile est, inconsulto et invito, regnum occupasset Jechonias, Joakimi filius, aegre id ferens Nebucadnezar exercitum Judaeam misit, qui urbem Hierosolymam obsidione cinxit (IV Reg. cap. xxiv, 10). Postquam autem et ipse Nebucadnezar advenerat, Jechonias rex cum matre, servis, ducibus, eunuchis egressus, potestati ejus se permisit. Chaldaeus vero, metuens haud dubie, ne Jechonias patris perfidiam imitaretur, et ipsum cum familia regis regnique proceribus, et praecipuas Hierosolymae incolas, numero ix millium, Babylonem captivos abduxit, IV Reg. cap. xxiv, 14, 15, 16. Cur vero hoc quod praemanibus habemus oraculum temporibus primae a Ne-

(« congrega, » scilicet, tu o Babylon, ut Vatablus et Kimchi; vel potius, ut Theodoretus, Lyranus, S. Thomas et alii cum S. Hieronymo : Tu, o Jerusalem et Judæa), *QUÆ HABITAS IN OBSIDIONE*, — quæ brevis es obsidenda. Chaldaeus et alii vertunt, *quæ habitas in munitione*, vel loco munito; Septuaginta, *in electis*, id est loco electo, *congrega confusionem tuam*; Chaldaeus, *mercimonia tua*; Maldonatus et Sanchez, *idola tua*, *Isaiæ XLVI, 1*. Septuaginta, *substantiam*, id est, omnes opes et vires tuas ad nihil tibi profuturas, nisi ad confusionem : nam omnia hæc in quibus confidebas, te a Chaldaeis non liberabunt, sed tecum ibunt in captivitate. Ita S. Hieronymus. Est ironia, aut potius sarcasmus, sive hostilis irrisio. Vide cap. XI, vers. 14.

Vers. 18. 18. *LONGE PROJICIAM* (hebraice *קולעא kolea*, id est quasi funda longe ejaculabor), *HABITATORES TERRÆ* (Judææ) : *ET TRIBULABO EOS* ITA UT INVENIANTUR, — in urbe et tribulatione, ut eam effugere non possint, sed deprehendantur et capiantur a Chaldaeis. Ita S. Hieronymus. Alii, ut Chaldaeus et Vatablus, legunt *יִמְטֵעוּ iimtseu*, id est *ut inveniant*, scilicet angustias et penas, quas eis sum comminatus; vel, ut Theodoretus, ut inveniant sese ac Deum, quem negando perdidierunt. Aliqui legunt, *ut non inveniantur*, id est, ut non supersint, sed moriantur et pereant. Verum Hebræa, Chaldæa et Romana legunt, *ut inveniantur*.

Vers. 19. 19. *Vox mihi super contritione mea!* — *q. d.* Doleo ob contritionem meam. Est vox Jerusalem, id est populi Hierosolymitani. Unde subdit :

EGO DIXI : PLANE HEC INFIRMITAS (id est afflictio et plaga) *MEA EST* (id est mea culpa mihi accidit; ideo) *PORTABO ILLAM*, — patienter exedam quod mihi intrivi. Ita S. Hieronymus. Potest verti cum Vatablo : *Quomodo hanc infirmitatem ferre potero?* Nota hic crebram et tacitam enallagen, et mutationem personæ loquentis, instar dialogismi : nunc enim loquitur Deus, nunc populus, nunc Propheta.

Moraliter : « Divina percussio, inquit D. Thomas, debet portari patienter : primo, propter affectum percutientis. *Proverb. 1* : Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, nec deficias cum ab eo corripieris. *Secundo*, propter conscientiam criminis. *Michææ IV* : Iram Domini portabo, quoniam peccavisti. *Tertio*, propter expectationem muneris. *Jacob. 1* : « Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam

bucadnezare factæ obsidionis assignamus, hæc est ratio. Vers. 18 addendo : *in hac vice*. Propheta eo respicere videtur, quod cum Joakimus defecisset a Nebucadnezare, is satis haberet, Chaldaeorum aliarumque gentium vicinarum turmas concitare, quæ Judæam vastarent, incolis vero illas terram privasse, in Regum certe historia (IV Reg. XXV, 2, seqq.), quam solam genuinum historia illorum temporum fontem agnoscimus, non legimus. Cum vero Nebucadnezar denuo irritatus a Jechonia cum exercitu Judæam invaderet, omnino metuendum erat, ne graviore penas a populo Judaico expeteret.

(Rosenmüller.)

vitiæ, quam repromisit Deus diligentibus se. *Quarto*, propter inutilitatem murmuris. *Thren. III, 39* : Quid murmuravit homo vivens; vir pro peccatis suis? » Huc usque D. Thomas.

20. *TABERNACULUM MEUM VASTATUM EST* (locus meus, sedes mea; scilicet ipsa Jerusalem, vastata est, et) *FUNICULI*, — id est pagi, et oppida vicina, quæ eam quasi funes sustinebant et alebant; diruta sunt, nec est qui ædificet et restauret ea. Olim enim primæ patriarcharum domus fuerunt tentoria; hinc *tabernacula* vocantur quælibet domus et urbes.

21. *QUIA STULTE EGERUNT PASTORES*, — scilicet sacerdotes, item reges et principes. Ita Chaldaeus. Culpam captivitatum populi transfert in sacerdotes et principes.

NON INTELLEXERUNT, — mala venientia et minas Prophetarum non prospexerunt, non egerunt prudenter ut ea vitarent. Ita S. Hieronymus et Rabanus.

VOX AUDITIONIS (id est vox magna et clara, ita ut facile audiatur) *ECCÆ VENIT, ET COMMOTIO MAGNA*, — magnus scilicet belli tumultus, *q. d.* Ecce sonitus et fremitus venientis Babylonii, ejusque equorum, armorum et curruum auditur. Ita S. Hieronymus. Sunt verba Jeremiæ.

23. *SCIO, DOMINE, QUIA NON EST HOMINIS VIA EJUS*. — Significat Chaldaeos, non tam a se, quam a Deo excitatos ad devastationem Judææ venisse, *q. d.* ait S. Hieronymus : « Quod a Babylonii sustinemus, non est eorum fortitudinis, sed nostri meriti et indignationis tuæ. » Unde in Hebræo est, *non est לאדם laadam*, id est *illius hominis insignis*, scilicet Nabuchodonosoris, *via ejus* : cum enim cogitaret Nabuchodonosor bellum inferre Ammonitis, Deus illum avertit, et quasi protrusit in Jerusalem ut eam vastaret, *Ezech. XXI, 19 et 22*. Vide *Can. XXXVI* et dicta cap. VI, vers. 4. Ac consequenter in potestate Judæorum non erat illi resistere, illumque avertere.

Aliter Hugo, Lyranus, Dionysius, *q. d.* Scio quia homo infirmus est et cæcus inter tot hostes; unde facile labitur et peccat : rogo ergo ut ejus infirmitatem consideres, et quoniam nos punire vis, non graviter, sed leniter et clementer punias. Unde S. Augustinus hoc refert ad correptionem prædestinatorum, non ad reproborum damnationem, lib. II *De Peccat. merit.* cap. XVII. Unde inquit : « Subjungit Propheta : Corripe me, Domine; verumtamen in judicio, non in furore tuo; tanquam diceret : Scio ad correptionem meam pertinere, quod minus abs te adjuvor, ut perfecte dirigantur gressus mei; verumtamen hoc ipsum noli mecum sic agere tanquam in furore, quo iniquos damnare statuisti, sed tanquam in judicio, quo doces tuos non superbire. »

Hinc et Franciscus Suarez alique Scholastici sic exponunt : « Non est hominis via ejus, » id est opera gratiæ, quæ sunt ad vitam æternam, non sunt in hominis potestate sine Dei inspiratione et

Plagam Dei patienter fer ob quatuor causas.

Vers. 23. Non est hominis via ejus, quo sensu?

auxilio, quia ad ea Deus hominem excitare debet præveniente sua gratia : si enim in naturalibus egemus directione Dei ; ergo multo magis in supernaturalibus.

Ostenditor hic non tolli liberum arbitrium. Imperite ergo hæretici hunc locum torquent contra liberum arbitrium. *Primo*, quia, velipsis testibus, non loquitur de omni homine, sed tantum de Nabuchodonosore, *q. d.* Scio Nabuchodonosorem non posse venire, nec expugnare Jerusalem, nisi tu eum juveris : « Equus enim paratur ad diem belli ; Dominus autem salutem tribuit, » *Prov. xxi, 31.* *Secundo*, esto loqueretur de omni homine, ut Maldonatus et alii volunt, non tamen negat liberum arbitrium, sed tantum significat, illud Dei ope indigere, et a Deo dirigi Deique providentiæ subjacere : ac præsertim Judæos aliosque homines non posse evadere manus Chaldæorum, aliorumque hostium, nisi Dei ductu et provida gubernatione.

Moraliter, disce hic in omnibus niti Deo Deique directione ; nam, ut dicitur *Psal. xxxvi* : « Apud Dominum gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet ; » et *Proverb. xvi* : « Cor hominis disponit viam suam ; sed Domini est dirigere gressus ejus. » Unde Theodoretus exponens illud *Psal. liv* : « Jacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet : Governatorem, inquit, habeas Deum, et aurigam, et res tuæ ab illius providentia pendeant. Nam hoc modo inconcussus manebis et immutabilis. »

Quare S. Catharina Senensis moriens suis hoc memorabile documentum reliquit : « Oportet Christianum magnam fiduciam habere de Dei providentia, scientem omnia quæ sibi vel aliis eveniunt, ex divina providentia provenire ; non ex odio illius, sed dilectione eximia. » Et S. Augustinus in fine lib. I *Soliloq.* : « Constanter, ait, Deo crede, eique te totum committe, quantum potes ; noli esse velle quasi proprius, et in tua potestate,

sed ejus clementissimi et utilissimi Domini te servum esse profiteri. Ita enim te ad se sublevare non desinet, nihilque tibi evenire permittet, nisi quod tibi prosit, etiamsi nescias. » Sicut ergo oculi servorum in manibus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum tendant, et ex eo ejusque pia et sedula providentia semper pendeant.

Ita Deo se commisit S. Gregorius Magnus, idque in monasterio didicit, ubi se totum Deo ejusque contemplationi dedit. Unde creatus Pontifex, trêdecim annis tot et tanta tam feliciter gessit, idque infirma semper valetudine, ut legens ejus acta et vitam apud Joannem Diaconum obstupescat.

Rarum quoque exemplum refert Moschus in *Prato Spirit.* cap. cci, de nobili adolescente Constantinopolitano, cui parens moriens, omniaque sua distribuens in pauperes, Christum curatorem reliquit, nec Christus eum fefellit : nam ei divitem et nobilem sponsam præter omnem spem procuravit. Plura hac de re dixi *Ecodi* cap. xxxiii, vers. 17.

24. CORRIPE ME, DOMINE, VERUMTAMEN IN JUDICIO, Vers. 24. — id est moderate, cum modo et mensura, leniter et discrete : hoc enim est Hebræum *מְסַפֵּחַ* *mispach*, ut scilicet non in ira tua omnino me disperdas, et ad nihilum redigas. Hebræice, *ne nos paucifices*, id est ad paucitatem redigas. Simile est cap. xxx, vers. 11. Est vox Jerusalem.

25. EFFUNDE. — Et verba et sententiam transtulit Vers. 25. ex *Psal. lxxviii, 6.*

JACOB — Israellem, puta Judæos.

DECUS EJUS (omnem pulchritudinem et magnificentiam templi, domorum ac platearum Hierosolymæ) DISSIPABUNT. — Chaldæi, Septuaginta, pro *decus* vertunt, *pascua*, id est fora aliaque loca urbis, in quibus cives, quasi oves in pascuis, omnibus deliciis pascabantur.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jeremias minantibus sibi suis civibus in Anathoth necem et crucem, excidium nomine Dei intentat. Unde primo, reficiat pactum populi cum Deo in Sina initum, eisque ob pacti violationem cladem comminatur. Secundo, Deus, vers. 14, vetat Jeremiæ ne oret pro populo, qui ait : Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa, egoque eum quasi olivam pulchram plantavi, sed ille fecit se oleastrum. Tertio, Jeremias in typo Christi ait se quasi agnum duci ad victimam, mittique lignum in panem ejus, vers. 19 : hinc, vers. 20, implorat et impetrat Dei ultionem in suos Christique persecutores (1).

1. Verbum quod factum est a Domino ad Jeremiam, dicens : 2. Audite verba pacti hujus, et loquimini ad viros Juda, et habitatores Jerusalem, 3. et dices ad eos : Hæc dicit Dominus

(1) Quam hoc capite legimus concionem, et probabiliter cap. seq., habitam fuisse post repertum anno decimo octavo Josiæ librum legis (IV *Reg. xxi, 3, seqq.*), instau-

ratumque solemniter a pio rege fœdus populam inter et Jovam (IV *Reg. xxiii, 3*), haud obscure arguit ad fœdus illud religiose servandum adhortatio, qua hæc

Deus Israel : Maledictus vir, qui non audierit verba pacti hujus, 4. quod præcepi patribus vestris, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea, dicens : Audite vocem meam, et facite omnia, quæ præcipio vobis, et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum : 5. ut suscitem juramentum, quod juravi patribus vestris daturum me eis terram fluentem lacte et melle, sicut est dies hæc. Et respondi, et dixi : Amen, Domine. 6. Et dixit Dominus ad me : Vociferare omnia verba hæc in civitatibus Juda, et foris Jerusalem, dicens : Audite verba pacti hujus, et facite illa : 7. quia contestans contestatus sum patres vestros, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, usque ad diem hanc : mane consurgens contestatus sum, et dixi : Audite vocem meam : 8. et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam : sed abierunt unusquisque in pravitate cordis sui mali : et induxi super eos omnia verba pacti hujus, quod præcepi ut facerent, et non fecerunt. 9. Et dixit Dominus ad me : Inventa est conjuratio in viris Juda, et in habitatoribus Jerusalem. 10. Reversi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire verba mea : et hi ergo abierunt post deos alienos, ut servirent eis : irritum fecerunt domus Israel et domus Juda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum. 11. Quam ob rem hæc dicit Dominus : Ecce ego inducam super eos mala, de quibus exire non poterunt : et clamabunt ad me, et non exaudiam eos. 12. Et ibunt civitates Juda, et habitatores Jerusalem et clamabunt ad deos, quibus libant, et non salvabunt eos in tempore afflictionis eorum. 13. Secundum numerum enim civitatum tuarum, erant dii tui, Juda : et secundum numerum viarum Jerusalem, posuisti aras confusionis, aras ad libandum Baalim. 14. Tu ergo noli orare pro populo hoc, et ne assumas pro eis laudem et orationem : quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, in tempore afflictionis eorum. 15. Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? numquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? 16. Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum : ad vocem loquelæ, grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt fruteta ejus. 17. Et Dominus exercituum qui plantavit te, locutus est super te malum, pro malis domus Israel et domus Juda, quæ fecerunt sibi ad irritandum me, libantes Baalim. 18. Tu autem, Domine, demonstrasti mihi, et cognovi : tunc ostendisti mihi studia eorum. 19. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam : et non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes : Mittamus lignum in panem ejus et eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius. 20. Tu autem, Domine Sabaoth, qui judicas juste, et probas renes et corda, videam ultionem tuam ex eis : tibi enim revelavi causam meam. 21. Propterea hæc dicit Dominus ad viros Anathoth, qui quærent animam tuam, et dicunt : Non prophetabis in nomine Domini, et non morieris in manibus nostris. 22. Propterea hæc dicit Dominus exercituum : Ecce ego visitabo super eos : juvenes morientur in gladio, filii eorum et filiæ eorum morientur in fame. 23. Et reliquæ non erunt ex eis : inducam enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum.

concio orditur, vers. 3 et seqq. Etsi vero Josias rex religiosissimus esset, populus tamen, majori ex parte, animo minus sincero ad Jovæ cultum reversus, pronus ad pristinas superstitiones mansit. Atque Josia quidem superstite, in regia saltem urbe haud videntur, metu, ne indignationem regis incurrerent, ad impia sacra palam et publice redire ausi esse. Sed fuisse Hierosolymis plures, qui clam et in occulto fictitiis diis sacra facerent, colligi potest ex iis, quæ vers. 9, 10, dicuntur. In cæteris vero Judææ urbibus propalam, omni seposita verecundia, peregrinis diis litatum fuisse credibile est (vers. 13, 14), præsertim ultimo Josiæ anno, cum regem pium bellum cum rege Ægyptio imprudenter susceptum (IV Reg. xxiii, 29), a sacrorum cura avocaret. Huic igitur tempori hanc pericopam assignandam arbitramur.

Ad seriora Sedeciæ regnare incipientis tempora illam refert Eichornius (*Die Bibl. Propheten*, vol. II, pag. 214), quam sequitur Dahler (*Jeremia*, etc. pag. 192), hoc maximo permotus argumento, quod versus 16, 17, ad insignem illam cladem respicere existimat, quam brevi antea a Nebucadnezare, abductis una cum rege regiaque familia, ix millibus hominum, Judæa accepisset (IV Reg. xxiv, 13 seqq.). Verum versus illos non præterita mala commemorare, sed futura minari, orationis tenor satis prodit (Rosenmüller). Quam etiam sententiam suam facit d'Allioli.

Porro in isto sermone, post exordium ubi Propheta exponit legationis auctoritatem et objectum, 1, 2,

Fausto, adhortatur Judæos ad servandum fœdus, quod cum eorum majoribus Ægypto egressis sanciverat Deus,

Vers. 2. 2. AUDITE, etc., — tu, o Jeremia, et socii tui Prophetae (1).

Vers. 4. 4. EDUXI EOS, etc., DE FURNACE FERREA, — id est de servitute durissima, qua quasi camino ferri ignito in decoctione laterum in Aegypto urebantur et affligebantur. Ita S. Hieronymus. Solent enim servi et pauperes vilesque homines in fornacibus, ubi ferrum funditur, laborare, sudare et aestuare, uti videre est Leodii et in Ardenna. Unde Genes. xv, 17, Abrahæ hæc servitus præsignificata fuit per clibanum fumantem.

Tribulatio est fornax, piis aurea, impiis ferrea. Tropologice, eadem tribulationis fornax probis et martyribus, uti tribus pueris in Babylone, est aurea, Sapient. iii, 6, improbis est ferrea. Ita S. Ambrosius in Psalm. cxviii, serm. 20.

UT SUSCITEM. — Chaldaeus et Vatablus, ut confirmem et conservem. Secundo et melius, ut erigam, et quasi reviviscere faciam pactum meum vobiscum inquit, quod quasi intermortuum jam esse videtur. Olim enim patres eorum in terram pacto promissam Deus induxerat; sed quia ex ea illos ob peccata ejecerat, et in Babylonem captivos duci permiserat, videbatur pactum hoc ruptum et violatum: juraverat enim Deus Abrahæ, se ei et posteris ejus terram Chanaan daturum in æternum, Genes. xii, 7. Dicit ergo se pactum hoc renovaturum, id est reducturum eos postliminio in terram suam, si vicissim illi servaverint pactum, id est pacti conditiones, scilicet, ut non idola, sed Deum colant, ejusque legem observent. Ita Maldonatus.

SICUT EST DIES HÆC, — sicut dies hæc demonstrat, scilicet vos possidere terram promissam a Deo, lacte et melle manantem, id est fertilissimam.

ET RESPONDI (ego Propheta) ET DIXI: AMEN. — Septuaginta, fat, ut scilicet hæc dicam viris Juda et Jerusalem, scilicet Deum velle innovare pactum cum eis, foreque maledictum qui non servat verba pacti ejus, id est legem, quam cum eo pacti sunt servare. Ita Origenes, Lyranus et Vatablus.

Vers. 6. 6. VOCIFERARE, etc., FORIS JERUSALEM, — extra urbem in agris. Secundo et melius, Hebræus, Chaldaeus et Vatablus, vociferare in vicis, plateis, foro, vel foris Jerusalem, ut vox foris sit ablativus pluralis a nomine forum. Ita a Castro.

primo, denuntiando maledictionem contra violatores legis, et promittendo benedictionem erga observatores, 3-5; secundo, commendando observantiam ejusdem, et invehendo in impiorum hominum ex Judæis et Hierosolymitanis factionem, qui rupto illo fœdere et relicto Dei cultu aliarum gentium superstitiones sectabantur, 6-10; tertio, comminando ruinam, per idololatriam commeritat, 11-13; nec precibus Prophetae, nec populii sacrificiis evertenda, 14-15; priorem conditionem optimam in pessimam conversuræ, 16, 17.

Secundo, conqueritur de insidiis, quas ob malorum denuntiationes, jussu divino a se prolatas, vitæ suæ concives Anathothitæ struerent, 18-20; et prædicit vindictam huic proditori a Deo decretam, 21-23.

(1) « Audite verba pacti hujus, » scilicet quod cum vestris majoribus inii (vers. 4), quodque Josias, reperto nuper libro legis, renovavit, IV Reg. xxii, 8 seqq.; xxiii, 3-

7. CONTESTANS CONTESTATUS SUM. — Id est, sæpe et vehementer protestatus sum, ac præmonui etiam testibus, puta cælo et terra, ac vobismetipsis, adhibitis et invocatis (uti feci per Mosen, Deuter. cap. iv, 26, et cap. xxxii, 1, ac per Josue, cap. viii, vers. 32, ac alias sæpe), si pactum et legem violaretis, has pœnas me inflicturum, ut non possitis queri, cum vos puniam, vos id nescisse, vos non esse admonitos. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et S. Thomas.

MANE CONSURGENS. — Id est vigilanter, summo studio: quod enim studiose agimus, summo mane agimus.

8. IN PRAVITATE CORDIS SUI. — Hebraice בְּסִרְיֹוֹת Vers. 8. bisrirut, id est in duritia et pertinacia cordis sui, quam potius secuti sunt, quam mea monita.

ET INDUXI SUPER EOS VERBA FACTI, — maledictiones et pœnas, pacto seu pacti violatoribus ascriptas, Deuter. cap. xxvii, 13 et sequent. Ita Chaldaeus, Theodoretus, Hugo et S. Thomas.

9. INVENTA EST CONJURATIO IN VIRIS JUDA, — q. d. Vers. 9. Prodiderunt et tradiderunt se idolis, deficientes a me; non fortuito, non fragilitate, sed certa quasi conjuratione et colligatione, sive conspiratione, ut vertunt Septuaginta, Aquila, Theodoretus, et, ut Chaldaeus, rebellione contra me facta, scilicet sub Joakim, ait Vatablus, vel potius sub Manasse, IV Reg. cap. xxii, vers. 13. Ita Lyranus et a Castro (2).

13. SECUNDUM NUMERUM ENIM CIVITATUM, — q. d. Vers. 13. Tot deos habebas, quot civitates, imo quot vias et plateas, q. d. Non in sola Jerusalem, sed in singulis Judææ urbibus; in ipsa vero Jerusalem non unum uno loco, sed plurima, puta in omnibus plateis singula idola, quasi lares et deos tutelares erexisti et coluisti. Hoc est quod ait Ezechiel, cap. xvi, vers. 31: « Fabricasti lupanar (id est idolum) tuum in capite omnis viæ. » Ita S. Hieronymus.

Secundo et nervosius, q. d. Singulae urbes singula idola quasi propria, et ab aliis aliarum urbium diversa asciverunt, ut tot essent idolorum species, quot erant in Judæa urbes, ait S. Hieronymus: « Et secundum numerum viarum Jerusalem, » id est ex omnibus circumquaque gentibus,

(2) Proprie hoc verbo conjuratio, Scriptura utitur, inquit S. Hieronymus, quando non subito fortuitoque peccato, sed paratis insidiis et conjuratione, tenditur ad delictum, et pari mente unoque studio id agunt, ut Dei mandata contemnant. Quod vero hic dicitur, inventam esse conjurationem, haud obscure indicat, impiorum de quibus hic sermo est, secretissimam agendi rationem, et metum, ne detegerentur. Hoc certe illud est, ut vere observat Ghislerius, quod significatum Jeremiæ voluit Deus, viros Juda et habitatores Jerusalem in ipso tempore, quo sub sanctissimo rege artius in fide, veroque in cultu, et in legis observantia apparebant ut suo peculiari Deo obstricti; occulte nihilominus præ optimi Josiæ regis metu simul convenisse, et secreta conspiratione facta conjurasse, ut et a Deo deficerent, et illius e medio tollerent cultum, quam primum libere sibi agendi exhibita esset opportunitas.

ad quas e Jerusalem viæ erant, idola mutuatus es, ac omnium gentium deos coluisti. Nam ex Moab accepisti Chamos; ex Assyriis et Chaldæis Baalim, non unum sed per plures; ex Ægypto vitulos aureos, Solem, Lunam, etc. Id diserte eis exprobrat Ezechiel, cap. xvi. Ita videmus hodie ex una heresi, v. g. Lutheri, natas esse trecentas, et singulas ejus urbes suam habere sectam, qua ab aliis quælibet est divisa et dissecta.

Vers. 14. 14. TU ERGO. — Vox Dei est ad Jeremiam, q. d. Tu, o Jeremia, noli pro Judæis tam impiis assumere laudem, id est, ut Chaldæus et Septuaginta, deprecationem, quæ ordianda est a Dei laude, beneficiis et triumphis, ad captandam Dei benevolentiam.

Notat S. Chrysostomus, homil. 14 in epist. ad Rom., hæc dici comminatorie ad terrendum populum, q. d. Noli te, o Jeremia, fatigare, frustra orando pro populo tam impio, quia non exaudiam te, nisi scilicet tu precibus tuis hanc iram meam viceris et mitigaris, uti fecit in simili casu Moses, Exodi xxxiii, 10 et 11. Deus ergo hic absolute non volebat, imo volebat Jeremiam cessare ab oratione pro populo; quod sciens Jeremias perrexit orare pro eo.

IN TEMPORE AFFLICTIONIS. — Legit Interpres cum Chaldæo et Septuaginta *beet*, jam legunt *bead*, id est pro afflictione sua.

Vers. 15. 15. QUID EST. — Queritur Deus de idololatria etiam in templo perpetrata. Sic enim idola in templo Dei posuit et coluit Manasses, IV Reg. xxi. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, S. Thomas, Lyranus. Potest quoque ex Hebræo verti sic, quid est quod dilectus meus in domo mea fecit abominationes multorum, scilicet idolorum aut populorum? q. d. Cur in templo meo multa multarum gentium idola locavit, et vario earum ritu coluit? Ita Sanchez.

Scelera dilecti in domo Dei, quæ?

Secundo, Pagninus vertit, quid est dilecto meo ultra in domo mea, cum fecerit abominationes multas? q. d. Ejiciam eum ex domo mea, quam ita polluit. Sic enim maritus dicit uxori adulteræ: Quid facit uxor in toro meo, cum tam multos habeat amasios?

Tertio, Hugo et Isidorus sic explicant, q. d. Quid dilectus meus Jeremias tam assidue orat et prophetat in templo meo, in quo ipsa plebs tantum perpetrat scelus?

Quarto, Kimchi et Vatablus sic, q. d. Quid causæ est Deo (aut Christo) dilecto meo, ait Jeremias, cur diutius habitat in templo hoc meo Hierosolymitano, in quo ipsa plebs idola colit?

Verum primus sensus nostri Interpretis optimus est, eumque recte adaptes clericis et monachis in monasterio, quod domus est Dei, dissolute viventibus.

NUMQUID CARNES SANCTÆ, — q. d. Victimæ et sacrificia non auferent malitias tuas. Ita Septuaginta, S. Hieronymus, Theodoretus et alii passim. Hic sensus est planus et genuinus.

Aliter vertunt Chaldæus et Vatablus: « Carnes sanctæ, » id est sacrificia, et omnis Dei cultus transibit et auferetur a te, quia sacrificia execranda obtulisti idolis.

Tertio, Pagninus et Vatablus, q. d. « Carnes sanctæ, » id est homines sancti, id est sacerdotes, auferentur a te et ducentur captivi.

Quarto, Sanchez: « Carnes sanctæ, » id est execrabilis, quas obtulisti idolis, non auferunt maculas a te, sed te magis contaminant; ut sit antiphrasis in voce sanctus, qualis est in voce sacer, cum dicitur: « Auri sacra fames: » « sacra, » id est execrabilis.

IN QUIBUS GLORIATA ES. — Mutat genus, quia prius intelligebatur populus, nunc civitas.

16. OLIVAM UBEREM (hebraice, olivam virentem) VOCAVIT, — id est effecit, ut jure ita vocari posses, q. d. Eras, o Juda, Domino quasi oliva virens et florens, cum eum coleres in summa pace, et rerum abundantia, felix et beata ac famosissima inter Gentes.

Nota: Ecclesia et Sancti comparantur oleæ et olivæ, primo, ob soliditatem virtutis. Lignum enim oleæ nec tempestas, nec caries, nec vetustas labefactat: unde apud veteres æternitatis erat symbolum. Hinc Elias et Henoch, utpote æternitatis candidati, vocantur olivæ, Zachar. iv, 14: « Isti sunt, inquit, duo filii olei splendoris, qui assistunt Dominatori universæ terræ; » et Apocal. cap. xi, 4: « Hi sunt duæ olivæ, et duo candelabra, in conspectu Domini terræ stantes; » quia scilicet hi duo, infracto animo, resistent Antichristo, nec ullis laboribus, minis aut tormentis cedent.

Olivæ sunt Sancti ob septem analogias. Prima, olea quia incorrupta, symbolum est æternitatis.

Secundo, ob fertilitatem, est enim oliva fecundissima. Unde Psalm. li, 10, dicitur: « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei. » Unde et hic ait Jeremias: « Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum. » Hinc Apostolus, Rom. xi, 17, ait gentes ex sterili oleastro insertas esse in bonam et fertilem olivam.

Secunda.

Tertio, ob pinguedinem gratiæ, devotionis et charitatis Sanctorum, quæ dat pinguedinem, id est valorem, bonis operibus. Hinc dicitur Isaia v, 1: « Vineam factam est dilecto meo in cornu filio olei. » Ubi Symmachus vertit, in cornu in medio olivarum; Septuaginta, in cornu in loco pingui sive uberi. Ubi Isaias vineæ, id est Ecclesiæ robur et potentiam designat per cornu; pinguedinem et gratiam per oleum.

Tertia.

Quarto, sicut olivæ folia nunquam defluunt, sed semper virent: ita Sanctis illustribus nunquam deperit pulchritudo bonorum operum, sed eorum virtus semper viret. Osee xiv, 6: « Ero quasi ros, Israel germinabit sicut lilium, et erumpet radix ejus ut Libani, et erit quasi oliva gloria ejus. » Ubi S. Hieronymus: « Cum Dominus, inquit, nos suo rore gratiæ resperserit, germinabimus, imo florebit sicut lilium, et mitteremus radices nostras sicut arbores Libani, quæ quantum in auras con-

Quarta.

surgunt vertice, tantum radicem in ima demergunt, ut nulla tempestate quatiantur.»

Quinta. *Quinto*, propter pacem; pacis enim symbolum est oliva. Unde columba afferens ad Noe ramum olivæ, finem diluvii, pacemque terræ et hominum cum Deo significavit; Sancti enim sunt pacifici cum omnibus. Quocirca, ut gentiles narrant, aut potius fabulantur, cum Neptunus et Minerva de dignitate contenderent, et Neptunus allegaret se esse aquæ, rei utilissimæ, inventorem; Minerva autem pro se adduceret, se olivam fructiferam plantam invenisse; cecidit causa Neptunus, fuitque pro Minerva lata sententia: quia oliva arbore significabatur fertilitas, ejusque causa, pax, qua nihil dicebant esse jucundius, nihil utilius, nihil ad tranquillam, lætam et beatam vitam accommodatius.

Sexta. *Sexto*, propter misericordiam: hanc enim significat oliva. Nam Sanctorum propria virtus est misericordia. Hinc Salomon duos Cherubim fecit ex ligno olivarum, eosque posuit in oraculo, III Reg. VI, 31, ut significaret misericordiam ad cœlum ducere, et in cœlo sibi addictos collocare.

Septima. *Septimo*, propter speciem, nitorem et splendorem virtutis. *Ecclesi. XXIV, 19*: «Quasi oliva speciosa in campis, et quasi platanus exaltata sum juxta aquam.»

Denique oliva foliis exiguis et pallidis, sed fructu uber, indicat Sanctos honorem et ostentationem fugere, sed interius solido virtutis fructu pasci. Docet enim symbolice oliva fructum frondibus, commoda pompæ, utilitatem splendori præferendum. Quis enim non præferat olivam exilem et foris abjectam cuivis ingenti platano aut quercui frondibus luxurianti? Exstat hac de re emblema elegans apud Phædrum, lib. III:

Olim, inquit, quas vellent esse in tutela sua,
 Divi legerunt arbores. Quercus Jovi,
 Et myrtus Veneri placuit, Phœbo laures,
 Pinus Cypelæ, populus celsa Herculi.
 Minerva admirans, quare steriles sumerent,
 Interrogavit. Causam dixit Jupiter:
 Honore fructum ne videamur vendere.
 At me hereule narrabit quod quis voluerit,
 Oliva nobis propter fructus est gratior.
 Tunc sic deorum genitor, atque hominum sator:
 O nata! merito sapiens dicere omnibus,
 Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.

Sapiens ergo Minerva olivam fructiferam sibi deposcens, docet vanum esse omne frondosum gloriæ choragium, nisi succulentis utilitatis fructibus fecundetur.

AD VOCEM. — Septuaginta Hebræum *המולה hamula* a *חול mul*, id est circumcidere, derivantes, vertunt, ad *circumcisionem* vel *scissionem tuam*, qua scilicet fecisti schisma sub Roboamo a Juda, o Israel, in has clades incidisti.

Verum melius Noster interpret et cæteri omnes *hamula*, deducunt ab *חמל hamal*, id est loqui, q. d. Ob idololatriam tuam, contra te excitabitur vox

grandis, id est jussio Dei terribilis instar tonitru. Dei enim vox mollis et blanda est, qua te vocavit «olivam speciosam,» tibi que læta et fausta promisit: vox vero Dei grandis et horribilis est, qua minas intentat, quamque sequuntur vastitas et exitium, sicut post tonitru sequuntur fulgetra et fulmina. Ita Sanchez.

Rursum *vox grandis*, id est imperium et mandatum Nabuchodonosoris, atque clamor Chaldæorum, qui in te ignem accendent, urbemque tuam incendio perdent. Ita Lyranus, S. Thomas et Vatablus. Hebræum enim *hamula* significat clamorem, strepitum, tumultum, qualis est militum in castris, et in expugnatione urbis, præsertim cum e domibus et turribus adhuc cives resistunt. Tunc enim milites inclamant: *Fuogo, fuogo*, domosque incendunt, uti Antuerpiæ et alibi factum vidimus. Nota: Tò *grandis* iam ad τὸ *loquelæ*, quam ad τὸ *ignis* (et tunc est sensus planus, *grandis ignis exarsit*) referri potest, varia enim hic est interpunctio.

Tertio, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et S. Thomas «ad vocem loquelæ grandis,» id est, inquit, ob tuam jactantiam et blasphemam superbiam combureris.

Quarto, «ad vocem loquelæ grandis,» id est ad famam, qua de Judæis loquebantur, quasi de felicissima republica omnes gentes inierunt cum eis amicitiam et commercia, et inde, a commercio scilicet cum gentibus idololatriæ, exarsit ignis idololatriæ, quam ab eis didicit Judæa, qui omnia combussit et vastavit.

Sic tropologice, ait S. Gregorius, homil. 21 in *Ezechielem*, de favore et amore laudis, in corde flamma elationis accenditur, quæ omnia consumit. «Vox enim grandis loquelæ est favor adulantis,» qui omnia bene gesta et dicta depascit, cum ex amore, non Dei, sed laudis fiunt. Unde scriptum est *Proverb. XXVII*: «Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens maledicenti similis erit.»

FRUTETA EJUS. — Persistit in metaphora olivæ, cui comparavit Jerusalem. Sicut enim ignis depascitur oleam cum omnibus ramis, ita Chaldæi igne vastaverunt urbem cum templo, palatiis et plateis.

17. LOCUTUS EST SUPER TE MALUM. — Decrevit te punire, perdere et vastare. Vers. 17.

18. TU AUTEM (1). — Rabanus, S. Hieronymus, Theodoretus et alii hæc ad litteram de Christo accipiunt: sed patet ex sequenti et præcedenti, Vers. 18.

(1) Quæ deinceps narrat vates facta videntur postquam superiorem concionem habuisset, in qua mala populo et supplicia tot digna sceleribus denunciavit. Eichorn, quem sequitur Dahler, hic novæ pericopæ quæ usque ad XII, 13, decurrat, et regnante Sedecia edita sit, initium statuit. Verum suffixum tertiæ personæ pluralis in *מעלליהם*, *operâ eorum*, manifeste respicit ad malos illos, de quibus in his, quæ præcedunt, locutus est. Illi igitur, ægre ferentes quod non desineret vates ipsos victorum coarguere et pœnas minari, de monitore tam molesto e medio tollendo consilia clam inter se agitarunt. (Rosenm.)

maxime vers. 14 et 21, hæc ad litteram de Jeremia dici, qui queritur de insidiis, et morte sibi parata a suis civibus Anathoth, eo quod tam libere eis prophetabat, et minabatur excidium.

Allegorice, certum est ex Ecclesiæ consensu, sub persona Jeremiæ hæc de Christo dici, et propter Christum hæc Jeremiæ evenisse, et scripta esse, atque hoc vult S. Hieronymus. Unde sic concludit: « Ut omni interpretationis molestia liberemur, hæc sequamur regulam, quod omnes Prophetæ in Christi typum pleraque gesserint, et quidquid juxta præsens tempus completum sit in Jeremia, hoc in futurum de Domino prophetari. » Sic et Theodoretus, Rabanus, S. Thomas, Lyranus et Vatablus.

Vers. 19. 19. ET EGO QUASI AGNUS MANSUETUS. — Hebraice אֲנִי אֶגְיֹן *alluph*, id est assuefactus, mansuetus; Chaldaeus, *electus*; Septuaginta, *innocens*; Syrus, *simplex*; Arabicus, *aberrans*, vel *insaniens*; sed incongrue. Potest sexto verti: *Ego sicut agnus dux*, vel ductor gregis, ut significetur Christus, qui omnes martyres exemplo suo anteivit, eosque sua passione animavit ad fortiter appetendam pro Deo mortem, inquit Viegas in *Apoc.* XII, pag. 516. *Septimo*, Vatablus, Pagninus et Kimchi vertunt: *Sicut agnus et sicut bos ducitur ad victimam; sic et ego*. Jeremias ergo purus et mitis fuit quasi agnus, fuitque typus veri agni, qui tollit peccata mundi, scilicet Christi; qui fuit dux gregis Ecclesiæ, pro eaque immolatus est, uti docet Isaias, cap. LIII, 7.

Jeremias fuit agnus typusque Christi.

Hinc Christus fuit agnus occisus ab origine mundi, præsignatus.

Primo, in sacrificio Abelis, qui obtulit primogenita ovium, id est agnos, Domino, ac proinde Deo placens ipsemet quasi agnus innocens, factus est victima Deo, cum a parricida Caino occisus, primus exstitit orbis virgo et martyr.

Secundo, in ariete sive agno masculo, quem pro Isaac substituit et immolavit Abraham, *Genes.* XXII, 12. Sic enim in Christi passione, Judæis et tortoribus pro deitate surrogata, passa et immolata est humanitas.

Tertio, in agno paschali, de quo fuse dixi *Exodi* XII. Etenim « Pascha nostrum immolatus est Christus. Agnus redemit oves, Christus innocens Patri reconciliavit peccatores. »

Quarto, in jugi sacrificio. Quotidie enim Hebræi, ex lege *Exodi* XXIII, 38, immolabant Deo tam mane quam vespere agnum: et hoc est sacrificium matutinum et vespertinum, quod sæpe offert et reficit David in *Psal.* et Prophetæ. Ita Origenes, Cyrillus et Euthymius, in *Joan.* cap. I, 29.

Quinto, in aliis ovibus et agnis, qui ex lege omni festo offerendi erant.

Sexto, quia ab Isaia, cap. LIII, 7, et Jeremia hic Christus comparatur agno. Hinc Joannes Baptista demonstrans Judæis Christum, sive Messiam eis promissum: « Ecce, inquit, agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. » Ubi nota: Christus dicitur « agnus Dei, » quia a Deo, id est, Dei jussu et vo-

Christus est agnus Dei, car?

luntate Dei, pro hominum redemptione est immolatus, sicut vocatur sacrificium Abraham, quod Abraham obtulit Deo, aiunt Theophylactus, Euthymius et Maldonatus. Aut quia ipsemet Deo est oblatum et immolatum: aut « Dei » id est, divinus propter divinitatem, quæ in ipso erat: aut, ut Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædag.* v, et ex eo Toletus, quia pro nobis factus est puer, et infans Patris. Pueros enim agnos vocamus. Verba Clementis sunt: « Quoniam Scriptura pueros et infantes agnos vocat, Deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocavit agnum Dei, filium Dei, infantem Patris, » *q. d.* Christus est agnus Dei, id est Filius Dei. Agnus enim filium notat, sicut *Genes.* XLIX, catulus leonis dicitur ut significetur mystice Filius Dei, quod multi antiqui annotarunt: ita hic non ovem, non bovem, sed agnum vocat, ut hominem hunc significet esse Filium Dei, non Patrem, non Spiritum Sanctum. Porro, « *infantem Patris*, » a Clemente improprie dicitur: Christus enim æqualis Patri, eique coævus, non recte dicitur infans Patris, qua Deus est. Nam qua homo est, recte id de eo dici potest.

Joannem Baptistam sequitur Joannes Evangelista, qui Christum identidem vocat agnum, mireque voce agni delectatur, adeo ut in Apocalypsi vigesies septies eum nuncupet agnum, uti videre est in *Concordantiis Bibliorum*. Hinc et S. Petrus, spectans Christi innocentiam, redemptos nos fuisse dicit « pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi. »

Ob hæc ergo agni de Christo figuras et prophetias, vetus fuit mos Christum depingendi agni specie, quem præcursor digito ostendit, uti docet VI Synodus habita in Trullo, *Can.* LXXXII, ubi et hunc morem retineri jubet, causamque addit: « Ut per ipsum, ait (Agnum) Verbi humiliationem mente comprehendentes, ad memoriam quoque ejus in carne conversationis, ejusque passionis, et salutaris mortis deducamur, ejusque ex eo facta est mundi redemptionis. » Atque hunc usum Romana et Latina Ecclesia semper retinuit, licet Græci ob calumnias Iconoclastarum aliquando vetuerint Christum alia specie pingi, quam humana. Romæ enim etiamque in aliis Ecclesiis Latinorum, « in antiquis cæmeteriis et sepulcris videre est Christum musivo opere pictum et sculptum quasi agnum; sed et ex cera sacra solitas confici agnorum imagines in Ordine Romano a Gelasio collecto (ut constantior opinio est) ex antiquo ejus Ecclesiæ usu hæc habentur: In eadem Dominica post albas, id est in Octava Paschæ, intra civitatem Romanam dantur agni cerei ab Archidiacono in ecclesia post Missam et communionem populo, etc. Hæc quidem antiquitas in Ecclesia Romana servata, nunquam postea intermissa, hactenus perseveravit, » ait Cardinalis Baronius, anno Christi 692, pag. 914. Nota hic usum agnorum ce-reorum benedictorum, quasi usitatum et antiquum

Christus pingitur ut agnus.

Agni cerei antiquus usus.

laudari a Gelasio, qui vixit ante annos 1100, puta sub annum Christi 500. Nimirum baptizati, cum vestem candidam in baptismo acceptam deponebant Dominica in Albis, ejus loco accipiebant hunc agnum cereum a Pontifice benedictum, ut moneantur agnum Christum ejusque innocentiam baptismo acceptam, jugiter et præ oculis habere et conservare.

Unde Sergius Papa, anno Christi 701, « statuit ut tempore Dominici corporis, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, a Clero et populo decantaretur, » ait Anastasius Bibliothecarius et ex eo Baronius. Ita nimirum voluit Ecclesia agni hujus ideam, memoriam, amorem, cultum innocentiam jugiter nobis objicere.

Denique tropologice per hanc agni speciem, significavit Christus, quam sibi Deoque pretiosa et cara sit mansuetudo, quamque ipsa sit fortis et invicta. Nimirum Christus, utpote Agnus Dei primogenitus, amat agnellos, amat agnas, amat agnetes, amat innocentes, amat virgines, amat martyres, quia mites; et per mansuetudinem facit eos omnibus hostibus, omnibus tormentis, omnibus tentationibus superiores. Hoc est ergo secretum, quod per agnum nos docet Christus, nimirum mansuetudinem et patientiam, esse fidelium scuta in bello defensivo, æque ac tela in bello offensivo invicta, quibus omnia adversa, omnesque adversarii superantur, imo subjungantur. Mansuetudo enim non tantum vincit hostes, nec tantum superbiam, iram, invidiam, impatientiam; sed et libidinem, omnemque concupiscentiam, uti docent Cassianus et prisci asceta; quin et ipsa veritas clare pronuntiat: « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, » *Matth.* cap. v, 4.

Et non cognovi, — scilicet, antequam mihi, o Domine, revelares, q. d. Non putabam eos fore tam nequam, tamque mihi infestos, ut me neci destinarent. Sic allegorice, Christus non cognovit, quia qua homo, sine Patris revelatione non cognovit insidias Judæorum; secundo et potius, non cognovit, id est dissimulavit, quasi nesciret insidias eorum; tertio, non cognovit, id est ductus ad mortem nihil dicens, perinde, ac si non cognovisset quo eum ducerent; sicut agnus, cum ad laniam ducitur, non queritur, non refugit, quia nescit quo eat; alioqui non ignorabat Christus quo duceretur, imo passionem et crucem suam jam ante prædixerat, *Matth.* xx, 18 et 19. Ita Hugo, Maldonatus et alii.

Vide, o Christiane, et imitare hoc agni immaculati exemplum, hoc speculum jugiter speculari, et moribus exprime. Ita fecerunt omnes christianæ perfectionis studiosi, ab eoque didicerunt injurias, verba et verbera silenti et miti animo perferre. Audi exempla ex *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. VII et VIII.

Monachus quidam erat qui quanto plus eum aliquis injuriabatur aut incitabat, tanto magis ad eum recurrerebat, dicens: « Isti sunt qui nobis oc-

casione præbent ad perfectionem nostram; qui autem beatificant nos, decipiunt nos et semitam pedum nostrorum subvertunt. »

Alius non arguebat injuriantem, sed se, dicens: « Quia propter peccata mea contingunt mihi hæc. »

Tertius, si quis ei detraxisset, mittebat ei munera.

Quartus, Zacharias pallium suum conculcans, dixit: « Nisi quis sic fuerit conculcatus, monachus esse non potest. »

Quintus, S. Antonius prædixit Ammoni: « Multum habes in via Dei proficere. » Et educens eum de cella: « Vade, inquit, et injuriare lapidem hunc, et indesinenter cæde; » quod cum fecisset, rogavit eum S. Antonius, « si ei aliquid lapis respondisset? » At ille dixit: « Non; » cui Sanctus: « Ita et tu ad hanc mensuram pervertur es, ut nullam tibi fieri arbitraris injuriam. »

Sextus, lib. V, cap. VII *De fortitudine*, omnes injurias et tribulationes superabat, in iis gratias agendo Deo: atque adeo « Deus, inquit, videns patientiam ejus, abstulit omne bellum tentationis ab eo. »

Septimus, ibidem: « Virtus, inquit, monachi in tentationibus apparet. »

Octava, S. Syncletica: « In tentatione, inquit, dicit: Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Si ferrum es, per adhibitum tibi ignem amittes æruginem; si aurum es, per ignem probator eris. Memor esto istius: Transivimus per ignem et aquam; residuum est quod sequitur, ut inducamur in refrigerium. Obtinuisti primum, exspecta secundum, agens quæ virtutum sunt. »

Talis agnus fuit S. Ignatius in vita et in morte. Vox ejus in vita fuit: « Mansuetudinem volo, qua omnis vis principis hujus mundi enervatur. » Vox vero in morte: « Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar. »

MITTAMUS LIGNUM IN PANEM EJUS. — Hebraice, *Mittamus lignum in panem ejus*, id est arborem, in pane, id est cum pane ejus, id est cum cibis et fructu suo, ait R. Kimchi, q. d. Occidamus Jeremiam, ut ipse pereat, et cum ipso prophetia ejus tristissima, quasi Jeremias sit arbor excidendae: panis, id est fructus ejus sit ejus doctrina, concio et minæ, unde sequitur: « Eradamus eum (quasi arborem) de terra viventium. » Hæc expositio satis convenit Hebræo; sed dissentit a versione nostra cui consentiunt Septuaginta et Chaldæus.

Secundo, Chaldæus, S. Thomas, Hugo, Lyranus, Pagninus et Vatablus, *corrumparamus lignum in pane ejus*, per hypallagen vertunt, *corrumparamus panem ejus ligno*, scilicet venenato et mortifero, q. d. Toxicum et ligno venenato inficiamus ejus panem et cibum, et sic veneno eum perimamus: unde per lignum hoc, accipiunt taxum, cujus lignum, folia, baccas et flores lethalia esse docent Theophrastus, Plinius, lib. XVI, cap. x, Dioscorides, Galenus et alii: adeo, ait Plinius, ut qui ob-

Mittamus lignum in panem, quadrupliciter exponitur. Primo.

Secundo.

Taxus arbor venenata.

Sancti illustres fuerunt tolerantiores ut agni.

Exempla.

dormiunt sub ea, moriantur. Unde Virgilius :

Ne propius tectis taxum sere.

Imo hinc Maldonatus, Calepinus et alii venenum dici putant *toxicum* a *taxo*, quasi *taxicum*; sed alii melius *toxicum* a *τοξον* id est sagitta, deducunt; et hoc est quod ait Plinius : « Sunt et qui *taxica* hinc appellata dicunt *venena*, quæ nunc *toxicæ* dicimus, quibus *sagittæ* finguntur ut sint *venenatæ*. Dioscorides *venenum* hoc *taxi* tribuit nimio frigori *taxi*, instar *cicutæ*. Melius Mathiolus, in lib. VI *Dioscoride*, cap. XII, id tribuit nimio calori, quia *taxus* *corticem* et *frondes* habet *amaras*, *baccas* dulces et *acres*, perpetuo *viret*, *febres* *mortiferas* et *alvi* *profluvia* *ciet*, denique *aviculæ* *frondes* *taxi* *depaste* *nigrescunt*, quæ omnia caloris *nimii* sunt *signa*, *q. d.* *Taxo* *panem* et *cibum* *Jeremiæ* *inficiamus*, *excidamus* et *succidamus*. Verum, quia *lignum* non solet *imponi* *cibo*, sed *venenum*; quod *hebraice* *פניך* *ros* dicitur, et quia omnes *Patres* hunc *locum* *intelligunt* *de* *ligno* *crucis*; hinc

Tertio. Tertio et aptissime, « mittamus lignum in panem ejus, » ut scilicet loco panis, pascamus eum ligno, id est fuste aut cruce, crucifigamus eum. Sic vulgo dicitur : Fuste te cibabo, id est fuste tundam te, baculos gustabis, pugnos comedes. Vel, si veritas, *corrumpamus lignum in panem*, expone per hypallagen; *corrumpamus panem ejus in lignum*, id est pervertamus ejus panem, et mittamus in lignum, ut pro pane comedat lignum, id est fustes aut crucem; unde Syrus vertit, *corrumpamus lignum in pane ejus*, vel, *depravemus ligno panem ejus*. Clarius Arabicus, *corrumpatur per trabem caro ejus, et per lignum fortitudo, vel vis gigantea ejus*. Sic enim aptissime hic Jeremias prophetat crucem Christi, uti eum facere docent S. Hieronymus et Theodoretus hic, et Justinus, *Contra Tryphonem*; Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. x; Cyprianus, lib. II *Contra Judæos*, cap. xv; Ambrosius in *Titul. Psalm. xxxv*; Gregorius, lib. III *Moral.* cap. XII, et alii passim.

Quarto. Quarto, Tertullianus, lib. III *Contra Marcion.* cap. XIX, et Lactantius, lib. IV *Institut.* cap. XVIII, per hypallagen sic exponunt : « Mittamus panem, » hoc est corpus Christi, quod nobis est panis in Eucharistia, « in lignum crucis; » vel, ut Abbas Joachim hic : « Mittamus lignum in panem, » id est crucem in carnem Christi, blasphemiam in doctrinam, detractionem in vitam, scandalum in religionem, ut nemo credat ei et doctrinæ ejus, quem videat esse crucifixum; sic et S. Thomas, Andreas, Capella et Maldonatus. Ubi

Nota : Verba Tertulliani hæc sunt : « Hoc lignum (crucis) et Jeremias tibi insinuat, dicturis prædicans Judæis : Venite, mittamus lignum in panem ejus, utique in corpus. Sic enim Deus in Evangelio quoque vestro revelavit, panem corpus suum appellans : ut et hinc jam enim intelligas corporis sui figuram pani dedisse, cujus retro cor-

pus in pane Prophetas figuravit, ipso Domino hoc Sacramentum postea interpretaturo. » Quæ verba imperite et perverse torquent Calvinistæ contra veritatem corporis Christi in Eucharistia, cum eadem manifeste stabiliant; dicit enim Tertullianus quod apud Jeremiam per panem intelligatur corpus Christi, quod in ligno crucis affixum fuit, atque addit Christum ipsum ita explicuisse prophetiam Jeremiæ, cum de pane Eucharistiæ dixit : « Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, » id est crucifigetur. Ubi clarum est per panem apud Jeremiam hic, non intelligi panem materiale, qui significet corpus Christi (ut volunt Calvinistæ); sic enim sequeretur panem fuisse crucifixum, non autem corpus Christi. Quod ergo ait Tertullianus, « ut et hinc jam eum intelligas corporis sui figuram pani dedisse; » figuram assignat pani, ut patet ex verbis, non corpori, idque cogitur fateri Calvinus apud Claudium Sainctes in *Apolog. Contra Bezam*, pag. 139. Sensus ergo Tertulliani est, *q. d.* *Christus* in *Eucharistia* *dedit* *corpus* *suum* *sub* *figura* *et* *specie* *panis*, *ut* *conformaret* *se* *prophetiæ* *Jeremiæ*, *eamque* *explicaret*. Jeremias enim per figuram corpus Christi vocavit panem, dicens : « Mittamus lignum in panem ejus, » id est in corpus Christi; hanc enim figuram quæ est in voce *panem*, explicuit et interpretatus est Christus, cum corpus suum in Eucharistia abscondit sub figura et specie panis (non peponis, vel alterius rei) de eaque dixit : « Hoc est, » non panis, sed « corpus meum. » Hunc esse sensum Tertulliani clarissime docet Pamelius in lib. IV *Contra Marcion.* cap. XI, num. 662; quin et ipsi Centuriatores Magdeburgenses palam profitentur figuram apud Tertullianum non cadere in vocem *corporis*, sed in vocem *panis*.

20. TU AUTEM, DOMINE SABAOTH (Domine exercituum, Domine potentissime), QUI JUDICAS JUSTE, ET PROBAS RENES ET CORDA, — qui exploras et penetras et pervides cujusque affectus et cogitationes, item volitiones et intellectiones; renes enim sunt sedes affectuum et concupiscentiæ, uti cor est cogitationum : et quia voluntas fons est affectuum rationalium, intellectus cogitationum et consiliorum : hinc recte per *renes* accipias voluntatem et appetitum, per *cor* intellectum. Idem senserunt Platonici. Ex quibus Proclus, lib. *De Anima et demone*, docet naturam et experientiam cuique attestari, quod Deus occulta cordium agnoscat. Quisque enim, ait, dum occulto cruciatur mœrore, dolore, timore, amore, tentatione, afflictione, invocat Deum, quasi ejus conscium et inspectorem, opemque et liberationem ab eo efflagitat. Idem eadem ratione evincit Tertullianus lib. *De Anima*. Hoc enim testimonium animæ connaturale, illi a Deo, qui prima est veritas, insitum est.

Ex hoc loco S. Augustinus, in *Sententiis*, numer. 21, recte infert eos qui judicant de secreta intentione proximi usurpare judicium Dei, et peccare iudicio temerario : « De occultis, inquit, cor-

Vers. 20.

Locus Tertulliani, ab hæreticorum depravatione vindicatur.

dis alieni temere judicatur, et eum cujus non videntur nisi bona opera, iniquum est ex suspitione reprehendere, cum eorum quæ hominis sunt incognita, solus Deus judex sit; quia justus est et inspector verus.»

VIDEAM (fac ut videam) **ULTIONEM TUAM**, — id est a te profectam; *secundo*, « tuam, » quia ego causam meam tibi revelavi, id est revelo, committo, et in te transcribo, in te omne jus meum omnemque injuriam resigno: ergo ulciscere non tam meas quam tuas injurias illatas ab Anathothitis civibus sed hostibus meis; idque opto ex justitiæ zelo ad aliorum exemplum, non ex odio aut vindictæ cupidine, uti optavit et David *Psalm. xciii*, 2. Præclare S. Augustinus, in *Sententiis*, Sent. 246: « De benevolentia, inquit, est, non de malitia, cum lætatur justus in impios processisse vindictam; quia non ei exitium peccatoris placet, quem voluit corrigi; sed justitia Dei, qua scit multos posse converti.»

21. HÆC DICIT DOMINUS, — hæc dico ego. Ipse enim Dominus hic de se in tertia persona loquitur, *q. d.* Quia tu, o Jeremia, mihi revelasti et commendasti causam tuam, faciam quod a me petis, et ultionem de Anathothitis hostibus tuis sumam.

NON PROPHETABIS (ne prophetes) **IN NOMINE DOMINI** (sed in nomine Baal, uti nos; vel potius, ne prophetes in nomine Domini, scilicet tantas calamitates nobis imminere), **ET NON MORIERIS**, — non occidemus te: loquere nobis placentia, et parcemus tibi.

23. RELIQUÆ NON ERUNT EX EIS, — delebo omnem propaginem et posteritatem Anathothitarum. Loquitur de impiis tantum et sceleratis, qui Jeremiam ad necem persequerentur: nam alioqui promisit Deus, cap. *iv*, vers. 27, se consummationem non facturum.

ANNUM VISITATIONIS, — annum punitionis et excidii.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jeremias cap. præced. a suis Anathothitis tot mala et necis insidias passus, miratur se et alios innocentes tot mala pati, cives vero suos et alios impios bonis affluere. Respondet Deus, vers. 5, ut sit majori animo, cum adhuc graviora passurum in Jerusalem, se tandem eam cum aliis gentibus dirissime puniturum. Denique, vers. 14, hostibus quoque Judæorum minatur excidium (1).

1. Justus quidem tu es, Domine, si disputem tecum; verumtamen justa loquar ad te: Quare via impiorum prosperatur; bene est omnibus, qui prævaricantur et inique agunt?
2. Plantasti eos, et radicem miserunt: proficiunt, et faciunt fructum: prope es tu ori eorum,

(1) Hoc caput esse præcedentis continuationem, affirmari posse existimamus, licet interpretes non omnes illud conjungant cum iis quæ præcedunt et sequuntur. Nam Eichornius et Dahler inde a versu 18 cap. præced. usque ad versum 13 hujus capitis unam continuam orationem contineri existimant. Schnurrerus, in *Observat. ad vaticinia Jeremias Comment. theologic.* vol. III, p. 376, scribit illam quæ sex prioribus capitis xii versibus absolvitur orationem, seu amplioris orationis partem quamdam reliquam, non magis ea, quæ præcedunt, attingere, quam ad ea respicere, quæ nullo intervallo sequuntur, sed sola et a proximo sermone sejunctam, spectandam esse. Interpretum vero plures, inter quos Venema, malorum denuntiationem, supra xi, 17, cœptam, sed insidiarum prophetæ ab Anathothensibus structarum mentione interruptam (xi, 18, xii, 6) hac pericopa continuari existimant. Denique Rosenmüller particulam superiorem (xii, 4-6.), neque cum iis quæ præcedunt, neque cum iis quæ sequuntur coherere, adeoque a reliquis separandam esse asserit.

Nos multo probabilior sententiam amplectimur quæ hoc caput, ut unam continuam orationem cum superioribus necit, et juxta illam, totam hujus capitis seriem sic statuit.

Cum duo erant quæ Jeremiam exarcebant: alterum, quod nefarios homines videret continua impunitate, et

rebus etiam secundis uti; alterum, quod sibi, molesto quidem censori, at conscientia officii benevolentiaque divinæ freto, perferenda esset adversariorum multiplex vis atque injuria, postquam in cap. præced. conquestus est de insidiis quas vitæ suæ struerent, et severas penas quas ab eis Deus repetiturus esset, prædixit;

PRIMO, reverenter expostulat a Deo improborum prosperitatis, et proborum calamitatis rationes, 1, 2; et eundem rogat et excitat, velit sibi incolumitatem præstare, et abolere homines qui tanquam pestes civitatis aliena sacra fovendo agrorum sterilitatem tantam patriæ inducant, ut bestiis etiam sit pereundum, 4.

SECUNDO, respondet Deus, *primo*, festinantius ipsum querimonis indulgere, quæ adhuc expertus sit mala atque incommoda, levia esse, multo autem graviora instare, de quibus necdum cogitet; nimirum familiaribus etiam et consanguineis tam odiosum ipsum esse et invisum, ut et ipsi de eo tollendo cogitarent, 5, 6; *secundo*, terram Judaicam barbaris hostibus depopulandam et vastandam se permissurum, 7-13; *tertio*, tum vero se et in populos Judæis vicinos, qui cum prius eis auctores ad idolorum cultum extiterint, in eorum terram manus intulerint, graviter animadversurum, 14; *quarto*, utrisque spem facit se illorum omnium miserurum et in suam quamque terram revocaturum esse, 15; sed ad populos quod attinet, ea sub conditione, ut Dei culto-

et longe a renibus eorum. 3. Et tu, Domine, nosti me, vidisti me, et probasti cor meum tecum: congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis. 4. Usquequo lugebit terra, et herba omnis regionis siccabitur, propter malitiam habitantium in ea? consumptum est animal et volucre, quoniam dixerunt: Non videbit novissima nostra. 5. Si cum peditibus currens laborasti: quomodo contendere poteris cum equis? cum autem in terra pacis securus fueris, quid facies in superbia Jordanis? 6. Nam et fratres tui, et domus patris tui, etiam ipsi pugnaverunt adversum te, et clamaverunt post te plena voce: ne credas eis cum locuti fuerint tibi bona. 7. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam: dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus. 8. Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylva: dedit contra me vocem, ideo odivi eam. 9. Numquid avis discolor hæreditas mea mihi? numquid avis tincta per totum? venite, congregamini, omnes bestię terræ, properate ad devorandum. 10. Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcaverunt partem meam: dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis. 11. Posuerunt eam in dissipationem, luxitque super me: desolatione desolata est omnis terra: quia nullus est qui recogitet corde. 12. Super omnes vias deserti venerunt vastatores, quia gladius Domini devorabit ab extremo terræ usque ad extremum ejus: non est pax universæ carni. 13. Semnaverunt triticum, et spinas messuerunt: hæreditatem acceperunt, et non eis proderit: confundemini a fructibus vestris, propter iram furoris Domini. 14. Hæc dicit Dominus adversum omnes vicinos meos pessimos, qui tangunt hæreditatem, quam distribui populo meo Israel: Ecce ego evellam eos de terra sua, et domum Juda evellam de medio eorum. 15. Et cum evulsero eos, convertar, et miserebor eorum: et reducam eos, virum ad hæreditatem suam, et virum in terram suam, 16. et erit: si eruditi didicerint vias populi mei, ut jurent in nomine meo: Vivit Dominus, sicut docuerunt populum meum jurare in Baal: ædificabuntur in medio populi mei. 17. Quod si non audierint, evellam gentem illam evulsione et perditione, ait Dominus.

Vers. 1. 1. JUSTUS QUIDEM TU ES, DOMINE, SI DISPUTEM TECUM, — id est justiores, quam ut debeam tecum disputare, et scio quod post omnem disputationem vinctes, et justus apparebis: tamen pace tua, liceat mihi afflicto affectui meo nonnihil indulgere, atque proponere justam meam, ut mihi videtur, exspostulationem et querelam: cur scilicet impii prosperentur, pii affligantur. Eandem quæstionem movent Job cap. XXI, vers. 7, David *Psalm.* LXXII, 3, Habacuc cap. I. Idem questi sunt gentiles, ut Claudianus scribens in Ruffinum; Ruffinus enim hic humili loco natus insinuans se in gratiam Theodosii Imperatoris ad summos honores evectus eos impotenter et tyrannice gessit, eoque pervenit arrogantis, ut generum habere conaretur Arcadium Imperatorem; imo hac via Imperium sibi assumere moliretur. Quare eadem die qua ab Arcadio se Imperii consortem declarandum puta-

Errores infidelium de Dei providentia.

ribusse aggregent, 16, quam si recusent, eos extirpandos esse, 17.

Ad illud tempus referenda videtur hæc prophetia, quo Judæa magna terræ siccitate laboravit, ut ostendit vers. 4. Eam calamitatem, de qua Jeremias et infra vers. 13 hujus cap. et cap. XIV, 1, 2, queritur, regnante Josia incidisse, colligitur inde, quod et supra, cap. III, 3, v, 24, quæ conciones sub Josia habitæ fuerant, magnæ siccitatis, e longo pluvie defectu ortæ, fit mentio.

bat, ab exercitu, quasi proditor Imperii, circumdatus, discriptus, et in frustra dissectus est. Unde Claudianus ex Ruffini supplicio agnoscens superis esse providentiam, de qua antea dubitabat, ita canit:

Abstulit hunc tandem Ruffini poena tumultum,
Absolvitque deos, jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror: tolluntur in altum
Ut lapsu graviore ruant.

Ita multi etiamnum victi adversis, divinæ Providentiæ spem, et mox fidem abjiciunt, dum vident et considerant eos acrius fortunæ acerbitate affligi, qui virtuti magis studuerunt. Quocirca illud Herculeum sæpe in ore habent: « O infelix virtus, itane, cum nihil quam nomen esses, ego te tanquam aliquam exercui, cum tu fortunæ servieris? » Ita nuper Anglus quidam concludebat Orthodoxos Romanæ fidei Deo nec caros, nec curæ esse, quod eos ita misere in Anglia vexari, incarcerari, bonis et vita privari permittat. Audivi et Hollandum calvinistam ita ratiocinantem: Calvinistis in Hollandia favet Deus; nam eos pace et opibus abundare facit: ergo habent ipsi veram Dei fidem et cultum; nec enim credibile videtur, quod hostibus suis et hæreticis ita faveat Deus. Pari modo conclusisset turcismum et ethnicismum

esse veram Dei religionem, eo quod Turcæ et ethnicis Imperatoribus tot victorias et regna concesserit, et etiamnum concedat Deus. Prudentius et modestius Cato videns Pompeii res infeliciter succedere, et victoriam ad Cæsarem inclinare, dixit: « In rebus divinis multum esse obscuritatis, eo quod Pompeio præter fas res suas promoventi omnia prospere; justam vero reipublicæ causam tuenti sinistre omnia evenirent. »

Ex hac ergo proborum infelicitate et improborum felicitate ortus est triplex gentilium error: *Primus* deos negantium, uti illius qui canit:

Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
Pompeius nullo: credimus esse deos?

Secundus esse quidem deos, sed terrena et humana non curare. Ita sensit Plinius, lib. II, cap. VII: « Irridendum, ait, est agere curam rerum humanarum illud, quidquid est, summum. » Et causam addit: « An tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus, dubitemusve? » Cui respondet Clemens, lib. VII *Strom.*, Deum non pollui hac cura nec distrahi; quia cum summa quiete et placidissime hæc omnia agit; quia ipse « est totus mens, totus lux, totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia sciens. »

Tertius fuit Balbi Stoici apud Ciceronem, lib. II *De Natura Deorum*, « Deum singulos homines curare; sed magna, ait, dii curant, parva negligunt. »

Hos refellit Plato in *Epinom.* ubi toti suo de diis sermoni hoc fundamentum præstruit: « Quod curent omnia, magna sint ea aut parva. » Et Seneca, lib. I *De Providentia*, docet nihil esse a casu, sed occultum aliquid divini consilii esse, a quo omnia quæ fortuita videntur, diriguntur. Et Cicero, lib. III *De Natura Deorum*, docet « materiæ universæ fictricem ac moderatricem esse divinam Providentiam. » Pulcherrime vero Epictetus, lib. I *Dissertat.* cap. XII: « Sunt, ait, qui negent ullum Numen esse. Sunt qui esse docent, sed ignavum, incurium et nulli rei providere. Sunt tertii, qui et esse, et providere, sed non nisi magnis et cœlestibus, terrenorum autem nulli. Quarti, et cœlestibus et terrestribus, sed universis duntaxat, non autem singulis et unicuique seorsim. At quinti, in qua parte Ulysses et Socrates, asserunt statuuntque quod te, o Deus, nec in minimo motu lateam aut fallam. » Ita et Cicero loco citato asserit « non universo generi hominum solum, sed etiam singulis a diis immortalibus consuli ac provideri; » additque: « Stoici Dei majestatem usque ad apium formicarumque perfectionem deducunt. » Causam dat noster Damascenus: « Necessè est, ait, eundem esse conditorem rerum et administratorem; neque possunt aut debent dividi. Sic enim imbecillitati alteruter esset obnoxius, quasi aut iste condere non posset, ille non administrare et conservare. » Aurea est gnome S. Augustini in *Sententiis*, num. 58: « Voluntas Dei est prima et summa

causa omnium corporalium spiritualiumque motionum. Nihil enim fit visibiliter et sensibiliter, quod non de invisibili et intelligibili summi Imperatoris aula, aut jubeatur aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum et retributionum, in ista totius creaturæ amplissima quadam universaque republica; » et num. 41: « Mutabilitatem omnium dispositionem immutabilis ratio continet, ubi sine tempore simul sunt, quæ in temporibus non simul fiunt; » et num. 140: « Nullum Deus vel Angelorum vel hominum crearet, quæ malum futurum esse præscisset, nisi pariter nosset quibus eos usibus bonorum commendaret, atque in ordinem sæculorum quasi pulcherrimum carmen, etiam ex quibusdam pulcherrimis antithetis honestaret; » et num. 239: « Interdum Deus per malos erudit bonos, et per temporalem potentiam damnandum exercet disciplinam liberandum. »

VERUNTAMEN JUSTA LOQUAR. — Hebr. *judicia loquar*; Chaldæus vertit, *interrogationem judicii interrogo a facie tua*, id est postulo a te causam et rationem judicii tui. Sic ait Job cap. X, vers. 2: « Indica mihi cur me ita judices. »

2. **PLANTASTI EOS,** — stabilivisti eos, sicut arborum quæ alte plantantur. Vers. 2.

PROFICIUNT, — divitiis aucti, aiunt Chaldæus, S. Thomas, Vatablus, et prolibus, aiunt Septuaginta.

PROPE ES, — id est, ut Chaldæus, assidue te habent in ore; at in renibus, id est affectibus, mente et voluntate impura eorum non habes locum; *secundo*, a Castro sic explicat, *q. d.* « Prope es tu ori eorum, » scilicet tribuens illis ad os, id est ad nutum pro votis, quidquid desiderant et petunt; et longe es a renibus eorum, quia nec modico flagello tangis terga eorum, » *Thren.* III, 13.

3. **ET TU, DOMINE, (q. d. Nosti Domine), ET PROBASTI** (id est expertus es) **COR MEUM** — esse purum, quodque te, non solum in ore ut impii jam dicti, sed et in corde habeam, cupiens tibi per omnia obsequi et placere: cur ego ergo angor et ab eis affligor, illi autem pace et bonis fruuntur? Vers. 3.

CONGREGA, — collige et cumula eos bonis, iisque eos sagina quasi oves ad victimam. Solent enim oves, cum mactandæ sunt, in ovile congregari ibique saginari: ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas; sed hebraice est *חַטְּיִקֵּם hattikem*, id est, ut Vatablus, extrahe eos ad lanienam.

SANCTIFICA EOS, — *q. d.* Constitue diem excidii, justitiæ tuæ sanctum, in quo eos quasi victimas occidas, et tuæ justitiæ immoles. Sic enim ait Poeta: « Et me destinat aræ. » *Sanctificare* enim est consecrare et dedicare Deo. Vide dicta cap. VI, vers. 4.

Secundo, « sanctifica, » id est separa, sepone « eos » quasi rem sacram (ne quis eam tangat aut ad alium usum applicet) ad diem occisionis, quasi ad diem sacrificii Deo pergrati.

4. **USQUEQUO LUGEBIT TERRA?** — id est sterilis erit Vers. 4.

et horrida more lugentium, *q. d.* Quousque feres, Domine, ut impii sceleribus suis terram corrumpant, excidium per Chaldæos et sterilitatem illi olim a te benedictæ inducant, ut nec volucres possint eam incolere? ait S. Hieronymus. Tanta enim est eorum impietas, ut negent tuam providentiam, dicentes te non videre, id est non curare novissima nostra, id est, ut Chaldæus, finem nostrum, puta mortem, vastitatem, excidium, quæ nomine Dei minatur nobis Jeremias. S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, vel, ut Lyranus et Vatablus, *q. d.* Non puniet nos Deus in novissimo, id est post mortem, quia anima cum corpore interibit.

Vers. 5. Quadruplex hujus loci explicatio. Prima.

5. SI CUM PEDITIBUS CURRENS LABORASTI (Syrus et Arabicus, et defatigarunt te), QUOMODO CONTENDERE POTERIS CUM EQUIS? — Est adagium, quo utebantur in eos, qui cum minorâ præstare non possint, majora tentant; aut qui cum minorâ mala non ferunt, majora ferre debebunt, *q. d.* Si tui cives Anathothitæ tibi ita molesti sunt, ut vix feras, o Jeremia, quomodo feres insultus nequissimorum Hierosolymitanorum, cum suo rege et principibus? *q. d.* Animos cape, parva tulisti, majora feres. Ita Chaldæus, Lyranus, Vatablus, et patet ex sequenti; sequitur enim: « Cum autem in terra pacis securus fueris, » *q. d.* Videbaris tibi in terra et patria tua in pace securus versari, et tamen cupiunt te ibi occidere; quid ergo tibi expectandum erit « in superbia (Syrus, in vi et fortitudine; Arabicus, in abyssu, id est summa profunditate) Jordanis? » id est in Hierosolyma, ubi sunt homines superbi et tumidi instar intumescens Jordanis. Ita Lyranus et Vatablus.

Est paræmia, sive proverbium eodem spectans quo præcedens currentis cum equitibus. Proverbialiter enim « terram pacis, » vocat quietam et pacificam Jeremiæ patriam Anathoth; « superbiam » vero « Jordanis » vocat superbos Hierosolymitas. Jordanis enim, quia æstate intumescit, et quasi superbit; hinc apud Judæos proverbiali et vulgari sermone significabat superbos et inflatos (1). Hunc esse sensum patet ex præcedentibus

(1) « Quid facies in superbia Jordanis? » Quod nonnulli de exundatione Jordanis intelligunt, quæ tempore messis fieri solet. Sed vere observavit Schnurrerus נאון הירדן esse gloriam, decus Jordanis, quemadmodum, Ezech. xxxi, 12, נאון מצרים est decus Egypti. « Jordanem pergit, fluvium arboribus virgultisque bene obsitum fuisse, et locus docet, IV Reg. vi, 1-7, et affirmant, qui terram Judaicam perlustrarunt, complures, veluti Maundrellius, qui ripam fluvii interiorum arboribus varii generis fruticibusque ita consitam vidisse se refert, ut fluminis quidquam nisi qui sylvam pervasisset conspicere hand posset. Ejusmodi viridis et umbrosa ripa, quam vix possit non placere oculis, atque hand exiguum fluminis ornamentum haberi; quidni putemus, oræ Jordanis, vel univærsæ, vel parti, quæ amœnior esse videretur obtigisse appellationem decus, hoc est nemus Jordanis, ipsamque formulam sensim ita abiisse in consuetudinem, ut vulgari etiam sermone usurparetur ad ripam Jordanis significandam; non quod nomen [נאון] ipsum ripæ significationem haberet, sed quod

et sequentibus. Sequitur enim: « Nam et fratres tui, et domus patris tui, etiam ipsi pugnaverunt adversum te. » Simili schemate Ezechiel, cap. xvii, vers. 3, magnificam Judæam et Jerusalem vocat Libanum, superbum vero Nabuchodonosorem vocat aquilam grandem magnarum alarum. Posset quoque per superbiam Jordanis accipi Chaldæi, aliique hostes Judæorum, uti mox dicam, quasi dicat: Si in terra tua a tuis tanta pateris, quanta patieris cum superbi Chaldæi aliique hostes vestri te tuosque invadent integro totoque exercitu?

Respondet enim hæc Deus querelæ Jeremiæ, ut habet Chaldæus, cur scilicet impii prosperentur, et dominantur piis, eosque affligant, uti ipse a suis civibus affligebatur; respondet autem increpando et erigendo illum ad majora certamina, et ut abysso providentiæ Dei et judiciorum ejus inscrutabili cæce se submittat.

Tropologice, « si cum peditibus, » etc., id est, si visibilibus hostibus, scilicet mundo et carni, cum difficultate restitisti, quomodo equitibus, id est dæmonibus invisibilibus, fortissimis et velocissimis, resistes? Rursum, si inferiorum contradictiones ferre non vales, quomodo prælatorum et principum infestationes sustinebis; disce ergo superare minora, ut assuescas superare majora. Hinc apposite Capella et Delrio, adagio 836, hoc proverbium adaptant iis, qui cum se et familiam regere nequeant, ambiunt prælaturas, voluntque Ecclesias et respublicas gubernare. Hugo adaptat noviciis religiosiis, qui cum multis in sæculo pietate et austeritate vitæ sint inferiores, certare volunt cum veteranis, parique passu cum eis incedere.

Secundo, S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Secundo. Hugo, S. Thomas hæc accipiunt, quasi loquatur Deus aut Propheta plebi Judæorum, *q. d.* Si cognati tui, vicini Ammonitæ et Idumæi, qui pedites pugnant, tibi sæpe tantam cladem intulerunt; quomodo resistes Chaldæis equitibus, et pedes curres cum eis, quando te trans Jordanis tumentes fluctus in Chaldæam abducent? Sic et Sanchez, qui tamen hæc refert ad finem capitis præcedentis, ac per superbiam Jordanis apposite accipit numerosos et gloriosos hostes Judæorum, puta Chaldæos, qui sibi sociarunt Ammonitas, Moabitas et Idumæos Jordane a Judæis divisos. Hi dicuntur « superbia Jordanis, » tum quia transen-

Jordanis ripa talis esset et haberetur qua superbire posset fluvius. At quod idem Jordanis nemus feras quoque et leones maxime reciperet in suas latebras, quod intelligitur ex loco Zachar., cap. xi, 3, ubi leones rugire dicuntur, propterea quod vastatum sit nemus Jordanis, hinc factum est ut formula decus Jordanis transiret ad illum usum quo significaret habitacula leonum, veluti infra cap. xlix, 19, et i, 44, dicitur univærsæ de leonis lustro, quemadmodum כרמל carmel transfertur ad significandum tractum quemcumque amœniorem et feraciorum, infra cap. xlviii, 33. » (Schnurrerus in opere jam citato.)

tes Jordanem ut Judæam invaderent, eum tanta militum et equitum copia intumescere, et quasi superbire fecerunt; tum quia ipsi quasi superbia Jordanis, seu tanquam Jordanis intumescens, alveumque egressus et agros inundans, totam Judæam, omnesque ejus agros vastarunt et populati sunt. Sic cap. XLIX, vers. 19, de Nabuchodonosore a Judæa subacta pergente contra Ammonitas et Idumæos, ait: « Ecce quasi leo ascendet de superbia Jordanis ad pulchritudinem robustam. » Sic alibi sæpe hostiles copias vocat Scriptura flumen exundans, quod violenter segetes domosque sternit, ut *Isaiæ VIII, 7, et LIX, 19; Jerem. cap. XLVI, vers. 7.*

Tertia. Tertio, Isidorus exponit, *q. d.* Deus: Nesciebas consilia et secreta tuorum civium volentium te occidere, et quomodo vis scrutari et scire consilia mea de felicitate impiorum?

Quarta. Quarto, Chaldæus exponit, *q. d.* Si ego Deus Nabuchodonosori et impiis Chaldæis quasi peditibus meis tot bona contuli, quid faciam patribus tuis, qui quasi equi cucurrerunt in mea servitute et obsequio? nimirum, propter eos vobis eorum filiis largas impertiar benedictiones, instar aquarum exundantium in Jordanem.

Sic moraliter, si Deus suis hostibus, ut Neroni, Decio, Diocletiano, in hac valle lacrymarum tantam dedit gloriam; quantum dabit suis filiis in die triumphi et nuptiarum? ait S. Augustinus. Primus sensus maxime est genuinus. Porro nonnullos ita esse agiles, ut cursu certent cum equis, certum est. Id enim faciunt Hiberni, qui se assidue cursu et lucta exercent. Sic de Camilla canit Virgilius, *Aneid. XI*:

Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu.

Vers. 6. 6. NAM ET FRATRES TUI, — cives tui Anathothitæ pugnarunt contra te. Hic versus confirmat primam expositionem vers. præced. datam. Aliter S. Hieronymus: Fratres, inquit, id est Moabitæ, Idumæi, et, ut Theodoretus, aliqui Judæi profugi in castris Chaldæorum: hi enim cum eis contra patriam suam Jerusalem pugnaverunt; ut *te* respiciat Jerusalem. Verum obstat, quod sermo præcedens respiciat Jeremiam, non Jerusalem.

CLAMAVERUNT POST TE PLENA VOCE. — Vatablus vertit: *Convocaverunt post te plenitudinem*, id est turbam civium, ut te persequantur.

Vers. 7. 7. RELIQUI DONUM MEAM (id est templum), DIMISI HEREDITATEM MEAM (id est Judæam et populum Judaicum, qui erat quasi hæreditas Domini), DEDI DILECTAM ANIMAM MEAM. — Id est templum et urbem Jerusalem, quam tanquam animam diligebam; hebraice est, *dedi dilectionem animæ meæ*, id est urbem quam toto animæ affectu diligebam, ob scelera ejus tradidi in manus hostium Chaldæorum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Chaldæus. Patet enim hæc esse verba Dei. Est enim hic cre-

bra enallage et commutatio personarum, uti est interlocutorum in scena.

Allegorice, Christus dereliquit templum et Judæos, cum animam suam in passione eis cruciandam tradidit. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus et alii. Unde sequitur:

8. FACTA EST MIHI HEREDITAS MEA, — *q. d.* Uti homines in sylva audito rugitu leonis fugiunt: sic ego, ait Dominus, populi Judæorum prius mitis et obedientis, jam vero ex conversatione cum idololatriis contra me rebellis, atque in pauperes et Prophetas innocentes sævientis et rugientis instar leonis (qui urgente fame neminem, quantumvis beneficium, agnoscit, sed obvia quævis ungue rictuque dilacerat), blasphemis vocibus coactus, eum reliqui et odivi; tum tempore Jeremiæ, tradens eos Chaldæis: ita Chaldæus, Hugo, S. Thomas, Lyranus et Vatablus; tum maxime tempore Christi, cum magnis vocibus ipse quasi leo petit eum crucifigi: ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus et alii. Simile dixi *Isaiæ XVII*. In leone notantur sævitia et ignoratio ingrati populi, qui Deo rebellavit, ac si nulla ab eo beneficia accepisset, atque in ejus Prophetas sæviit (1).

9. NUMQUID AVIS DISCOLOR? — Nota: S. Hieronymus per *avem discoloram et tinctam per totum*, accipit pavonem, eoque significari putat pulchritudinem Israelis, quæ tanta erat, ut nihil esset bonorum, quod non cerneretur in eo. Sic et Rabanus, Hugo et S. Thomas, *q. d.* Hunc pavonem deplumate et devorate, o bestię, id est Chaldæi, quia superbus mihi est et rebellis.

Huc accedit Sanchez, qui sic explicat: Numquid hæreditas mea, quam frementem audio, mihi eam voluptatem præbuit, quam præbere solet Domino suo discolor avis et variis maculis tincta (quam proinde Martialis, lib. V, *epigram. 104*, vocat guttatam, qualis est pavo, psittacus, etc.), atque vocalis et canora, ut eam non oderim? Nonne pro suavi cantu fremitum instar leonis edidit contra me? Unde sequitur: « Venite ergo, congregamini, omnes bestię terræ, properate ad devorandum. » In pavone notatur Israelis ostentatio pulchritudinis, ejusque inconstantia: pavo enim caudæ syrmales expanso ocellis pulcherrimis variegatur et intumescit; sed dum pedes fædos intuetur,

(1) Viam ad genuinam hujus loci sensum eruendum primus, inquit Rosenmuller, monstravit Bochartus *Hieroz.*, part. I, lib. III, cap. II, tom. II, qui nomen *צִרְיָה* non solum de avibus, verum et de feris bestiis observavit (cf. *Ezech.*, XXXIX, 4), et *צִרְיָה hyenam* esse docuit, collato textu Arabico, quomodo et Græcus Alexandrinus vertit. Hinc versum sic interpretatur: *An igitur est fera rapax hyena, hæreditas mea erga me? An est fera rapax circumquaque super eam?* Id est: num Judæi, quos in filios et hæredes adoptaveram, usque adeo omnem sensum humanum perdiderunt, ut hyenarum instar sint, cum moribus efferatioribus, quam ulli barbari, imo quam rapacissimæ belluæ utantur? Ita est omnino; jam feræ sunt, non homines. At ego in feras illas, alias feras immittam, Chaldæos, a quibus terra desolabitur, quod dicit sequens apostrophe, *venite, congregamini*, etc.

Vers. 8.

Vers. 9.
Avis discolor
quis?
Prima
expositio.

syрма demittit et detumescit. Unde Martialis, libro XIII :

Miraris quoties gemmantes explicat alas.

Rursum in motu pennas nunc contrahit, nunc expandit, idque crebro et varie; quocirca « est multicolor, et discolor, et versicolor, nunquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa quando alia, toties denique mutanda quoties movenda, » ait Tertullianus, lib. *De Pallio*, cap. III.

Unde tropologicè Hugo pavone hoc versicolori repræsentari censet mulieres gemmis, stibio et cerussa fucatas et tumidas. Item hypocritas, qui exterius speciosi videntur, cum interius turpes sint et fædi; hi enim quasi pavo circumspiciunt et ostentant se.

Secunda. *Secundo*, valde apte « avis discolor et tincta, » est avis peregrina, variis coloribus distincta, et insolentibus plumis ornata, verbi gratia, noctua rubris maculis aspersa, quam proinde aliæ aves maxime feræ et rapaces, quæ hic « bestię » vocantur, invidentes persequuntur, ut expilent et devorent, *q. d.* Pari modo aliæ gentes persecutæ sunt et persequuntur Judæos, idque fiet Deo ulciscente, et eas advocante ac dicente : « Venite, congregamini, properate ad devorandum. » Nota : Vox *discolor* significat inconstantiam Israelis, quod modo Deum, modo idola coleret. Ita D. Thomas, Kimchi et Capella. Alludit ad indolem avium, quæ concolores amant, cum eisque volitant, discolors oderunt et persequuntur. Simile enim gaudet simili, et similitudo est conciliatrix amicitię, dissimilitudo inimicitię, ait Aristoteles. Hinc proverbialia : Graculus assidet graculo, cicada cicadæ cara, formica formicæ, asinus asino, sus sui pulcher; fur furem cognoscit, ut lupus lupum.

Tertia. *Tertio*, a Castro per *avem* hanc accipit corniculam *Æsopicam*, quæ cum se aliarum avium plumis induisset, unaquaque suam plumam repente, nuda remansit, de qua Horatius, libro I, *epist.* 3 :

Ne si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus.

q. d. Pari modo Judæi, sua bona gentibus, scilicet Chananæis, eripuerunt; sed Deo ob scelera Judæorum permittente, gentibus, scilicet Chaldæis et Chananæis, ea bello repetentibus, Judæi nudi uti ante fuerant, manebunt.

Quarta. *Quarto*, Pagninus et Isidorus vertunt : *Num avi tinctæ sanguine*, id est Nabuchodonosori sanguinario, *data est hæreditas mea*, scilicet Israel?

Quinta. *Quinto*, Lyranus vertit : *Numquid avis sanguinolenta*, id est vulnerata, cruentata et occisa a Chaldæis, *est Israel?* Huc accedit R. Josephus. Numquid, inquit, Israel est avis sanguine tincta, quam cum vident aliæ bestię, cognoscunt aliquod esse cadaver, eoque accurrunt?

Sexta. *Sexto*, Forerius in *Isaiæ* XLVI, 11 : « Comparat,

ait, hic Jeremias Judæos avibus rapacibus, insinuans quod, sicut illi quasi agmen avium feralium involabant in Dominum; ita quoque hostes eorum, quasi agmen avium feralium tinctarum sanguine, involaturi erant in eos. Nam præcessit, quod quasi leo dedissent vocem contra Dominum. »

Denique Septuaginta vertunt : *Numquid spelunca hyænæ hæreditas mea est mihi? q. d.* Sicut ad speluncam solent congregari hyænæ sævæ et immundæ, ut cadavera mortuorum devorent, sic Chaldæi ad Judæam convenient, ut sanguine civium et cadaveribus occisorum saturarentur. Jerusalem recte comparatur speluncæ hyænæ sævæ et voracis, quia instar illius plena erat et putida cadaveribus Prophetarum et innocentium, quos occidebat. Porro Septuaginta vertunt *hyæna*, quia Hebræum *tsabo* per *zain*, arabice significat *hyænam*, idemque est quod Hebræum זאב *zeeb*, id est lupus; hyæna enim est lupo similis, et lupi quasi species, ut dixi *Habacuc* 1, 8. Verum Hebræi hoc loco habent צבוע *tsabua*, per *tsade* (non per *zain*), id est *avis tincta*, uti melius vertit Noster et alii passim. Ex hisce sensibus secundus maxime genuinus est, deinde primus.

10. PASTORES MULTI (id est reges et principes, *Vers. 10.* quos sibi junxit Nabuchodonosor) DEMOLITI SUNT VINEAM MEAM,— id est Judæam. Sic enim hostes vocavit « pastores, » cap. VI, 3. Pastores enim non solent in suis vineis greges pascere, sed vineas si optent, alienas invadere. Ita Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus, Vatablus.

Allegorice hi « pastores » fuerunt Titus et Romani evertebant Jerusalem. Ita Theodoretus.

Aliter hæc ad litteram accipit idem Theodoretus, Rabanus et Hugo; scilicet de pastoribus Judæorum, *q. d.* Pastores, duces, principes ac sacerdotes populi, suis sceleribus et malis consiliis perdidit Jerusalem; hosce enim vocavit « pastores, » cap. II, 8, et cap. X, vers. 21; sed prior sensus est aptior.

Unde nonnulli allegorice per *pastores* hos accipiunt hæreticos, qui Ecclesiam devastant, et signanter vocantur « multi, » quia dum ab uno pastore et doctore Christo abeunt, in varias et contrarias sectas dilabuntur; dum scilicet superbiant, et unus alium sequi dedignatur, vultque ipse esse magister, et agmen discipulorum post se ducere. Ita Arius gradus greges quosdam in Deo constituens, minoremque asserens Patre Filium, Christum nobis sine vera divinitate reliquit. Sabellius cum unam in Deo personam esse ex naturæ unitate colligeret, Patrem quoque natum passumque asseruit. Nestorius duas in Christo personas æque ac naturas constituens, B. Virginem Christotocon, id est Christiparam, non Theotocon, id est Deiparam, esse docuit. Apollinaris in Christo negavit animam aut mentem, quod ejus vicem abunde a deitate ipsa suppleri diceret. Eutyches in Christo duas naturas ita unitas censuit, ut ex duabus una

Septima.
Septuaginta
pro ave
vertunt
hyænam.

Vers. 10.

Allegorice,
pastores
multi,
sunt
hæretici.

remaneret, nullo modo alterius existente substantia; quasi quæ sine alterius consumptione aut separatione fieri non posset. Pelagius gratiæ Christi in ejus morte præparatam respuit medicinam, dumque parvulorum nascentium negat peccatum, et sub diabolo captivitate, Christum non credit eorum esse redemptorem. Valentinus statuit Christum corpus de cælo attulisse, per virginem quasi per canalem transisse. Manes illud dixit esse phantasticum, Christumque vera esse passum et mortuum negavit.

PORTIONEM MEAM (hæreditatem meam) **DESIDERABILEM**, — speciosam, uberem, invidendam.

Tropologice, talis est anima fidelis. Vide ergo quam ea sit Deo cara et pretiosa; vocat enim eam hic « portionem suam desiderabilem, vineam suam, animam suam, » quam unicæ diligit, tuetur et ornat. Qui ergo eam peccato polluit, Deoque eripit, et dæmoni mancipat, Deo summe injuriosus et exosus est: « Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus, » I *Corinth.* III, 17.

11. **LUXITQUE SUPER ME.** — Id est contra me lugens conquesta est, quod eam dereliquerim et desolari permiserim. Ita Rabanus, Hugo, Lyranus et Vatablus; vel, ut Chaldæus, Hugo et Maldonatus: « Luxit terra super, » id est coram me, vel ad me, quasi in desolatione sua opem a me petens: sic enim terra, cum nimia siccitate dehiscit, quasi aperto ore pluviam a Deo postulat; vel, ut Sanchez, « luxit, » eo quod in excidio cum lacrymis licet me invocans, tamen non sit exaudita.

OMNIS TERRA, — scilicet Judæorum; commode enim accipienda est vox *terra*.

NULLUS EST QUI RECOGITET, — *q. d.* Terra luget, et tamen non est qui recogitet, scilicet minas Prophetarum. Ita S. Hieronymus. Hebræus: *Non est qui ponat super cor suum, scilicet Deum, Deique timorem ac legem, ejusque terribilem iram, minas et plagas, ut illius illarumque metu a malis resipiscat, illumque placet et sibi reconciliet.*

12. **SUPER OMNES VIAS DESERTI,** — quia per omnes vias venturi erant hostes, ut obsiderent Jerusalem; hebr. est, *super omnia excelsa loca venient vastatores, q. d.* Ea erit hostium copia, vis et impetus, ut omnia, etiam excelsa loca et prærupta, occupent et vastent: « non est (non erit) pax universæ carni, » quia omnes Judæos hæc clades tanget; universa enim caro, æque ac terra, hic commode, Judæorum scilicet, de quibus tantum est sermo, accipienda est. Ita S. Hieronymus.

13. **SEMINAVERUNT TRITICUM, ET SPINAS MESSUERUNT,** — metent: est adagium, *q. d.* Judæi prospere cœperunt, et prospera sperarunt; sed adversa patientur, felicitas in miseriam vertetur, copia in inopiam, et proprie, sementis quam fecerunt, vertetur in sterilitatem, ut pro tritico colligant spinas, utque fruges et fructus metant paucos, qui eis quoque non proderunt, quia eos vastabit hostis. Ita S. Hieronymus, S. Thomas et Lyranus.

Alludit ad maledictionem Adæ, *Genes.* III, 17:

« Maledicta terra in opere tuo. Spinæ et tribulus germinabit tibi. » Quocirca Theodoretus putat hic significari, quod spes messis non sit collocanda in bonitate terræ, sed in congrua ejus cultura; nam qui dolo, inquit, vel nequiter procedunt, pro messe colligunt spinas, puta sollicitudines, et laniationes tam conscientie quam mentis.

Tropologice, Hugo putat hic notari eos qui docent, prædicant, aliaque spiritalia obeunt intuitu temporalis mercedis, puta opum; has enim Christus spinas vocavit, *Matth.* XIII, 22.

Aliter vertit Vatablus: *Seminaverunt* (scilicet Prophetæ) *triticum* (suarum admonitionum), *spinæ messuerunt* (persecutionum), *ægrotarunt* (Prophetæ pro dolore) *quia non profecerunt, pudefacti sunt propter fructus vestros* (propter opera pessima vestra), Hebræum enim נַחְלָה *nachala*, a radice נָחַל *nachal*, significat hæreditare, ut vertit Noster; sed a radice חָלַל *chala*, significat ægrotare. Hoc sensu significatur veros verbi Dei præcones sæpe pro veritate pati persecutiones, exsilia, rapinas, tormenta et mortem.

Rursum pro *hæreditatem acceperunt, et non eis proderit*, Septuaginta vertunt, *sortes eorum non proderunt eis*, quod mystice S. Hieronymus et Epiphanius malis clericis adaptant: « Dicitur, ait S. Hieronymus, hoc et Ecclesiasticis. Quid enim eos juvare poterit Episcopi nomen, et presbyteri, vel reliquus ordo Ecclesiasticus, cum magis graventur dignitatibus suis, et potentes potenter tormenta paliantur? » Et ad *Nepotianum*: « Ne plus habeas, quam quando clericus esse cœpisti; et dicatur tibi: Cleri non proderunt eis. » Et S. Epiphanius, epist. ad *Joan. Hieros. Episcopum*: « Oportebat, inquit, nos, dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum Dei et observatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim Scriptura loquitur: Cleri eorum non proderunt eis; quæ arrogantia clericatus conducere nobis poterit, qui non solum cogitatione et sensu, sed etiam sermone peccamus? »

CONFUNDEMINI A FRUCTIBUS VESTRIS, — fallent fructus expectationem vestram, itaque quasi pudore vos afficient.

14. **HÆC DIXIT DOMINUS.** — Minatur Deus hostibus Judæorum (ad eos enim transit), qui primi in exercitu Nabuchodonosoris venerunt contra Jerusalem, puta Philistinis, Idumæis, Ammonitis, Moabitibus, et Judæis inter eos habitantibus (hoc enim est quod ait: « Et domum Juda evellam de medio eorum »), exitium per Chaldæos, ut vel sic Judæos ad sui amorem trahat. Vide *Can.* XLII. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Lyranus. Aliter Maldonatus explicat hæc de Chaldæis, *q. d.* Ego ipsos Chaldæos tandem puniam et evertam per Medos.

15. **ET REDUCAM EOS,** — scilicet Judæos e Babylone per Cyrum. Ita Theodoretus, Lyranus, Dionysius et Vatablus. *Secundo*, melius S. Hieronymus et Rabanus sic exponunt, *q. d.* Ego gentes

prædictas, scilicet Ammonitas et Moabitas cum Judæis, per Cyrum e Babylone reducam; eos enim inde reductos esse patet cap. XLIX, vers. 6, et I Esdr. IX, ubi cum Moabitis et Ammonitis Judæi post reditum contraxerunt connubia.

Mystice, significatur hic vocatio gentium ad fidem Christi.

VIRUM. — Id est quemque.

Vers. 16. 16. SI ERUDITI DIDICERINT (Moabitæ et Ammonitæ) VIAS POPULI MEI, — fidem et religionem Judæorum.

Ut JURENT, — et consequenter ut colant Deum verum, non Baal; juramentum enim per synecdochen significat omnem Dei cultum.

ÆDIFICABUNTUR IN MEDIO POPULI MEI. — Id est pacifice et prospere agent, abundantes prole, familia et opibus, « in medio populi, » id est in, vel inter populum meum. Erunt enim de populo et Ecclesia mea, esto habitent in suis regionibus Judææ vicinis.

17. EVELLAM GENTEM ILLAM EVULSIONE ET PERDITIONE. — Id est omnino evertam et perdam illos. Quando hæc contigerint, nec S. Scriptura, nec historiæ narrant. Sanchez censet hæc a Machabæis esse peracta; Judas enim et Jonathas Machabæi expugnarunt Philistinos, Ammonitas et Idumæos, I Machab. V, 3, 6. Verum hi gentes illas vastarunt quidem et subegerunt, at non deleverunt penitus.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hieroglyphico et ænigmate lumbaris defossi et putrescentis, atque vers. 12, laguncula inebriantis, captivitatem et calamitatem Judæorum describit. Unde ait vers. 18 : Dic regi et dominatrici, etc., ubi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Est hoc genus prophetiæ ænigmaticum, quod ad persuadendum efficacius est, quia non solis verbis, sed et rebus ipsis peragitur et representatur. Simile fuit cap. VII, vers. 28, et infra cap. XVIII, vers. 2 et 3, Isaïæ XX, 2, Osee I, 3.

Nota hæc accidisse non tempore obsidionis sub Sedecia, ut vult S. Hieronymus, sed sub Joakim; nam non uni regi, sed regibus, scilicet Joakim, Joachin, Sedecia, minatur excidium, vers. 13. Et sub Joakim, cum ipse penderet tributum Chaldeis, facile Jeremias in Babylonem ire et redire poterat, non autem cum urbs obsessa, et Chaldei essent hostes (1).

1. Hæc dicit Dominus ad me : Vade, et posside tibi lumbare lineum, et pones illud super lumbos tuos, et in aquam non inferes illud. 2. Et possedi lumbare juxta verbum Domini, et posui circa lumbos meos. 3. Et factus est sermo Domini ad me, secundo, dicens : 4. Tolle lumbare, quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, et surgens vade ad Euphraten, et absconde ibi illud in foramine petrae. 5. Et abii, et abscondi illud in Euphrate, sicut præceperat mihi Dominus. 6. Et factum est post dies plurimos, dixit Dominus ad me : Surge, vade ad Euphraten : et tolle inde lumbare, quod præcepi tibi ut absconderes illud ibi. 7. Et abii ad Euphraten; et fodi, et tuli lumbare de loco, ubi absconderam illud : et ecce computruerat lumbare, ita ut nulli usui aptum esset. 8. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : 9. Hæc dicit Dominus : Sic putrescere faciam superbiam Juda, et superbiam Jerusalem multam : 10. populum istum pessimum, qui nolunt audire verba mea, et ambulant in pravitate cordis sui : abieruntque post deos alienos ut servirent eis, et adorarent eos : et erunt sicut lumbare istud, quod nulli usui aptum est. 11. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos

(1) Tertia hæc est sectionis secundæ primæ partis concio, quæ illi temporari assignanda videtur quo Josiæ regis nepos Joachinus, sive Jechonias, regnum Judaicum tenuit, ut colligere licet a vers. 18, ubi præter regem, et regina ejus mater compellatur. Quæ vers. 19, 20, leguntur, haud obscure indicant occupasse tunc Chaldeos plures Judææ urbes, et in eo fuisse ut ad urbem Hierosolymam exercitum admovent. Videretur hæc concio haud longe ante prophetiam, cap. X, 17-25, contentam, habita fuisse.

Porro in hac prophetia, Jeremias, PRIMO, populi

Judaici insignibus beneficiis Deo obstricti ingratum erga eum animum, summamque illius depravationem, futuramque penam typice dupliciter exponit, PRIMO, per typum linei cinguli quod Propheta Deo primum jubente induit, et ad mandatum Dei alterum juxta Euphraten abscondit, et putrefactum postea recipit, 1-7. Quem typum divinitus datum ipse Deus explicat, reprehendendo superbiam, obstinationem et idololatriam Judæorum, 8-10; et objiciendo contemptam ab iisdem Dei benevolentiam, 11. SECUNDO, per typum seu allegoriam lagenæ, vino repletæ, fallaci quidem sensu acceptæ in

viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, et omnem domum Juda, dicit Dominus : ut essent mihi in populum, et in nomen, et in laudem, et in gloriam, et non audierunt. 12. Dices ergo ad eos sermonem istum : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Omnis laguncula implebitur vino. Et dicent ad te : Numquid ignoramus quia omnis laguncula implebitur vino? 13. Et dices ad eos : Hæc dicit Dominus : Ecce ego implebo omnes habitatores terræ hujus, et reges qui sedent de stirpe David super thronum ejus, et sacerdotes, et prophetas, et omnes habitatores Jerusalem, ebrietate : 14. et dispergam eos virum a fratre suo, et patres et filios pariter, ait Dominus : non parcam, et non concedam : neque miserebor ut non disperdam eos. 15. Audite, et auribus percipite. Nolite elevari, quia Dominus locutus est. 16. Date Domino Deo vestro gloriam antequam contenebrescat, et antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos : expectabitis lucem, et ponet eam in umbram mortis, et in caliginem. 17. Quod si hoc non audieritis, in abscondito plorabit anima mea a facie superbiæ : plorans plorabit, et deducet oculus meus lacrymam, quia captus est grex Domini. 18. Dic regi et dominatrici : Humiliamini, sedete; quoniam descendit de capite vestro corona gloriæ vestræ. 19. Civitates Austri clausæ sunt, et non est qui aperiat : translata est omnis Juda transmigratione perfecta. 20. Levate oculos vestros, et videte qui venitis ab Aquilone : ubi est grex, qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? 21. Quid dices cum visitaverit te? tu enim docuisti eos adversum te, et erudisti in caput tuum : numquid non dolores apprehendent te, quasi mulierem parturientem? 22. Quod si dixeris in corde tuo : Quare venerunt mihi hæc? Propter multitudinem iniquitatis tuæ revelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plantæ tuæ. 23. Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas : et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. 24. Et disseminabo eos quasi stipulam, quæ vento raptatur in deserto. 25. Hæc sors tua, parsque mensuræ tuæ a me, dicit Dominus, quia oblita es mei, et confisa es in mendacio. 26. Unde et ego nudavi femora tua contra faciem tuam, et apparuit ignominia tua, 27. adulteria tua, et hinnitus tuus, scelus fornicationis tuæ : super colles in agro vidi abominationes tuas. Væ tibi, Jerusalem, non mundaberis post me : usquequo adhuc?

vers. 1. 1. POSSEDE. — Chaldaeus *eme*; utrumque enim significat Hebræum כָּנָה *kana*; emptionis enim finis et terminus esse possessio rei emptæ.

LUMBARE LINEUM, — id est balteum, sive cingulum ex lino quo lumbi cinguntur. Ita Septuaginta et Vatablus. Lineum autem esse vult, non laneum, non coriaceum, ut indicet non esse super vestem, sed super carnem induendum : quod enim nobis conjunctissimum esse, ac diligentissimè servare volumus, hoc ad lumbos cingimus : sicut viatores pecuniam lineo cingulo insutam, secus lumbos circumcingunt, ait Maldonatus. Unde Syrus et Arabicus vertunt, *sudarium*, velamen, lin-

bonum a Judæis, 12; sed divinitus revelato sensu, in malum eorundem explicatam a Propheta, 13, 14.

SECUNDO, hortatur primo, populares ad humilitatem et obedientiam, cum interminatione malorum obventurorum, 15-17; secundo, regem ac reginam ad penitentiam ob amissionem regni, exinanitionem urbium, et deportationem incolarum omnium, 18-20.

TERCIO, tantæ calamitatis causas exprobrat, quæ sunt, primo, communicatio confidentior cum infidelibus, 21; secundo, multiplicata iniquitas et impudentia, 22; tertio, obdurata impenitentia, 23; propter quæ comminatur Deus dispersionem omnimodam, et ignominiam infamem ex idololatria ortam, 24-27.

teum; et alliga illud in lumbis tuis, vel super dorsum tuum (1).

Nota primo Cingulum sive « lumbare » quod Lumbare Dei renibus jungitur, aiunt S. Hieronymus et Je- sive cin-

(1) Intelligunt tamen plures interpretes hic designari cingulum exterius quod vestibus astringendis inserviret. Alii, sicut Calmetus et d'Alliofi, hic agi putant non de simplici cingulo quod vestes laxiores constringeret, sed de ampliori cingulo quod vestes laxiores formam haberet; quam ob causam S. Hieronymus illud cingulum vestimentum muliebre appellat. Cæterum, ut jam notavimus, duplex erat, et est adhuc in Asia cingulum: alterum commune, alterum pretiosum ex gossypio, vel lino, nunc quidem ex serico textum, olim autem acupictum latitudine palmæ, quod anterius ad ventrem colligabatur. Ideo Dahler et d'Alliofi de magni pretii cingulo cogitandum existimant, propterea quod illud divitis et luxuriosi populi imago esse deberet. Quam interpretationem non accipit Rosenmuller dicendo non ad ornatum Jeremiæ mandatum esse sibi cingulum comparare, sed ad arctissimam conjunctionem significandam, vers. 11. Quare vulgare cingulum, nudis lumbis applicandum ad vires confirmandas, quo quasi unitum contractumque corpus sit, eo fortius indicari potius statuit. Ita et Grotius : « Περικερα græcis (Alexandrinis interpretibus) dicitur, subligar, quod corpori proxime adhaeret. Sic populum Judaicum Deus præ cæteris populis proxime sibi admoverat. »

gulum
Dei est
Israel,
cur?
Primo.

remias, vers. 11, est Israel, qui in lini similitudinem assumptus de terra asper et illotus, nec molliem habuit nec candorem, id est nihil amabile, ob quod a Deo eligeretur in plebem Dei; sed sola Dei gratia Deo adhesit, eique conjunctissimus fuit: cumque usu et pulvere sordidisset, id est cum peccasset, Deus eum ob peccata repudiavit, et ad ripam Euphratis in foramine defodit, id est duxit eum captivum in Babylonem, ibique eum Chaldaeorum furori exposuit. Babylon enim Euphrati et Tigri adjacet, ibique lumbare absconditur a Jeremia, quia Israel ibi captivus, tot gentium magnitudine pene absorptus, et nihili reputatus est.

Secundo.

Secundo, addit D. Thomas, « lumbare, » quod lumbis adhaeret, in quibus prima origo est concupiscentiae et seminis, significat populum in Dei amore assumptum, *Osee* xi, 4, et hic vers. 1. Rursum, « lumbare » significat castitatem et amorem conjugalem: hinc ait vers. 11: « Sicut adhaeret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi, » id est conjugio copulavi, « mihi omnem domum Israel. » Ita Prado in cap. xvi *Ezech.* pag. 187.

Tertio.

Tertio, post multum tempus Jeremias refert « lumbare, » sed putridum; sic Deus liberat populum de captivitate Babylonica, in qua sordibus aequae ac peccatis quasi computruerat: post reditum rursum Deum offendit, et demum Christum occidit, atque aeterna perditione contabit. Ita S. Hieronymus.

Quarto.

Quarto, videtur Jeremias haec revera ita ut narrat fecisse, aiunt Theodoretus, Hugo, S. Thomas, Dionysius, Maldonatus, Castrius, Sanchez, et praecipui Hebraeorum: hoc enim exigit simplex ejus narratio: dati enim sunt Prophetae in portentum Israel. Sic Isaias, cap. xx, nudus ambulavit. Sic Ezechiel, cap. xv, vers. 12 et 15, stercus humanum comedere jussus est: sed hoc deprecans, ejus vice fimum boum Dei permissu comedit, ut ita famem et aërumnas captivitatis Babylonicae praesignaret. Licet aliqui, ut Vatablus, Lyranus et S. Hieronymus, *Proem. in Osee*, haec tantum velint esse visionem, seu in spiritu haec visa et gesta a Jeremia, non autem reipsa esse peracta (1).

(1) Haec S. Hieronymi sententiam solidis argumentis demonstravit Stæudlin in *Commentatione de Prophetarum factis symbolicis*, inquit Rosenmüller, qui et ipsi adstipulatur. Porro praecipua ratio ob quam non rem vere gestam, sed visionem tantum seu parabolam hic narrari, non pauci autumant interpretes, est difficultas pro Jeremia tam longum iter (150 leucis ad minus distabat Hierosolyma ab Euphrate) aggrediendi, praesertim, inquit S. Hieronymus, cum Hierosolyma a Chaldaeis obsideretur. Sed quid vetat Jeremiam et accepisse et implevisse hoc mandatum ante obsidionem Hierosolymae per Chaldaeos, non obsidionis tempore, ut vult Hieronymus? (Vide Annot. ad synops.) Venema et Dathius vertunt, ad Ephratam, secuti Bochartum, qui in *Dissert. geograph. sacr.*, adjectis *Oper.* tom. 1, pag. 956, hoc loco nomen esse statuit regionis, pagi, vel vici cujusdam non longe ab Hierosolyma dissiti, fortasse Bethleemi et adjacentis regionis, quae אֶפְרַת dicta fuit, vid. *Genes.* xviii, 7. Cujus interpretationis praeter tam longinquam

Quinto, mystice omnis sanctus est « lumbare » Dei; sed cum peccat, in Babylonios ducitur, id est in regnum daemonis, et si pergit in vitis, ita putrescit, ut in usum et cinctorium Domini redire non possit. Ita S. Hieronymus. Unde

Nota secundo: Cum Pierio, *hieroglyph.* 40 (ubi peculiari paragrapho explicat hoc cingulum Jeremiae symbolice), zonam fuisse virginitatis symbolum, tam apud Graecos et Latinos, quam Hebraeos. Hinc Pausanias docet Troezeniorum virginum zonam Palladi ante nuptias dedicasse: sic primae puerperae Athenis Dianae Solvizoniae zonam, quasi per matrimonium jam solutam dicabant: testis est Apollonius in *Argonaut.*, et Ovidius cum canit:

Castaque fallaci zona recincta manu.

Hinc olim et etiamnum sacerdotes in sacris cingulo lineo utuntur, ut moneantur, ait Cyrillus, fluxae libidinis luxuriam, et animi cupiditates, castitatis et temperantiae cingulo coercere.

Secundo, zona symbolum fuit fortitudinis: est enim habitus militis et gladiati.

Hinc tertio, zona symbolum fuit gloriae et superbiae, maxime si zonae bullis aureis gemmeisque distinctae essent, quae baltei dicuntur, quasi bullatei, ait Pierius. Unde vers. 9: « Sic putrescere faciam, dicit Dominus, superbiam Juda, » uti putruit balteus hic tuus.

Quarto, zona, ait S. Hilario, est efficax in omnem bonum apparatus, ut ad omne ministerium Christi promptae voluntatis cingulo simus accincti: praecincti enim expeditiores sunt ad opus, firmiores et constantiores. Vide dicta *Ephes.* vi, 14. Haec omnia conveniunt Israeli et cuivis fideli animae, quae omni hac zona cingi debet, ut Deo indivulsa adhæreat.

Nota tertio: Pari modo linum, hieroglyphicum fuit puritatis vite, Israelis et fidelis animae: unde Aegyptii in sacris Isis et Osiridis, tantum linea veste utebantur, et nefas erat uti lanea. Ita ex Tertulliano, Plutarcho, Herodiano, Martiali, Pierius. Audi Martialem:

Linigeri fugiunt calvi, sistrataque turba,
Inter adorantes cum stetit Hermogenes.

Secundo, linum hoc carminandum, et mordaci poenitentiae et austeritatis vitae lixivio, saepe dealbandum est ne putrescat.

profectionis difficultates, tres istas dat rationes, primo, verbo *Phrata* non additur *flumen magnum*, quod alias saepissime, ubi Euphrates memoratur, ejus nomini adjici solet; secundo, dicitur Prophetam abscondisse cingulum in *Phrata*, licet reipsa in foramine petra absconderit; tertio, saepe eliditur prima nominis littera, et sic ex *Ephrata*, venit *Phrata*, aut *Phrat*. Verumtamen in Euphrate consentiunt hoc loco interpretes veteres omnes. Nec cur ad eum fluvium Propheta suum, quod populi Hebraei imago esset, cingulum portare jubeatur, obscura est ratio. Significatur enim populi Judaici futurum apud Chaldaeos, sive Babylonios, circa Euphratem auxilium,

Quinto
mystice.

Cingulum
est
symbolum
virginitatis;

Secundo,
fortitudinis;
Tertio,
gloriae;

Quarto,
prompti
obsequii.

Linum
symbolum
est
puritatis;

Secundo,
poenitentiae;

Tertio, providentia Dei.

Tertio, linum symbolum est fati sive decreti et providentiæ Dei, quam poetæ vocant fila et stamina Parcarum; nam

Clotho rotat fasum, Lachesis net, et Atropos occat:

quæ computrescunt vel succiduntur, cum vitæ vel felicitatis humanæ tela a Deo succiditur; uti hic a Deo succisa est Israeli.

Tropologica. Deus nos ut linum carminat, indeque sibi quasi cingulum asstringit.

Quare tropol. pulchre Origenes et S. Hieronymus: Sicut, inquit, linum de terra nascitur, pullulat, crescit, metitur, pectitur, lavatur, teritur, tunditur, carminatur et ingenti opera excutitur, filatur, textitur, ut ex eo linum et cingulum candidum et lucidum fiat: sic Deus Judæos et nos Christianos, ac præsertim Ecclesiasticos et Religiosos, a generatione et natura nostra corrupta æque ac ex prava institutione, aut peccandi consuetudine terrestres, nigros, rudes et asperos moribus et vitiis, tanta opera, cura et gratia mollivit et polivit, et candefecit, ut quasi in inctorium Dei plectamur, eique artissime conjungamur, indeque nomen, laudem et gloriam consequamur: nam si ab eo separemur, ac in Euphrate deliciarum, humore gulæ et libidinis perfundamur, putrescemus, ait B. Petrus Damianus, epist. 10 ad Petrum Cardin., et quasi putidi a Christo abjiciemur, ac quasi in nihilum redigemur, uti Salomoni, Davidi et Israeli contigit. Plura de hoc lini symbolo dixi Exodi cap. XXVIII, 38, in fine.

Rursum, pie et apposite S. Hieronymus ad Chromatium, epist. 43: «Ego, ait, in scelerum meorum sepulcro jacens, et peccatorum vinculis colligatus, Dominicum de Evangelio exspecto clamorem: Hieronyme, veni foras. Bonus (quia secundum Prophetam omnis virtus diaboli in lumbis est) trans Euphratem tulit lumbare suum, ubi illud est in foramine petrae abscondens, et postea scissum reperiens cecinit: Domine, tu possedisti renes meos. Dirupisti vincula mea; tibi sacrificabo hostiam laudis. Me vero Nabuchodonosor ad Babylonem, id est confusionem mentis meæ catenatum duxit, ibi mihi captivitatis jugum imposuit. Cui ego dixi: Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Et ut breviter captam dissimilitudinem finiam: Ego veniam deprecor, ille expectat coronam.»

Allegorice, Christus quasi Pontifex lineam tunicam, in qua depictus erat omnis populus Israel, id est christianus; tunicam, inquam, carnis nostræ assumpsit, atque eam, et in ea nos omnes artissime sibi et inseparabiliter copulavit balteo unionis hypostaticæ, sibi, inquam, id est renibus et lumbis suis, ubi sedes est amoris, puta ardentissimo suo amoris et affectui nos adstrinxit. Hæc est zona aurea, qua eum ad mamillas præcinctum vidit Joannes, Apocal. 1, 13.

Allegorice, Christus quasi Pontifex lineam tunicam, in qua depictus erat omnis populus Israel, id est christianus; tunicam, inquam, carnis nostræ assumpsit, atque eam, et in ea nos omnes artissime sibi et inseparabiliter copulavit balteo unionis hypostaticæ, sibi, inquam, id est renibus et lumbis suis, ubi sedes est amoris, puta ardentissimo suo amoris et affectui nos adstrinxit. Hæc est zona aurea, qua eum ad mamillas præcinctum vidit Joannes, Apocal. 1, 13.

Et in aquam non inferes illud, — ne videatur ex aqua et humore situm contraxisse et computruisse, sed alia ex causa, ait Lyranus. Melius Vatablus per aquam accipit lixivium, quo sordes e

lino eluuntur, q. d. Lumbare sordidum non elues lixivio, ut significes sordes et peccata populi penitentia non esse eluta et expiata. Optime S. Hieronymus explicat: «In aquam non inferes,» id est recens textum aqua non macerabis, ut illud ea ratione candefacias et polias; sed ipsum rude, asperum et fuscum, uti natum et textum est, relinquant, ut significes populum Judaicum recens natum, tunc a Deo assumptum esse in Ecclesiam, cum rudis esset et impolitus, doctus et exercitatus magis in luto et lateribus Ægypti efformandis, quam in cultu Dei probisque moribus, uti paulo ante dixi.

9. SIC PUTRESCERE FACIAM SUPERBIAM JUDA. — Vers. 9. «Superbiam,» id est gloriam, magnificentiam, et, ut Chaldæus vertit, fortitudinem Secundo, «superbiam,» id est arrogantiam. Unde Septuaginta vertit, ὑπερηφανία, id est injuriam. Comprimit ergo hic Deus præfidentiam et superbiam sui populi, dum instar lumbaris putridi, quod magis sterquilinum quam vestiario est dignum, facit eum tabescere et computrescere in Babylone, ut quasi stercus conculcetur a Chaldæis, juxta illud Thren. IV, 5: «Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.»

11. UT ESSENT MIHI IN POPULUM, ET IN NOMEN, ET IN LAudem, ET IN GLORIAM, — ut scilicet Israel esset populus nominatus, laudatus et gloriosus apud omnes gentes. Ita Hieronymus, Theodoretus et Rabanus. Sicut enim nxor gloria est viri, ita Israel Deo obediens et serviens, fuit gloria Dei, Deique nomen et laudem apud gentes celebrem fecit, inquit Hugo et Dionysius. Adde «in nomen,» quia in nomine Israel includitur et auditur nomen יהוה *el*, id est Dei: quoties ergo Israel, toties *El*, id est Deus, nominabatur et celebrabatur. El enim significat Deum, qua fortem et invictum.

12. OMNIS LAGUNCULA IMPLEBITUR VINO. — «Laguncula,» hebraice לַגּוּנְעוּלָה *nebel*, id est, ut Chaldæus, *uter*; Symmachus, *crater*; Theodotion, *vas*, puta lagena terrea, hydria fictilis. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Lyranus, q. d. Sicut laguncula impletur vino, ita ego implebo vos ebrietate non bonorum et voluptatum, ut vos putatis, o Judæi, sed malorum et dolorum. Secundo, *laguncula vini*, est mensura furoris et vindictæ, quam propinabit et qua inebriabit vos Deus; laguncula ergo sunt ipsi Judæi, qui excipiunt vinum furoris Dei. Rursum, proprie et apposite *lagunculam* vocat, caput cujusque Judæi; caput enim est instar lagene: *vinum* autem vocat cæcitatem mentis, et inopiam consilii in rebus adversis. Significat ergo fore ut, cum Chaldæi venerint, tanto omnes terrore corripiantur, ut quasi ebrii et amentes huc illuc divagentur, imo in ipsos hostes, ignes et præcipitia incurrant. Ita Maldonatus. Tertio, quia, sicut laguncula collisa dispergitur, ita vos dispergemini. Patet vers. 13 et 14.

13. IMPLEBO OMNES, etc., EBRIETATE, — hoc est tribulatione maxima, et servitute Chaldæorum, ut

Vers. 12. Laguncula significat primo, ebrietatem; secundo, mensuram supplicii; tertio, capita Judæorum; quarto, dispersionem eorumdem.

sicut ebrius vires resistendi non habet, nec consilium, nec usum rationis, nec a mente, sed a vino regitur: ita et Judæi, quasi ebrii, nec vires nec consilium habituri sint resistendi Chaldæis; nec a sua mente, sed ad Chaldæorum imperium sint agitandi, impellendi et protrudendi in carceres et in Babylonem. Ita Chaldæus, Origenes et Theodoretus. Simile quiddam de Ægyptiis scribit Isaias, cap. XIX, vers. 14, dicens: « Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis: errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens; » et de Jerusalem, cap. LI, vers. 21: « Idcirco audi hoc paupercula, et ebria non a vino. » Vide ejusdem cap. XXXIX, vers. 9.

PROPHETAS, — pseudoprophetas.

Vers. 14. 14. DISPERGAM EOS. — Hebræus, *collidam eos*, ut, sicut lagena testacea collisa ad lapidem in fragmenta dissilit et dispergitur; ita plebs Judæorum ad Chaldæos collisa, et invicem compressa dolore et angustia, quasi in fragmenta dissiliat, ut uxor in unam, filius in aliam, frater in aliam urbem et regionem dispergatur. Ita Chaldæus et Vatablus.

Causas, cur Deus impius sic ab invicem dispergat, dat Origenes hic, *homil. 9*, scilicet eum id facere, primo, ad pœnæ incrementum, ne in pœna socios habeant, et sese invicem solentur. Secundo, ut dissolvatur nequam eorum cogitatio, cum non habuerit allocutionem alterius nequioris, itaque ipsi a pristinis sceleribus, ipsa solitudine et penuria consortii, revocentur.

VIRUM A FRATRE, — id est quemque a proximo suo.

NON CONCEDAM, — non indulgebo: Septuaginta pro *עֲחָמוֹל echmol* legentes *עֲחָמוֹד echmod*, vertunt, *non desiderabo*, i. e. non impediar cujusquam amore ac desiderio, quo minus vos abire et dispergi sinam.

Vers. 15. 15. NOLITE ELEVARI — superbia, ut superbe in vestra fortitudine fidatis: sed

Vers. 16. 16. DATE DOMINO DEO VESTRO GLORIAM, — ut vestram infirmitatem æque ac iniquitatem agnoscat, et a Deo solo humiliter opem contra Chaldæos petatis et speretis: humilitas enim summam gloriam dat Deo, Deus enim ab humilibus honoratur, *Eccli. III, 20*.

Hinc secundo, « date gloriam Deo, » hoc est, pœniteat vos scelerum et violati numinis, facta pessima retractate, vitam commutate. Dum enim hoc facit pœnitens, sarcit injuriam Deo irrogatam, eique gloriam ablatam restituit. Sic I *Reg. VI, 4*, cum Philistini ob captam arcam plagis atriti, et facti pœnitentes, cogitarent de arcæ restitutione, et injuriæ Deo factæ expiatione, dicerentque: « Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? » Responderunt sacerdotes: « Quinque anos aureos facietis, et quinque mures aureos, etc., et dabitis Deo Israel gloriam, » q. d. Ita restituetis Deo gloriam suam.

Tertio, Sanchez apposite censet respici hic ad vers. 11: « Ut essent mihi in nomen, et in laudem,

et in gloriam, » q. d. Date gloriam Deo, et nomini ejus exornando studete: ad hoc enim vos vocavit, sibi que selegit. Præstate ergo id Deo, ad quod vos Dei tam singularis et alta vocatio et electio cogit. Deum glorificate, eum credendo, sperando, amando, timendo, invocando, non idola.

Aliter accipitur hæc phrasus, *Josue VII, 19*, et *Joan. IX, 24*; ibi enim dare gloriam Deo, est confiteri et dicere veritatem. Qui enim hoc facit, mire glorificat Deum, qui est prima et increata veritas, ac causa, tutor et vindex omnis veritatis.

ANTEQUAM CONTENEbRESCAT. — Hebraice יִאֲחַשִׁיחַ *ia-chasich*, id est antequam faciat obtenebrescere, scilicet Deus; antequam tenebras, id est calamitates, vobis inducat.

ANTEQUAM OFFENDANT PEDES VESTRI AD MONTES CALIGINOSOS, — scilicet Chaldææ, in quos captivi ducemini, qui tum ob vicinas paludes vapores nebulosos exhalantes, tum præ altitudine sua, et præ magnitudine calamitatis et turbationis vestræ, vobis videbuntur caliginosi, atque reipsa mystice sunt *babel*, id est sunt confusio peccatorum et idololatriæ, ideoque sunt tenebrosi. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et S. Thomas. Sic *Isaiæ XIII, 2*, de Babylone dicitur: « Super montem caliginosum levate signum. » Vide ibi dicta.

Addit Sanchez Babylonem vocari *montem caliginosum*, quia noctu et in publico convivio capta est a Cyro, cum non minor civitati a nocte, quam civium animis a perturbatione et crapula esset offusa caligo. Verum non agitur hic de excidio, sed de victoria et triumpho Babylonis, quem egit de abductis Judæis aliisque gentibus: tunc autem omnia lucida et læta erant Babyloni, non caliginosa, et tristia.

Secundo, Lyranus et Dionysius per hos montes accipiunt auxilium Ægyptiorum, quod frustra expectarunt Judæi, a Chaldæis obsessi, ideoque spe sua ad illud quasi offenderunt, impegerunt, et corruerunt. Sed hoc obscurius est.

Tertio, Maldonatus, « antequam offendant, » etc., Tertio, hoc est, inquit, antequam fugitivi per montes, tanquam in tenebris oberretis, nescientes quo vos conferatis, aut quid capiat consilii. Propterea dixit « ad montes, » ut significaret eorum fugam et exsilium. Hic sensus æque ut primus, appositus est et genuinus.

Quarto, apte quoque Theodoretus, Chaldæus, Lyranus et Vatablus accipiunt hæc per hyperbolen, ut montes tenebrarum, id est maximæ tenebræ, significant gravissimas calamitates, ac si Judæis captivis montes obducti caligine tribulationum objecti essent. Unde sequitur: « Expectabitis lucem, » id est consolationem, lætitiā, et Deus vertet eam in « umbram mortis, » id est in summam caliginem, puta in miseriam, in carcere et captivitate Babylonica. Similis phrasus est *Eccl. XII, 2*.

Tropologice, ante diem mortis et judicii, ne offendant pedes nostri ad montes caliginosos, id est

Offendere ad montes caliginosos quid? Prima expositio.

Secunda.

Quarta.

Tropologice.

Deus separati-
pius ob
deas cau-
sas.

est ad adversarias fortitudines, puta dæmones, qui tormentis et cruciatibus gehennalibus præpositi sunt, agamus hic pœnitentiam, ait S. Hieronymus; tunc enim nullus dabit precem, laudem et gloriam Deo, ait Origenes. Qui enim in tempus mortis procrastinant pœnitentiam, quasi tunc viam salutis initari, perinde faciunt atque qui noctu in tenebris per loca obscura, dubia, prærupta, salebrosa, et latronibus circumsessa proficisci destinant. Vide *Ecclesiastæ* cap. XII. Vere S. Augustinus in *Sententiis*, num. 195: « Sicut terra de cœlo expectat pluviam et lucem, sic homo ex Deo debet expectare misericordiam et veritatem. »

ET PONET EAM IN UBRAM MORTIS. — *Umbra mortis* hic et alibi opponitur luci. Significat ergo densissimas tenebras: tales enim sunt tenebræ sepulcri et inferni, ad quas mors hominem deducit. Ubi

Umbra mortis quid?

Nota primo: Proprie *umbra mortis*, sunt tenebræ et locus horridus, sive horror mortis et inferni; hæc enim mortem et infernum comitantur, sicut umbra suum corpus. Unde *Luce* I, 79, dicitur Baptiste Christi præcursori: « Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent; » ut scilicet illuminaret peccatores, sedentes in tenebris peccati, et justos sedentes in tenebroso limbo Patrum. Quia et Virgilius, lib. XIX *Æneid.*, de eodem ita canit:

Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.

Quatuor res significat. Primo.

Nota secundo: Per hanc *umbram mortis*, sive per has tenebras, significatur tristissima rerum facies, et miseria extrema, tempusque captivitatis, carceris, infirmitatis, mortis et damnationis; nihil enim tristius est umbrosis mortuorum sepulcris: sicut e contrario lux, quia gratissima est, symbolum est felicitatis. Rursum, *umbra mortis*, significat proxima pericula, indeque angores mortis, sicut umbra proxima est corpori: ita capitur *Psal.* XIII, 4. *Tertio*, significat longam oblivionem; unde S. Gregorius, IV *Moral.* XX: « In umbra mortis sedere, inquit, est a divini amoris notitia, in oblivione latescere. » Deus enim est vita et lux, quæ longissime abest ab umbra mortis.

Quarto.

Quarto, umbra mortis est Dei et salutis ignorantia. Tropologice, omnibus his modis peccatum est et dicitur umbra mortis. *Primo*, quia omnis miseriæ fons est et causa. *Secundo*, quia peccatum in morte et in inferno quasi in regia sua principatur. *Tertio*, quia ut umbra corpori, ita peccatum morti, id est damnationi, est proximum. *Quarto*, quia est maxime periculosum. *Quinto*, quia maxime conscientiam angit et cruciat. *Sexto*, quia oblivionem Dei inducit, et vicissim facit ut peccator a Deo oblivioni tradatur. Ita S. Hieronymus in *Isaïæ* IX.

Peccatum est umbra mortis ob sex causas.

Carcer pœnitentium.

Hanc umbram mortis repræsentarunt veteres Sancti per locum horridum et squalidum pœnitentiæ destinatum, qui carcer dicebatur, in quo sponte sua pœnitentes peccata expiabant: *primo*, horrore loci; *secundo*, membra sua catenis, ciliciis,

aculeis aliisque modis affligendo. Alii enim jugiter jacebant prostrati in terra. Alii semper stabant incurvi. Alii semper genua flectebant, etc. *Tertio*, assidua inedia: non enim vescebantur nisi semel in die, idque tantum pane et aqua: alii bido, alii triduo, alii quatrinduo semel tantum comedebant. *Quarto*, continuis lacrymis et suspiriis, quæ vel ferreum pectus emollivissent. Refert ea Climachus, grad. 3 *De Pœnitentia*. Ubi jam iste ardor pœnitentium? ubi ista profunda cognitio et horror peccati? E mundo exsulat: migravit ad umbram mortis in inferno, ibi jam peccatores agunt pœnitentiam, sed seram et æternam.

17. SI HOC NON AUDIERITIS, IN ABSCONDITO FLORABIT ANIMA MEA. — Sunt verba Prophetæ, q. d. Si me monentem respuatis, in locum absconditum recedam, ubi libere nullo interpellatore plorem superbiam et pertinaciam vestram, vel potius superbium Chaldæorum adventum, a quibus, ut sequitur, abductus est populus Domini. Ita Chaldæus. Sed Septuaginta aliter vertunt, *plorabit anima vestra in abscondito*, quia scilicet coram Chaldæis non audebitis palam flere.

18. DIC REGI ET DOMINATRICI (dic Jechoniæ et matri ejus Nohestæ: his enim idem minatur, cap. XIII, vers. 26. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Vatablus, vel potius, ut Lyranus, Dionysius et Castrius, dic Sedecia et matri; aut magis, ut Chaldæus, uxori ejus): HUMILIABIMINI, — id est humiliabimini; nam sub Sedecia omnino et perfecte, ut ait vers. sequenti, humiliata et vastata est urbs et tota Judæa.

DESCENDET DE CAPITE VESTRO CORONA, — regia, quia regnum vobis adimetur a Chaldæis. Hic sensus planus est et genuinus. Alias duas explicationes subtiles et symbolicas affert Sanchez. *Prior* est: « Dic regi et Dominatrici, » hoc est, dic omnibus viris lautis et delicatis æque ac potentibus, quocumque illi in gradu sint (hi enim per catachresin subinde vocantur reges, insuper et reginæ: significatur enim per utrumque genus conjunctum, personarum multitudo et universalitas), lapsuram eorum potentiam et delicias, ac de capite coronas, quibus se in festis, ludis et conviviis coronare solent: indic ergo eis pro corona gloriæ servitutem et vincula, pro genialibus diebus famem, pro musica planctus et gemitus. *Secundus*, q. d. Dic eadem cuilibet sponso et sponsæ. Hi enim in nuptiis solent vocari reges et reginæ, et coronas gestare in capite.

19. CIVITATES AUSTRI (civitates Judææ, quæ Australis est respectu Chaldææ, vel potius urbes tribus Juda et Jerusalem, quæ ad Austrum erant respectu aliarum tribuum) CLAUSÆ SUNT, — id est desertæ, inhabitatæ sunt, omnes cives abducti sunt a Chaldæis. Solent enim domus quæ non habitantur, semper esse clausæ. Ita S. Hieronymus (1).

(1) Urbes illæ dicuntur *clausæ*, id est ab hostibus obsidione cinctæ. Ita *Jos.* VI, 1, urbs Jericho clausa fuisse

Tropolo-
gice.

Tropologice hoc fit, ait Dionysius Carthusianus, « cum congregationes et claustra olim devota et sancta, a pristina puritate labuntur, ita quod Spiritus Sanctus ad eas non intrat, nec supernis visitationibus patent, et non est qui aperiat eas, nisi Deus omnipotens. » Nam, ut notat D. Thomas, Spiritus Sanctus dicitur Auster : « *Primo* ob calorem. *Job xxxvii* : Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro ? *Secundo*, ob splendorem. *Habacuc iii* : Deus ab Austro veniet, et sanctus de monte Pharan : operuit cœlos gloria ejus. *Tertio*, ob volatus et mentis elevationem. *Job xxxix* : Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum ? *Quarto*, propter pluviarum multiplicationem. *Psal. cxv* : Convertite, Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro. *Quinto*, propter arborum fructificationem. *Cantic. iv* : Veni, Auster, perfla hortum meum, et fluant aromata illius. »

Spiritus
Sanctus
dicitur
Auster,
ob quin-
analogo-
gias.

TRANSLATA EST (jamjam transferetur) OMNIS (gens et tribus) JUDA.

Vers. 20.

20. VIDETE QUI VENITIS AB AQUILONE (scilicet vos, o Judæi, qui Aquilonares estis respectu Jerusalem, videte Judæa desolationem, et dicite Judæa et Jerusalem): UBI EST GREX (id est populus) QUI DATUS EST TIBI? — Quid actum est de illo innumerabili populo, quem Dominus in te multiplicaverat? Quo abiit? Quo evanuit? *Secundo*, aliqui legunt, qui veniunt, vel, ut hebraice est, venientes, scilicet hostes Chaldæos, vide, o Juda et Judæi, et quo abducendus sit grex, id est populus tuus. Ita Septuaginta, S. Hieronymus, Chaldæus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus et Vatablus.

Vers. 21.

21. CUM VISITAVERIT (cum punierit) TE — Deus. TU ENIM DOCUISTI EOS ADVERSUM TE. — Quia provocasti eos in tuum excidium, *primo* ostendendo eis thesauros tuos, uti fecit Ezechias, aiunt Hugo, S. Thomas, Lyranus, Vatablus. *Secundo*, nimia familiaritate et mercimoniis, quæ habuisti cum Chaldæis, inquit S. Hieronymus et Rabanus. Hisce enim docuisti eos viam qua ad te venire possint (1).

Tertio et proprie, cum sub Achaz et aliis regibus, Chaldæos et Assyrios in auxilium vocasti contra Syros et Ægyptios, tunc exercuisti eos in arte militari, ut fierent strenui duces contra te. Ita Theodoretus et a Castro.

dicitur propter Israelitas, ita ut nemo egredi nec ingredi posset. Significatur itaque hisce verbis, hostes qui ex aquilone irruerunt (vers. 20) pervasisse jam totam Judæam, etiam australem ejus partem, ejusque urbes obsidione cingere. (Rosenmuller.)

(1) Hæc verba non tam ad Chaldæos, sed eo potius referenda, quod Hebræi jam pridem inde ab Achaz tempore qui Teglatphalasar Assyriorum regem vocavit contra reges Israel et Damasci, aliorum gentium amicitiam ambierint, et foedera inierint cum iis qui ex amicis mox facti sunt Domini. Cum Babylonis amicitiam contraxisset videtur et ipse Ezechias, legatis Merodach Baladan ostendendo divitias, reprehensus ideo ab Isaia. (Calmetus.)

Eandem ob causam Lycurgus Spartanis mandavit, ne cum iisdem hostibus sæpe diuque bellarent, ne scilicet bellando docerent eos arma tractare, itaque tandem Spartanos superarent. Unde Antalcidas dixit Agesilao regi per sarcasum : « Pulchram a Thebanis mercedem reportas, quos invitos et nescientes lacessens assidue, pugnare docuisti; » nam nunquam fuerunt Thebani bellicosiores, quam dum Lacedæmonii eos exagitarent. Idem principium etiamnum habet et observat Turca : hinc capta aliqua provincia quiescit, et post aliquot annos vicinas gentes securitate et otio torpentes ac imbelles invadit et subjugat. Mirum est christianos principes hoc non notare, nec obviare ut sibi consulant, cum brevi ab eo seorsim invadendi sint singuli et subjugandi, ni, conjunctis viribus, contra eum conspirent, et ἀσπονδον πολέμου cum eo gerant. Idem servat dæmon : cum enim quem ad vitium, in quod natura vel consuetudine proclivis est, tentat; si is valide et constanter repugnet, tentationem omittit, et in aliud tempus differt; ut tunc incautum, et tempore jam segnescentem et mollescentem adoriatur et supplantet.

Princi-
pium mi-
litare,
non esse
diu bel-
landum
cum iis-
dem hos-
tibus, ne
discant
bellare.

Sic tropologice, improbi vitia sua iteratis eorum actibus quasi hostes suos fovent, et quasi duces assuefaciunt contra se, ut eos postea superare non possint.

22. REVELATA SUNT VERECUNDIORA TUA, — pudenda tua, q. d. Incidisti in summam ignominiam, cum te violarunt Chaldæi, publiceque vastarunt, instar matronæ honestæ, quæ summe pudefit, cum violatur aut nuda exponitur.

Porro quam ignominiosum sit feminis nudari, patet tum ex *Isaia* cap. III, 17, ubi nuditatem quasi pœnam gravissimam eis intentat, tum ex eo quod narrat Plutarchus, lib. *De Virtut. feminar.* : « Milesias, inquit ille, virgines quondam atrox animi incessit perturbatio, et furiosus impetus egit ad vitam suspendio finiendam : earumque multæ clam consecutæ sunt, quod volebant. Verba et lacrymæ parentum nihil efficiebant, sed sese interficiendis omnium custodum industriam et calliditatem vincebant. Donec quidam homo prudens legem promulgavit, quæ jubebat omnes, quæ se suspendissent, nudas per forum efferri. Hæc lex omnino abolevit illam mortis cupiditatem : metus enim ignominie profligavit cupidinem mortis.

Hoc tropologice fit, cum Deus hominem ob peccata in fœdas libidines sinit cadere, *Rom. i, 24*.

POLLITE SUNT PLANTÆ TUE. — Quia scilicet Chaldæi, vi detractis calceis et caligis tuis, nudarunt, ut habent Hebræa, calcaneos tuos, itaque violarunt et spoliarunt te, atque publica pœna et ignominia affecerunt, ac nudis plantis te in Babylonem ire compulerunt; ut scilicet pateat te impurissimam fuisse meretricem, teque scelera pudenda commisisse, ob quæ tam gravi et publica ignominia puniris. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas. Hoc est quod ait Isaia, cap. XLVII, 2 : « Tolle

molam, et mole farinam : denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina. »

Vers. 23. **23. SI MUTARE POTEST ÆTHIOPS PELLE SUAM, AUT PARDUS VARIETATES (maculas) SUAS, — q. d. Sicut hoc est impossibile per naturam; ita istud est valde difficile, quia tua, inquit S. Hieronymus, o Juda, peccandi consuetudo quasi versa est in naturam: non quod bene agere tibi sit omnino impossibile, sed quod sit difficile; in hoc enim tantum est similitudo, non in priori: quia nigredo in Æthiope, et varietas in pardo, est naturalis, ideoque immutabilis; peccatum autem in homine non est naturale, sed voluntarium et liberum: semper enim manet in homine etiam sceleratissimo libertas arbitrii ad bonum et malum. Ita Theodoretus, Hugo et S. Thomas. Sic enim vulgo dicimus: Iste obduratus est ut lapis, iste hebes est ut truncus; est enim hyperbole.**

Utitur hoc adagio Nazianzenus, orat. I in Julian. Apostat. eoque demonstrat illum non diu potuisse simulare probitatem et clementiam: « Quia, inquit, natura non patiebatur, ut pardus distinctas macularum notas, vel Æthiops atrum colorem, vel ignis ardorem, vel diabolus jam inde ab origine mundi homicida hominis odium, vel Julianus improbitatem, quæ stimulabat eum contra christianos, deponeret. » Simile est Antisthenis dictum apud Antonium in *Melissa*, cap. xxxii: « Veterem arborem transplantare difficile est. » Et Pin-dari, *Olymp.* 11: « Indolem nec rufa vulpes, nec rugientes leones morem commutant. »

In pardali insuper maculis variegato notantur viliorum varietas et mentis inconstantia, quæ nunc vitio hoc, nunc illo se oblectat et commaculat. Sicut ergo nigredo Æthiops designat pertinacem malitiam; ita varietas pardi constantem in ea inconstantiam. Addit S. Basilius, et ex eo Delrio, *adagio* 841, pilos pardi nec albos esse, nec nigros, sed mixti coloris, ideoque significare Religiosos, qui ad angelicam dignitatem transeuntes, humanis adhuc perturbationibus inquinantur: hi enim nec albi sunt, nec nigri; nec pii, nec impii.

Aliter S. Hieronymus et Rabanus: Impossibile, inquiunt, est absolute, vitam mutare sine Dei gratia; sed hoc verum est de omni peccatore; hic autem Jeremias asserit tantum de obstinatis, quales erant Judæi, quia illis difficillimum est mores inolitos relinquere et corrigere. Sensus ergo est, q. d. Jerusalem obstinata est in scelere, non magis exuef impietatem, quam pellis nigredinem Æthiops; vel excoriata retinet turpitudinem nativam Æthioppissa hæc infelix. Sic Diogenes Cynicus dixit: « Senem admonere et mortuo mederi idem est. » Rursum cum argueret improbum, rogatus quid faceret: « Æthiopem, inquit, abluo ut candidum reddam. » Ita refert Antonius in *Melissa*, cap. xxxii.

Moraliter, discet hic quanta sit vis et efficacia consuetudinis. Dixit S. Chrysostomus, testibus Antonio et Maximo, serm. *De Consuetudine*: « Nihil

tam firmum est in rebus humanis, quam veteris consuetudinis tyrannis. » Atque hæc est catena, hi funes, quibus vincus tenetur et constringitur peccator, quos difficile est solvere, difficilium rumperere, ait S. Bernardus. Vere ergo dictum est a quodam Sanctorum: « Actus peccati crebro iteratus parit consuetudinem, consuetudo parit agendi quasi necessitatem, necessitas parit impossibilitatem (resistendi peccato, moralem intellige, hoc est, magnam difficultatem), impossibilitas parit desperationem, desperatio damnationem. » Recte enim de necessitate dixit Lucius Florus: « Antiquissimum omnium est Deus, maximum locus, velocissimum mens, fortissimum necessitas, prudentissimum tempus. » Audi et S. Augustinum, lib. VIII *Confess.* v, de se loquentem: « Suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido, et dum servitur libidini, facta est consuetudo; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas: quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis (unde catenam appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus. Voluntas autem nova, quæ mihi esse cœperat ut te gratis colerem, fruique te vellem, Deus sola certa jucunditas, nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate robotatam. Ita duæ voluntates meæ: una vetus, alia nova; una carnalis, alia spiritalis confligebant inter se, atque discordando dissipabant animam meam. »

Magni ergo interest, quibus a teneris assuescas. Lycurgus, teste Plutarcho, duos catulos ejusdem matris assuefecit, unum venationi, alterum gulositati; grandiores factos coram populo produxit; emissoque lepore, hic de more consedit, ille leporem insecutus cepit. Tum Lycurgus: Videtis, inquit, cives, quam dissimiles faciat dissimilis educatio et assuefactio? atque non natura, sed exercitatione nos ad virtutem formari. Ne quis tamen peccare assuetus desperet, sciat quamvis consuetudinem vinci posse, primo, per gratiam Dei, ejusque continuam et instantem implorationem. Ita S. Augustinus concubinatui assuetus, per Dei gratiam id evicit. Dicat ergo peccare assuetus, eum eo: « Domine, da quod jubes, et jube quod vis; » sentietque idem quod ipse de se ait, lib. IX *Confess.* 1: « Quam suave mihi subito factum est, carere suavitatibus nugarum; quas amittere metus fuerat, jam dimittere gaudium erat! Ejiciebas enim eas a me, et intrabas pro eis omni voluptate dulcior. »

Secundo, per fortem, constantem et crebro iteratam animi resolutionem, quod velit consuetudinem hanc tollere: per hanc enim animus sibi ipsi efficaciter imperat, et voluntas seipsam subjugat: voluntas enim in sua ipsius est manu et potestate. Huc juvat reflexio assidua, et examen particulare.

Vere Seneca, lib. II *De Ira*, cap. 12 : « Nihil est, inquit, tam difficile et arduum, quod non humana mens vincat, et in familiaritatem perducat assidua meditatio, nullique sunt tam feri et sui juris affectus, ut non disciplina perdomentur. Quodcumque sibi imperavit animus, obtinuit. Quidam ne unquam riderent consecuti sunt. Vino quidam, alii venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Didicerunt alii in funibus ambulare, immania onera portare, mergi in profundo nec respirare. »

Tertio, per exercitium contrariæ virtutis : consuetudo enim consuetudine vincitur. Incidit S. Bernardus, ut habet ejus Vita, in quemdam Nobilem fornicationi ita assuetum, ut sine ea ne dies quidem unus præteriret, dicebatque se nullo modo posse abstinere. Cui S. Bernardus : « Quæso, inquit, in gratiam Dei ad triduum abstine, » annuit ille, et ecce triduo expleto : « Nunc, inquit, in honorem Deiparæ tantumdem præsta, » fecit ; tum tertio S. Bernardus : « Semel adhuc has inducias posco in honorem omnium Sanctorum. » Ille rursus pactus est ; donec sponte Bernardo se insinuans, diceret : « Nolim amplius diurnas, sed perennes cum Deo inire inducias. » Ita consuetudo sensim et suaviter eradicatur.

Vers. 24. 24. ET DISSEMINABO (id est dispergam) EOS (in exilium et captivitatem, sicut ventus dispergit) STIPULAM — et paleas.

Vers. 25. 25. HÆC SORS (hæreditas) TUA, PARSQUE MENSURÆ TUE. — Sicut enim agrorum mensor cuique quod ei debitum est mensura sua distribuit, quæ ex mensura peccati et culpæ ei debetur : atque hac ratione tibi, o Juda, jam sortem et mensuram excidii et captivitatis tuæ admittetur. Dederat ille tibi olim sortem bonam inter alias tribus in Chanaan, ac meliorem in cælo præparaverat, si in cultu, et lege pactisque ejus stetisses : at quia ea sprevisi, hinc sortem tuam commutabit, ac pro regno servitutem, pro gloria probrum, pro opibus egestatem, pro deliciis famem, pro gaudio mœrorem, pro libertate carcerem, pro patria exilium, pro vita ærumnam, squalorem, tabem et mortem tibi irrogabit. Hæc est sors peccati et peccatoris.

CONFISA ES IN MENDACIO, — in falsis pollicitationibus

pseudoprophetarum et Ægyptiorum ; vel, ut Lyranus et Hugo, in idolis, quæ sunt falsi et mendaces dii. *Tertio*, Chaldæus, in mendacio, id est in peccato. Secundus sensus est optimus, ut patet ex sequenti. Simili modo aiunt iidem impii, *Isaiæ xxviii, 15* : « Posuimus mendacium spem nostram et mendacio protecti sumus. »

26. UNDE ET EGO NUDAVI FEMORA TUA (unde et ego nudam te et captivam quasi meretricem, omnium ludibrio exponam. Vide dicta vers. 22, idque) CONTRA FACIEM TUAM, — id est, ita ut ipsa te nudam videns erubescas. Chaldæus vertit : *Revelabo confusionem peccati tui* (1).

Nota : Deus, cum peccata punit, dicitur revelare turpitudinem tam peccatorum quam peccantium.

ET APPARUIT IGNOMINIA TUA, ADULTERIA TUA, etc. — Est appositio, *ignominiam* enim vocat ipsa adulteria, eorumque pœnam, scilicet spoliationem et captivitatem Judæorum. Porro « adulteria, hinnitus, scelus fornicationis, » vocat idololatriam ; ait ergo :

27. ET HINNITUS TUUS, — *q. d.* Sicut equus aut potius equa (hæc enim aptius significat plebem quasi meretricem) hinniens, gestit et furit ad coitum, maremque sollicitat ; ita tu, o Juda, furis ad idololatriam, aliosque ad eandem sollicitas et impellis. Ita S. Hieronymus, Rabanus et Hugo.

ABOMINATIONES — idola.

VÆ TIBI, JERUSALEM, NON MUNDABERIS (non curas ut te a peccatis et idolis emundes) POST ME, — id est, me et mei cultum sequendo. Legit Interpres cum Septuaginta אַחַרַי *acharai*, id est *post me*, jam legunt אַחַרֵי *achare*, id est *post*, sed sensu valde obscuro et implexo.

USQUEQUO ADHUC ? — scilicet talis eris, vel, expectabo ut emenderis ? quousque te feram et continebo furorem ? *q. d.* Frustra expecto, non emendaberis, nisi gravissima pœna captivitatis et excidii ; vel, ut S. Hieronymus, Theodoretus et Rabanus, *q. d.* Frustra expecto, obduruisti in scelere, desperata est tua correctio : funditus ergo te evertam et abjiciam.

(1) Id est, attollam tuas vestes super caput tuum, quod ignominia causa feminis fieri solet, præsertim belli jure captis.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicit sterilitatem et famem futuram (nam cum ea sterilitatem hanc hoc cap. et sequent. permiscet) in Jerusalem, ut Deus videatur esse quasi colonus in Judæa, et quasi viator transiens et abiens. Secundo, vers. 13, orat pro populo, licet prohibitus a Deo, vers. 11, ut ejus ita undique afflictis miserescat (1).

1. Quod factum est verbum Domini ad Jeremiam de sermonibus siccitatis. 2. Luxit Judæa, et portæ ejus corruerunt, et obscuratæ sunt in terra, et clamor Jerusalem ascendit. 3. Majores miserunt minores suos ad aquam: venerunt ad hauriendum, non invenerunt aquam, reportaverunt vasa sua vacua: confusi sunt et afflicti, et operuerunt capita sua. 4. Propter terræ vastitatem, quia non venit pluvia in terram, confusi sunt agricolæ, operuerunt capita sua. 5. Nam et cerva in agro peperit, et reliquit: quia non erat herba. 6. Et onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba. 7. Si iniquitates nostræ responderint nobis: Domine, fac propter nomen tuum, quoniam multæ sunt aversiones nostræ, tibi peccavimus. 8. Expectatio Israel, salvator ejus in tempore tribulationis: quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? 9. Quare futurus es velut vir vagus, ut fortis qui non potest salvare? tu autem in nobis es, Domine, et nomen tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos. 10. Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit movere pedes suos, et non quievit, et Domino non placuit: Nunc recordabitur iniquitatum eorum, et visitabit peccata eorum. 11. Et dixit Dominus ad me: Noli orare pro populo isto in bonum. 12. Cum jejunaverint, non exaudiam preces eorum: et si obtulerint holocausta et victimas, non suscipiam ea: quoniam gladio, et fame, et peste consumam eos. 13. Et dixi: A, a, a, Domine Deus: Prophetæ dicunt eis: Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, sed pacem veram dabit vobis in loco isto. 14. Et dixit Dominus ad me: Falso prophetæ vaticinantur in nomine meo: non misi eos, et non præcepi eis, neque locutus sum ad eos: visionem mendacem, et divinationem, et fraudulentiam, et seductionem cordis sui prophetant vobis. 15. Idcirco hæc dicit Dominus de prophetis, qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi, dicentes: Gladius et fames non erit in terra hac: In gladio et fame consumerentur prophetæ illi. 16. Et populi, quibus prophetant, erunt projecti in viis Jerusalem præ fame et gladio, et non erit qui sepeliat eos; ipsi et uxores eorum filii, et filiæ eorum: et effundam super eos malum suum. 17. Et dices ad eos verbum istud: Deducant oculi mei lacrymam per noctem et diem, et non taceant:

(1) Capite hoc et proximo quæ quartum sectionis secundæ sermonem faciunt, Jeremiæ cum Deo continetur colloquium, tempore gravioris alicujus siccitatis, indeque ortæ sterilitatis habitum. Quæ quidem calamitas Judæam oppressit regnante Josia, ut supra ad annot. cap. vii diximus. Aliqui tamen interpretes, inter quos Calmetus, qui in *Præf. in Jerem.*, ad tempus Josiæ et ipse magnam illam siccitatem refert; in commentario, ad vers. 4 hujus capituli, potius initio belli Nabuchodonosor contra Sedeciam assignat, eo quod ex vers. 13, jam bellum contra Judæos accensum esse, eosque in captivitatem abductos esse videtur, et aliunde anno ante Hierosolymam obsessam magna agrorum sterilitate afflicta fuit Judæa. Quam sententiam et ipse propugnat Cornelius vers. 1.

PRIMO igitur, prænuntiat siccitatem Judææ futuram, primo, molestam omni hominum conditioni, 1-4; se-

cundo, ipsis etiam animantibus perniciosam, vers. 5, 6.

SECUNDO, confitetur populi culpam, precatur indulgentiam, proposita Dei, gloria et promissione, 7-9.

TERCIO, Deus, primo, decernit pœnam, declaratque nec sua deprecatione vatem quidquam effecturum esse, 10-13; secundo, Prophetæ, ut populum excuset, culpam conjicienti in prophetas mendaces, qui illum vanis promissionibus deciperent, 13, Deus respondet damnaturum se quidem pseudoprophetas ob data de contrario exitio vaticinia mendacia, 14, 15; sed populum illis adhærentem, nihilominus nulla dignum esse ulterius misericordia, communemque cladem passurum esse affirmat, 16-18.

QUARTO, Prophetæ instat: primo, conqueritur de immutabilitate pœnæ, 19; secundo, confitetur peccatum, 20; tertio, et deprecatur veniam, proposita Dei gloria, 21, 22. Vide resp. in seq. cap.

quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer. 18. Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio : et si introiero in civitatem, ecce attenuati fame. Propheta quoque et sacerdos abierunt in terram, quam ignorabant. 19. Numquid proiciens abjecisti Judam? aut Sion abominata est anima tua? quare ergo percussisti nos, ita ut nulla sit sanitas? exspectavimus pacem, et non est bonum, et tempus curationis, et ecce turbatio. 20. Cognovimus, Domine; impietates nostras, iniquitates patrum nostrorum, quia peccavimus tibi. 21. Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum, neque facias nobis contumeliam solii gloriæ tuæ : recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiscum. 22. Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant? aut cœli possunt dare imbres? nonne tu es Dominus Deus noster, quem exspectavimus? tu enim fecisti omnia hæc.

Vers. 1. 1. QUOD FACTUM EST VERBUM. — Id est verbum quod factum est. Est anastrophe.

DE SERMONIBUS SICCITATIS, — id est de re et pœna comminata sterilitatis : hebraice pro sterilitatis est *הַבְּצִרוֹת* *habbatsarot*, id est prohibitionum vel retentionum, scilicet aquæ et pluvie, uno quippe fonte Siloe, ait S. Hieronymus, ulitur Jerusalem, et hoc non perpetuo; et usque in præsentem diem, sterilitas pluviarum, non tantum frugum, sed et bibendi inopiam ibidem facit. Est ergo metonymia : ponitur enim causa pro effectu, nam ex retentione aquarum sequitur frugum raritas, inde annonæ caritas, inde fames. Quæres, quando contigerit hæc siccitas? S. Hieronymus censet contigisse in ipsa obsidione Jerusalem. Verum tunc siccitas, indeque consequens agrorum sterilitas nocuisset Chaldæis obsidentibus, non vero Judæis obsessis, utpote qui urbe ad agros egredi non poterant. Melius ergo Sanchez censet eam contigisse ante obsidionem sub Sedecia : tunc enim majores poterant emittere minores ad quærendam in agris aquam, ut dicitur vers. 3. Prius enim Deus punivit Judæos siccitate, fame et siti; mox gladio Chaldæorum, de quo agit vers. 18.

Vers. 2. 2. LUXIT JUDEA. — *Lugere* dicitur terra, cum arida, sterilis, horrida et inculta jacet.

PORTÆ EJUS CORRUERUNT, — id est corruent deiciente eas Chaldæo, et pulvere involutæ ac obscuratæ non apparebunt. Ita Hugo et Lyranus.

Secundo, ut Vatablus, *q. d.* Portæ amittent suam claritatem antiquam, nullius erunt pretii, negligentur ob inhabitantium mœrorem et afflictionem. « Portæ » ergo, id est claritas portarum, item frequentia transeuntium per portas, corruet.

Tertio, « portæ, » id est loca judiciorum, quæ erant in portis, corruerunt, vel, ut Septuaginta, *vacua facta sunt*; quia tunc nullæ lites, nullæ causæ agebantur, cum omnes hostem exspectarent. Ita S. Thomas.

Quarto et optime : « Portæ ejus corruerunt, » id est, ut hebraice *וַיִּלְלוּ* *umlatu*, id est infirmatæ, id est desolatæ sunt, ita ut nemo per eas transeat, perinde ac si corruissent, idque ob sterilitatem et famem : agit enim de desolatione sterilitatis, non excidii. Ita Maldonatus.

Vers. 3. 3. MAJORES. — Hebraice *אֲדִירֵיהֶם* *addirhem*, id

est potentes et magnates eorum, *q. d.* Tanta erit fames, ut ne magnates quidem mittentes famulos suos ad remota loca, aquam ad bibendum inveniant, ne quidem in cisternis, quarum creber erat usus in Judæa, ideoque crebra mentio in Scriptura.

AD HAURIENDUM. — Hebræus, ad *גְּבִים* *gebim*, id est, ut Chaldæus, *ad cisternas*; Septuaginta, *אִיְּפֹטֵס*; alii, *ad lacunas*, ut scilicet inde aquam hauriant, ut vertit Noster.

CONFUSI SUNT ET AFFLICTI. — Hebræus, *confusi sunt et erubuerunt* : quia mittentes famulos pro aqua, eam non invenerunt.

OPERUERUNT CAPITA SUA. — Solebant Judæi in luctu caput operire, quod et nunc faciunt illi, qui pullati funus prosequuntur. Sic Amano mortis reo velatum est caput, *Esther. vii. 8.*

5. RELIQUIT — scilicet cerva fœtum suum, quem, *Vers. 3.* deficiente herba, in tanta Judææ siccitate, alere non poterat; quid ergo facient aliæ bestię? cerva enim præ aliis amat fœtus suos.

ONAGRI — qui, uti et cervæ et dracones, sicci sunt et æstuant, ob caloris copiam, teste Plinio, lib. VIII, cap. XII; ideoque sitibundi præ siccitate, ventum haurient, ut sitim et famem temperent, et calorem refrigerent : oculi enim eorum præ inedia debilitati deficient et caligabunt, qui cibo, spiritibus redeuntibus, illuminari solent, uti oculi Jonathæ, ex inedia caligantes, cibo sumpto, illuminati sunt, *I Reg. xiv. 27.*

Audi Rabbinos, et ex iis Isidorum Clarium : « Ferunt onagri sitim multo tempore, amant solitudinem; sed tandem longioris impatientes sitis ac famis, circumspiciunt ubinam locorum gramen vel herba sit, et magno desiderio in excelso loco aerem attrahunt celeri attractu, sicut dracones solent, quorum est vehementissima respiratio et sorbitio. » Addit Theodoretus : « Hoc certe faciunt etiam homines dum sitiunt, tenui ventorum aura refrigerantes calorem. »

Mystice, S. Hieronymus hæc accipit de spiritali ariditate et siti Ecclesiæ, quando plebs magistrorum inopia in spiritu contabescit. Unde Propheta : « Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. » Ex adverso S. Gregorius, lib. XX *Moral. cap. XXXIX*, explicans illud S. Job : « Frater

Onagri æstuantes sunt et sitibundi.

fui draconum, » hæc de perversis accipit : « Perversi etenim, inquit, ventum quasi dracones trahunt, cum malitiosa superbia inflantur. »

Vers. 7. 7. SI INQUITATES NOSTRÆ RESPONDERINT NOBIS — testantes, ut vertit Chaldaeus, et conscientiæ nostræ dicentes nos esse malos, et tanta pœna sterilitatis dignos, vel, si peccata nostra coram Deo, ei quasi interroganti, responderint nobis, id est, ut Chaldaeus, contra nos, ideoque resisterint nobis, ut vertunt Septuaginta, hoc est accusaverint nos in iudicio coram te, sicut accusator respondere solet reo, ejusque excusationes refutare; sic ait Isaias, cap. III, vers. 9 : « Agnitio vultus eorum respondit eis, » id est ipse vultus eorum, mox ut aspicitur et agnoscitur, loquitur et accusat eorum scelera, q. d. Peccata nostra tanta sunt, ut clament vindictam, nosque excidio dignos esse. Tu tamen, Domine, fac nobiscum elementer, quia clemens es : fatemur enim multas esse aversiones et rebelliones nostras, quibus te offendimus. Est oratio Jeremiæ.

Moraliter, hic nota quanta sit vis conscientiæ, quæ, ut ait Origenes, est « corrector affectuum, et animæ pædagogus. » Itaque primo, ipsa est frenum post peccatum : « Quia infixæ nobis ejus rei aversio est, quam natura damnavit, » ait Seneca, *epist.* 98. Secundo, est flagrum post peccatum : « Quia perfecto demum scelere, magnitudo ejus intelligitur, » ait Tacitus lib. XIV. « Dum pœnam semper ante oculos versari putant, qui peccaverunt, » ait Cicero *pro Milone*. Tertio, in damnatis conscientia est tortor : urit enim, cædit, lancinat et verberat animum. Quocirca S. Augustinus, lib. XXI *De Civit.* : « Tranquillitate, ait, conscientiæ nihil excogitari potest beatius. » Hinc Pythagoras ait :

Nec quidquam coram sociis, aut testibus, aut te
Solo turpe geras : summus pudor ipse tibi sis.

Nam, ut ait Cicero : « Conscientia virtuti satis amplum theatrum est. » Et S. Augustinus, lib. III *Contra litteras Petiliani*, cap. VII : « Nec malam conscientiam sanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat conviciantis opprobrium. » Et in *Psalm.* XXXI : « Quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe. »

In morte peccata nos accusabunt. Visio Stephaniani. — Ita in hora mortis et in iudicio Dei accusabunt nos peccata nostra æque ac dæmones. Narrat Climachus, gradu 7, *De luctu*, Stephanum virum sanctum, qui quadraginta annos in eremo addictus jejuniis, lacrymis, aliisque virtutibus præclare vixerat, in hora mortis obstupuisse : « Et quasi, inquit, rationem quidam a se exigent, cunctis qui astabant audientibus, aiebat, aliquando quidem : Ita sane, sic revera est; sed pro hoc tot annis jejunavi. Aliquando vero : Non certe, sed mentimini, hoc non feci. Deinde rursus : Ita vere est, hoc ita est; sed flevi, sed ministravi. Ac rursus : Vere me accusatis. In quibusdam etiam aliquando aiebat : Ita sane, et quidem ad hæc quid di-

cam non habeo, ideo misericordia est. Et erat profecto spectaculum horrendum ac terrificum, invisibile illud sævissimumque iudicium. Quidam vero mihi veraciter affirmaverunt, quod hic dum esset in eremo, leopardum quoque ex manu sua nutriebat. » Si in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet?

8. EXPECTATIO, — o Domine, qui es expectatio, id est spes Israelis, in quo Israel omnem suam spem positam habet, præsertim in hac tribulatione et vastatione sibi imminente!

QUARE QUASI COLONUS? — qui agrum alienum pretio conduxit, ut eum colendo fructus colligat unius anni; qui proinde succum agri exhaurit. Aut « colonus, » id est mercenarius, qui minus diligenter agrum heri sui, utpote alienum, mercede conductus colit, quam si suus esset. Hebraice est, כַּוֵּץ *cagger*, id est sicut peregrinus, ut vertit Syrus, vel *hospes et advena*, ut vertit Arabicus, q. d. Hactenus, o Domine, habitasti in templo et Judæa, quasi herus in domo et agro tuo, jam videris in ea factus colonus, qui negligit bonum agri alieni: imo videris factus peregrinus, viator et advena, qui negligit ea quæ peregre, et in via sunt, tantumque transit per hospitium, et postquam pernoctavit, non curat de hospitio: sic tu jam negligis templum et Judæam quasi agrum alienum, aut quasi hospitium tuum; pertransis a nobis, non curas an hospitium tuum sit vastandum a Chaldæis, quinimo illud deseris, eisque vastandum relinquis: mane ergo nobiscum, et salva nos, cum sis fortissimus; ne dicant gentes te fugisse ex infirmitate, eo quod nos salvare non posses. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, S. Thomas et Vatablus.

Pari modo mystice nos hæc verba : « Quare quasi colonus, etc., cordiali cum gemitu proferamus, cum Deum in nobis, vel in Ecclesia (aliqua particulari) per stabilem gratiam habitare non invenimus; sed cito gratiosam suam nobis subtrahere præsentiam, » inquit Dionysius Carthusianus.

Allegorice Christus est « expectatio » Israelis; de eo enim ait Jacob, *Gen.* XLIX, 16 : « Salutare tuum expectabo, Domine; » et : « Ipse erit expectatio gentium, » q. d. Quando Christus in terram venerit, erit quasi peregrinus in ea, et parvo tempore terræ usus hospitio; et quasi vir vagus, ac robustus, qui per omnem Judæam discurret prædicando: mox prædicatione et cursu suo peracto, relicto Israele, ad gentium multitudinem; relicto templo, ad Ecclesiam; relicta terra, ad suum transibit et redibit cælum.

Imo S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et Lyranus, ad litteram hæc de Christo accipiunt, quasi Jeremias et Judæi eum invocent, ut per futuram incarnationem, labores et merita sua Patri irato se opponat, salvetque Israelem ne capiat a Chaldæis. Sic quoque explicant Tertullianus, lib. III *Contra Marcion.* VI, et Ambrosius, vel potius

Vers. 8.

Deus fuit quasi viator apud Judæos.

Christus fuit viator et hospes in terra.

Ruffinus, tract. in *Symbol. Apostolorum* cap. xxx.

Pari modo in Eucharistia Christus est quasi peregrinus; quia peregrina veste, scilicet specie panis et vini, vestitus et tectus est, et viator declinans ad manendum; quia est viaticum nostrum, quo roborati tendimus ad patriam nostram celestem: unde digestis et consumptis speciebus, transit ipse, et in eo loco quasi evanescit. *Tertio*, Chaldaeus vertit: O Salvator Israel, cur manet ira tua super nos, cum tantum simus peregrini et viatores in terra? sed patet ex Hebræo non populum, sed Deum dici hic peregrinum.

Christus et Christiani hic sunt peregrini ob tres causas.

Tropologice, Christus et Christiani sunt coloni et peregrini. *Primo*, quia Christus e caelo in terram quasi alienam venit, et nos e caelo animam accepimus. Unde et caelum nobis patria est, terra vero exsilium. *Secundo*, quia licet Christus terra esset dominus, et veniret in propria: sui tamen eum quasi peregrinum non receperunt. *Tertio*, quia caducis terræ bonis non est usus nisi ad necessitatem quasi peregrinus: non habuit ubi caput reclinaret; non habuit propriam domum, sed Mæthæ et aliorum hospitium; nullo captus fuit viæ et rerum vitæ amore: ut doceret nos, iis uti, non frui, et supernam patriam inquirere, uti ipse mox ad caelum rediit. Similiter omnes fideles et sancti sunt hospites terræ, et cives cæli, præsertim quia hic inter impios et reprobos vivunt, unde terra eis est tædio, caelum in desiderio. Quocirca S. Augustinus, in *Sententiis*, num. 17: « Omnis, inquit, qui ad supernam pertinet civitatem, peregrinus est mundi, et dum temporali utitur vita, in patria vivit aliena; ubi inter multa illecebrosa, et multa fallacia, Deum nosse et amare paucorum est. » Et num. 113: « Christiano recte gaudendi causa non præsens sæculum est, sed futurum; et ita utendum est temporalibus, ne ob sint æternis, ut in via qua peregrini ambulant, hoc placeat quod ducit ad patriam. » Nam, ut ait S. Basilius in *Psalm.* 1, 1: « Sicut viator jam in prata, jam in montes, jam in amœna, jam in tristia incidit, sed mox ea relinquit; ita et nos in vita hac, jam læta, jam tristia transimus, nihil est quod hæreat. »

Tu dormis, et tempus tuum ambulat.

Idem habet S. Ambrosius, in *Psalm.* 1, 1, additque: « Sicut in navibus dormientes, ventis aguntur in portus, etsi nullus quiescentibus sensus est navigandi, tamen cursus eos urget ad finem, et impellit ignaros: sic vitæ nostræ spatio defluente, ad proprium unusquisque finem, cursu latente, deducitur. Unde dicitur: Surge, qui dormis. Tu enim dormis, et tempus tuum ambulat (nota hoc et rumina); et vide ne, dum dormis, tempus prætereat: ideo et si dormis, cor tuum vigilet. Si cor otiosum non sit, non sunt otiosa tempora tua; in via es, o homo, ambula, ut pervenias, ne te nox in via occupet, ne consumatur dies vitæ, antequam progressum virtutis acceleres. Viator es, vitæ hujus omnia transeunt, omnia post te fiunt, omnia in hac via cernis et transis. » Et inferius:

« Ergo quasi in via locatum, neque secunda extollant, neque adversa te frangant. Festina semper ad finem, festina ut pervenias: elige tamen viam, antequam curras. Duæ viæ sunt: una justorum arcta; altera peccatorum spatiosa, sed ducens ad interitum. »

Et S. Bernardus, serm. 4 *De Adventu*: « Quid, inquit, vobis filii Adam, cum terrenis divitiis, et gloria temporali: quæ neque veræ, neque vestræ sunt? Si vestra sunt hæc, tollite ea vobiscum; sed homo cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus. » Audi et gentilem Senecam, *epist.* 121: « Magnus, ait, animus conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honeste se atque industrie gerat. Cæterum nihil horum quæ circa ipsum sunt suum judicat, sed ut commodatis utitur peregrinus et properans. » Idem, *epist.* 103: « Quidquid, ait, circa te jacet rerum, tanquam hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Excutit natura redeuntem, sicut intrantem. Dies iste quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. » Et inferius: « Quid ista sic diligis quasi tua? Istitis operatus es. Veniet dies qui te revelet, et ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes subvola, ab aliis alienus. » Vide apophthegmata Sanctorum, dicentium se peregrinos esse, quæ annotavi *Hebr.* xi, 13, in fine.

9. VELUT VIR VAGUS. — Hebraice נִדְחָם *nidham*, Vers. 9. id est attonitus, pavidus, qui præ stupore et pavore, huc illuc vagatur et discurrit, q. d. Videris, Domine, quasi territus a nobis fugere, et huc illucque vagari; nimirum terrent te scelera nostra, æque ac clades nobis imminens. Syrus vertit, *velut vir diminutus, abjectus*; Arabicus, *ut vir deficiens, infirmus*; Septuaginta, *velut vir dormiens*, id est quasi non videns afflictionem nostram. Sic ait Psaltes, *Psalm.* xxxiii, 23: « Exsurge, quare obdormis, Domine? »

UT FORTIS. — Hebraice גִּבּוֹר *gibbor*, id est robustus, validus ut gigas, q. d. Videris, Domine, nobis esse, ut homo qui, cum videatur esse fortis ut gigas, aut se fortem et giganteum esse jactet, opem tamen ferre non potest: quod ne Deus permittat sibi exprobrari a gentibus, orat Moyses *Num.* cap. xiv, 16, ne scilicet gentes dicant: Deus non potest suum populum ab hoste liberare; ergo non est potens: aut si olim eum liberans fuit potens, jam in eo cum ætate virtus ista consenuit et elanguit. Ita Sanchez.

TU AUTEM IN NOBIS ES, DOMINE, — q. d. Videris in nobis esse peregrinus, o Domine, uti dixi vers. 8; at revera non es, quia habitas in medio nostri.

ET NOMEN TUUM. — Nota: Nomen Dei invocari super aliquem populum, est vocari eum Dei populum, Dei hæreditatem, Dei peculium, Dei filios. Vide *Can.* xxx.

10. HÆC DIXIT DOMINUS POPULO HUIC, QUI DILEXIT MOVERE PEDES SUOS, — id est dilexit a Dei cultu re-

cedere, ac vagus et instabilis, nunc ad hæc, nunc ad illa idola, nunc ad Ægyptios, nunc ad Assyrios opis causa, nunc hanc, nunc ad illam voluptatem et peccatum discurrere. Vide cap. II, vers. 18. Ita respondet Deus Judæis rogantibus, cur quasi hospes abeat, *q. d.* Abeo a vobis, quia vos a me abitis: vagus vobis videor et peregrinus, quia vos vagi et instabiles ad hostes meos decurritis. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus. Notat S. Hieronymus, peccatorum pedes esse instabiles, *Thren.* I, 8, *Proverb.* VII, 10, *Gen.* IV, 14, et cap. XI, vers. 2. Contra Sanctis cum Mose dicitur: « Tu vero hic sta mecum, » *Deuter.* V, 31; *Isaie* LVII, 20. Vide dicta *Threnor.* I, 8.

Vers. 11. 11. NOLI ORARE PRO POPULO ISTO IN BONUM, — ut illi aliquid boni a me postules. Vide cap. VII, vers. 16, et cap. XI, vers. 14. Gravis est ira Dei, cum bonum petere vetat, malum et exitium precari permittit.

Vers. 13. 13. ET DIXI: A, A, A. — Hebraica est una dictio *Aha*, eheu, de qua dixi cap. I, vers. 6. Excusat populum Jeremias, dicens quod sit deceptus a pseudopropheta.

Vers. 16. 16. EFFUNDAM SUPER EOS MALUM SUUM, — id est penam, malitiæ eorum debitam.

Vers. 17. 17. DEDUCANT OCULI MEI LACRYMAM PER NOCTEM ET DIEM, ET NON TACEANT, — non cessent a lacrymis, *q. d.* Quando vobis persuadere non possum, quod fames et gladius vobis immineant, saltem plorabo vestram futuram calamitatem.

VIRGO FILIA POPULI MEI. — Est hebraismus: ita enim vocatur congregatio populi a Deo dilecti tenerrime instar filiae virginis, utpote quæ necdum in hostium potestatem venisset: hinc enim dicitur virgo. Sunt verba et lacrymæ Jeremiæ.

Vers. 18. 18. PROPHETA (scilicet falsus et mendax, de quo vers. 15), ET SACERDOS — illi applaudens.

ABIERUNT IN TERRAM QUAM IGNORABANT, — abierunt captivi cum populo quem seduxerunt in Babylonem. Est hæc justa et congrua pœna falsorum Prophetarum, dicentium vers. 13: « Pacem veram dabit vobis in loco isto; » huic enim loco

et terræ opponit locum quem ignorabant. Chaldæus vertit, *conversi sunt ad negotiationes suas.* Hebræum enim *חַרְסָא* *harsac*, etiam significat negotiari.

Aliter Sanchez, per Prophetam enim bonum accipit, scilicet eum qui vacabat Dei laudibus in templo concinendis: jungitur enim sacerdos, cujus erat sacrificare, Prophetis, id est psaltilibus concinentibus. Hic sensus concinnus et appositus est: Jeremias enim Prophetam nunc bonum, nunc malum et falsum intelligit.

21. NEQUE FACIAS NOBIS CONTUMELIAM SOLII GLO-

RIÆ TUE. — Ita hæc junge cum Romanis, Septuaginta et Hebræo, licet aliter dispungat S. Hieronymus et alii, nimirum sic: *Neque facias nobis contumeliam: solium gloriæ tuæ recordare*, quæ dispunctio sensum habet planum. *Solium gloriæ* Dei vocat Jerusalem, quia hæc erat metropolis populi Dei, de qua Christus, *Matth.* V, 35: « Non jurabis per Jerusalem, quia thronus est magni regis. » Et hic, cap. III, vers. 17: « In tempore illo vocabuntur Jerusalem Solium Domini. » Aut potius templum: ibi enim Deus supra Cherubim et propitiatorium sedere dicebatur. Ita S. Hieronymus. Jam sensus nostræ dispunctionis est, *q. d.* Ne sinas, Domine, vastari et pollui Jerusalem, vel potius templum, in quo quasi solio glorioso inter nos habitare diceris: hæc enim contumelia fit non tantum nobis, sed et solio tuo, id est tibi; ergo: « Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam, nequando dicant gentes: Ubi est Deus eorum? » *Psalm.* CXIII, 9 et 10. Chaldæus vertit: *Ne vilem facias locum gloriæ tuæ*; Septuaginta: *Ne perdas solium gloriæ tuæ*. Ita quoque Lyranus, et S. Thomas, qui multa hic in fine capituli mystica habet de triplici Dei solio, *primo*, gloriæ; *secundo*, clementiæ; *tertio*, justitiæ.

22. NUMQUID SUNT IN SCULPTILIBUS GENTIUM QUI

PLUANT? — Redit ad capitis initium, *q. d.* Non ab idolis, sed ad te, Domine, expectamus et oramus pluviam, ut sanes et avertas sterilitatis tuæ plagam in nos immisam; tu enim es dator imbrium, tu ablator.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dicit Deus se esse inexorabilem, etiamsi Moses et Samuel orarent pro populo. Minatur ergo ei gladium, canes, volucres cæli, bestias terræ, certumque Hierosolymæ excidium: hinc Propheta, vers. 10, se quasi virum rixæ, scelera arguentem, et excidii præmentium suis invisum esse deplorat, sed a Deo, vers. 19, roboratur et communitur, ut sit quasi murus æreus (1).

1. Et dixit Dominus ad me: Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum: ejice illos a facie mea, et egrediantur. 2. Quod si dixerint ad te: Quo

(1) Continuatur in hoc capite dialogus incœptus in cap. præced. inter Deum et Prophetam. PRIMO igitur,

iterata deprecationi Jeremiæ, Deus, PRIMO, renuit audire intercessores, si vel Moyses et Samuel pro eo populo

egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: qui ad mortem, ad mortem: et qui ad gladium, ad gladium: et qui ad famem, ad famem: et qui ad captivitatem, ad captivitatem. 3. Et visitabo super eos quatuor species, dicit Dominus: Gladium ad occisionem, et canes ad lacerandum, et volatilia cœli et bestias terræ ad devorandum et dissipandum. 4. Et dabo eos in fervorem universis regnis terræ: propter Manassem filium Ezechiae regis Juda super omnibus quæ fecit in Jerusalem. 5. Quis enim miserebitur tui, Jerusalem? aut quis contristabitur pro te? aut quis ibit ad rogandum pro pace tua? 6. Tu reliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti: et extendam manum meam super te, et interficiam te: laboravi rogans. 7. Et dispergam eos ventilabro in portis terræ: interfeci et disperdidi populum meum, et tamen a viis suis non sunt reversi. 8. Multiplicatæ sunt mihi viduæ ejus super arenam maris: induxi eis super matrem adolescentis vastatorem meridie: misi super civitates repente terrorem. 9. Infirmata est quæ peperit septem, defecit anima ejus: occidit ei sol, cum adhuc esset dies: confusa est, et erubuit: et residuos ejus in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum, ait Dominus. 10. Væ mihi, mater mea: quare genuisti me, virum rixæ, virum discordiæ in universa terra? non fœneravi, nec fœneravit mihi quisquam: omnes maledicunt mihi. 11. Dicit Dominus: Si non reliquiæ tuæ in bonum, si non occurri tibi in tempore afflictionis et in tempore tribulationis adversus inimicum. 12. Numquid fœderabitur ferrum ferro ab Aquilone, et æs? 13. Divitias tuas et thesauros tuos in direptionem dabo gratis in omnibus peccatis tuis, et in omnibus terminis tuis. 14. Et adducam inimicos tuos de terra, quam nescis: quia ignis succensus est in furore meo, super vos ardebit. 15. Tu scis, Domine, recordare mei, et visita me, et tuere me ab his qui persequuntur me, noli in patientia tua suscipere me: scito quoniam sustinui propter te opprobrium. 16. Inventi sunt sermones tui, et comedi eos, et factum est mihi verbum tuum in gaudium et in lætitiâ cordis mei: quoniam invocatum est nomen tuum super me, Domine Deus exercituum. 17. Non sedi in concilio ludentium, et gloriatus sum a facie manus tuæ; solus sedebam, quoniam comminatione replesti me. 18. Quare factus est dolor meus perpetuus, et plaga mea desperabilis renuit curari? facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium. 19. Propter hoc hæc dicit Dominus: Si converteris, convertam te? et ante faciem meam stabis: et si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris: convertentur ipsi ad te, et tu non converteris ad eos. 20. Et dabo te populo huic in murum æreum, fortem: et bellabunt adversum te, et non prævalebunt: quia ego tecum sum ut salvem te, et eruam te, dicit Dominus. 21. Et liberabo te de manu pessimorum, et redimam te de manu fortium.

Vers. 1.

1. SI STETERIT MOYSES ET SAMUEL, — *q. d.* Non mireris, o Jeremia, nec putes te a me despici, eo quod te non exaudiam, quia tanta sunt populi

supplicarint, xv, 1; *secundo*, constituit excidium et varios illius modos, 2-4; *tertio*, defendit decreti hujus æquitatem, 5, 6; *quarto*, denuntiat instantes reliquiis calamitates, 7-9.

Secundo, repudiata a Deo deprecatione sua, Propheta conqueritur de difficultate muneris, a populo cui optime cupiebat rixas et maledicta sibi relaturi, 10; cui Deus spondet securitatem ab inimicis, 11; quorum facultates et thesauros Deus minatur se hostibus prædatum permissurum, nullo pretio soluto, 12-14.

Tertio, Propheta, proposito tum fidei, tum obedientiæ Deo præstitæ documento, postulat et sui tutelam et vaticiniorum veritatem, 15-18; cui respondens Deus perstringit leviter ejus diffidentiam, jubens a querelis abstinere, et pollicens, *primo*, vaticiniorum adimpletionem cum fructu etiam in populum redundaturo, 19; *secundo*, victoriam de inimicis referendam, 20, 21.

scelera, tantaque in iis ejus obstinatio, ut nec Mo- sen, nec Samuelem, pro eis orantes audirem. Nota: Præ aliis nominantur hic Samuel et Moses, quia hi sanctissimi fuerunt, et maximam populi curam habuerunt, atque potentes apud Deum, et in oratione tam efficaces exstiterunt, ut ejus iræ resisterent, orando pro populo, sibi licet ingrato et rebelli. Erant enim duces et judices populi, et mediatores inter Deum et populum, Deoque familiarissimi, et charitate ardentissima diligebant populum, etiam sibi rebellem et refractarium. Hæc enim duo, scilicet oratio et charitas, præsertim erga rebelles et inimicos, decent eos qui præsumunt, Deumque stringunt et quasi cogunt, ut preces eorum exaudiat. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, S. Thomas, Hugo, Rabanus et Lyranus. Vide S. Gregorium, lib. IX *Moral.* cap. xii et xiii.

Hinc patet non esse æqualia Sanctorum merita.

Moses et Samuel duces populi, et mediatores apud Deum zelosissimi et efficacissimi.

Oratio et charitas decent Prælatum, Deumque stringunt.

Secundo, licet Vatablus vertat : *Si starent* Moses et Samuel coram me, non esset animus meus ad populum istum; tamen melius Noster, Septuaginta et Chaldæus vertunt : *Si steterint*, etc., unde sequitur eos stare posse et solere coram Domino ut orent pro populo. Hebraice enim est futurum, quod significat rei consuetudinem : *Si stabit*, id est si stet uti stare solet. Ergo Sancti orant pro nobis post mortem etiam in limbo, multo magis in celo, multaque nobis impetrant, uti legimus fecisse Jeremiam, II *Machab.* cap. ult., 14. Vivunt enim Sancti in perfecta charitate tum Dei, tum proximi, atque Deum laudant et orant, non pro se, ergo pro nobis. Ita S. Hieronymus et Chrysostomus, homil. 1 in *Epist. I ad Thessalonic.* Quod intellige de oratione in genere. Nam in particulari ignorabant Moses, Samuel, alique in limbo, quid hic gereretur, nisi quod dicebant vel revelatione angelorum aut Dei, aut eorum qui post mortem eo descendebant. Idem dicendum est de animabus in Purgatorio existentibus, ac proinde non legimus viventes invocasse has animas : hoc enim proprium est legis novæ et animarum beatarum, estque quasi premium felicitatis eorum.

Dices : Deus hic ait quod non exaudiet eos, ergo vetat eos orare.

Respondeo, nego consequentiam, non enim ait se non auditurum preces eorum ex eo quod nihil illæ valeant; sed quod populi scelera essent tanta, ut indignus esset, pro quo Moses et Samuel audirentur. Sicut ergo pater iratus solet dicere filio : Noli orare pro isto servo nebulone, nam nil nisi fustes meretur, et fuste contundam eum : sic et Deus facit hic. Vide dicta cap. XI, 14.

Moraliter hic disce, ut alieni Sanctorum preces prosint, debere eum simul cum iis conniti et collaborare : si enim in malitia persistat, parum vel nihil alterius preces ei proderunt. De quo vide S. Chrysostomum loco jam citato.

NON EST ANIMA MEA AD POPULUM ISTUM, — non placabor populo huic, non diligam eum.

EJICE (prædic) ILLOS (ejiciendos) A FACIE MEA, — id est a terra Judææ, cui in templo præsens sum. Ita Chaldæus, S. Thomas, Lyranus et Vatablus. Vel, « a facie, » id est a protectione mea et benevolentia. Ita S. Hieronymus, Rabanus, S. Thomas.

Vers. 2. 2. QUI AD MORTEM, — id est ad pestem; sic enim distinguitur mors a gladio et fame, *Ezech.* XIV, 13. Sic vulgo cum S. Cypriano et Tertulliano pestilentiam vocamus *mortalitatem* : plurimos enim ad mortem deducit. Jam « qui ad mortem, » scilicet destinati sunt, eant « ad mortem : qui ad gladium, » eant « ad gladium : qui ad captivitatem, » eant « ad captivitatem. »

Vers. 3. 3. VISITABO (inducam) QUATUOR SPECIES, — id est genera pœnarum, scilicet pestem, gladium, famem, captivitatem. Hebraice est, *præfaciam eis quatuor familias* vel cognationes, id est quatuor gentes, ut vertunt Pagninus et Vatablus. Vel potius,

quatuor cognata carnivora, scilicet gladium, canes, aves et feras, ut eos pro potestate sua eis a me data, arbitrium et libitum suum lanient et devorent, patet ex sequent. Hæc Nosler vocat « quatuor species. » Aliter Sanchez, *visitabo*, scilicet quasi rex in die belli armamentarium meum, an scilicet mea arma quatuor jam dicta, satis tersa et polita sint ad feriendum Judæos.

4. ET DABO EOS IN FERVOREM. — Septuaginta, in *Vers. 4.* *angustias*; Chaldæus, in *commotionem*, ut scilicet ipsi angustis et terroribus conscientie ferventes et æstuant, quasi Cain tremuli huc illucque discurrant et vagentur. Ita Vatablus; hoc enim est Hebræum מַרְוֵה סָאָוָה *saava*.

Aliter S. Thomas, Maldonatus, Hugo : « In fervorem, » inquiunt, id est in fervens odium, quo Judæos persequuntur omnes gentes, q. d. Tradam Judæos ferventi furori omnium regum.

Aliter quoque Lyranus, q. d. Ita cædam eos, ut omnis terra ferveat, id est anxietur, æstuet, contremiscat ad tantam stragem Judæorum.

PROPTER MANASSEM. — Manasses enim rex Juda scelestissimus populum in idololatriam deduxit, idolisque omnium gentium aras construxit, et quasi idololatriæ publicum vexillum pariter et exemplum erexit, IV *Reg.* XXI, 2. Porro, licet Manasses sit conversus, et suorum scelerum pœnitentiam egerit, tamen publicum hoc scelus populi, digna satisfactione expiatum non fuit, præsertim quia posteri Manassis imitati sunt ejus impietatem et idololatriam, ideoque puniti. Ita Chaldæus et S. Hieronymus. Adde, rex et regnum, sive populus, politice unum sunt : unde unius peccatum, alterius quoque censetur, et in altero punitur.

Manassis regis peccata punivit Deus in toto ejus populo, cur?

5. QUIS ENIM MISEREBITUR TUI, JERUSALEM? — Hebræus et Septuaginta : *Quis parceret tibi?* q. d. Nihil princeps parceret tibi, si contra eum admississes ea quæ contra me designasti; ergo non convenit ut ego ea dissimulem et parcam tibi.

QUIS CONTRISTABITUR PRO TE? — Nemo tibi compatietur, quia omnes dicent te merito puniri.

QUIS IBIT AD ROGANDUM? — scilicet Deum. Ita Septuaginta. *Secundo*, Chaldæus et Vatablus apte vertunt, *quis salutat te?* ut roget te de pace tua ac salute, qui scilicet agas et valeas, q. d. Nemo erit qui tibi condoleat, ut de te et tuis malis roget.

6. LABORAVI ROGANS. — Pro *rogans* hebraice est מִינַחֵם *hinnachem*, quod duo significat, scilicet pœnitere et consolari. Unde primo, R. Kimchi vertit, *laboravi consolari*, id est vix me possum consolari ob tuam impietatem et obstinationem. *Secundo* et melius vertas, *laboravi pœnitere*, id est laboravi rogans et invitans te per Prophetas, ut pœniteres, teque converteres. Hic sensus maxime convenit versioni Latinæ. *Tertio*, S. Hieronymus vertit, *laboravi rogatus*, id est fatigatus sum aliorum pro te precibus : ideo nemo jam andebit pro te rogare : tot enim precibus pro te fuis obtusum quasi habeo caput, aures callosas, mentem defessam et

Vers. 6. *Hinnachem*, id est, rogans, quadrupliciter exponitur. Primo. Secundo. Tertio.

Quarto. quasi stupidam. Quarto, Maldonatus vertit, *laboravi pœnitendo*, aut, ut Sanchez, *miserendo*, quasi dicas: Sæpius decrevi vos punire, sed ductus pœnitentia et misericordia revocavi sententiam, sperans vestri emendationem; verum nihil obtinui, tantum fatigavi me: toties enim idipsum feci, ut ulterius non possim me reprimere aut pœnitere, et mutare sententiam de vestra punitione; sum enim pœnitendo fatigatus et tædio affectus: quare revocabo primam meam sententiam, et omnino evertam et interficiam vos. Ita Rabanus; Hugo et Vatablus. Unde Septuaginta vertunt, *non ultra dimittam*, valdeque congruit hic sensus Hebræo *hinnachem*.

Vers. 7. 7. DISPERGAM EOS VENTILABRO (id est, sicut ventilabro paleæ disperguntur quaquaversum a vento raptæ, ita et ego vos dispergam) IN PORTIS (id est per portas urbium, totius) TERRÆ. — Per portas enim synecdochice sæpe significantur urbes. Ita Chaldaeus et Vatablus.

Portæ
terra
quæ?

Secundo et melius, *terræ portas* vocat ultimas terræ partes, quibus ex terra in mare exitur, et e mari in terram intratur, *q. d.* Dispergam vos usque ad fines terræ. Ita Maldonatus, D. Thomas, Lyranus. Aut, ut Sanchez, *portæ terræ* sunt ortus et occasus, per quæ dies et nox quasi per portas positæ in finibus terræ, in eam ingrediuntur. Alii sic explicant, *q. d.* Depauperabo eos, ita ut ad portas et ostia cogantur mendicare.

INTERFECI, etc., POPULUM MEUM — per Chaldaeos, tempore Joakim, vel potius per Sennacherib et Assyrios, tempore Manassis.

Vers. 8. 8. MULTIPLICATÆ SUNT MIHI (id est a me) VIDUÆ EJUS, — populi scilicet, maritis earum a Chaldaeis interfectis.

SUPER ARENAM MARIS. — Est hyperbole, *q. d.* Plurimæ a me viduatæ sunt maritis, factæque viduæ.

INDUXI EIS SUPER MATREM ADOLESCENTIS VASTATOREM, — qui scilicet vastaret adolescentem morte, et consequenter matrem orbitate et dolore afficeret. Idque non occulte, sed «meridie,» id est palam et in media luce. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas. Aut vice versa, «vastatorem,» qui scilicet occidat matres, *q. d.* Sicut mulieres cæsis maritis feci viduas, ita adolescentes cæsis matribus feci orphanos. Ita Maldonatus.

Alii «matrem» exponunt, metropolim, seu urbem matrem, id est primariam, scilicet Jerusalem; hæc dicitur *mater adolescentis*, id est adolescentum: erat enim ipsa mater et nutrix florentissimæ juventutis, *q. d.* Adducam contra Jerusalem hostem, qui media luce eam cum suo juventutis flore perdat et vastet.

Tertio, Chaldaeus et Vatablus «matrem» exponunt congregationem vel multitudinem adolescentum, id est fortissimos quosque: hos enim occiderunt vastatores Chaldaei. Sed primus sensus uti planissimus, ita et maxime genuinus est.

MISI SUPER CIVITATES REPENTE TERROREM. — He-

braice est: *Cadere faciam super eam* (Jerusalem et vicinas urbes) *civitatem et terrores*, id est terrores civitatis, seu quales esse solent in civitate obsessa, seditiosa et tumultuante. Est hendiadys. Vatablus vertit: *Obrui eam subito et hoste et terroribus*. Verum hebraice *ir*, civitatem, non hostem significat: nisi dicas *ir* quoque significare vigilem, et per vigilem intelligas hostem excubantem et insidiantem Hierosolymæ.

9. INFIRMATA EST (immutata est et orbata filiis) Vers. 9. QUÆ PEPERIT SEPTEM, — id est plurimos. Ita Septuaginta. Porro hæc accipi possunt, tam de particularibus matribus, quam de ipsa Jerusalem, *q. d.* Ipsa Jerusalem, quæ est quasi magna Judæorum mater, quæque plurimos habebat filios, id est cives, iis cæsis orba erit: hæc enim ingens matrum præsertim viduarum est afflictio. Unde in historiis legimus matres nonnullas cum acciperent nuntium filios in prælio occubuisse, exanimas et emortuas concidisse.

Notat S. Hieronymus in *Isaiæ* cap. iv et cap. lrv, septenarium Hebræis esse familiarem propter sabbatum, sicut et denarium propter decalogum, atque significare multitudinem. Sic I *Reg.* ii, 5, in Hebræo dicitur: «Donec sterilis peperit septem,» id est plurimos, ut vertit noster Interpres, et *Proverb.* xxvi, 16: «Sapientior sibi piger videtur septem (plurimis) viris loquentibus sententias,» et vers. 25: «Septem (plurimæ) nequitie sunt in corde illius;» et *Eccles.* xi, 2: «Da partem septem, necnon et octo,» *q. d.* Da eleemosynam multis, imo multo pluribus; cum enim additur septenario unitas, significatur magna et inusitata multitudo.

Septem,
id est
multi.

OCCIDIT EI SOL, — id est prosperitas, *q. d.* In medio prosperitatis cursu, eversa est Jerusalem, et tribus Juda. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus et Vatablus. Simili modo, mater quælibet fecunda in Judæa, cum esset in medio ætatis flore, possetque plurimos procreare filios, marito ejus occiso, quasi sole occidente, vidua et infecunda remansit. Unde Chaldaeus vertit: *Migravit gloria eorum, in vita eorum, et interea dum ipsi stant confusi fuerunt*. Tale est illud Poetæ:

Fulsere quondam caudidi tibi soles.

Similis phrasis est *Amos* cap. viii, vers. 9; *Job* xiii, 28, et cap. xxix, 3. Aliter Theodoretus, Hugo, S. Thomas, *q. d.* Præ mæstitia visus est ei sol occidere, et tenebrescere in meridie. Vide *Canon.* xxxii.

Allegorice, S. Irenæus, lib. iv, cap. lxxvi, Cyprrianus, lib. ii *Contra Judæos*, cap. xxxiii, et Isidorus, *De Passione Christi*, cap. xv, hoc referunt ad eclipsin universalem solis, quæ facta est in morte Christi: tunc enim sol occidit, non Christo, sed Judææ, a qua sol faciem indignans avertit ob Christicidium ab ea commissum.

Sol meridie occidit Judæis in passione Christi.

Moraliter: Occidit sol in meridie juvenibus, qui sperabant anno Nestoris, et in flore ætatis a morte

abripiuntur. In hos enim recte competit illud Poetae, nostro Prophetae vicinum :

Soles occidere et redire possunt :
Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetuo una dormienda.

Mystice, Hugo per occasum solis accipit occæcationem Judæorum, de qua Isaias, cap. LIX, 9 : « Expectavimus lucem, et ecce tenebræ; splendorem, et in tenebris ambulavimus. Palpavimus sicut cæci parietem, » etc. Pari modo tropologice occidit homini sol, cum in peccatum mortale probabitur : tunc enim Christum solem justitiæ, gratiam et vitam animæ deperdit, ac in horrendas tenebras, quin et in mortem præsentem et æternam corrui. Ita S. Hieronymus.

RESIDUOS (sub Joakim) IN GLADIUM DABO, — ut sub Sedecia per Nabuchodonosorem occidantur. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo.

ers. 10. 10. VÆ MIHI. — Est epiphonema, quo Propheta ex naturali doloris sensu queritur, se nescio quo fato genitum, ut omnibus sit odio et probro, ob minaces prophetias; vocatque se « virum rixæ et discordiæ, » id est omnium injuriis, odiis, contumeliis expositum, cum quo omnes jurgantur et rixantur. Syrus vertit, *virum judicem*, id est iudicio cum omnibus contententem; Arabicus, *virum arguentem*. Sic Christus Judæis fuit vir rixæ, et positus in ruinam et resurrectionem multorum.

Sic qui republicas et Religiones deformatas et collapsas reformare volunt, libertinis sunt viri rixæ.

Dicebat Lacon apud Plutarchum : « Quomodo vir bonus est qui improbis amicus est? » et Scipio Africanus de suis æmulis dicebat : « Merito patriæ bellum facientes me prius sublatum volunt. » Qui ergo reipublicæ commodis student, sunt viri rixæ.

Talis vir rixæ fuit S. Paulus; unde ipse aiebat : « Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem; » et : « Blasphemamur, et obsecramus; persecutionem patimur, et sustinemus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus. »

Talis vir rixæ fuit vere immortalis S. Athanasius, qui pene solus totum orbem Arianum ad duellum provocavit et debellavit.

Talis vir rixæ fuit S. Benedictus, qui sub initium suæ conversionis, cum veteres quosdam monachos licentioris vitæ ad disciplinam objurgando reducere vellet, eorum odia incurrit, adeo ut ei venenum propinarint in calice, quem ipse signo crucis signans confregit, ac relicto monasterio in solitudinem se recepit.

Tales viri rixæ fuerunt S. Hieronymus, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzenus, S. Thomas Cantuariensis, et Morus, atque hoc sæculo S. P. N. Ignatius, cujus presentia ubique procillas impiorum et dæmonum concitabat. Unde ipse longa experientia doctus, dolebat et metuebat si quando undequaque prospera de Societatis progressu afferrentur; dicebat enim : « Persecutiones esse fla-

bellum et cotem Societatis, » quibus ejus virtus acuenda et illustranda sit : quod si illæ deficient, aiebat vereri se ne marcescat Societas, aut minus recte et strenue suo officio perfungatur. Hoc enim si præstare pergat, necessum esse contra eam multorum, etiam Catholicorum, invidia aut vitiiis aliis laborantium, odia concitari : perinde ut chirurgus secante tibiam ægri, necesse est illum dolere et concitari, ita ut sæpe in ipsum chirurgum insurgat. Quare mirari non debent ejus asseclæ, præsertim zelosi et illustres, si viri rixæ et turbatores orbis vocentur; sed potius gaudere, sibi que persuadere hanc certam esse notam suæ virtutis et zeli, fructusque inde consecuturi.

NON FOENERAVI. — Lites enim sæpe ex usura vel data vel accepta oriuntur. Theodotion vertit : *Non debui, nec debuit mihi quisquam, q. d.* Nihil mihi cum quoquam est commercii, vel negotii, ut litigare mecum debeat, et tamen passim *maledicunt mihi*. Ita Theodoretus et Lyranus.

Unde tropologice S. Hieronymus Christum hic exostulantem inducit, quod nemo velit a se accipere fœnus, id est gratiam et dona quæ ipse cuique offert.

Addit Sanchez, quod nemo velit usuram bonorum, quæ a Deo tot tantaque accepit, solvere et reddere, nempe gratiarum actiones, et usum eorum quæ ad Dei gloriam expendere debet. Neque fœnori dare, cum ipse tam sit ad solvendam usuram alacer et promptus. Dat autem fœnori Deo, eumque sibi debitorem facit, « qui miseretur pauperis, » *Proverb. XIX, 17.*

11. SI NON RELIQUIE. — Nota : Hæc sunt verba Dei consolantis Jeremiam. *Secundo*, rō si vox est jurantis; suppleendum enim est : *Non habear verax aut Deus, si non effecero, ut reliquæ*, id est tempora reliqua et novissima, id est, ut Chaldæus, finis vitæ tuæ sit felix. Fecit hoc Deus, cum Nabuchodonosor hostis ambivit amicitiam Jeremiæ, quasi sibi faventis contra Jerusalem, et ea capta, Jeremiam benigne accepit, cap. XXXIV, 11, cap. XL, 4. Ita S. Hieronymus, Rabanus et Hugo.

SI NON OCCURRI, — *q. d.* Si non occurrere et juvero te adversus inimicos. Aliter vertunt Chaldæus, Lyranus et R. Salomon, nimirum, si non fecero occurrere tibi hostem tuum, scilicet Sedeciam, obsecrantem ut ores pro eo, ut Chaldæorum manum evadat. Patet cap. XXI. R. Salomon et alii hæc accipiunt de Nabuzardan, qui pro Nabuchodonosore præfuit Judææ, atque Jeremiæ libertatem et munera dedit, cæteris Judæis in servitutum redactis, ut patet cap. XL, 4.

12. NUMQUID FOEDERABITUR FERRUM FERRO AN AQUILONE, ET ÆS? — Hoc est, Judaicum ferrum et arma non poterunt sociari armis Chaldæorum, nec æs æri; sed hoc, utpote fortius, illud collidet et confringet, quod Flandri dicunt : *fert teffen fert*. Docet hoc proverbium inter pernicaces et superbos non posse esse fœdus aut concordiam, sed juges esse rixas et jurgia. Sensus ergo est, *q. d.* Judæi

Vers. 12.
Num-
quid fer-
rum fer-
ro non
fœdera-
tur.
Prima
exposi-
tio.

durissimi sunt, ut tu experiris, o Jeremia, ideoque non stabit amicitia eorum et fœdera cum Chaldæis inita; ne putes, o Jeremia, tuas contra eos minas irritas fore, quia vere Judæi Chaldæis se sociare et subdere nolent, sed rebellabunt volentque bellum, ideoque ab eis perdentur, itaque implebuntur tuæ minæ, ac punientur qui te ad necem persequuntur, minasque tuas rident, et pro fabulis habent. Unde Jeremias de iis vindictam a Deo expetit, vers. 15; esto populo simplici postulet misericordiam et veniam. Ita S. Hieronymus, D. Thomas, Rabanus, Hugo, Lyranus. Huc accedunt Syrus et Arabicus; vertunt enim: *Incidere te faciam in manus inimicorum tuorum, qui venient ad te ab Aquilone, et in malum validum: quia ipsi sunt ut ferrum et æs crudele* (durum).

Secunda. Hinc secundo, R. David, Isidorus et Vatablus apposite ex Chaldæo sic explicant: Numquid rex Phrao, qui est durus ut ferrum, sociabitur Sedeciae forti ut ferrum, ut pugnet contra Nabuchodonosorem, qui est instar ferri durissimi, sive chalybis, venitque ab Aquilone contra Jerusalem? q. d. Non, quia duri impingent in duriorum se, pervicaces in pervicaciorum, superbi in superbiorum, ideoque ab eo conterentur, sicut chalybs domat ferrum, q. d. Judæi duri sunt ut ferrum, idcirco duriorum metallo subigendi; malo enim nodo malus quærendus est cuneus.

Tertia. Tertio, pro fœderabitur hebraice est ירעו ירוה, a radice רעו רעו per duplex ain, significat conteret, confringet. Ita Symmachus et Vatablus, q. d. Numquid Judæi et Phrao, qui fortes sunt ut ferrum, conterent Nabuchodonosorem, qui pariter fortis est ut ferrum, et te, o Jeremia, qui fortis es ut æs, atque prophetizas felicia pro Nabuchodonosore contra Pharaonem? q. d. Non; imo Nabuchodonosor Pharaonem et Judæos conteret. Ita Lyranus et Vatablus.

Quarta. Quarto, Septuaginta et Theodotion pro littera resc legunt dalet, scilicet pro ירעו ירוה, legunt ירעו ירעו, id est cognovit, unde vertunt: *Si cognoscetur ferrum, et operimentum æreum fortitudo tua?* q. d. Ne fidus et glorieris, o Jerusalem, in fortitudine tua, in armis ferreis et loricis æneis; quia hæc omnia sternet et rapiet Chaldæus. Ita Theodoretus, licet Delrio, *adagio* 844, Septuaginta cum Nostro et Chaldæo conciliare conentur.

Quinta. Quinto, Sanchez explicat, q. d. Sicut cum ferro, id est cum ferreo Judæorum animo, componi et fœderari non potest ferrum et æs ab Aquilone, id est ferrei Chaldæorum animi: sic nec ferreum Judæorum pectus, quod ad salutaria tua monita durum est, sociari potest cum animo tuo item ferreo, quem tibi indidi, cap. 1, vers. 18. Verum hic et nota similitudinis, et tota similitudinis redditiō, sive applicatio subaudienda et supplenda sunt. Primus ergo sensus, uti maxime obviis, ita plenissimus et planissimus est. Unde et sequitur: « Divitias tuas et thesauros tuos in direptionem dabo; tuas, » scilicet, o Jerusalem, quæ Jeremiam

Prophetam meum persequeris. Ad eam enim de more se sermonemque Deus convertit.

13. DABO GRATIS, — sine persoluto pretio. Ita Vers. 13. Hebræus.

IN OMNIBUS PECCATIS TUIS, — propter peccata tua. Ita Septuaginta.

ET IN OMNIBUS TERMINIS TUIS, — id est, per totam Judæam. Secundo, et aptius ad præced. q. d. Ob omnes terminos tuos, id est, ob idola quæ in omnibus terminis et vicis tuis erexisti, ut patet cap. XI, vers. 13.

14. ET ADDUCAM. — Potest verti ex Hebræo: Transire te faciam in terram, quam non nosti, scilicet in Chaldæam. Ita Vatablus et Pagninus. Secundo, Septuaginta et Chaldæus vertunt: *Servire te faciam in terra quam non nosti*; nam pro העברתי heebarti, legunt העבדתי heebadti: *dalet enim et resc sunt simillimæ, et solo angulo differunt.*

QUIA IGNIS SUCCENSUS EST IN FURORE MEO. — Hoc est ignis furoris mei succensus est. Sic enim Hebræi sæpe הוה in ponunt pro regimine genitivi. Aut per hypallagen, q. d. Furor meus succensus est in igne, id est instar ignis; « super vos ardebit, » id est in vestrum exitium inflammabitur, vos vestraque comburet. Ita Sanchez.

15. TU SCIS, DOMINE (humilitatem et afflictionem meam: verba sunt Jeremiæ ad Deum; ergo), TERRE ME. — Hebraice הניקם הנקם kinnakem, id est vindica me de iis, qui me persequuntur, uti subdit.

NOLI IN PATIENTIA TUA (hebraice, noli in longitudine nasi, id est longanimitate tua qua Judæos, qui me persequuntur, toleras, et differs ultionem) SUSCIPERE ME — meamque causam et precem, q. d. Cito me vindica, ut sciant me Prophetam a te missum, ne et ego et tu diutius opprobrium eorum feramus. Ita Chaldæus, Hugo, Lyranus, Dionysius et alii.

Vatablus vertit: Ne in longanimitate tua, qua pateris hostes meos, tollas me de medio: id est, ne prius moriar quam sumpseris pœnas de eis: da mihi hanc consolationem, ut non moriar inultus, sed videam ante mortem eos meritas dare pœnas.

16. INVENTI SUNT SERMOES TUI, (a me), ET COMEDI ROS (id est avide hausi et excepi eos. Ita Lyranus; hinc) FACTUM EST MIHI VERBUM TUUM IN GAUDIUM, — q. d. Dulce mihi fuit audire tua consilia et decreta; at postquam ob ea a Judæis tam dira passus sum, facta sunt mihi amara, æque ac Ezechiel, cap. III, vers. 14, ac S. Joanni, *Apocal.* x, 9, qui huc alludit. Aliter S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, q. d. Gavisus sum talia et tanta mala sustinens, ex eo quod verbo tuo parerem, illudque prædicarem. Septuaginta pro comedi vertunt, comedere: pro אכלם ochalem enim legerunt אכלם ochalam, in imperativo; sic enim habent: *Comede, vel consume eos, et erit verbum tuum mihi in gaudium*, q. d. Adimple minas per me prædictas, ut sciant me verum esse Prophetam, tuncque lætabor. Ita Theodoretus.

QUONIAM INVOCATUM EST NOMEN TUUM SUPER ME, — quia vocatus sum et vocor, atque revera sum propheta tuus, *q. d.* Quia certus sum me quasi prophetam audire oracula tua, qui es Deus omnipotens; hinc ea, utpote divina, fuerunt mihi dulcia.

Vers. 17. 17. NON SEDI IN CONCILIO LUDENTIUM. — Id est derisorum impiorum, qui homines et Deum ridere solent. Aut proprie, *q. d.* Cum prophetam agere cœpi, abstinni a risu, ludis et jocis sæcularibus: serpi fui, spiransque compunctionem.

ET GLORIATUS SUM. — Repele per hebraismum negationem *non*, *q. d.* Non sum gloriatus a facie manus tuæ, id est ob donum prophetiæ, quod in me operatus es lactu manus tuæ, cap. 1, vers. 9, sed solus sedi ab omnibus desertus, quia prophetiam minacem, et, ut hebraice est, plenam indignatione, commisisti mihi. Ita Chaldaeus, Pagninus, Dionysius et Sanchez.

Secundo, sine negatione, et accipiendo causaliter pro *quia*, sic explices: non delectatus sum, nec gloriatus «concilio ludentium,» et, id est *quia*, gloriatus sum et delectatus te solo, Domine, tuo alloquio, tuis oraculis. Manus enim apud Prophetas symbolum est prophetiæ et oraculorum. Verum priorem sensum exigit id quod sequitur: « Quoniam comminatione replesti me, » *comminationem* vocat prophetiam tristem et minacem, quam alibi vocat *onus*, *q. d.* Prophetia ista dura et minax de populi mei excidio, omnem mihi lætandi et gloriandi materiam abstulit, meque mœrore et horrore replevit.

Tropologice S. Gregorius, IV *Moral.* xxxv: Manus, ait, Dei est, quæ nos peccantes paradiso expulit; comminatio vero, qua etiamnum nobis peccantibus gehennam minatur. Ergo « vir sanctus cunctas a se desideriorum temporalium turbas ejiciat, seque in magna mentis solitudine abscondat, dicens: A facie manus tuæ solus sedebam: quoniam comminatione replesti me. » Ita sederunt S. Eremitæ in deserto, uti memorant S. Hieronymus, Climachus, Palladius, Theodoretus, Cassianus et alii.

Aliter hæc distinguunt Hebræi recentiores et Vatablus, scilicet, *non sedi in concilio jocantium, ut exultarem; sed propter manum tuam solus habito, quia indignatione replesti me.* Ita et S. Gregorius, IV *Moral.* cap. xxxv.

Vers. 18. 18. PLAGA MEA DESPERABILIS. — id est desperata, incurabilis, *q. d.* Cur me relinquis in afflictione hac velut desperatum, nec consolaris?

FACTA EST MIHI (scilicet manus tua, de qua vers. 17), QUASI MENDACIUM AQUARUM INFIDELIUM, — id est quasi fons infidelis et mendax, qui videtur perenniter fluxurus, et tamen deficit, verbi gratia in æstate, cum maxime eo indigent homines, *q. d.* Putabam, o Domine, quod semper me tua manu et ope juvares, uti promisisti: et ecce in hac plaga et persecutione, cum maxime ope indigeo, me deseris. Ita Chaldaeus, Septuaginta, Pagninus et Vatablus. Hebræa ad verbum pathetica sunt, sic

enim habent, *essendo eris mihi, o Deus, tanquam fons mendax?* id est, an falles spem meam, quam in tua ope defixeram, sicut fons mendax fallit eos, qui in eo spem sui potus reposuerant. Vox enim *וַיִּתֵּן לִי* tam est secundæ personæ significans *eris*, vel *fuisti*, ac respicit Deum; æque ac tertiæ, significans *erit*, vel *facta est*, ac respicit manum Dei. Verum hic sensus continet murmur, et pene blasphemiam in Deum: unde videtur Propheta indignus. Adde, et *facta est*, ad plagam spectare, non ad malum.

Secundo, Sanchez, *q. d.* « Facta est, » id est factum est (Hebræi enim femininum genus usurpant pro neutro, quo carent), scilicet abstinere meum a jocis et concilio ludentium, de quo vers. 17, ut tibi soli placerem (quod credebam mihi fore commodum, utile et prosperum), tanquam aquæ mendaces, quæ tunc mœstum agricolam destituunt, cum maxime sitiunt agri. Ita enim et nunc ego, cum ab iis quos deserui, vexor, a te quoque, o Domine, derelinquor.

Tertio, Lyranus, *q. d.* « Facta est mihi, » scilicet plaga mea, sicut aquæ infideles, quæ tempore æstus, cum maxime iis indigemus, deficiunt; quia plaga tunc mihi adest, cum maxime indigeo consolatione.

Quarto, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, *q. d.* Propheta gerens typum Christi patientis: Plaga hæc non durat, sed præterit et deficit, sicut aquæ infideles: sed, quomodo ergo luget, et vocat eam desperabilem?

Hinc quinto, S. Augustinus, lib. II *Contra litteras Petilianæ* (qui quasi Donatista ex hoc loco probare volebat, baptismum infidelium et impiorum, esse mendacem et vanum) cap. cii, et S. Thomas sic explicant, *q. d.* Plaga, id est inimici mei, sunt quasi aquæ dolosæ et infideles, ut iis me credere non possim, sed semper ab iis timere mala debeam, quamdiu supererunt.

Dico ergo hoc adagium spectare et explicare plagam desperatam (de hac enim sermo præcessit), scilicet quod sit incurabilis, instar ulceris chironii, quod cum sanatum videtur et obductum, interius putrescit, et gangrena profundiore recrudescit: sicut fallaces quidam torrentes, aut lacunæ (quas Frandri *Doelaghen* vocant), quæ cum putantur exaruisse, et sicco pede posse transiri, cedunt incedenti, eumque hauriunt et mergunt: hæ enim vocantur infideles, quia cum videntur siccæ et solidæ, de novo ebulliunt et scaturiunt, instar paludis. Ita Delrio, *adagio* 845.

19. SI CONVERTERIS (Maldonatus putat hæc dici populo, non Jeremiæ: quia Jeremias, inquit, non recesserat a Deo, neque indigebat ut in ejus rediret gratiam: sensum ergo esse, *q. d.* Si, o popule, a peccatis tuis convertaris, ego vicissim, CONVERTAM TE (id est in gratiam meam te reponam), ET ANTE FACIEM MEAM STABIS, — id est, prosequar te omni favore, libenter te videbo. Verum non populo, sed Jeremiæ hæc dici, patet ex eo quod

Donatis-
tas hoc
loco abu-
si.

Vers. 19.

sequitur : « Convertentur ipsi ad te, et dabo te populo huic in murum æreum. »

Dico ergo, *si converteris*, est futurum, et sensus est, *q. d.* Si converteris, o Jeremia, a tua diffidentia, pusillanimitate et impatientia, ad firmam in me spem et constantiam convertam et restituam te, ut firmus stes ante faciem meam, sisque mihi familiaris et propheta charissimus, ac mihi curæ sit salus tua. Ita Chaldæus, Vatablus, Origenes.

Aliter S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas et Lyranus, *q. d.* Si, o Jeremia, converteris hunc populum a peccatis, ego te a tua afflictione convertam, erisque mihi familiarissimus. Unde sequitur : « Si separaveris, » etc. Verum prior sensus verior est, et magis genuinus.

Aliter et Sanchez, *q. d.* Si, o Jeremia, converteris ad me, uti cœpisti, aut, si converteris te a nugatorum atque ludentium cœtu, ego convertam te, ab iis nempe malis et incommodis, quibus te propositum esse quæris : daboque tibi inter Prophetas aliquid eximium, nempe ut assidue stes ante faciem meam, ut scilicet sis mihi familiaris, egoque te libenter aspiciam, et quotidie donis singularibus ornem.

Separare pretiosum a vili, quid? Prima expositio optima.

SI SEPARAVERIS PRETIOSUM A VILI. — Syrus, *si eduxeris grave a defectivo* (v. g. monetam gravem et ponderosam ab ea quæ levioris est ponderis, et a justo pondere deficit), vel *honestum a pravo*. Primo, sensus est, *q. d.* Si separaveris verbum meum pretiosum a verbis Judæorum minacibus, sed levibus, vilibus et infirmis, quia ipsi invalidi sunt, et minas suas explere non poterunt, *q. d.* Si fortiter et animose, o Jeremia, adhæseris verbo meo, et contempseris Judæorum minas, eris quasi os meum, id est eris propheta et præco meus mihi conjunctissimus, per quem ego mea secreta et decreta edicam et proloquar. Hic sensus aptissimus est, optimeque respondet præced. et seq. Fac ergo, o Jeremia, sicut apes, quæ flores colligunt, herbas relinquunt, et, ut ait S. Augustinus, tract. 46 in Joan., « botrum carpe, spinam cave. »

Secunda. Anima timida viles sunt.

Secundo, « si separaveris pretiosum, » id est patientiam, constantiam et virtutem, a tua vili timiditate; si constans fueris, non timidus : virtutes enim pretiosæ sunt, maxime fortitudo et magnanimitas; vitia vero vilia sunt, et maxime timidæ animæ et pusillanimes, viles sunt.

Huc referri potest expositio Sanchez, apta sane et congrua : « Si separaveris pretiosum a vili, » id est me meaque oracula a ludis et nugis ludentium, vers. 17, ut has averseris, sicuti facis, illa sequare et exsequaris, « quasi os meum eris, » id est, « stabis ante faciem meam, » accipies a me oracula, verba mea loqueris, erisque « quasi os meum : » quia non aliter loqueris, quam ut ego loquerer, aut quam a me tibi præscriptum est. Est enim os quasi lyra animata, in qua dentes sunt quasi chordæ, lingua plectrum, ait S. Ambrosius, lib. VI *Hexam.* cap. ix, anima et spiritus Dei affla-

tus, qui os movet et regit, in eoque modulatur prout vult.

Tertio, Maldonatus hæc explicare pergit de populo, *q. d.* Si, o popule, delectum habueris inter veros Prophetas et falsos. Verum jam dixi hæc Jeremiæ dici.

Quarto, S. Hieronymus, Chaldæus, Theodoretus, Hugo, S. Thomas, Lyranus sic explicant, *q. d.* Si, o Jeremia, Judæos ductiles et flexiles ab obdurtis separaveris et converteris; vel potius, si dederis operam, ut ex vilibus, impiis, incredulis et rebellibus, facias credentes, obedientes, justos, sicque eos separe, etc., ut hebraice est, educas a sua præterita et aliorum adhuc rebellium præsentii impietate; eris mihi curæ, charus et conjunctus quasi os meum (sic vulgo dicimus ei quem valde diligimus : Amo te quasi oculos meos, quasi cor meum), quod voluntatem meam annuntiat et implet. Unde Chaldæus vertit, *voluntatem verbi mei implebis*; et S. Hieronymus, *eris sicut lex mea quæ animas convertit*; et Theodoretus : *Similis*, inquit, *eris verbo meo* : quia sicut ego verbo condidi universa, ita tu verbo impios convertes ad virtutem. Arabicus, *eris ut sermo oris mei*. Aliter Vatablus et Isidorus, *quasi os meum eris*, id est, inquit, omne quod dixeris, ita certo præstabo, ac si ego dixissem.

Addit Chrysostomus, orat. 5 *Contra Judæos* : Os, inquit, eorum, qui proximos convertunt, est quasi os Dei, id est tales, Deo sunt simillimi et conjunctissimi, sicut os homini simillimum et conjunctissimum est. Secundo, tales sunt quasi Christus, et simillimi Christo, qui est os et verbum Patris : Christus enim factus est homo, et crucifixus ad hoc ut animas converteret.

Denique audi S. Gregorium, XVIII *Moral.* xxiii : « Si separaveris, inquit, pretiosum a vili, quasi os meum eris : vilis quippe Deo est mundus præsens, pretiosa vero est anima humana : qui ergo pretiosum a vili separat, quasi os Domini vocatur; quia per eum Deus verba sua exerit, qui ab amore præsentis sæculi, loquendo quæ potest, humanam animam evellit. »

Anima enim rationalis est gemma pretiosissima, quæ pluris valet quam cœlum et terra totusque mundus : est enim ad imaginem Dei facta, Deique summa participatio, et, ut ille ait, divinæ particula auræ, ideoque S. Augustinus et ex eo S. Thomas docent, quod conversio et justificatio impii, majus, difficilius et potentius sit opus, quam creatio cœli et terræ. Quis ergo hanc gemmam purgare et salvare, etiam vitæ suæ impensa, non ambiat? Docet hoc D. Thomas, I II, *Quæst.* CXIII, art. 9, Virgilius, Eannium manu tenens et legens, rogatus quid faceret, respondit : « De stercore aurum colligo. » Dicat hoc, qui animam convertere satagit : De stercore mundi aurum hoc, animam hanc, colligo et separo, quasi pretiosum a vili.

Hinc S. Joannes Chrysostomus, orat. 3 *Contra Judæos*, tom. V, docet eum qui animam convertit,

Tertia.

Quarta.

Qui proximos convertunt, sunt os Dei.

Justificatio impii majus est opus quam creare mundum.

majus gratiusque donum Deo offerre, quam si templum ei construeret: « Unicum, inquit, templum diruit Deus Hierosolymis, et innumerabilia erexit illo longe venerabiliora. Vos, inquit, templum estis Dei viventis; » et inferius: « Nam etiamsi pecuniæ vim immensam dinumeraverit aliquis, nihil simile præstiterit ei, quod præstat is qui servat animam. Hæc est major eleemosyna, quam decem millia talentorum, quam hic mundus universus, quantus quantus undique patet oculis: siquidem homo est toto mundo pretiosior; hujus enim causa et cælum, et terra, et mare, et sol, et stellæ condita sunt. »

CONVERTENTUR IPSI AD TE. — Id est ipsi Judæi tibi infensi, fient tibi supplices, et subjicientur tibi, non tu illis; imo ipsi requirent te tuamque amicitiam, ut eis consulas, et pro eis ores. Patet cap. XXI; tu vero mea virtute roboratus quasi murus æreus, non curabis nec requires eos. *Secundo*, Chaldæus explicat, *q. d.* Ipsi obedient verbis tuis, et te imitabuntur, tu non imitaberis mores et errores eorum.

Pastores debent ad se peccatores convertire, non vero converti ad illos.

Tropologice, tales debent esse Prælati, pastores et concionatores, ut scilicet cum Jeremia, cap. V, vers. 14, sint instar ignis, qui omnia in se convertit, et ipse in nihil convertitur: ut nimirum persistent in suo virtutis statu, populumque in suam charitatem et virtutem convertant; ipsi vero non convertantur ad eum, id est populi vitia et mores non induant, iisque se non conforment.

Visio S. Monicae de S. Augustino.

Ita S. Monica, orans pro filio suo Augustino manichæo, vidit Angelum sibi dicentem: « Ubi tu es, ibi est et ille, » significans eum fore catholicum; cumque Augustinus hoc audiens eluderet, diceretque hoc viso portendi, illam fore quandoque talem, qualis ipse erat, scilicet manichæam, subjun-

xit illa: « Non, inquit, non enim mihi dictum est: Ubi ille, ibi et tu; sed: Ubi tu, ibi et ille, » ut refert S. Augustinus, lib. III *Confess.* cap. XI.

Ita S. P. N. Ignatius dicebat suos aliosque Religiosos sic agere debere cum sæcularibus, ut eos a sæcularibus colloquiis et desideriis ad sua, id est religiosa et divina, traducerent; non vero ipsi ad eorum sæculares mores et sermones descenderent, cum iisque quasi sæcularescerent. Quocirca hoc erat ejus præceptum: « Ingreddimini ad sæculares, cum eo quod ipsorum est, sed egredimini cum vestro, » *q. d.* Initio sæcularibus vos accomodate, et ad eorum colloquia descendite, sed sensim et suaviter altiora et divina inducite, eaque figite in eorum cordibus. Sic enim Apostolus ait: « Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. »

Hinc rursus infert D. Thomas, quod « Sancti non gaudent nec gloriantur, nisi in bono virtutis, maxime triplici, scilicet primo, in tribulationum passione. *Roman.* V: Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus. *Secundo*, in proximorum conversione. *II Cor.* VII: Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. *Tertio*, in conscientie puritate. *II Corinth.* cap. I: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ.

Sancti gloriantur in virtute triplici.

« *Secundo*, gloriantur Sancti in Deo, scilicet primo, in divina dilectione, ostensa per passionem Christi. *Gal.* cap. ult. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. *Secundo*, in divina cognitione. *Jerem.* IX: In hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me. *Tertio*, in divina imitatione. *Ecclesi.* XXXII: Gloria magna est sequi Dominum; longitudo enim dierum assumetur ab eo. » Hucusque D. Thomas.

Et in Deo tripliciter.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus stragem extremam per Chaldæos, illamque miris modis exaggerat; ideoque monet Jeremiam, ne in Judæa uxorem ducat, neque liberos procreet: fore enim ut omnes patres, matres, filii moriantur, in tanta copia, ut nemini futurum sit sepulcrum, aut justa funebria. Tanti vero mali causam esse peccatum assecerat. Deinde, vers. 16, Judæos consolatur, prædicans liberationem e captivitate per Esdræm, et maxime per Christum et Apostolos, qui non solum Judæos, sed et gentes plurimas ab ultimis terræ finibus Dei cognitione et cultu imbuent (1).

1. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: 2. Non accipies uxorem, et non erunt tibi filii et filiae in loco isto. 3. Quia hæc dicit Dominus super filios et filias, qui generantur in loco isto, et super matres eorum, quæ genuerunt eos: et super patres eorum, de quo-

(1) Quinta est hæc concio ad sectionem secundam partis primæ pertinens, quæ incipit a cap. XVI et cum cap. XVII absolvitur. Ad ultima Judæorum tempora, paulo ante captivitatem, referenda est hæc prophetia;

et cum vates in cap. XVII, 5, invehitur in eum qui in humano auxilio spem habeat repositam, nulla Dei ratione habita, vix dubium esse potest quin pertineat ad Joakimum regem, Egyptiorum maxime præ-